

יוסף נדבה

במלכות

אדמין

105

ימי

דב גרונר

האחרונים

ד"ר (פֶּלֶה) גְּרוֹנֶר (6.12.1912, כ"ו
בכסלו תרע"ג – 16.4.1947, כ"ו
בניסן תש"ז), היה יהודי מעפיל,
חבר בית"ר, לוחם בבריגדה
היהודית ובאצ"ל. נפצע קשה
ונשבה על ידי הבריטים בעת
ההתקפה על משטרת רמת-גן.
נשפט בבית-הדין הבריטי על
תפקידו במבצע ההחרמה של
האצ"ל, נידון למוות ונתלה.

הוריו נפטרו בצעירותו, גרונר גדל
בבית סבו וסבתו. למד בישיבה
בעירו עד גיל 18, ולאחר מכן למד
הנדסה בעיר ברנו שבצ'כוסלובקיה.
היה תלמיד מצטיין בלימודיו, אך
למד רק שנתיים, עקב פלישת
הנאצים לצ'כוסלובקיה, והוא ברח
להונגריה, שם עבד כעוזר מהנדס
בבית חרושת למוצרי חשמל.
הצטרף לתנועת הנוער הציונית
בית"ר ובה הדריך צעירים וחינך
אותם לציונות.

יוסף נדבה

במלכות ארגמן

105 ימי דב גרונר האחרונים

מוסד הרצל לחקר הציונות
אוניברסיטת חיפה

א.ר.ן

Joseph Nedava
In the Purple Kingdom
[Dov Gruner's 105 last days]

הביא לדפוס: יוסף קיסטר
מהדורה מורחבת של הספר שפורסם
בהוצאת "מרחב" – "ספריית מעריב", תשכ"ה

©
כל הזכויות שמורות
א. אורן בע"מ
נדפס בישראל, תשפ"ה 2025

סידור, עימוד והדפסה: א. אורן הפקות דפוס בע"מ

התוכן

9	דב גרונר בצינוק המוות (שיר) – קית בוטספורד
11	פתח דבר – י.ג.
15	1. הפעולה
33	2. הפצוע
61	3. המשפט
81	4. בתא המוות
109	5. החטיפה
121	6. החתימה
147	7. בפרלמנט
171	8. האחות
187	9. הצוואה
203	10. הגנרל
215	11. המסע האחרון

"אדוני הלורד, קצ־רוח אתה בתשוקתך לקורבן. הדם שאתה מבקש אינו נק־ש על־ידי האימים המלאכותיים, האופפים בדרך כלל את קורבנך; הוא זורם בעורקיו תוך שמירת חומו ובאין מפריע, ובעוד שעה קלה יעלה השמימה. התאזר בסבלנות. לא נותרו בפי אלא מילים מועטות – שליחותי הולכת ובאה לקיצה. הנני יורד אל קברי הקר והדומם. לפיד חיי דועך והולך. הנני נפרד, למען מולדתי, מכל מה שהיה יקר לי בעולם הזה; זנחתי פולחן אחר שהערצתי בליבי. מרוץ חיי בא לסיומו, הקבר נפתח לקבלני והנני שוקע אל חיקו. הנני מוכן למות. לא הניחוני להצדיק את דמות דיוקני. מבקש אני דבר אחד בלבד עם צאתי את העולם הזה – את חסד דממתו. אל־נא ייחרת דבר על קברי. אל־נא יכתוב איש כתובת על מצבתי. אין איש מסוגל לכתוב את כתובת מצבתי; והואיל ואין איש המכיר את מניעי ואת אופיי מעז עתה להצדיקם, אל־נא תסלפם הדעה הקדומה ואל־נא תשמיצם הבורות. יהי־נא הם שרויים באלמוניות ובשלום עד שזמנים אחרים ואנשים אחרים יוכלו להציא עליהם משפט צדק. כאשר תתפוס מולדתי את מקומה בקרב אומות העולם, א־אז ייצא משפט אופיי לאור, ורק אז מותר יהיה לחרות על מצבתי. ובזאת סיימתי".

מתוך נאומו של רוברט אמת בפני השופט הבריטי לורד נורברי,
שדן אותו למוות בעקבות כישלון המרד באירלנד בשנת 1803.

דב גרונר

חייל הארגון הצבאי הלאומי (אצ"ל)

הועלה לגרדום במבצר עכו, בכ"ז בניסן תש"ז (16.4.47)

דב גרונר בצינוק המות

מאת קית בוטספורד*

מה רב לבלובה של יונה ירקה**
עם שחר-גורל בחצר המלכדת.
הו, למה ולמה תטיל על מסך
רק חומקי ענב-חנק מסחף הזמן,
חשופים אלי פגע, צללים חסויים,
מעבר תחומו של תא-מאסר.
הו, עקת-נפש! ראינו בעכו ובתוככי
ירושלים מותן הזוחל של
צפרים פצועי חץ,
ובנתניה תאשור מטיף באזן חרב,
נשימת מכאובן של מלים מענות.
הו, עקת-נפש! גת-שמונים!
בצהרי יום, בשמי גרדום,
אי משכב יונה ירקה.
רק פגומי-עור חורקים שם ברעש
חומת אינ-מנוס ותריסי-ארגמן,
ומגמגם האבק המדשן בברור
רשומים עלי גלף הזעם,
מנתב בתוך חול. ובינתיים
כבים ריסים שמוטים של
הזמן הנבגד, רפה-הרצון,

* Keith Botsford – משורר וסופר, נולד בשנת 1928 בבריסל, בלגיה, אך התחנך בארה"ב. התרגום הוא משירו שנכתב בהשראת הוצאתו להורג של לוחם האצ"ל דב גרונר על-ידי הבריטים בכלא עכו, ונתפרסם ב-Yale Poetry review חוברת 7 לשנת 1947, שמחבר השיר היה עורכו.

** "יונה ירוקה" הוא משחק מילים על שמו של דב גרונר: Dove באנגלית – משמעה יונה, והמושג Gruner נובע מ-Green – ירוק.

בְּכָל נוֹרָה וְנוֹרָה אֶל הַדֵּק הַשּׁוֹשִׁי –
שֵׁשֶׁת דְּקִים לְשֵׁרוֹת רוֹבִים וְאֶלְמִים.
נְחִישׁ-נָא הַקָּצֵב! פֶּן תִּסְכַּן נֹכַחַת
שְׁלִי וְשִׁלְךָ אֶת גְּלָגֶלֶת זַעְפוֹ שֶׁל שְׁעוֹן.
וְאִם בְּרִדַּת הַלֵּיל בְּמִדְמָדָם עוֹד נִבְחִין
הַצִּלְלִים הַקְּבוּרִים לְאַרְכָּה שֶׁל חוֹמָה,
מָה בָּצַע יֶאֱסֹף חֵיל-אַרְאֵלִים
שָׁם בְּאַפְלוּלִית זְרִיחָה?
וּמִקֶּרֶן הַנֶּפֶשׁ אִם נִשְׁמַע עֲמוּמוֹת
הַד דְּנִדּוֹן קֶץ חַיֵּי הַגּוֹלִים,
פַּעֲמוֹן אֲבִלוֹת בְּצִלְלֵי רַחֲשׁ רָמָשׁ,
הֵאֵם רַק בְּמוֹת יוֹנָה יִרְקָה
לְרוֹבְאֵי דָּרָג ה' בְּעֶצֶב הַיָּרִי?
בְּשַׁעַת הַחֲמִשִּׁית
בְּעֶץ-חֶרֶבֶן מִתְנַגֵּן
חֲנִיָּה***
עֶזְרִיָּה
מִיִּשְׂאֵל
הַטּוֹ אֲזֵן!

*** חנניה, עזריה ומישאל הם שלושת חבריו של דניאל שהושלכו יחד עימו, בפקודת נבוכדנצר, לתוך כבשן האש.

פתח דבר

פרשת מאבקן לחיים של דב גרונר, איש הארגון הצבאי הלאומי שנשבה בידי האויב בעקבות התקפת הארגון על משטרת רמת-גן במבצע החרמת נשק, היא מסיפורי ההוד המופלאים ביותר במסכת גבורת ישראל לדורותיה. שנה תמימה נתענה דב גרונר בייסורי גוף ונפש שאין מִשְׁלָם; הוא נפצע בלסתו בעיצומה של הפעולה, עשה שבועות רבים בבתי-החולים, הובא לדין צבאי ונידון למוות, עמד בצל הגרדום 105 ימים, תוך שהוא מיטלטל בין תקווה לייאוש; נצנוץ של סיכוי לזכות בחנינה, לכידת בני-ערובה כדי לעכב את רוע הגזירה, תוכניות חבריו למחתרת לשחררו על-ידי הבקעת בית-הכלא במפתיע, פניות לערכאות משפט בערעור, ולבסוף – מזימה שפלה שחרש שלטון הכיבוש להוציאו להורג תוך התעלמות ודונית מדעת קהל אוהדת בארץ ומחוצה לה.

דב גרונר היה איש השורה. עם עלותו לארץ-ישראל ביקש לחיות בה חיים צנועים, חיי אזרח רגיל. "איש תמים ופשוט" היה: "גדולות לא פילל, ונצורות לא ביקש". חלומו היה להיות מהנדס חשמל במולדת הנבנית והולכת, ובשעות הפנאי להרהר בענייני רוח והגות. הוא התעניין בבעיות שהן כבשונו של עולם, ועוד בנעוריו נתחבבה עליו במיוחד שיטתו הפילוסופית של קאנט.

ואולם בשעה הרת עולם, בהתחולל סופה – ואימתי זכה עמנו להיות שתול על פלגי מים, מובדל ופרוש מהווי טרופ סער? – יש לה להיסטוריה דרך מוזרה משלה לבחור את גיבוריה. היא כמו שולחת ידה באקראי אל תוך המון בית ישראל, מייחדת אחד מבניו ומצווה עליו להיחלץ לשליחות, לשמש מדליק נר ראשון לרבים. כזה היה שלמה בן-יוסף הי"ד לפניו, ראשון להרוגי מלכות בדור אחרון, שנתכנה בפי זאב ז'בוטינסקי בשם "נגיד האלמונים".

כשעשתה ועדת האו"ם לענייני ארץ-ישראל בארץ בשנת 1947, עוד עמדו חבריה תחת הרושם המפעים של מלחמתו של דב גרונר שהגיעה זה

מקורב לסיימה, ועל כן, כשנפגש השופט סנדסטרום, יושב־ראש הוועדה, עם מפקד הארגון הצבאי הלאומי, מנחם בגין, שאל – ברוב סקרנות: – "האם היה דב גרונר קצין גבוה בארגון?" ומה רבה הייתה פליאתו למשמע התשובה: – "לא, אדוני, דב גרונר היה אחד הטוראים..."

יותר מכל פרקי ההוד של הרוג המלכות בתקופת המאבק נגד הבריטים, הדהד עניינו של דב גרונר ברחבי תבל חודשים ארוכים. בבית הנבחרים הבריטי הוקדש לו דיון שנמשך שלוש שעות, ובו הוזכר שמו פעמים רבות, ואומץ ליבו זכה אפילו לשבחיו של וינסטון צ'רצ'יל. עיתונות העולם תיארה בהרחבה ובפרטות את שלבי השתלשלות המאורעות המסוערים, אף נמצאו משוררים שהביעו את התפעלותם בדברי שיר, כיצירתו של קית בוטספורד המובאת בתרגומה העברי בפתח הספר.

בחירתו של אלמוני להימנות עם לוחמי השורה הראשונה מעידה על שורשיות האידיאולוגיה של המחתרת; הנכונות לקורבן ולעקדה מקיפה את כל המחנה ואת כל הלוחמים באשר הם. לא מאבק לנוחיות היה זה, לא הרפתקת נעורים מושכת לב, אלא חזון אמת, אלטרואיסטי ביסודו, שיתוף גורל במסע יגונות שייעודו – גאולת העם. משום כך לא הייתה התייצבותו של איש המחתרת למערכה בגדר התייצבות־על־תנאי, וכל שחירף את נפשו ברוב כוסף להעפיל אל ראש ההר, היה חדור הכרה, כי אין לו עוד דרך חזרה, אפילו נגזר עליו שלא להגיע אל הפסגה. ברוח זו מסיים דב גרונר את מכתבו האחרון למפקד הארגון תוך התוודות נוגעת אל הלב:

"אני כותב את השורות האלה 48 שעות לפני שנוגשינו עומדים להוציא לפועל את רציחתם, ובשעות האלה אין משקרים. והנני נשבע שלו הייתה לי הברירה להתחיל מחדש, הייתי בוחר באותה הדרך שהלכתי בה, בלי להתחשב בתוצאות האפשריות בשבילי".

הנה בכאן נעוץ הערך החינוכי העמוק של לקח מאבקו של דב גרונר בשנת חייו האחרונה. עמדה לו זכותו ונאצל עליו שמץ מהוד קדומים האופף את קורות "עשרת הרוגי מלכות" בימי אדריינוס: "כשנהרג ר' עקיבא", מסופר במקורותינו, "באה השמועה אצל ר' חנינא בן־תרדיון ור' יהודה בן־בבא. עמדו וקראו בגדיהם וחגרו שקים ואמרו: אחינו, שמעונו, לא נהרג ר' עקיבא אלא למופת".

"הנפשות הפועלות" הראשיות ב'מלכות ארגמן' מגלמות אנשים שחיו ופעלו במציאות, ואף עיקרי פעולותיהם והליכותיהם חופפים את מאורעות הימים שנתרחשו בתקופה שבטרם־מדינה. לעומת זאת, דמויות המשנה בסיפור וכמה מתיאורי הלווי, שנועדו להסביר את רקע המאורעות ואת "תפאורתם", הינם פרי דמיונו של המחבר.

י.נ.

ירושלים

הפעולה

השמש עמדה לשקוע וצללים כחולים-סגולים, המשמשים כעין שובל לאפיריון הארגמן של היום הגווע לאיטו, החלו נפרשים מפאתי מערב. האופק האדים כולו, כאילו עלה באש להבות, וחמימות עמדה באוויר. ענן לבנבן הילך ברחובות, טעון לחלוחית דחוסה, בדמות אד העולה מן האדמה המיוזעת עקב עינוי שרב מראשית הבוקר.

האנדרטה לזכרו של דב גרונר עומדת בעיבורה של כיכר מרוצפת בצפונה של רמת-גן, וכאילו אינה נותנת דעתה כלל על המתרחש למרגלותיה, תלושה ומרוחקת מהווי יום-יום על שאון כלי הרכב וצופריהם ורחש הבריות הנוהרים בזרם עיסוקי חולין. האריות הנאבקים על פן האנדרטה מייצגים פרקי עבר המשתכח והולך. האריה הגדול מייצג את הקיסרות הבריטית, החולשת על יבשות וימים ומדבירה תחתיה עמים לרוב, ואילו האריה הקטן הוא גור-אריה יהודה, סמל לעם קטן הנלחם מזה דורות על חירותו. המאבק הוא הד מיום אתמול ודו-שיח השרירים נערך במישור היסטורי...

למול האנדרטה, מעבר לכביש הסואן, עדיין מתנוסס על תילו מבצר המשטרה, זכר למצודות השלטון בתקופת המנדט הבריטי, בניין כתום, חסר צביון, מרופט מרוב שנים, כולו ציפייה לגשם הראשון שישטוף את זוהמת בלוייו. מגדלו הרם, בצד דרום, משווה לו דמות של קטר רכבת שגלגליו נתקעו בחול ושוב אינו יכול לזוז ממקומו. כל-עצמו יש בו במבצר מהוד הכוח והשררה; רק שורת הכבסים התלויים על חבלים במרפסת קומתו העליונה בחזית מעידה על הצד האנושי שבנו...

על הבניין הזה ערכו חברי ארגון שמעון בר-גורא התקפה נועזת ב־23 באפריל 1946, ואף קורבנות נפלו בה. משמע, שבמקום הזה נתחוללה היסטוריה...

אין תל-אביב של יום חול דומה לתל-אביב של חג, לא כל שכן כשמדובר הוא בחג החירות, עת ריח ניחוח של אביב משכר נודף בכול. אנו עומדים בשביעי של פסח תש"ו, 22 באפריל 1946. בשעת אחר-צהריים מוקדמת ישב לו דב גרונר על אחד הספסלים שבשדרות רוטשילד, התענג על זיו החמה ועיין בעיתון ערב. מדי פעם בפעם ניטשטשו אותיות הדפוס לפניו ושפתיו החלו רוחשות וחוזרות על שורה אחת פעמים אין-ספור, ללא משמעות וללא עניין. אין הוא מסוגל להתרכז ומחשבותיו מעתיקות אותו לעולם אחר. בימים האחרונים מלא ליבו שיממון. הוא מתנסה בלבטי חייל משוחרר, שטרם נקלט בחיים האזרחיים. רק לפני שבועיים השתחרר משירותו ב"חטיבה היהודית הלוחמת". אך באורח רשמי עדיין הוא חייל של צבא "הוד מלכותו". ניתנה לו חופשה לחודש ימים להתאקלם בתנאים החדשים, לעבור ממעמד של לוחם למעמד של אזרח. מעולם לא שיער עד כמה יקשה עליו תהליך זה. חמש שנות שירותו בצבא, בארץ ובחזית איטליה, הוציאוהו מן המסלול; הוא היה לאדם אחר. עתה, ניטל עליו כביכול להתחיל הכול מבראשית, ללמוד ללכת מחדש, ואף לחשוב. רק עתה הוא תופס מה טיבם של דפוסי צבא ומשמעת צבאית. החייל אינו אלא בחזקת מספר, כלי שרת אלמוני בידי מפקדיו, אחד מני רבים, ללא ייחוד וללא ייעוד. נגרר אחר זולתו כמעט כאוטומט. מרוב תרגול צבאי כמעט שנקחים חושי. רגישותו מתאטמת. כל-כולו הוא בורג במכונה כבירה...

והנה, עתה, משהוטל אל הים האזרחי הגדול, הוא שרוי במבוכה. לאן יפנה? אין הוא יכול לעמוד ביגע המחשבה ורפיון מוזר נסוך בכל איבריו. הרגשת תהפוכות ממלאת את חדרי ליבו. לפניו, בהיותו בצבא, חיכה בכיליון עיניים לשחרור, ואילו עתה הוא מתחיל להתגעגע אל השורות... תוך מאמץ ההרהורים הולכת הלאות ומשתלטת עליו והוא שוקע בתנומת-מה. העיתון נשמט מידו וראשו נרכן על חזהו. אך הוא מתנער

חיש-מהר כְּדוֹף סיוט. נושא עיניו אל השמים הצחים והגבוהים שמעליו, חוזר ומנסה לאחות קרעי דברים בעיתון שלפניו, תוהה ושואל עצמו בלא אומר: "מה קרה לי?" ושוב משתלטת עליו העייפות והוא נרדם בשנית...

"הא, דב! מה שלומך?"

טפיחה קלה על שכמו הקיצתהו. הוא הסב ראשו לשמאלו ועיניו נתקלו בבחור גבה-קומה. הוא הכיר בו מיד את דוד, אף הוא חבר המחתרת, שעזמו השתתף לפני ימים מספר בלבד בפעולת החרמת נשק במחנה הצבא הבריטי בנתניה.

"מה זה, אתה ישן?" הוסיף ושאל דוד בקולו המתרונן.
סומק קל עלה בלחיי של דב, עדות למבוכה הגדולה שבנפשו.
"לא בדיוק...", אמר תוך התנצלות בלתי משכנעת, "סתם כך... מהרהר..."
"האם אתה עסוק מחר?"

דב נשתהה בתשובתו. קימט גבותיו כמתאמץ להיזכר. חשבון הימים האחרונים נתבלבל עליו. עבודתו נעשית לסירוגין ופעמים אף למקוטעין. פועל בניין הוא, כאשר יעידו כתמי הסיד על תלבושת החאקי שלו. עיתים יש עבודה ליום-יומיים, ועיתים אומרים לו בלשכת העבודה שעליו לחזור ולשאול למחרת, אולי ימצא לו חצי יום עבודה. עתה, משהוא מהרהר בדבר, נזכר הוא, כי למחר נקבע לו יום עבודה תמים; לצורך השלמת יציקת גג יש צורך בפועלים רבים. אך הוא אינו מזדרז לגלות עובדה זו לחברו. אכן, אין הוא שש לטפס בפיגומים ואין הוא יוצא לעבודה אלא לצורך פרנסה; יתרה מזו: יודע הוא כי דוד אינו שואלו סתם כך; שליח הוא מטעם הארגון...

"לא, לא במיוחד", משיב דב לבסוף בהיסוס קל.

"ובכן, יש קצת עבודה מחר... המוכן אתה להצטרף?"
דב הביט בפני דוד וחיוך קל עלה בזווית פיו. לשון הרמזים בשאלה הייתה נהירה לו. מבלי משים זקף גוו, נתייצב שוב בפני מפקד פלוגתו וענה בקול שקט, שנימת גיל הייתה מסותרת בו:

"בוודאי שאני מוכן... והיכן הפעם?"

את שאלתו האחרונה הבליע דב בטרם השלימה ומתנופת היד שעשה ניכר היה בו שהוא מתחרט על עצם הצגתה; הוא טרם הורגל לכללי החשאיות של הארגון. ככל שממעיט חבר המחתרת בשאלות ובדיבורים, כן ייטב...

"אנו נפגשים מחר ב'גן הקופים' בפתח־תקוה, בשעה שבע בבוקר..."
בקושי הפטיר דוד ברכת שלום וכעבור שניות מספר התערב בקהל העוברים ושבים בשדרה.

כמו רוח אחרת עברה בדב. בתנועות זריזות קיפל את גליונות עיתונו ותחבם לתוך כיס מכנסיו. אחר הוציא מכיסו השני ממחטה ומחה את אגלי הזיעה מעל פדחתו. כל אימת שהתרגש היה גופו מגיב כך...

ואולם סערת רוחו לא הייתה אלא בבחינת רגשת רגע. וכי זקוק הוא להכנות רבות לקראת הפעולה? עוד שעה ארוכה הוסיף לשבת על הספסל, הביט נכחו במבט משמים וניסה לקשור את חוטי המחשבות לרעיון רצוף. מתוך הגיגיו המעיקים נצטייר עדיין לנגד עיניו סימן השאלה הגדול לקראת המחר – לא זה של פעולת המחתרת, שהרי זו תחלוף חיש־מהר, אירוע רגעי בלבד – אלא של המחר האזרחי, של המאבק על הלחם. רוצה הוא להקים משפחה. נערותו רחל מחכה לו; היא מסכימה להתחתן עימו מיד, אלא שאין הוא מעז לעשות זאת. תחילה עליו למצוא לו בסיס כלכלי. מוכן הוא לרעוב, אך לעולם לא יסלח לעצמו אם יצטרך לכוף רעב גם על חברתו בחיים. הוא מחפש עבודה. כל ההבטחות שהובטחו לו מטעם המוסדות נתבדו. הדאגה מוטלת על שכמו בלבד. לא שהוא בא בטרוניות על מישו; מרצונו הטוב יצא למלחמה ובכוחות עצמו יהא עליו לבנות לו את עתידו. אך הלבטים הראשונים מדכאים את רוחו. ואף זאת: מורשת הגלות טבועה בדמו: הוא אינו רוצה להיות פועל פשוט. על נקלה היה יכול להסתדר כנהג, אך משום־מה נראית לו מלאכה זו כבזויה. ואף שנלחם הוא בעצמו בעזרת מושכלות ההיגיון, ומתאמץ בכל כוחו לעקור תסביך נואל זה מליבו, אינו יכול. היגיון לחוד והרגשה לחוד. מן הבית ירש את המסורת היהודית הטיפוסית, הקושרת כתרי תהילה לעבודת הרוח ולמקצוע חופשי ומבזה את עמל הכפיים. עוד יש לו סיכוי להסתדר בעבודה בחברת האשלג בצפון ים המלח. הוא מחכה לתשובתם. ולימים אולי יעלה סוף־סוף בידו להשלים את לימודיו כמהנדס חשמל. זה חלומו הפוקד אותו יומם ולילה. צר לו על כי בעטייה של מלחמת העולם השנייה ושירותו בחזית לא ניתן לו לגמור את חוק לימודיו. עם זאת יודע הוא עד כמה עז רצונו וסופו להגשים את חלומו...

משעלה זכר נערותו רחל על ליבו, נעכרה עליו לפתע־פתאום רוחו.

אוהב הוא אותה ומעריך את גודל נפשה; שלוש שנים תמימות ממתנה היא לשובו! ועם זאת, צופה הוא את עתידם המשותף ברגשות מורא. היא דוחפת אותו אל החיים האזרחיים בחוץ יד. דומה, כאילו הודפת היא אדם מהלך על קביים אל מסע ארוך. רחל זו, אף שעודנה נערה, כבר היא אישה, עם כל סגולות האישה ומגרעותיה. אין לך אישה המסכימה להפליג עימן אל הרפתקה מכל סוג שהוא, ולעולם מעדיפה היא את החומר על הרוח. עקרון חיים אחד ניצב לעיניה: להסתדר, להקים קן מבטחים, ותשתוללנה רוחות העם מסביב כאשר תשתוללנה...

עוד לפני שהתחתנו וכבר באו לידי התנגשות. יום אחד הביאה לו רחל חליפה אזרחית ודרשה ממנו במפגיע שיסיר מעליו את תלבושת החאקי שלו.

"שוב איני יכולה לראותך במדים הצבאיים האלה!" אמרה לו, ספק בהיתול ספק בנימת תרעומת, והוא נפגע עד לעמקי נשמתו, לא משום שהמדים יקרים לו או משום שהם מזכירים לו חוויות עבר בלתי נשכחות, אלא משום שהמעבר ה"פתאומי" הזה להווי חיים חדש הכניס בו פחד... אף-על-פי-כן, לא היה יכול לעמוד בפניה; לבש את החליפה שהביאה לו, הסתכל בראי והתחלחל... הפרצוף שנשתקף אליו עורר בו סלידה. לא זו בלבד שלא הכיר עצמו, אלא שהדמות ממולו נצטיירה לפניו כמוקיון עלוב, בעל קווי אופי מסולפים, שתכונות רשע בלטו בהם; היה בדמות החדשה משהו שיש בו משום לעג לרש...

"בשום אופן לא אלבש חליפה זו", אמר במרירות. רוגזו היה ניכר בגוני פניו המשתנים. "איני מכוער עד כדי כך... וימי פורים כבר עברו", הוסיף כלאחר יד, ובלי שימתין לתגובתה חזר והפשיט מעליו. רחל שוב לא ניסתה לשדלו בדברים. ידוע ידעה, כי אין תקנה לעקשנותו. זו תכונת הנפש האופיינית לו ביותר. חומה אטומה שכל כלי נשק לא יצלח להבקיעה.

רק זאת הבטיח דב לרחל; לכשיקבל את חליפת הצנע שלו יסיר מעליו את מדי החאקי. חליפת הצנע, בעלת המעיל האפור המפוספס, הייתה מתנת השלטונות לכל חייל משוחרר. את החליפה ניאות ללבוש, אף שאת הסיבה לכך לא גילה ליבו אפילו לפיו. חליפת הצנע צירפה אותו אל הצבא האלמוני האפור בעורף. בלבוש זה עדיין הוא בחזקת מספר, אחד

מני רבים. תנאי המלחמה יצקו את היישוב העברי בארץ בדפוס אחיד, מתכונת אפורה חדגונית אחת: הכול לובשים לבוש אחיד, אוכלים לפי תפריט אחיד וחושבים באופן אחיד. במצב כזה נוח גם לו...

לפנות ערב באה רחל למלון 'פלגה' שעל שפת ימה של תל-אביב לפוגשו; במלון זה שכר לו דב חדר – משכן ארעי עד להסתדרותו. גלוי-לב היה ולא הסתיר מפניה דבר, ועל כן אף גילה לה באותו מעמד, שלמחרת היום הוא יוצא לפעולה. את פרטי המשימה לא סיפר לה, שהרי הוא עצמו לא ידעם, אלא אמר לה, כבדרך אגב, ללא שמץ של יוהרה: "מחר תקראי בעיתון ערב על הפעולה..."

למשמע הבשורה נפלו פניה:

"מה, שוב?" שאלה בנעימת עצב.

עיסוקו החדש של דב לא מצא חן בעיניה. לפי השקפותיה השתייכה רחל למחנה האחר, מחנה של יריבי הארגון ושוללי פעולותיו. אף שהייתה ילידת תל-אביב בנתה לה את עולמה הרוחני בקיבוץ תל-יונתן, שבו שימשה מורה. הילדים היו לה חזות הכול, וכמיטב יכולתה ביקשה לגונן עליהם מפני הסופה שבחוץ. מתוך שהפנתה עורף לענייני המחלוקת המדינית ביישוב, כמו כפרה במציאותה. בחליפת האיגרות ביניהם בתקופת שירותו של דב, כאילו הסכימו ביניהם שעליהם לחפש את המשותף להם ולהתעלם מן המפריד. ואולם לא תמיד ניתן לנתץ את המתרסים, ובייחוד נתקשה בכך דב, שכל ימי שירותו חי ונשם את אוויר הפולמוס ברחוב היהודי, ספג בנשמתו את רגשי הנקם כלפי הגוי על השואה ועל אובדן בני משפחתו באירופה והתקומם נגד שלטון הדיכוי הבריטי בארץ על כל הכרוך בו: נעילת שערי העלייה, ציד מעפילים וטיבוע ספינותיהם בלב ימים או גירושם חזרה לארצות מוצאם. ומעל הכול – השפלת הגאון הלאומי והחלטתם הנחושה של הבריטים לעקור מן השורש כל ניצן של עצמאות עברית בכל מקום שינבוט. רחל ביקשה להתרחק מן הקלחת הסואנת. מאז כשולן החילות הנאצים בקרב אל-עלאמיין הוצאה ארץ-ישראל מכלל סכנה ורוח של שאננות ירדה על היישוב. הדי המלחמה הגדולה נשמעו בה כאילו ממרחקים, מעבר ל"הרי החושך". הארץ דמתה לאי שליו או לבריכה מוצנעת, עטורה עצי-עד, שהסער מטלטל לכל היותר את צמרותיהם אך אינו מזיז את גזעיהם המעובים אף כמלוא הנימה.

לעומת זאת, ראה דב את הדברים באור אחר והארץ נצטיירה לפניו כנקודת מוקד אפשרית. באחד ממכתביו לאחותו יהודית בארצות-הברית הוא כותב, כי הוא חוזר לארץ תוך חרדה. יודע הוא, כי עם גמר מלחמה אחת, – זו המלחמה הכללית באירופה – מתחילה מלחמה חדשה, בעלת אופי אחר וקרובה יותר לליבו; אין זו מלחמה על פת לחם בלבד, אלא על מולדת... ואף שהיו דבריו סתומים במקצת, ירדה אחותו לסוף דעתו, ולא עוד אלא שזכרה היטב כי עוד לפני חודשים רבים דחה את הצעתה להביאו לאמריקה, לבית מרווח ולתנאי שקט לאחר הסערות שנתנסה בהן...

ואף לרחל כתב ברמז דק, אך רב-משמעות; את מכתבו האחרון מאירופה הוא חותם ב"ברכת מלכות ישראל". מעולם לא חתם את איגרותיו במילים אלה קודם לכן, והיה לה הדבר עניין רב לענות בו שעות ארוכות. הרבה הגתה במכתבו וכיוון שלא חשדה בו בתשוקת התגרות, הסיקה כי לקח הוא מבקש לאלפה: אהבת אישה ואהבת מולדת, אהבת מולדת קודמת... כשהודיע לה כעת דב שהוא עומד לצאת לפעולה נוספת למחרת היום, נזכרה לפתע בחתימתו הפטריוטית; ליבה נצבט בקרבה, זרם דם פרץ לפניו המעוגלים ושתי דמעות נקוו בעיניה, אלא שהצליחה להסתירן בהפשלה מבטה לארץ.

"ומה אם תיתפס?" שאלה כמתריסה. היא התאמצה להבליג על רגשותיה, אך קצפה הגואה פרץ גדרות וניכר היה בחיתוך דבריה. היא דיברה חד וחלק, כמייסרת, וברגע הראשון אפילו לא נתנה דעתה על הפגיעה שעצם השאלה הייתה עשויה לפגוע בו. שוב גילתה את תכונת האיישה שבה, את רגש אנוכיותה. משאלתה לא עלתה נעימת דאגה לשלומה לקראת מבחן האש, אלא חרדה שמא יבוא הקץ לחלום חייהם המשותפים.

העלבון צרב בליבו, אך הוא החשה. בת-הצחוק הטבעית, הנסוכה תמיד על פניו, נמוגה בענן האכזבה; שפתו התחתונה, החושנית, נשתרבה כלפי מטה עוד פיתר רפיון ודוק של עצבות נפרש על עיניו הטובות והמפיקות רחמים. נחירי חוטמו המעובה בקצהו נתרחבו קמעה, כאילו הרגיש במחנק והוכרח להתנשם.

"אני לא איתפס לעולם", מלמל כאילו לעצמו. לרגע קט היה תפוס

שרעפים. לא בפעם הראשונה ממלאת את ליבו אמונה, כי עתיד הוא לצאת בשלום מן הפעולה. הרגשה מוזרה אפפה אותו; דומה עליו, כי בדיוק במצב כזה כבר היה שרוי קודם לכן, ולא פעם אחת בלבד. זכר מחשבות דומות מדמדם בנפשו מימי שירותו באיטליה. גם אז היה חדור אמונה כי כדורי האויב לא יפגעו בו. מה פשר אמונה זו? מעולם לא נתחקה על סודה, ומשוכנע היה, כי כל לוחם חדור אותה הכרת ביטחון. מסכיבו יפלו אלה, ואילו הוא לא ייפגע! מניין לו הערובה כי יצא בשלום מן ההתקפה? כלום ברית כרת עם הגורל? והרי אפילו אכילס היה בן-פגיעה, בעקבו! אין זאת כי אם אמונה עיוורת היא, נחלת כל לוחם, היוצא לקרב בנפש חפצה; אלוהי צבאות שומר על אהוביו לבל יאונה להם כל רע...

הערב ירד בבת-אחת, ללא דמדומים וללא שטחי הפקר של לא-אור ולא-צל. מימי הים נעשו כחולים כהים, כאילו נתכסו במעטה לילה, וממרחק, מעבר נמל יפו, החלו מתנוצצים אורות עוממים של אוניות וספינות על רקע אופק שחור. בחדרו של דב עמדה אפלה, ולפתע חששה רחל שמא ידליק את החשמל. היא ניתרה ממקום מושבה על הכיסא, שחרק בנעימה צורמנית, נשקה לדב על לחיו ועזבה את החדר בלא ברכת שלום ובלא ברכת הצלחה...

למחרת היום היה דב הראשון שהגיע אל 'גן הקופים' והקדים את כל חבריו כדי מחצית השעה. הלילה עבר עליו בנדודי שינה. הוא שכב על מיטתו והאזין לרכי הים; אוושת הגלים התנגנה באוזניו כשיר ערש נעים, אך התנומה לא באה לעפעפיו. הוא ציפה לבוקר כלגואל...

עתה ישב על אחד הספסלים בגן וכרסם בתאוותנות גדולה לחמנית יבשה, שנשארה בכיסו מאתמול. הבוקר הבהיק ברוב אור, אך חוצות פתח-תקווה היו עדיין שוממים מאדם; רק פה ושם עשו החלבנים את הקפותיהם מבית לבית ומתפללי מניין ראשון חזרו מבית-הכנסת כשהם נושאים את טליתותיהם תחת בית שחיים.

בשעה 7 נאספו במקום ארבעים צעירים. אחד אחד באו, ללא כל המולה, לא כקבוצה המריעה בקול צהלה לקראת טיול. לא יצאו שניות

מספר וכבר עברה שמועת סוד, כי המפגש הוא בפרדס סמוך, שם יוסברו פרטי הפעולה.

דב לא הכיר איש מן הנאספים, אך נגרר אחר צעיר תימני, שאל נכון הכיר את המקום מפעולה קודמת. בפסיעות מזוזרות צעדו בשביל עפר ולא הוציאו הגה מפייהם. עשר דקות לאחר מכן נצטופפו המשתתפים בקרחת פרדס, ליד צינור ההשקאה; מהם נשענו אל העצים ומהם שקרסו ורבעו משוכלי רגליים על האדמה התחוהה. ריח הדירים חריף מילא את האוויר ושיכרון קסמי אביב היה נסוך על הכול. דב סקר במבטו את המתקהלים והיה מיתמה בליבו על שלא מצא בתוכם את דוד. עד־מהרה החל מתבלט בכל החברה צעיר גבה־קומה וזקוף גו, בעל בלורית שובבנית ועיניים שחורות יוקדות.

"שמי גד", אמר קצובות, ובתוך כך גרר אליו, מתוך ערמת קרשים, לוח עץ רחב־מידות והציבו בין שני גזעים. "נתמניתי למפקד הפעולה", הוסיף מתוך שוויון־נפש; רק תנועה אחרת הבגידה את עצבנותו: החל מסלסל בלי משים בשפמו, ועיתים בשעת מתח והתרכזות עמוקה, היה מפלבל בעיניו. גד היה מן המפקדים הצעירים בארגון, ולפי מראהו היה כתלמיד גימנסיה שזה עתה עזב את ספסל הלימודים. בן צפת היה, מילידי הארץ ומבעלי הייחוס של המשפחות הוותיקות בה, אך זה מכבר הפך לנווד, משוטט בשליחות הארגון בכל חלקי הארץ.

"אנו עומדים להתקיף את משטרת רמת־גן", אמר ובתוך כך החל מצייר בגיר על לוח העץ את תרשים היעד, המבצר הכתום, החולש על פני סביבתו.

"נקודת האפס נקבעה לשעה שתים־עשרה... פעולתנו היא פעולת רכש..." רק מעטים בין הנאספים ידעו עד מה חמור היה באותו פרק זמן מצב הארגון עקב המחסור בכלי נשק. זמן קצר בלבד קודם לכן נפלו בידי המשטרה 31 מחברי צוות המפקדים של הארגון; הם נתגלו בחולות בתיים, בשוכם מקורס אימונים, ועימיהם אבדה גם כמות ניכרת של נשק. מחסני הארגון כמעט שנתרוקנו, ובלי "ברזל" הרי לא תיתכן המערכה; "חרשי" המחותרת עובדים במלוא המרץ, אך כוח ייצורם מוגבל מעצם טבעו. מייצרים הם בעיקר רימוני יד ומכינים חומרי נפץ, אך להשגת כלי מלחמה ממש על הארגון לסמוך בעיקר על "מקורות חוץ..."

ההסתערות על מבצר האויב הייתה כרוכה בסכנות מרובות. דינה כדין כניסה ל"גוב האריות", ל"קו האש" ממש... אך לא הייתה ברירה. הצו העליון היה: "הכול תיתנו בברזל", משמע, אפילו דם וקורבנות... כי בלא ברזל עשוי מנגנון הארגון להגיע לכלל קיפאון מוחלט.

ברם, כל זה כאילו אינו מעניינו של גד. הוא פוסק הלכה ברורה, ללא כל היסוס ופקפוק ונוסך ביטחון בלב חבריו. הוא מתחיל כביכול מן הסוף, כאומר: "כבר הצלחנו ועתה ננתח את הבעיה לאחר, לראשיתה". אין הוא מניח מקום לשום פרצה של אי־ודאות. הכול ברור וידוע ויש להשלים את הפעולה תוך 30 דקות. המשתתפים נחלקים לארבע חוליות. האחת תנתק את הכביש ליד בני־ברק כדי לחסום בפני כל תנועת כלי רכב מצפון לרמת־גן, והשנייה תנתק את הכביש מדרום, ליד קולנוע "רמה". החוליה השלישית היא זו של ה"סבלים"; עשרה במספר, לבושים בבגדי עבודה ועליהם תוטל מלאכת הטענת הנשק שיוצא ממחסן המשטרה על המכונית בחוץ. החוליה הרביעית תהא מעורבת: ארבעה "אסירים ערבים" ושישה "אנשי צבא בריטיים", מהם "סמל" בריטי, "רב־טוראי" וארבעה "חיילים" פשוטים...

להבטחת המבצע ננקטים עוד כמה אמצעי עזר, שלא על דעת המשתתפים ובנפרד מהם. פעולת הסחה עתידה להתבצע בתחנת הרכבת בתל־אביב, וכדי להפחית את מספר השומרים במבצר המשטרה גופו, ברמת־גן, מצאו להם בעלי כושר ההמצאה בארגון, רבי־מג בתחבולות, תכסיס הטעיה בדוק: בקריאה טלפונית אלמונית נמסר לשוטר התורן, כי באחד הפרדסים בסביבה נמצאה גופתו של ערבי הרוג, וכי מן הראוי לשלוח למקום קבוצת שוטרים לחקירה...

חלוקת התפקידים בין חברי הארגון נעשתה חיש־מהר. התחפושות הובאו למקום מבעוד מועד. קרחת הפרדס הפכה לקלעי תיאטרון ולאחר שלבש גד את מדי הצבא הבריטי החל מזרו את שאר ה"שחקנים" בעצה ובמילות דרבון. ארבעת ה"ערבים" היו מיוצאי עדות המזרח, שזופי פנים ועקומי חוטם. הם עטו "עבאייה" חומה לגופם, עטרו "עגאל" זהוב לראשם ונעלו נעליים מרופטות לרגליהם. כל־עצמם נראו ספק תושבי כפר ספק בדואים מן הדרום.

"ואותן, דב", פנה גד לגרונר בשמו הפרטי, אף שלא הכירו קודם לכן

ומן הסתם קיבל פרטים עליו מדוד, "הנני ממנה לראש חוליית הסבלים. אתה יכול להישאר בתלבושת החאקי שלך..."

צמרמורת קלה עברה בגופו של דב. הוא ניתק מן העץ שעליו נשען ועבר למצב "דום", מורשת משטר הצבא שנשארה טבועה בו. הוא קיבל את הפקודה ללא ערעור, אך עם זאת תוך נקיפת לב מסוימת, ואף כעס עצור; הוא חש בזרם הדם העולה אל פניו ואגלי זיעה מבצבצים בצדעיו. היטב חרה לו העלבון, כאילו בא על עונשו והורידוהו מדרגתו שלא כדין... שוב מטילים עליו עבודה "נחותה"; איש צבא הוא, שהצטיין במערכה המסוכנת נגד הנאצים באיטליה, וכאן הופכים אותו לסבל, לראש חוליית הסבלים, "עבודה שחורה", כאילו כדי להזכיר לו את המארה הרודפת אותו בחייו האזרחיים: הוא לא סיים עדיין את לימודיו כמהנדס חשמל... דב לא קלט את כל דברי הסיום של המפקד גד, ורק מילותיו האחרונות נשתלבו אל הגיגי ליבו.

"קראנו את המבצע בשם 'מבצע מטאטא'", אמר גד בעקימת שפתיים כמתוך צחוק, "ועתה לא נותר לי בלתי אם לברך את עצמנו בהצלחה..." – זהו, הרהר דב, אשרי שזכיתי להגיע למעמד של פועל ניקיון...

ב-11:30 יצאו חוליות הפעולה לדרכן. קבוצת ה"סבלים" ודב בראשם הגיעו אל המקום באוטובוס והסתדרו בפיזור-מה על המדרכה שממול לתחנת המשטרה, ליד דלת הכניסה של בית-חרושת. הופעתם לא הייתה עשויה לעורר כל חשד; לכאורה הייתה זו קבוצת פועלים, לבושי סרבליים, מובטלים או אולי הולכי בטל, המעדיפים לשוטט בחוץ ביום אביב צח ושטוף שמש מאשר לשקוד על רקיעת מתכת בסדנת מרתף. דב היה מעורב בהם ועם זאת כמו תלוש מהם; הם הסיחו ביניהם חרש, פלטו סילוני עשן מקוצר-רוח ורקעו ברגליהם, ואילו הוא נשען אל קיר אבני בטון גסות, רכון על עיתון הבוקר שאחזו בשתי ידיו, כולו דרוך שלווה, שקט, ועל פניו נסוכה נהרת צהלה, כאדם הממצה קריאת תענוג עד תום. כפעם בפעם העיף מבט גנוב לעבר המבצר כאל יעד נכסף, והמתין לאות ההתפרצות.

דקות מספר לאחר מכן נעצרה ליד שער גדר התיל של בניין המשטרה מכונית צבאית גדולה, שממנה ירדו ה"סבלים הערבים" ומלוויהם ה"בריטים". ה"סמל" הסתכל בשעונו ומשהבחין כי "שעת האפס" טרם הגיעה, שלף מתוך כיס מעילו פנקס והחל רושם בו דברים כאילו מחשש שמא יפרחו מזיכרונו...

בינתיים יצאו שתי חוליות האבטחה לעמדותיהן. תנועת כלי הרכב נחסמה מניה וביה. די היה לו לצעיר אחד להתייצב על אם הדרך ו"סטן" בידו כדי לשים עצמו מפקח תנועה ראשי, שהכול סרים למשמעתו. מכונית אחת בלבד נצטוותה להיערך לרוחב הכביש ומיד נשתררה אנדרלמוסיה בכול. תוך שניות מספר נתפתלו שורות ארוכות של כלי רכב כנחשי עקלתון, יצירי פלדה צבעוניים רוחשים-רוטטים, המבקשים לפלס להם דרך בתשנוק דרכים. עורקי התנועה וכל שלוחותיהם נסתממו בזה אחר זה בדחיסות משוועת, עם שמשמיעים נהגי המכוניות ממורטי העצבים את צופריהן ובפני כול מצטיירת השאלה הטורדנית: "מה קרה שם?...". מעט מעט החלו רישומי ההסגר ניכרים גם סביב מבצר המשטרה; התנועה נידללה והלכה והבניין הכתום דמה לאיבר נגוע, מבודד, בגופו של הנוף... שתי פעולות ההסחה שתוכננו לא עלו יפה. אחד המתקפים על תחנת הרכבת בתל-אביב קיפח את חייו בפצצה שהחזיק בידו עוד לפני שהגיע אל קרונות הבניין, וממילא בטלה כל הפעולה. ואותה הודעה טלפונית מפני אלמוני על גופת הערבי שנמצאה בפרדס עוררה מחלוקת סמכויות: מי חייב לאסוף את הגווייה – משטרת רמת-גן או משטרת פתח-תקוה? ומאחר שלא נמצאו זריזים שביקשו לקבל שכר מצווה, נקט הכלל של "שב ואל תעשה", והתקן במשטרת רמת-גן נשאר בעינו...

צפירת אזעקה של אחד מבתי-החרושת, שהודיעה על שעת הצהריים, שימשה למתפרצים כאות זינוק שניתן להם שלא בטובתם. ה"סמל" הפסיע בטוחות לעבר המשטרה כשהוא מלווה על-ידי חברו ה"רב-טוראי". הוא נתייצב לפני השוטר התורן והודיע לו, כי במכונית בחוץ נמצאים ארבעה אסירים ערבים, שנתפסו בגנבה במחנה צבאי בתל-ליטווינסקי וכי יש לעוצרם. האנגלית בפיו של גד נצטלצלה בנעימה זרה. האם מבטא סקוטי הוא זה, או אירי? חשד-מה התגנב אל לב התורן, אך על פשרו לא עמד; שמא הוא חושד בכשרים... פקודת מאסר לא הומצאה לו, אך לא תמיד

ניתן לבדוק בציציות הפורמליות. הוא חכך בדעתו איך עליו לנהוג; שניות מספר היה שרוי במבוכה, אך לבסוף נתאושש והודיע ל"סמל", כי ברצונו לברר את העניין בשיחה טלפונית עם המחנה בתל-ליטווינסקי... "בבקשה", נענה ה"סמל", ובתוך כך קרא בקול רם אל היושבים במכונית בחוץ:

"חשו, הכניסו לכאן את הגנבים..."

כמו בהיעלם אחד הוצאו ארבעת ה"אסירים" מן המכונית, תוך בעיטות ודחיפות. בחצר הבניין קמה המולת אנשים מתכתשים ושואן נעליים מסומרות, הנגררות על פני מרצפת אבן סלולה. ה"ערבים" פתחו בילל תנים ובבכי קורע לב: "לא עשינו דבר... לא אנו גנבנו..."

משהוכנסו ה"אסירים" אל התחנה התפתחה הפעולה בקצב בזק. המתפרצים שלפו מיד את כלי נשקם למול השוטר התורן וצויו עליו להרים את ידיו. משהתנגד הנוטר הערבי שניצב על-ידו למלא אחר הפקודה, נורה בו-במקום ונפל. התורן הוכנס לחדר המשמר ואחד ה"הערבים" הופקד עליו להניאו מכל פעולה. "ערבי" שני טיפס ועלה בפסיעות גסות ונחפזות אל המגדל, כדי למנוע בעד האלחוטאי מלשדר על ההתקפה. ואולם כאן אירעה תקלה רצינית, שהמתכננים לא שיערוה מראש. האלחוטאי, אף שהיה יהודי, נבהל למראה המתפרץ; כסבור היה, כי ערבים עורכים את ההתקפה. עם זאת לא איבד את עשתונותו, נעל את הדלת בפני המתפרץ ובהודעה אלחוטית קצרה הזעיק עזרה ותגבורת ממשטרת פתח-תקוה... תקלה זו לא נודעה למתפרצים אלא בדיעבד, ומכל מקום לא היו מושכים ידיהם מן הפעולה לאחר שכבר הבקיעו להם דרך אל המבצר פנימה. אכן, לא אחת למדו מפקדי המחתרת לקח מר: אין לך דבר צפוי יותר מן הבלתי צפוי...

אך הושם השוטר התורן בחדר המשמר, יצא גד החוצה ונופף בידו לעבר ה"סבלים". הללו הסתערו על המבצר במרוצה, נדחקו פנימה וכהרף-עין ניגשו לעבודתם. כיוון שדלת המחסן הייתה נעולה והמפתח לא נמצא, נאלץ דב לפוצץ את המנעול בחומר נפץ, ומיד החלה מלאכת הוצאת הנשק והטענתו על המכונית בחוץ.

העבודה נעשתה בקדחתנות ובשקידה, כרחש נמלים נושאות מטען מזון אלי מאורתן. זה נכנס וזה יוצא ואין אחד נוגע בממלכת רעהו כמלוא

הנימה. זה מכתף תת־מקלע ורובים וזה טוען ארגז תחמושת, רצים הלך ושוב, דוהרים ומדהירים, דוחקים ומאיצים, רכוני גב ושטופי פלגי זיעה. ודב עצמו, המנצח על המפְרָקִים והטוענים, אינו עומד מן הצד, אלא משתף עצמו ביגע, טורח ומתרוצץ, פועל ומפעיל ומשמש מופת לחבריו עם שהוא מעמיס על עצמו מכל הבא ליד, כמו עטור בשלשלת כלי ברזל, והוא מתאמץ בפסיעתו, שחוח־גו, כאילו הוא עומד לכרוע תחתיו.

אכן, יש שמחת לב בעבודה ואלמלא המשא הכבד, הדורסני, אלמלא שורגו גידי צווארם ונמתחו שרירי חזיהם, היו פוצחים בשיר, בקול מתרונן, כאותו קוצר גואה גיל, האוסף את יבולו הגורנה...

עד ששוב חלה תקלה. לפתע, ניתך מטר יריות על המהלכים בחצר; מן הקומה השנייה כמו ניעור בפתאום שוטר בריטי והחל מפעיל את מקלעו. בו־ברגע ממש נשתתק גם מקלעו של אהוד, איש הארגון, שהוצב על הגג של הבית ממול המשטרה כדי לחפות על הלוחמים בשעת הפעולה. הוא נפגע מכדור וכלי הנשק נשטט מידו...

ממילא הוטלו ה"סבלים" אל קו האש והפכו מטרה למקלען הבריטי המשתולל. גד נמלך בדעתו אם לתת את צו הנסיגה. המחסן הלך ונתרוקן, אך עדיין לא נשלמה המלאכה. בעוד הוא מתעשת המשיכו הצעירים בעבודתם במלוא התנופה וביתר מרץ. השעה דחקה להם, ואף שנראה להם בעליל כי מצבם חמור, לא נכנס מורא בליבם. הם שקדו על הקפותיהם, סיבוב ועוד סיבוב. השמש היוקדת עמדה במרום הרקיע והבחורים זבו דם. המקלען מן הקומה השנייה החיש יריותיו, ומשלא יכול להרתיע את הטוענים ממלאכתם, כיוון את האש גם אל המכונית הצבאית, כדי להוציא את מנועה מכלל פעולה. משנפצע הנהג, אברהם, התניע את המכונית והטה אותה אל השביל הסמוך, מימין, מחוץ לטווח היריות.

ה"סבלים" הוסיפו להתרוצץ בחצר, מהם פצועים ותשושי כוח, חתני דמים למחתרת, נושאי עול אף מעבר ליאוש.

משעברו עשרים וחמש דקות למן תחילת הפעולה הבחין גד לראשונה בתגבורת החיילים הבריטית שבאה מעבר פתח־תקוה. איך הצליחו הללו להסתנן מבעד להסגר, ומי הזעיקם? ... מיד ניתר ממקומו והִרְעִים בקולו תוך מתן צו הנסיגה. בבת־אחת חשו כל המתקיפים אל המכונית. לא הייתה עוד שהות לפוצץ את המגדל, כאשר תוכנן מראש. אברהם הפצוע

קרע מעליו את חולצתו המגואלת בדם וחבש בה את הפצע בידו. כל אותה שעה לא הסיר רגלו מן הדוושה לבל יכבה המנוע, דרך כולו לזינוק הנסיגה. עתה הומטרו יריות מכל צד וחצר המשטרה הפכה למלכודת דמים. תוך כדי מרוצה אל המכונית נפגע ראש הקבוצה יעקב ונפל במלוא קומתו על גדר התיל, כמוקע אלי צלב וגופו נקוב ככברה...

בזה אחר זה עלו הלוחמים אל המכונית המתנשמת ומתנשפת כסוס מרוץ קצר-רוח. לרגע קט הקיפה חרדה את הכול: היעלה בידי אברהם לחלצם מטווח האש הגוברת והולכת? כמה צעירים צנחו אל קרקעית המכונית באין-אונים, כמו נתערער כוח-עמידתם-וסבלם בבת-אחת. במבט חטוף סקר גד את יושבי המכונית, כמבקש לערוך מפקד בטביעת עין, ואחר שאל: "מי חסר?...?"

"דב!" ענה אחד ה"סבלים" חלושות.

גד שרבב שפתו התחתונה והחל מסלסל מבלי משים בשפמו. תוך התרכוזות במחשבות תקע עינו בנקודה מרוחקת, אי-שם במרחבי הזמן, ולשנייה קלה דמה לפוזל. שרוי היה בסבך בעיה שאין לה פתרון, מסוכסך בדעתו שלו, נטול כוח החלטה, כמוהו כאדם הניצב בפרשת דרכים ואינו יודע אנה עליו לפנות. האם עליו לעכב את הנסיגה כדי לאסוף לוחם אחד שנתאחר? הרשאי הוא להפקיר את חיי הרבים כדי להציל את האחד? כל מוסר המחתרת, תמצית העיקרון וייחודו, כאילו הועמד על חוד התער: מי שם את המפקד שופט עליון לחרוץ גורל חיי לוחם? כל הרהורי מצוקה אלה הבזיקו במוחו תוך שנייה חטופה, כברק פולח ענן קדרות אפור, ולבסוף גבר ההיגיון הקר, המנתח, על רגשת הלב: לא ייתכן לעכב את הנסיגה ולחזור על העקבות, אמר גד בינו לבינו; מצב המכונית הוא בכי רע; פצועה היא ושותתת דם ככל הלוחמים; ספק אם יעלה בידי אברהם להחליף את המהלך; חיי הלוחמים שניצלו תלויים להם מגד, וספק אם ניתן עוד לחלץ את השבוי...

"לא נחזור", קרא גד כפוסק וכמכריע בדיון טענות שקולות, "אברהם,

לדרך..."

משניתקה המכונית ממקומה, תוך גניחה עמוקה, התנוודדה קמעה, כאוורת שארית כוחותיה תוך התפקקות חוליותיה. היא לא הכזיבה. יושביה נשמו לרווחה. בבוא ההרגעה חזר לגד קור-רוחו. חוש המתכנן חזר וניעור

בו, מלווה סקרנות: הנסתיימה הפעולה בזמן שנקצב לה? – הוא הביט בשעונו; המחוגים הצביעו על השעה 12:32 – משמע איחור של שתי דקות!...

מה מוזרות דרכי הגורל. מיליוני דקות קצב לו הקב"ה לאדם. רוב מאמצי חיות שלו מתמשכים על פני ימים ושנים. חלומות מתגשמים או נגוזים לאחר זמני יגע ממושכים, והנה תוך שתי דקות בלבד נחרץ גורלו של לוחם עברי ונשתנה מהלך חייו, באין דרך חזרה ולבלי השיב...

מה אירע לו לדב ואיך נשתבש חשבון נסיגתו? ברגע האחרון, כבר לאחר הינתן צו הנסיגה, הבחין בכך שחומר הנפץ שהוכנס אל המבצר כדי לפוצץ את מגדלו ולחבל בשאר אגפיו לאחר ריקון מחסן הנשק, נשאר בתחנה. ה"סבלים" עשו את מלאכתם בחיפזון יתר. וכי איך אפשר להפקיר את רכושו של הארגון, כלי מלחמתו שלא יסולאו בפז? חיש-מהר גמר אומר בליבו להשיב את האבדה. ואולם אך פנה לעבר התחנה והנה פגע בו כדור או צרור כדורים וריסק את לסתו הימנית. הוא נפל כהלום רעם לתוך שוחה בירכתי ימין של החצר. הכאב היה חד, נוקב. בדמדומי תחושה דומה היה עליו, כי כל גופו קפא וראשו כמו ניתז ממנו, ואחר חש בזרם דם חמים, קולח. לשווא ניסה להניע ידיו. העילפון לפתו ואפלה גמורה ירדה סביבו. לשווא ניסה לאחות קרעי מחשבה מנותקת, במעמקי קיום בלתי מודע; במטושטש נצטיירו בעולמו הפנימי דיוקנאות קטועים של אימו ושל רחל, קלסתר פנים של איש זקן, בלתי מוכר, עטור זקן, אך ללא תווי פנים, ושמים מוארים על רקע כחול של אש תותחים בחזית איטליה... הוא שכב פרקדן בשוחה, מתבוסס בדמו. במרחק-מה ממנו פקד קצין בריטי על העברת ה"הרוג" באלונקה אל תוך התחנה. שמע הפקודה לא הגיע לאוזניו האטומות של דב. הוא היה שרוי בעולם שכולו דממה. אך משהציקה לו לחיו השסועה ניסה להרים את ראשו קמעה, בבלי דעת, ולמראה ה"הרוג" המתנועע נתעורר בו בקצין הבריטי רגש הנקמנות; הוא ירה באקדחו לעבר הפצוע, אך החטיא את המטרה. רסיסי אדמה הותזו אל פניו ושער ראשו וריח חריכה חריף עלה באפו.

סמוך לשעה אחת נמלכו הקצינים בדעתם והחליטו להכיר בדב החי. אחד השוטרים נשלח אל הרחוב לחפש רופא, ובדרך מקרה נעצרה לידו, בכביש הראשי, מכוניתו של רופא יהודי מבני-ברק. משנכנס הלה אל

החצר עוד שכב דב סרוח בשוחה. הוא הרכין ראשו לפנים וכאשר חש את נשימתו ציווה מיד להכניסו אל תוך התחנה. שם השכיבו את הפצוע על ספסל והרופא חבש את לסתו השסועה והזריק לו זריקה להרגעת כאביו. לשווא ניסה הרופא לדובב את דב. מאמץ הדיבור היה קשה עליו ביותר, ואולם כאשר גחן עליו ושאל בקול רווי צער: "האומנם כדאי היה כל העניין הזה?", אזור דב את כל כוחו והשיב בקול-לא-קול: "אין דבר... העיקר שהצלחנו..."

הפצוע

משהקיץ דב כמו מתרדמה עזה לא הבחין מסביבו דבר. החדר – או אולי היה זה אולם, ארוך וצר – היה שרוי באפלולית. הריקנות עמדה בכול. אילו השמיע מישוהו קול, מובטח היה לו כי ההד יעלה מתהום מחשכים. אך לא היה כאן איש שְׁיַפֵּר את הדממה הגדולה. צורת החדר נראתה לו מוזרה ביותר. כתליו תלויים על בלימה, מוצבים על קווים ושברי קווים, עקומים ומקוטעים, מערכת שתי-וערב של טווי שחור.

היכן אני? שאל עצמו בתודעתו הנפשית בקול לא שלו, זר, ולא היה יכול למצוא מענה. כל יגיע מוח שנתייגע לא היה בעזרו לקרוע אשנב אל עולם המציאות. האוויר היה מעיק, דחוס, עד כי ניתן לחותכו בסכין. דומה היה עליו שמכבש לוחץ על חזהו ומקשה על נשימתו. מאימתי אני נמצא כאן? הוסיף אותו קול מסתורי לחקור את עצמו, ושוב לא מצא מענה. אימתי התחיל הלילה הארוך הזה שאין לו קץ? אבדה לו כל תחושת ממדים של מקום וזמן. הוא נתון בממלכת הצל, אך מי הביא אותו לכאן, אין הוא יכול לשער בשום פנים ואופן...

ריח הנוזל המחטא – הוא שהחזיר את דב לראשונה אל סף עולם ההווה. חוש הריח נתן בידו את המפתח להכרת מצבו: הוא שוכב בבית-חולים. ובעקבות ההתפכחות מן הסם המרדים החלה לסתו הפצועה לרטוט במין כאב מציק, טורד, הבא בדחפי חום לווהט וצורב...

עתה עלה בידו לקשר במקצת את חוטי המחשבה: – ההתקפה על אותו מבצר כתום ברמת-גן... וארגז חומרי הנפץ שנשאר בתוכו... "הרוצה אתה כי ארטיב במקצת את שפתיך?" שאלה אותו אחות, שגחנה עליו ולחשה על אוזנו.

דב לא השיב לה, לא משום שקשה היה לו לפתוח את פיו, אלא משום שעדיין לא ירד לסוף דעתה; הוא טרם חזר למלוא ההכרה. מישוהו פלש לחדר. זאת תפס. אך גם האחות בעלת החלוק הלבן עדיין נראתה לו כקן שחור, צל...

ברם, אין לך שומר נאמן יותר של רוח האדם מאשר ייסורי גוף שלו. ככל שהלכו מכאוביו ורבו, כן הלכה הכרתו ונצטללה. רק עתה זה פקח את עיניו, מצמץ בהן והבחין לראשונה באור הצהבהב של נורת החשמל המשתלשלת מן התקרה, אור עמום ומשרה דיכאון. כל אותו אולם ארוך, שנראה לו בדמדומיו, לא היה אלא חדר צר בבית־החולים "הדסה" בתל־אביב, ובהסתכלו סביב ראה עוד שתי מיטות סמוכות לשלו. האחיות לא הכירוהו בשמו, אף שידעו מה עבר עליו וקראו בעיתונות פרטים מלאים על פרשת ההתקפה הנועזת על משטרת רמת־גן, בה השתתף גם הוא. "הפצוע מס' 3" קראו לו, אף הוזהרו שלא להסיח עימו, אלא על דברים הכרוכים בטיפול בו.

ומשהסב דב את ראשו לעבר החלון הבחין באורח בלתי קרוא, שהפך לאחד מתושבי הקבע בחדר. היה זה שוטר בריטי, חגור אקדח למותניו, ישוב על כיסא עץ ומבטיו נעוצים בו. דב הבין מיד: זהו המשמר שהופקד עליו, ושוטר זה הוא אחד משלושה, המתחלפים במשמרותיהם שלוש פעמים ביממה. הרגשה מוזרה הציפה אותו. לכאורה, עליו לשנוא את נציגו זה של האויב; הרי את חירותו הוא בא לגזול; אך תחת זה פיעם בו רגש אחר. הוא חמל על השוטר הצעיר, בן אנגליה מן הסתם, שנשט בית ואם אוהבת, או, אולי, גם חיק משפחה כדי למלא את חובתו הלאומית במחנק זה של בית־החולים...

רגעי הצטללות ורגעי עילפון מחמת חולשה באו על דב חליפות. משנכנס הרופא שניתח את לסתו בלוויית אחות לבודקו לאחר יקיצתו, לא הרגיש בהם דב כל עיקר. המישוש בלחיו הסב לו כאב חד ורק לאחר שחזרה אליו הכרתו הסבירה לו האחות בניחותא, כי צינור גומי דק הותקן למענו כדי ליצוק באמצעותו את מזון הנוזלים ישר לקיבתו...

וקשות במיוחד היו עליו השעות שלאחר פיכחונו המוחלט מסמי ההרדמה, עת פגה השפעתם כליל, ומתוך ערפילי ההזיה הנמוגים הזדקרה לעומתו בכל כיעורה המציאות הקודרת. רוחו הייתה נכאה עליו ומצבו

הביאו לידי ייאוש גמור. בפעם הראשונה ביקשה נפשו למות. מחמת הכאב נדדה עליו שנתו כל אותו לילה – הלילה הארוך ביותר שעבר עליו אי-פעם, על מצוקות וענותו...

ויותר מכול חרד מפני עיוות פניו. טוב לו המוות מלהיות בעל מום לכל ימי חייו. למחר ישאל את הרופא ברורות, אם אמנם נגזר עליו להמשיך את חייו כמפלצת, עקום פה, שבור לסת וחסר שיניים... איך יסתכלו בו הבריות?

ומשהעלה במחשבתו את מראהו החיצוני לעתיד לבוא נזכר בראש ובראשונה בנערתו רחל ונתחלחל. זרם דם לוהט פרץ אל ראשו כתגובת זעזוע. למען השם, חלילה לה לרחל להוסיף לראותו! הוא יצווה על האחות לבל תתיר את כניסתה לחדרו. אך יודע הוא, כי היא תחקור ותדרוש וסופה שהיא מקבלת רשות כניסה לכאן, והוא לא יוכל לעמוד במבטיה. איך יכיל את חרפת כיעורו בפני הנפש האהובה עליו?...

שעות ארוכות של אותו ליל נדודים הפך ברעיון זה, הפוך וחזור, וככל שהעמיק חשוב, כן בא לכלל מסקנה, כי שומה עליו לנהוג באכזריות. מנוי וגמור עימו לנתק את יחסיו עם רחל ויעבור עליו מה, גם אם יצטרך להוסיף ולהתייסר שנים. אין הוא יכול להעמיס עצמו עליה לכל ימי חייה! אין לו כל זכות לאמללה, אפילו אם תיאות בנפש חפצה לטפל בו. אין הוא רוצה ברחמים, גם אם בכך יגזור על עצמו להישאר ערירי עד יום מותו... די לו לבעל מום סבלו שלו ואין לו כל זכות מוסרית לכפותו על זולתו... ואף זה מתהפכות הגורל, אמר בליבו: חלומות נרקמים במשך חודשים ושנים ונמוגים כהרף עין, במחי יד אחד, כמוהם כקורי שממית הנקרעים במשב רוח קל. כל חלומותיהם על חיים משותפים מתנפצים עתה אל סלע המציאות העכורה...

במעומעם, כמבעד לצעיף ערפל סמיך, עולה על ליבו זכר פגישתו הראשונה עם רחל. התאריך חרות בזכרונו – 22 בספטמבר 1944. לעולם מכיר אדם בתאריכי חייו הפרטיים יותר משהוא מכיר בתאריכי המאורעות הגדולים בהיסטוריה. בטוח הוא, כי אילו הועמד למבחן, היה נכשל, וכי מי ידע

אימתי חצה יוליס קיסר את הרוביקון ומי יזכור אימתי הוגלה נפוליאון לסנט-הלנה? ואילו אותו 22 בספטמבר נתקדש באלבום פרטי שלו, וכמו קישט את הלוח האינטימי בפרח החרצית האהוב עליו.

פגישתם נערכה באחד מבתי-הקפה על שפת ימה של תל-אביב. היה זה יום סתיו גשום ושאון גלי הים שימש כמנגינת לווי נוגה לצלילי התזמורת, בליל מוזר של עליזות ועצבות. האולם המה מרוב חיילים והווי המלחמה ניכר בכול, בתקנות האיפול החמורות ובעוגות הצנע התפלות. רחל הסבה ליד שולחן קטן בירכתי האולם, לא הרחק מדלת הכניסה, והמתינה לחברה, שלא באה. ניכר היה בה שהיא משועממת. היא שלפה סיגרייה מתוך קופסה, אך לא היה לה גפרור. דב, שישב אף הוא יחידי ליד השולחן הסמוך, הבחין בכך, קם ממקומו והציע לה גפרור משלו. בתוך כך התפתחה שיחה ביניהם. הרי באותם הימים היו כל בני הארץ מצווים לקרב את החיילים העברים, העושים בשליחות העם...

שעה ארוכה הסיחו ביניהם והעלו נושאים מנושאים שונים, פרט לאהבה. היא בחנה אותו במבטיה: ארשת פנים רגילה, אמרה בליבה. צעיר יהודי, שלא מבני הארץ. העברית בפיו קצת משובשת, אך דווקא שגיאותיו מוסיפות לדיבורו נופך חן. שער ראשו מקורזל ושתי הבליטות על מצחו הרם מעידות על האדם החושב. ויותר מכול עוררו בה עניין עיניו החומות, שנשקפו מהן רכות ולבביות.

באותה פגישה ראשונה הרבה דב לדבר, ואילו היא חרשה. פה ושם נענתה לו בחצי פסוק, כמקשרת קטעי שיחה לבל תיפסק. אף-על-פי-כן לא עשה דב כל מאמץ לדובבה; נכון היה למלא את מכסת הדיבורים בכוחות עצמו. הוא שואל והוא משיב, פעמים אף מפרך את טענות עצמו. רחל עמדה מיד על נימת הווכחות המאפיינת אותו, לא וכחות לשמה, אלא ניסיון להוכיח את צדקת רעיונותיו. ואף זאת למדה בפגישתם הראשונה: עקשן הוא ואין דרכו להירתע מדעותיו אף כמלוא הנימה. הנה, פסקה רחל בליבה, ניחן הצעיר הזה בתכונות סבלנות ועקשנות – מועמד רציני לאלופות במשחקי שחמט...

ודב עצמו לא ראה ברחל באותה פגישה אלא מועט, כאילו נסתתרה מאחורי מסך העשן שפלטה מפיה. הקב"ה לא חננו בתכונת האמן לעמוד על טיבה של אישה במבט ראשון. אין הוא אמן רישומי רגע וערכי היופי

כמו נעלמו ממנו. זקוק הוא לדיון שקול, ממושך, עד שהוא מסיק את המסקנה בדבר מהות יופיה של הנערה, ואז שוב אין הוא יודע אם יפי פניה הוא הקוסם לו, או הרגל הפגישות – ומה מהם קובע את פסיקתו. בראשונה מחפש ומוצא דב בנערה את האדם, ואחר שוב אינו אובייקטיבי להציב לה ציוני יופי...

רחל נראתה לו כנערה חגיגית, בעלת שיער ערמוני ועיניים ירקרקות, גלויות. אילו גם ביקשה להסתיר את סודה, לא היה הדבר עולה בידה, כי עיניה היו חושפות רזיה ובוגדות בה. תום ילדות עמד בה. מעולם לא הייתה נפשה סבוכה עליה. אפשר שתכונה זו באה לה ממגעה עם עולם הילדים בתל-יונתן, ואף אווירת הקיבוץ עושה. חברי כל קיבוץ בארץ – עם בפני עצמו הם, יצירי אנוש החיים בעולם אחר, שרובו שלווה ומיעוטו רגשנות. ברובם נתקיים אותו פסוק מקראי, "עשה האלוהים את האדם ישר", ודומה שמעולם אינם מבקשים לעשות חשבונות. דוברי אמת הם, אפילו במקום שהחיים דורשים – אם לא כזב, לפחות העלמת אמת או חצי אמת. לכשתקום המדינה ביום מן הימים, הרהר דב, ויהא צורך בסגל שגיררים וצירים במדינות חוץ, לא יכשרו בני הקיבוצים לתפקידים אלה! הדיפלומטיה אינה מורשת דם שלהם ובשביליה לא יוכלו להלך, אף אם יחליטו בנפשם להפוך עורם.

לימים, לאחר כמה פגישות בינו לבין רחל, עמד עוד ביתר בירור על תכונתה היסודית, ההיולית – פשטותה התמימה. היה בה מעין ריאליזם בלתי מציאותי. תובענית הייתה בכל הנוגע ליושר ולא הכירה בשום אפשרות של סטייה. היא ראתה את הדברים לא באור הקיים והמצוי, אלא באור הרצוי, כפי שהם צריכים להיות, אף ציירה הכול בצבעי לבן ושחור ולא הכירה בגוני ביניים.

כל-עצמה דמתה רחל לבת להורים מן העלייה השנייה, אף שלאמיתו של דבר נמנו הוריה עם בני עלייה מאוחרת יותר. אנשי העלייה השנייה שיוו צביון מיוחד ליישוב; הרבה מזמורי תהילה שרו להם לאותם החלוצים, גואלי העבודה העברית וכובשי השממה. ערכי מוסר ואידיאלים נשגבים הביאו עימם מן הגולה, מהם תלושים וערטילאיים. בעיקר הטביע עליהם הטיפוס הרוסי את חותם אישיותו. בראשית המאה העשרים ערכו גם בארץ את פולחן האיכר הרוסי על פשטותו, הדיוטיותו ואורחותיו

המחוספסות. כמוהו לבשו את ה"רובאשקה", פרעו בלוריתם ושרו משירי רוסיה הסנטימנטליים בציבור. בהרבה מצריפי המתיישבים הייתה תלויה על הכותל תמונתו של טולסטוי, הנביא מ"יאסניה פוליאנה". סיסמת החלוצים הייתה: "דת העבודה". את שירי ספני הוולגה שרו ליד שפת הכינרת... ורק את ה"סאמובר", המיחם המפורסם, לא יכלו להנהיג בארץ, שהרי האקלים אינו נוח לשתיית תה כ"יד המלך", כדת ועד אין-סוף. תחת זה קיבלו את נוהג ה"דיסקוסיות"; אנשי העלייה השנייה – הם שהורישו ליישוב את הדִבְּרָת ואת שפעת הוויכוחים. אין לך בעיה שאינה ראויה להתלבן בשיחת רעים עד אור הבוקר, ולו תהא גם פעוטת ערך ונטולת חשיבות. לא הכרעת הבעיה חשובה, אלא עצם הדיון בה...

שמץ מכל זה היה טבוע גם באופיה של רחל, אף שהמשקע הלך ונידלדל בה ככל שהלך ההווי המקורי של הארץ וכבש מקום נכבד יותר בליבה. היא נמנתה, כאמור, עם בני מחנה הפועלים, אך הפגנת החלוציות שלהם ורוממות ערכי העבודה בגרום היו זרות לרוחה. מאופקת הייתה מעצם טבעה. בכל פגישותיהם לא נתנסה דב אף לא בהתפרצות אחת משלה. תמיד ידעה לכבוש את כעסה, גם כאשר עוררו בה לעיתים דבריו מורת רוח. רוגזה נתבטא כאילו בלשון אילמים: שמורת עינה הימנית הייתה מרעידה קמעה, וסומק קל היה עולה באוזניה הקטנות והחטובות לנוי. (רק לימים עמד דב על סוד ההבלטה שהבליטה אותן רחל בהפשילה את שערה מאחוריה...)

מבחינת אופיו שונה היה דב מרחל תכלית שינוי, הפכים קוטביים ממש. יליד הונגריה היה, אמון על האסכולה הגרמנית ועל אורח החיים הגרמני, הרואה בסדר ובכללי קביעות את חזות הכול. מאז ומתמיד סלד מפני כל גילוי של חטטנות נפשית. ביומן נעוריו כתב בשעתו כי דוסטויבסקי שנוא עליו ואת ספרו "החטא ועונשו" השליך מידו לאחר קריאת שלושים עמודים ממנו. הוא בחל בחולניותו של הסטודנט רסקולניקוב, אף רשם ביומנו שהיה צריך לתלות את הצעיר הרוסי הזה עוד לפני שביצע את הרצח הכפול...

לעומת זאת, היה גתה גיבורו הספרותי. בהיותו בן שבע־עשרה שינן דב את כל "פאוסט" בעל־פה. הוא עצמו לא ידע מה קרבת לבבות מצא עם הדמויות באותה יצירה נצחית, אך ככל שעברו השנים כן הלכה אהבתו

לה ונתעצמה. זמן קצר לפני צאתו עם "החטיבה היהודית הלוחמת" אל מחוץ לגבולות הארץ, ערך טיול בחברתה של רחל בירושלים. היה זה ביום הכיפורים. במורד הגבעה, בדרך אל עמק המצלבה, נחה עליו לפתע הרוח והוא לא פסק מלצטט באוזניה בתי שיר מאותה יצירה בגרמנית. בתחילה ניסה להסביר לה את עיקרי הרעיונות, אך משנגרסה העברית כחצץ בפיו מפאת קשיי התרגום, חדל מלהיות פרשן ורק הוסיף, מתוך קורת רוח פנימית מרובה, לדקלם את השורות במקורם...

באותו טיול בירושלים צץ ועלה לראשונה הרעיון בדבר קשירת גורל חייהם במשותף. מובן מאליו, שדב – הוא שהעלה את השאלה, והפעם ששה רחל להמשיך בטוויית חוט מחשבה זה.

"אבל, הרי אנו כלי־כך מנוגדים זה לזה באופיינו", אמר דב כלאחר פה, כמהסס לגעת בנקודה רגישה.

"כדי שיעלו נישואים יפה", נענתה רחל בקול רפה, "צריך שיהיו בני־הזוג בעלי אופי מנוגד, אך בעלי טעם ומנהגי חיים דומים..."

הגדרתה מצאה חן בעיניו. מבלי משים נצנץ ברק זיכרון ישן־נושן בליבו, מימי לימודיו באוניברסיטה של ברין שבצ'כוסלובקיה. היה זה לפני זמן רב, ערב מלחמת העולם השנייה, אך כעת דומה עליו, כי אותן שנים רחקו מרחק שנות אור רבות. דבריה הזכירו לו את תורת החשמל; אכן, זרמים נגדיים מושכים זה את זה, חיוב ושליילה מבקשים להתאחד, מה שאין כן בעלי אותו אופי – חיוב וחיוב או שלילה ושליילה...

"ומה נעשה כאשר נבוא לידי התנגשות?" שאל.

"נסכים על פשרה".

"אבל אינני איש פשרות..."

היא החשתה קמעה ואחר הוסיפה ואמרה כמתוך הרהורים: "חיים משותפים דומים לאסל, ששני דליים תלויים לו מצדדיו. יש צורך בשניהם אף־על־פי שמרוחקים הם זה מזה, משני עברי הציר... בלעדי זה אין איזון ושיווי־המשקל מתערער..."

דב לא הגיב על הדימוי שציירה, אך במעמקי ליבו היה סבור, כי יש מידת צדק בדבריה... הוא החריש, אולי משום שלא הייתה תשובה ראויה בפיו...

עתה, בשוכבו בחדר החשוך של בית־החולים, שוב עלה אותו דימוי

בזיכרוננו וצדעיו החלו רוטטים כהד הלמות נושנה. – היא ביקשה לשאוב את המים לתוך הדליים מבאר צלולה, מבהיקה, חשב בליבו, ואילו הוא קלע לביצה כאן; חלילה לה לראותו בחרפת כיעורו... למחרת יפציר באחות לשלוח אליה פתק ולאסור עליה את הביקור...

השחר הפציע במוקדם. היום בבית־החולים מתחיל בחמש. שעתיים לאחר מכן נכנס הרופא לחדר בלוויית אחות. גחן על פני דב ובירכו לשלום בחיוך קל. הוא ציווה עליו להסב ראשו לשמאל ולימין ובתוך כך בדק את הלסת. רק עתה נראה לו לרופא בוודאות שהניתוח עלה יפה.

"מה שלומך?" שאל מתוך שביעת רצון, אך לא המתין לתשובתו של דב ואמר אל האחות, "יכולה את להביא את האוכל הנוזלי בשביל מס' 3..." יגיעת ליל הנדודים הייתה ניכרת בפניו של דב אך במעמד הרופא ניסה להתאושש. שאלתו הראשונה, שנשמעה כגמגום, הייתה:

"האם... אשאר... בעל מוס?"

"הו, אל דאגה, בחורי הצעיר", ענה הרופא בבת־צחוק, "הפצע יגליד..."

אולי תישאר צלקת, אבל הטיפול עוד ימשך זמן רב..."

אכן, ידע הרופא מה שדיבר, אף לא רצה להשלוח את דב בהבטחות שווא, ולא עוד אלא שכיוון את דבריו להרהורי ליבו. הוא היה מאוהדי המחותרת וביקש לסייע לדב כמיטב יכולתו. שאיפתו הייתה להשאיר את הפצוע בתחום סמכותו ימים רבים ככל שיוכל, משני טעמים. ראשית, מהנהלת בית־החולים נמסר לו, כי השלטונות הבריטיים דורשים בכל תוקף להעביר את הפצוע לבית־חולים ביפו. מלכתחילה התנגדו להבאתו ל"הדסה", אלא שנהג האמבולנס, שהסיעו לכאן לאחר ההתקפה, עשה כך על דעת עצמו. ידוע ידע הרופא, כי בידי הערבים לא יקבל דב טיפול נאות ועקב ההזנחה עשוי הוא להישאר בעל מוס חשון מרפא. ושנית, כל עוד הוא שוכב ב"הדסה" יש סיכוי להברחתו על־ידי חבריו בארגון; כזאת כבר קרה פעמיים קודם לכן, ומשום כך באמת דחקו כל־כך הבריטים להעברתו בכל ההקדם לבית־החולים ביפו.

בצאת הרופא חזרה האחות והציבה מגש אוכל על הטרסקל שליד

מיטתו.

"הבאתי לך מזון לתינוקות", אמרה.

הוא ביקש להתחייך למשמע חידודה, אך עיוות פיו הסב לו כאב חריף

וחיוכו כמו קפא על פניו החיוורים. עם זאת התרומם במקצת למצב של ישיבה בכוחות עצמו, ורק אז הבחין שוב בשוטר הבריטי המזוין, שישב ליד החלון. האם משתנה בינתיים המשמרת – תמה דב בליבו – או שמא לא הבחין בחילופים בהיותו שרוי בדמדומים? על כל פנים, שוטר הבוקר נראה לו הרבה יותר קשיש ומקומט פנים מאותו שוטר לילה שאותו ניסה לזהות באפלולית.

אפשרות ביקורה של רחל עדיין הציקה לו, ועל כן התאמץ ושאל את האחות:

"האם ירשו לזרים לבקרני?"

הוא הטעים את המילה 'זרים', והאחות לא ירדה לסוף דעתו. כסבורה הייתה שחושש הוא מפני חקירותיהם של אנשי הבולשת. "לא, לא", ענתה בקול רם ובוטח, "לא נרשה לאיש להטרידך כל עוד אתה נמצא במצב כזה..."

תשובתה הניחה את דעתו. יתרה מזו: כשעלה חומו לעת הצהריים והוא התחיל קודח, נתפס להזיות, כדרך חולה, והפך את היוצרות. כיוון שהיה מבודד מן העולם, הסיק כי העולם כולו מבודד גם ממנו, וממילא לא תדע רחל היכן הוא שוכב...

שבוע ימים לאחר ניתוחו חלה הטבה ניכרת במצבו של דב וחיו בבית־החולים נכנסו למסלול שגרה. עדיין לא עמד בו הכוח להעריך את מצבו נכונה, או לשער את הבאות. ואולם כבר החל רעיון מוזר להטרידו: מדוע אין הארגון מנסה דבר אליו? וכי אין לחבריו דרך לשלוח אליו ולו גם אות עידוד אחד? שמא נשכח מליבם מחמת טרדותיהם המרובות? לא ייתכן...

ואמנם, לא יצאו יומיים ואות העידוד הגיע, ולא אות עידוד בלבד, אלא הצעה להבריתו מבית־החולים. האחות הראשית, שאותה לא ראה קודם לכן, היא שהביאה לו את הבשורה. לכאורה, באה להחליף את התחבושת אשר ללסתו, ואולם למעשה שימשה כשליחה. תוך כדי חיתול התחבושת דיברה אליו חרש, כדי שלא לעורר את חשדותיו של השוטר המופקד עליו לשומרו, ואף אם שמע עברית לא היה מסוגל לקלוט את הדברים המקוטעים שבהם הסיחה האחות אל דב. ברמזים הסבירה לו, כי חבריו מתכננים לחלצו מן השבי בעיצומו של הלילה, לעת חילופי המשמרת

השנייה. המלאכה אינה קשה ואינה כרוכה בשום סכנה, לא לו ולא לחבריו. חילופי השוטרים נעשים למטה, ליד שער בית־החולים. משוריין האבטחה חונה ברחוב. מרגע צאתו של השוטר המוחלף מן החדר ועד לכניסתו של ממלא מקומו עוברות שתי דקות, ושהות קצרה זו תספיק לשני חברי הארגון, המסתתרים בירכתי המסדרון, להיכנס לחדרו, להשכיבו על אלונקה ולשאתו אל החצר, להעבירו על פני הגדר לחצר סמוכה ואל המכונית שתמתין להם לא הרחק משם, ברחוב שמאחורי בית־החולים.

הצעתה של האחות הראשית הביאה את דב לידי התרגשות, וניכר היה בו שהוא לוחם בעצמו כדי להבליג עליה. בלשון עילגים שלו, שנשתבשה עוד יותר בעטייה של סערת רוחו, דחה את ההצעה בכל תוקף. הוא לא ינהג כדרך אלה האומרים: "אני את נפשי הצלתי..." מה זכות יש לו להמיט אסון על אלה שיובאו פצועים לבית־החולים אחריו? אילו מוניטין יצאו ל"הדסה" אחרי בריחתו? הרי השלטונות הבריטיים שוב לא יאותו להעביר לכאן פצועים חשודים, ומי יערוב לטיב טיפולם בבית־החולים הערביים? החשבון המתימטי פשוט לא יעלה יפה: הם יצילו נפש אחת ויקפחו עשרות, ולדם, כידוע, אין חילופין...

בחצי פה רמזה לו האחות הראשית על מצבו החמור; הוא אינו משער, כנראה, כי צפוי לו משפט מוות. ייתכן אמנם כי דב לא מיצה את חשבונו האישי עד תום; הוא פשוט לא היה מסוגל עדיין להרחיק לחשוב עד כדי כך, אלא אפילו ידע בוודאות כי בן־מוות הוא, לא היה מסכים בשום פנים ואופן שתהא לו נפשו לפליטה על חשבון זולתו...

האחות נתנה בו מבט תמוה מהול בנימת לגלוג. מה טיבו של ברנש זה? אכן, לא פסו אבירים מן הארץ! הרי לפניך התגלמותו של הידלגו, אציל ספרדי מן הימים הרחוקים ההם. בפני מי הוא מבקש להפגין והיכן הקהל שיריע לכבודו?...

עוד לפני שפרשה האחות מן החדר כבר נעל את דלתות ליבו והצטנע בד' אמות עולמו הפנימי. דחיית ההצעה לא עלתה לו אפילו במאמץ קל, בבחינת אבן זעירה, חלוק נחל, שהוטל אל המים השקטים ולא הצליח לחולל אפילו רצי גלים...

למחרת היום הביאה לו האחות הקבועה ראי, לפי בקשתו, ומשהסתכל וראה בתוכו את בבואתו, נתחלחל. דמות מפלצת נשתקפה אליו, פני קוף

שעיר, בעל לחי אחת מעוכה, ושנייה – בלתי מגולחת; מאז הניתוח לא עלה עליה התער...

מחשבה מוזרה עלתה על ליבו: חייב אדם להרגיל עצמו לחיות עם הראי; לכאורה, חפץ דומם הוא, שביר, אביר בן־חלוף, אך לאמיתו של דבר יש בו חיים משלו והריהו משמש כ"אני" השני של כל הבריות. ולו עצמו, לדב, היה ניסיון מר עם מראות. זוכר הוא, כי בימי המלחמה, בעצם הקרבות בחזית איטליה, ביקש את אחותו יהודית באמריקה לשלוח לו ראי קטן יחד עם תצלום אימם. לא יצאו שלושה שבועות והמתנה נמסרה לידו. אחותו שלחה אליו את הדורון היקר בדואר אוויר. את תמונת אימו שם בכיס חולצתו הצבאית, בבחינת קמע, והיא שמורה עימו בכתונת החאקי הדהוהה גם כן, בבית־החולים. והראי הגיע בתוך קופסת מתכת, שבקבוק מי הבושם הוצא מתוכה. ריח ניחוח נידף לנחיריו בפותחו את הקופסה, והראי הציץ אליו כמתוך מחבוא.

אך בראי זה השתמש ימים מספר בלבד. היה זה תוצר מוזר, ששמץ מ"פלאי" אמריקה דבק בו. כל מי שהסתכל בו ראה עצמו בדמות מהדורה מתוקנת. תחבולה מחוכמת היא זו. מן הסתם שקד שם באמריקה אחד הממציאים במעבדתו על שכלול טכני עד שגילה את סוד עקמימותה של עדשה, שלפיו מתנאה דיוקנו של ה"לקוח". הכול ייתן אדם ב"עולם החדש" להשבחת קלסתריו, ולו גם יהא הדבר כרוך באשליה עצמית, באחיות עיניים. על גבי הראי קרא דב באותיות זעירות: "למען חזות אופטימית". ואמנם, דומה היה, כי ה"אני" שממול מחמיא לך ואם תסכין עימו לא תחוש כי יש בכך משום תרמית. אלא שדב לא יכול לחיות בחברתו של מתעתע ולו גם כזה הנושא עימו תוספת חן. בלב שמח הגישו כשי ליהודה ה"ג'נג'י", זה הגוף האדמוני, בדחן הפלוגה, שנזקק לראי לצורך שיפור מצב רוחו אחרי תגלחת בוקר...

משהניח דב את הראי מידו קרא אליו את האחות וביקש ממנה כי תעשה עימו חסד ותוציא מבית־החולים פתק, שיש בדעתו לכתוב לרחל. בתחילה חששה להסתכן, אך כשחזר והפציר בה, אף הבטיח לכתוב רק שורות מועטות ברגעי חילופי המשמר בחדרו, הסכימה למלא את מבוקשו. וכה היו דבריו לנערתו:

"רחל, יקירתי – אבקש ממך בכל לשון של בקשה, כי לא תבקריני

בבית־החולים. בבוא היום תביני את סיבת בקשתי... ועוד דבר אחד עליי לומר, אף שאיני יודע איך להתבטא כדי שלא לפגוע בך... ואף בי בעצמי. נראה לי, כי הגענו אל סוף הדרך המשותפת, אף שטרם התחלנו לצעוד בה יחדיו... איני יודע אם תביני לרוחי, אך מאז ראיתך לאחרונה נשתנו הנסיבות בתכלית... איני יודע מה תהיינה תוצאות מלחמתי, אך איני רשאי לגייסך למערכה מסיבות מובנות לך... אני בלבד נושא באחריות מעשי... בזה שיחררתך מכל חובותייך להסכם (אם אמנם קיים הסכם בינינו, ומי יודע אם לא תכחישוהו), אף שאת עצמי קשה לי לשחרר ממנו... אפשר שלא נהגתי כאיש מוסר, ומי יודע אם תסלחי לי... אך ברירה אין לי; אני בלבד חייב לצאת לדרך אל הסוף...

ועל כל פנים, אני חוזר על בקשתי העמוקה: אל־נא תבקריני, לא אוכל לראותך פנים אל פנים..."

כאשר נטלה האחות את הפתק מידו להעבירו לתעודתו, רווח לו לדב. דומה היה עליו, כי בעל חוב הוא וכי ברגע האחרון עלה בידו לפרוע את שטרו, אם בכלל ניתן לסלק חובותיו של לב. עתה יפליג לפחות בלב שקט למסעו הגדול, יחידי...

אך, האומנם, יצא לדרכו בלב שקט? ואיך תגיב רחל על ניתוק היחסים החד־צדדי? התקבל את הסברו, כי לטובתה נהג כפי שנהג? מי עשוי לקבל הסבר כזה תוך שיקול דעת, ללא רגשת לב עמוקה וללא זעזוע? רואה הוא לנגד עיניו את נערתו בכעסה הכבוש, מעפעת בשמורת עינה, ואת שינוי גון פניה. לעת הזאת עולה קצפה מבית גנזים נסתר שלה ואין דרכה לדבר. באר המכאובות קולחת בהצנע. היא מבליגה כמתאבנת, אף תעצור בעד דמעת בכי...

זכר פרידתם לפני צאתו עם גדודו את הארץ עולה על ליבו. היה זה ליל סגריר, סמוך לשעה חצות. עת ארוכה טיילו בחוצותיה של תל־אביב, כשהוא מחזיק בידו את מטרייתה לסוך עליהם מפני הגשם. סרט הקולנוע שצפו בו יחדיו השרה עליהם דיכאון. מה טעם להעלות על הבד נושאי קדרות ולהוסיף על־ידי כך תוגה על עגמומיתה של המלחמה? הם הפסיעו לאיטם, צמודים זה לזה, שלובי זרוע, בכיוון לביתה. דבריהם היו מועטים. רק קטעי פסוקים קרעו את רחש הלילה הגשום, כצלילי מלל הניתקים לסירוגין והֶדֶם עמום וצורמני. ואת שלא אמרו בפה השלימו בגלי מחשבה,

רצף הרהורים, שנשתלבו זה בזה בלא יודעין. יגון הפרידה עמד בליבם. מי יודע, שמא לא יראו עוד זה את זה עד סוף המלחמה, ומי ישור את הבאות! כל היצא למערכה, לחזית רחוקה, שוב אין בינו לבין החיים ברית כרותה; יד הגורל והמזל העיוור – הם המכוננים את אשוריו של החייל, ומגמתם נסתרת מבני־אדם...

בהגיעם לפתח ביתה לא ידע דב מה לומר לה לאחרונה. מילת הפרידה "שלום", אף שהייתה לעת הזאת רבת־משמעות והביעה למעשה את כל מאווייהם, נתרוקנה זה מכבר מתוכנה מפאת שדף השגרה. הרבה הוגיע את מוחו כדי לחתום קשר שהוא מעבר לידידות ועם זאת עדיין הם עומדים רק על סף הווי החיים המשותפים. לבסוף גמר אומר בליבו לתת לה את החפץ היקר לו ביותר, את טבעת הזהב, משובצת אבן אודם, שנתנה לו אימו לפני צאתו את העיירה בדרכו לארץ. כשמסרה לו את הטבעת לא ידע מה לחשה עליה, אם ראתה בה מעין קמע לשומרו מכל צרה וסכנה, או שמא מלמלה להודיעו כי בשעת הדחק יוכל למכרה ולקיים עצמו זמן־מה בתמורתה...

כאשר שלף דב את הטבעת מכיס מעילו לא הבחינה בה רחל בחשכה. "רוצה אני, רחל, למסור לך את הדבר הזה...", גמגם דב. "מתנת אימי היא זו, אך איני יכול לעונדה על אצבעי, כי קטנה היא..." הוא כעכע בגרונו לכסות על מבוכה, הרים את ידה השמאלית וביקש לענוד את הטבעת על אצבעה, אך ידה הייתה קפוצה. "רוצה אני לראותה...", אמרה ונטלה את הטבעת מיד כמסתייגת. היא בדקה אותה מכל צד, אך ניכר היה בה שפזורת דעת היא וכי משוקעת היא במחשבה רחוקה. לא סתם פיקדון הוא מבקש למסור לה, אלא לקושרה אליו, צעד מוקדם לברית הנישואין. ומכיוון שכך, לא הייתה דעתה נוחה מן ההתחייבות החד־צדדית ומתאווה הייתה לקבל הבטחה גם מצידו...

"רוצה אני לשאול אותך שאלה", אמרה ומדבריה עלתה לפתע נעימה כבדת סבר, כדברי אדם העומד לפני עסקה גורלית ורצונו להביע אזהרה. עם זאת התקשתה בניסוח.

"אתה יוצא את הארץ... אינני יודעת מתי תחזור... רוצה אני לבקש ממך דבר אחד... איני יודעת איך לומר זאת, אבל תבין... נאמנות..."

דב התחייך, אך בת־צחוקו נעלמה מרחל בחשכה. הנערות האלה, אמר בליבו, – הן אינן זורות את אהבתן לרוח, אלא דורשות ערובות מלאות... תמימות הן כמו גיבורות הרומאנים, קנאת נשים של דור ישן... הוא נשתהה לרגע קט, מה מענה ישים בפיו? מי נביא וידע איך יתגלגלו הדברים במרוצת החודשים – ואולי השנים – עד גמר המלחמה? כלום יש לך אדם שהוא אדון ליצריו, ולא עוד אלא שאירופה שרויה ברעבון גדול; שדות הקטל ערכו קציר עצום במחנה הגברים ומגל מארס עודנו מונף במלוא התנופה! ואף זאת: ככלל מלחמה כן גם עתה כבר מיטשטשים והולכים תחומי המוסר... ואף־על־פי־כן נענה הוא לה ללא היסוס, בוודאות שאין עימה כל ספקות: "מבטיח...", ורק אז שלשלה את הטבעת לתוך תיקה...

שנים־עשר יום שכב דב ב"הדסה" ובימים האחרונים, הגם שמצב בריאותו הוטב ופצעו לסתו החל מגליד, הייתה רוחו עכורה עליו. חזיונות ילדות החלו פוקדים אותו. שוב ושוב נצטיירה לנגד עיניו תמונת אימו, אף נראה היה לו כי פניה נפולות, עיניה נשורות ריסים מבכי וכולה אומרת חזות קשה...

תלאות השנים האחרונות טשטשו בעיניו את מראה עיירת הולדתו קשווארדה שבהונגריה, אך דמות אימו מוסיפה להיגלות אליו באור נגהות. כמה אהב אותה וכמה קשור היה בה! החוש המעשי שלה נסך בו תמיד ביטחון ותאווה חיים. לא סתם אָם בישראל הייתה, אלא אם הנושאת בעול המשפחה, שהרי בעלה נפטר עליה לפני שנים רבות והיא כלכלה לא רק את ילדיה, אלא גם את הוריה. יום־יום עמדה בחנות המכולת והמשקאות, נשאה ונתנה עם הסוחרים הגויים, צפתה את הליכות הבית ומעולם לא שמע מפיה דב אף לא אנחת קובלנה אחת על גורלה הקשה. על אביו ידע דב רק דברים מועטים, מפי השמועה. הוא נפל בשבי הרוסים ומת ב־1921 בסיביר בשל זריקה פגומה שהוזרקה לו נגד טיפוס. הרופאים חיפשו "שפן ניסיונות"; אביו של דב התנדב לשמש ככזה ושילם בחייו... שנים רבות לא שמעה המשפחה מה שאירע לו ולאן נעלמו עקבותיו, עד

שביום אחד הגיע לקשווארדה הונגרי, אף הוא מן השבויים, וסיפר כי האב נקבר בערבות הכפור, סמוך לאחד היערות, במקום שאינו מצוין אפילו במפה, בן-בלי-שם... תצלום אחד שלו נשאר בידי המשפחה, שבו נראה האב כאדם משכיל וטוב לב; גופו דק-גזרה והוא בעל פנים מפיקי תבונה ועיניים ערניות. בילדותו הייתה לדב משאת נפש אחת: להידמות לאביו ולהתברך בזיו איקונין שלו. כל אימת שהיה מסב אל השולחן בחדר האוכל, או שוקד על משחקיו בפינת החדר, היה נושא עיניו אל התמונה התלויה על הקיר, מעל לאח, בין תמונת דיוקן של "חתם סופר" ובין תמונת שמן מגושמת כלשהי, מן הסתם פרי הילולים של צייר-חובב, המתארת את משה רבנו מנתץ את לוחות הברית. מתוך שנהג דב גילוי לב עם בני משפחתו לא הסתיר מעולם את משאת נפשו זו, ופעם אחת הכאיבה לו אחותו מאוד, כשאמרה לו בעקבות מריבה, כי לא לאביהם יהא דב דומה לעתיד לבוא, כי אם לדודם, אחיה של אימם, בעל הגבינים העבותים, המציצים מבעד למשקפיים מעובי עדשה; מחמת חולי רגליים היה הלה מתנהל בכבדות, כשהוא מקיש במקלו על מרצפות החדר, והרגשה מוזרה מילאה את לב הילד למראהו; כסבור היה, כי בשעת רוגזה עשוי הדוד הועפן להניף עליו את מקלו ולהנחית מהלומה כבדה על גבו...

לימים, כשהחל דב לקרוא בספרים, היה מוצא באגדות האחים גרים טיפוסים רבים שהלמו את דמותו של אותו דוד מפחיד, ובשל הערת אחותו לא נשתחרר שנים רבות מתסביך מציק: ליבו היה מלא חששות שמא יהיו פניו מכוערות ותסביך זה רדף אותו עד הגיעו לבגרות...

ימי ילדותו של דב עמדו בסימן האווירה המסורתית של העיירה. גם הוא, ככל ילדי ישראל, למד תחילה ב"חדר" ואחר-כך ב"ישיבה". ועד לאחר שהגיע למצוות חבש כיפה לראשו ופניו היו עטורים פאות מסולסלות. אלא שכבר אז לא תמיד קיים את כל המצוות המעשיות ואוזניו היו קשובות למנגינות חדשות הבאות מן החוץ. מאימו הסתיר, כמובן, את ניצני התפקדותו כדי שלא לצערה, אך היא חשה זאת גם בלי שגילה לה את הדבר.

עיירה של רבנים ואדמו"רים לרוב הייתה עיירתו של דב. ארבעת אלפי יהודיה קיימו בה ממלכה משל עצמם. רעיונות הציונות נתאחרו להגיע לכאן, אף לא הבקיעו בה את חומות ההתנגדות שלה לעצם הניסיון

לדחוק את הקץ. רוב-רובם של יהודי העיירה נכונים היו להמתין לבואו של המשיח ביום מן הימים, עת יתחולל נס הגאולה השלמה... אלפי לא יהודים הקיפו את הקהילה היהודית של העיירה מכל צד, ובזמנים כתקנם חיו עימהם בשלום. ברוב ימות השנה סחרו האוכלוסין אלו עם אלו ורק לעיתים רחוקות נזקקו לערכאות לשם יישוב סכסוכים ומחלוקת.

ברם, בלא גילויי אנטישמיות לא ניתן, ובניסיון קשה אחד התנסה גם דב. היה זה בשנתו השתי-עשרה. בשובו מבודפשט לאחר ניתוח שקדים, נטפל אליו בחור גברתן, מנערי הגויים, השוער של הבנק ה"ממלכתי" בעיירה. לא הסתפק אותו גברתן בהתגרות דברים, אלא שהלם באגרופו על חוטמו של דב, פצעו עד זוב דם ולבסוף הטילו בכוח אל הנהר... עד היום, כשהוא נזכר באותו מקרה, תוססים דמיו בו והעלבון צורב בנפשו כמכוות אש, ושבעתיים חרה לו על תגובת אימו: "ברוך השם שלא נפגעת בעיניך, להבא הווה זהיר יותר ביחסך אל הגויים... אל תענה אותם כאיוולתם..."

השנים שנקפו הקהו את רגשות הנקם בליבו של דב, אך ההרגשה, כי יהודי אירופה יושבים על הר געש גברה בו ביתר שאת כל אימת שנתקל בגילוי נוסף של אנטישמיות. לימים עמד על כך בימי לימודיו בברין שבצ'כוסלובקיה, וכמה חרה לו למראה האפילויות והקיפוחים שנעשו בין כותלי האוניברסיטה; עולם שלם חרב עליו בשתי שנות לימודיו שם. כסבור היה, כי החוגים ה"נאורים" לא יפלו יהודים לרעה, וכי גבולות המדע הם נרחבים ואינם מכירים בשנאת גזעים ובמשטמת דתות.

מקצוע ההנדסה כבש את ליבו. חדור היה הכרה עמוקה כי הטכניקה תשנה את פני האנושות מעיקרה ותסייע להשלטת אושר אוניברסלי בעולם ושבירת מחיצות מלאכותיות. אך המציאות המרה באה וטפחה לו על פניו. שלטונות האוניברסיטה שמו מכשולים בדרכו על כל צעד ושעל. חבריו לספסל הלימודים נידו את בני "העם הנבחר" בזדון ובשרירות לב. קשה היה לו לדב להתרגל לספיגת העלבונות, ולבסוף אף לא הניחו לו לסיים את לימודיו משום היותו אזרח הונגרי. כדי להלבין את פניו ברבים וכדי להתעלל בו, נחשב בעיניהם ליהודי, בן לעם המוזר והמקולל, ובחשבון הזכויות לא הביאוהו, כי כאן ראו בו דווקא את ה"הונגרי". כאשר

הסתכל דב סביבו היה אכול ייאוש ואכזבה. אירופה נגועה בסרטן השנאה ומפעפעת ארס; רוח עלילות הדם ו"הבארות המורעלים" עדיין מהלכת בין ההמונים, ולאחרונה עוד הגביר את איבת הדורות קול השטן הנאצי המהפך בדמי תהומות ומחשכים...

היהודי מבקש לצאת מן הגטו ואילו אתם מאלצים אותו לחזור לתוכו, אף מכינים לו מטבח דמים! כדברים האלה, או כיוצא בהם, אמר דב לאחד הבלברים של האוניברסיטה בברין, כשהודיעו הלה, כי לשנה הבאה שוב לא יהא לו מקום בין כותלי המוסד...

באותם ימים קשים, ערב מלחמת העולם השנייה, קסמו לו לדב אורות ציון שבעתיים. צר היה לו לעזוב את אימו. כל הציפורים פרחו מקינה. אחותו הבכירה, יהודית, עוד הקדימה והיגרה לארצות-הברית, והרגשת שיממון גדולה ירדה על הבית הדל בקשווארדה. אימו בירכה אותו כי יצליח בדרכו, לא אמרה לו דבר שעשוי היה, ולו גם בעקיפין, להרתיעו מהחלטתו, ואולי כבר חשה, בחוש השראה עמוק שלה, כי קץ יהדות אירופה ממשמש ובא.

לימים, בתום המלחמה, חזר דב פעמיים לעיירתו ומצאה בחורבנה הגמור. לשווא חיפש את אימו ושאר קרובי המשפחה. לא נותר מהם זכר. בין שאר קדושי העם נמנו גם הם, אכולי אש וכבשני שטן. וגם לקבר ישראל לא הובאו וממילא לא זכו לא לציון ולא למצבה. גורל אימו היה כגורל אביו: קבר אלמוני בשיממון ההפקר...

בפעם הראשונה יצא דב להונגריה ברשות מפקדו. רבים מחיילי "החטיבה היהודית הלוחמת" קיבלו רשות לצאת לארצות ההריגה כדי להתחקות על עקבות המומתים, ומשחזר משליחותו מדוכדך ומר נפש, נצטרף אף הוא לאותו חיל גדול, לבניהם ובני-בניהם של ה"נספים בשואה". כרבים-רבים אחרים היה גם הוא משיב כלאחר פה בהישאלו לגורל אימו ובני משפחתו: "נספו בשואה", אף שהרגיש מלכתחילה עד מה נבוב הוא פסוק קטלני זה וכי אין בו כדי למצות את גודל הטבח והיקף תאוות הנקם; לא מניין דמים הוא, אלא ציון סטטיסטי: כל נספה הריהו בבחינת מספר, אחד מני מיליונים...

ועדיין הייתה התקווה מהבהבת בליבו – אף שבניגוד לכל חוק היגיון סביר – כי אימו נשארה לפליטה ומסתתרת אי-שם בכפר או בעיירה,

בפינה נידחת או בעיבורה של עיר גדולה, וכיוון שחשש שמא לא יקבל רשות נוספת לצאת אל תל החורבות וגבעות האפר, יצא שוב להונגריה על דעת עצמו, בלי שנטל רשות, ובשובו היה רוחו נכאה עוד יותר, ובלית ברירה השגיר גם הוא בפיו את הפזמון העכור: "נספו בשואה..."

הוצאתו של דב מ"הדסה" נעשתה במפתיע, ללא הודעה מוקדמת להנהלת בית־החולים. בשעת בוקר מוקדמת הקיפה פלוגת חיילים בריטיים את הבניין מכל צדדיו, ושני אנשי בולשת בלבוש אזרחי נשאוהו על אלונקה אל המשרדיין שליד הפתח. הרופא התורן עוד ניסה לשדל את אחד הקצינים הבריטיים להשאיר את דב לכמה ימים נוספים עד תום הטיפול בו. אך לשווא. הקצין הודיע לו, כי האחריות למצבו של הפצוע רובצת על השלטונות, והם אמנם ידאגו לכל צרכיו...

תחנת נדודיו הראשונה הייתה בית־החולים הערבי ביפו, ושם חלה תוך יומיים הרעה במצבו. משנודעו לעובדים הערביים נסיבות היפצעו של דב, התרשלו בהגשת הטיפול הרפואי; את תחבושתו לא החליפו, עד כי עלה ממנה ריח הרקב בנחיריו, והאוכל הנוקשה שהונח על השרפרף שליד מיטתו – ידו לא נגעה בו, לאות מחאה. ארבעה ימים לא בא מזון לפיו וכוחותיו רפו. כאשר נכנס אצלו הרופא הערבי לבקרו מצאו חלוש ומדומדם. למראה קלסתריו החיוור תקף אותו פחד, כסבור היה שבר־מינן סרוח על המיטה, וכיוון שחשש שמא יחול דמו של היהודי הצעיר על ראשו, הזדרז והגיש דין וחשבון דחוף לממונים עליו, שבו הצביע על מצבו החמור של הפצוע.

עוד ב־יביום הועבר דב לבית־החולים של בית־הסוהר המרכזי בירושלים, שם עתיד היה לעשות כשמונה ירחים. הנסיעה במכונית האמבולנס לירושלים עלתה לו בייסורים קשים, וברגעים מסוימים דומה היה עליו, כי הדחיסות בה עומדת לשים מחנק לגרונו. שני שומרים הופקדו עליו ודלת המכונית ננעלה מבפנים ומבחוץ. בשעת דהירתה על פני המישורים הפתוחים עד הרי יהודה התנשם דב בכבדות, חסר אונים לבקש את שוביו כי יאיטו את מרוצה; ואכן, אלמלא נעצרה לדקות מספר

בכניסה לשער הגיא ואלמלא נפתחה דלתה המסוגרת לשם בדיקת מצב הביטחון, אין ספק שהיה נופח נשמתו בעילפונו.

ירושלים חגיגית קיבלה את פניו, לבושת שמלת כלולות לבנבנה, מבהקת. שמים תכולים היו תלויים מעל ושמש אביב חמימה ליטפה את ראשי ההרים מסביב. בצהרי היום יש לה לעיר קודש גוון כתום בהיר, עטויה בסדין דהוי, בלוי מרוב שנים או דורות, אחוזת קורי שינה. גם הגוון הירוק בה, הן של ראשי העצים והן של גגות הבניינים הנישאים, כמו ניטלה ממנו חיונותו ומסמל הוא תהליך של קמילה וכמישה.

סודה הגדול של עיר הנצח הוא שידועת היא להראות פנים שונים לכל הבאים בשעריה. בעבר לא הייתה עיר זו חביבה על דב. בתחילה ניסה להסביר לעצמו את פשר היעדר חיבה זו בכך, שלא נודמן לו להסתופף בה ולסייר בחוצותיה ובפרבריה אלא ימים קצרים בלבד, ואולם לאחר שיקול מעמיק יותר בא לכלל מסקנה, כי בתת־הכרתו טבוע רגש מוזר כלפיה. היא מטילה עליו אימה משום קדושתה; רהוי הוא במעמדה, וכבדים עליו צעדיו בהפסיעו על אדמתה הנוקשה, שעליה הילכו לפנים נביאים ומלכים ומוכחים בשער. דומה היה עליו, כי אפילו ציפורי ירושלים שונות מציפורי השפלה, ועל כל פנים הד משונה וצליל נפחד עולים באוזניו בשעת שירתן... המכונית עשתה דרכה אל תוך מגרש הרוסים, ולמול הכנסייה הרוסית נשתתהתה קמעה כדי לתת להלוויה נוצרית לעבור על פניה. פעמוני הכנסייה צלצלו חלושות, כקולות מאוב, זכר להווי ישן־נושן, ובעורף ההלוויה נסרחה עדת ישישות רוסיות, עטופות מטפחות אפורות לראשן, והן כולן בעלות פנים חרושות קמטים, כתלמי אדמה צחיחה, וקווי שפתיים הדוקים מחמת היעדר כל שיניים בפיהן. שחוחות גו הילכו נשים אלה תוך מלמול חרישי, כי כבר פג כוח הקינה מהן, וכל־כולן סימלו דור שאבד עליו כלח, – שריד מוזיאוני מתקופת הצאר הרוסי...

פִּירכתי מגרש הרוסים מימין התנהלה לאיטה חבורת אנשי שררה, לבושים מדי שרד שחורים־מבהיקים, מהם חובשי מגבעות רחבות תיתורה, שְׁעוֹנִים על מקלות עץ דקים. מאחוריהם נתלוו שני אנשי משמר חמושים בנשק. נראה היה, כי אורח נכבד מן הקיסרות הבריטית נקלע לירושלים לערוך בה ביקור, וכמה מראשי השלטון יצאו להראותו את תפארת מוסדות האדנות...

לשווא בלשו עיניו של דב לראות אפילו אחד מבני עמו במגרש הרוסים; מבטיו נתקלו אף לא באחד מהם, כאילו התנוססה בשער החצר כתובת, המודיעה כי הכניסה ליהודים אסורה...

דב הועלה אל אחד החדרים ה"מרווחים" של בית-החולים בדיוטה השנייה של הבניין. בסקירה ראשונה אמד את גודלו של החדר: שש אמות אורכו וחמש אמות רוחבו, – רוב שטחו תפוס על-ידי שש מיטות. שני חלונות רחבים וגבוהים משקיפים לצד צפון; החדר כאילו פרוץ אל החוץ. הדלת אינה נעולה בה לעולם. חבורת שוטרים, חמישה או שישה במספר, שומרים על החולים-האסירים בשבע עיניים, מהם המצטופפים בתוך החדר עצמו ומהם שהופקדו על הדלת, ואחרים סובבים במסדרון הלך ושוב ונכונים לכל שעת חירום. לא בית-חולים רגיל הוא זה, כאמור, אלא בית-חולים שליד בית-הסוהר, וכל חוליו הם אסירים הזקוקים לטיפול רפואי. הרגשת זרות אפפה את דב כשהובא פנימה. האחות הערבייה הוליכה אותו אל מיטתו בפניה, ליד החלון, הביאה לו חלוק לבן, שהיה מגוהץ ומעומלן, אך כתמי זוהמה בצבצו בו מפנים ומאחור. לשווא ביקש ממנה דב להחליף את חלוקו בקצר יותר, שכן בשל קומתו הממוצעת יורד לו הבגד על כפות רגליו כמעט; היא לא נענתה לבקשתו ולא עוד אלא שהוסיפה והסבירה לו, שלפי שעה – ו"לפי שעה" עשוי להימשך כמה שבועות – עליו להשתמש לעת הצורך בסנדליו של שכנו הערבי, במיטה הסמוכה, כי לא ייתנו לו זוג משלו לעצמו...

דב קיבל עליו את הדין ללא ערעור. אין דרכו לרטון. יש בכוחו להסתגל לכל מצב. מנוסה תלאות הוא ויודע, כי סוד העמידה נעוץ בפיתוח כוח הסבל, ואין אדם ראוי להיקרא לוחם, אלא אם כן חרשו מוראות הזמן על גבו.

הוא השתטח פרקדן על המזרן הנוקשה, ומשהחל למשש בידיו את המצע שמתחתיו נדקרו אצבעותיו בשער הסוס. הוא עצם עיניו וביקש להרהר בינו לבינו, אלא שיושבי החדר לא הניחו לו. מיד עטו עליו בשאלות: מיהו ובזכות איזה מעשה נקרא לשבת כבוד ב"בית-האורחים" הזה על חשבון ממשלת הוד מלכותו...

נקל היה לו להשתמט ממתן מענה; הוא הצביע בידו על לסתו השסועה ועיניו דובבו התנצלות על שאין בכוחו לדבר. מעתה יהא צופה את הליכות

יושבי החדר כשופט אילם; בעיניו יראה וישפוט ואילו לגבי דידו – כל שיבקש להעלים, לא יבואו אליו בטרונות, שהרי בעל מום הוא... תוך ימים אחדים עמד דב על סדרי בית-החולים ועל תקנותיו. הארוחות שהובאו לו היו דלות ותפלות, אך הן השביעוהו ופעמים אף חילק ממנותיו ומפיתו לשכניו. אחת לשבוע, ביום ו', היה בא הגלב לגלח את שער לחיי האסירים, שכן החזקת סכינים הייתה אסורה עליהם מחשש להתאבדות.

בתחילה עשה הגלב מלאכתו כאיש אמונים של השלטונות. כל זמן עבודתו בחדר לא פצה את פיו ולא השיב לשאלות לקוחותיו; ואולם במרוצת הזמן, משהכיר את האסירים מקרוב ומשרחשו לו הרופאים והאחיות אמון, החל מלחש באוזני האסירים כמה סודות מן החוץ, ותמורת מטבע מסוים היה נכון אף להסתכן ולעשות את שליחותיהם.

ואמנם, משהתרגל דב למשטר החיים החדש על אורחותיו החד-גוניים, לא יכול עוד להשלים עם הניתוק הגמור שבו היה שרוי. רחוק היה מן העולם בחוץ כאילו טלטלוהו מעבר להרי חושך. לא הרחק מבית-החולים, עשרות פסיעות בלבד מעבר לרחבה, השתרע בית-הסוהר, שבו היו כלואים באותו פרק זמן עשרות חבריו לארגון, אך כל מגע עימהם לא היה לו. הם אף לא ידעו בתחילה, כי הוא שוכב בבית-החולים וכי הוא נכסף לקיום קשר ולו גם באמצעות פתק דל אחד ליום. למן היום הראשון, לבואו הטילו שלטונות בית-החולים את הטיפול בו על האחות הערבייה, וזו נהגה בקפידה יתרה וברשמיות ולא ניתן להזיזה אף כמלוא הנימה מנוקשותה, לא בשידול דברים ולא במתן בסתר. נאמנה הייתה לאדוניה כשפחה חרופה; אפילו בני עמה הערביים קיללו אותה שלא בנוכחותה ורוקקו בשצף-קצף בהיזכר שמה.

"בַּנַּת אֶל־שֵׁיטָאן", קרא לה הערבי הזקן, איש כנופיות ותיק מחברון, "גיבור" פרעות תרפ"ט, שנקלע לבית-החולים בעקבות התקפת מרה. פעמים התחנן בפניה להביא לו כוס חלב, להציל את נשמתו ולכבות את אש הצרבת הנוראה הבוערת בקרביו; אך היא אף לא זיכתה אותו במענה...

רק כעבור שבוע ימים נפתח לדב "אשנב" קטן אל החוץ. בשעת בין ערביים נתגנבה חרש לחדרו האחות היהודייה מזל, הביאה לו עיתון עברי

ואת ספר התנ"ך, ציוותה עליו במפגיע שלא יוציא הגה מפיו כל עוד היא נמצאת לידו, והבטיחה לו, כי למחרת היום תודיע לחבריו בכלא, שהוא שוכב בבית־החולים, ומהם תופץ השמועה אל החוץ... כמלאך בהיר עיניים נראתה לו מזל, נערה זו דקת הגזרה ולבנת עור הפנים. גופו החל רועד מגיל למשמע הבשורה והחדר האפלולי, המואר רק בנורת חשמל עמומה בטבורה של התקרה, כמו הוצף בפתאום נהרה ואור פלאים.

באותו מעמד נדר בליבו לזכור לה למזל את חסדה עד יומו האחרון; דומה היה עליו, כאילו פקדה אותו רוח טובה על האי הבודד, שאילו הושלך לרצות בו גזר־דין אכזרי, עונש מאסר לכל החיים... באותה פגישה ראשונה עם האחות היהודייה למד לקח פוקח עיניים; כל אדם זקוק לרחמים, לא כל שכן האסיר הגלמוד שניתקוהו מן החברה האנושית וגזרו עליו מיתת בדידות בעודו חי... הוא הוציא מכיסו את פרוטותיו האחרונות וביקש לגמול לה על חסדה: הרי העיתון וחפיסת השוקולדה עלו לה בכסף! והיא לא נעלבה, אך מיאנה לקבל מידו את התמורה. זכות רואה היא לעצמה לעזור לסובל ואף יודעת היא, כי גלגל חוזר הוא בעולם; למחרת אפשר שתזדקק לעזרתו הוא...

באותו לילה, ליל מוצאי־שבת, היה דב שרוי כאילו בגילופין; מרוב שמחה לא יכול לעצום עין. הגילוי האנושי שבא עליו במפתיע הסעיר את רוחו והפיח בנשמתו הנכאה אמונה, כי עוד יש תקווה לאדם עלי אדמות...

ואמנם, לא יצאו ימים רבים ושליח מן "העולם בחוץ" בא אל דב לבקרו. היה זה עורך־הדין מרדכי שרידי, שכניסתו לחדר הייתה כמשב "רוח פרצים"; לא בהגנב בא, אלא בתוקף החוק והתקנות ועל אפם ועל חמתם של הבריטים. יודעים הם יפה, כי קשרים יש לו לעורך־דין זה עם המחתרת ואיש סודה הוא, אלא שקצרה ידם מלעשות דבר. כל חבוש בכלא, כל אסיר וכל פושע, הרשות בידם להיזקק לסנגור. הרי יש כללים בדמוקרטיה, שאפילו הבריטים בארץ אינם בני־חורין להיפטר מהם...

ומשכננס שרידי לחדרו של האסיר, אם בבית־החולים ואם בתא הכלא, הריהו ממלא אותו אור. נוסך הוא בלב העציר רגש של ביטחון ורוח אופטימיות; עוד לא כלו התקוות ועוד יש סיכויים להינצל, ואין מקום לרפיון ידיים ולייאוש. אין לך מערכה אנושית האבודה מראש, ופעמים

בכוח האמונה יכול הלוחם לצאת ממנה וידו על העליונה, גם כשהמאבק הוא מאבק מעטים נגד רבים...

עצם כניסתו של שרידי לחדר עושה רושם. לבוש הוא חליפה מהודרת, העומדת בסתירה גמורה להווי המדכדך בכלא. בהושיטו יד ל"לקוחו", בלחיצה לבבית, הוא אומר לו בלא מילים, כי בעל ברית חזק עומד לימינו; הארגון לא זנחו, אלא ששוקל הוא פעולות ופעולות-נגד וכל מאמץ לא ייחסך לשם הצלתו...

זמן הביקור שהועד לפרקליט הוא קצוב, אף-על-פי-כן נוהג הוא כאדם ששעתו אינה דוחקת עליו. נהפוך הוא, דבריו נאמרים בנחת. יושב הוא בניחותא על הכיסא, בסמוך למיטתו של דב; יותר משמדבר פיו מרמזות עיניו, שאור פיקחות נשקף מהן, ומאור פניו סולל כביכול את הדרך אל לב האסיר לעודדו, להרגיעו ולהוסיף לו כוח עמידה.

לראשונה הוא מוציא מתיקו העב גיליונות עיתונים, – חומר קריאה לימים רבים, אחר הוא מראה לו כמה מכרזי הארגון – הודעות קצרות, על פיסות נייר קטנות, אותיות שחורות, גדולות, מאירות עיניים, על רקע לבן, כמו אותיות פורחות באוויר, מזדעקות ומשוועות לצדק ולקרב ולנקם. הלשון חדה ופסקנית, לשון לוחמים ונגידים, ההולמת בקורנס הלב על סדן המציאות. ובין אותם כרוזים רואה דב גם את שמו – חייל הארגון שנפל בשבי האויב, שלא יישכח ולא יופקד...

ליבו של דב מתמלא אושר לאין-קץ; עיניו מתנצנצות בדמעה. נפשו גואה משפע הודיה לאלוהי צבאות על כי המאבק נמשך, והוא היה סבור ברוב איוולתו בשעות בדידותו הקשות, שאבדה כל תוחלת...

ואחר שואלו הפרקליט למצב בריאותו, ועצם הזכרת הדבר מעכירה את רוחו של דב. בלי משים הוא מרים ידו אל לסתו השסועה, שעדיין נוטפת ריר, והוא מתמלא כלימה כולו. הוא מתנצל על חרפת הופעתו ועל חלוקו המזוהם; מעולם לא חשב, כי יבוא לידי כך שיאבד צלם האדם שבו, אך לא בידו הדבר...

ואולם, כאשר מסביר לו הפרקליט, כי הארגון החליט להעמיד לו רופא מומחה מתל-אביב, שינתחו בשנית ויתקין לו עצם מלאכותית ושיניים תותבות, הוא מתקומם בכל כוחו:

"לעולם לא אסכים להיות למעמסה על הארגון", הוא קורא בחמת

זעם, ומאמץ הדיבור מגדיל את מכאוביו. "רופא מומחה שיעלה במיוחד לירושלים ידרוש כסף רב, ואין כל הצדקה לבזבזו על ריפוי של לוחם אחד..."

ולא הועילו כל שידוליו של הפרקליט, ולימים הסכים דב שיטפל בו רק רופא ירושלמי, אשר נאות לעשות את העבודה שלא על-מנת לקבל פרס, בלא שכר. היה זה ד"ר אהרון מושל, שנרתם לשירות אנושי זה, ומשהכיר את דב מקרוב דבקה נפשו בו לאהבה והתמסר לו כָּאֵב.

ביקוריו של ד"ר מושל בחדרו של דב היו תכופים. שני ניתוחים יסודיים עשה בלסתו. כאמצעי-ארעי התקין לו תחליף דונג במקום לסתו השסועה; בכך נשתפר מצבו של דב בהרבה וכבר ניתן לו ללעוס אפילו בשר ולדבר בבהירות. היה בדעתו של המנתח להרכיב בלסת השבורה עצם כדי לחזקה, אך השהה את הטיפול ככל שיכול. שלטונות הכלא והרופא הערבי בראשם האיצו בו בד"ר מושל בלי חשך לסיים את הטיפול בכל ההקדם. הבריטים רצו להעמיד את דב למשפט, כדי להוכיח לממשלתם בלונדון את יעילותם בדיכוי הטרור בארץ ובהבאת חברי המחתרת לדין... נקפו השבועות וחלפו הירחים. לימים, נעשה דב ה"תושב" הוותיק ביותר בחדרו בבית-החולים. דומה היה לשומר בית נתיבות, שנוסעים רבים עוברים על פניו ואילו הוא עצמו נשאר תמיד על משמרתו. משטר החיים הפך לדבר שבשגרה, ובכך יש משום ראיה חותכת, שאמנם יש בכוח אדם להסתגל לכל התנאים להתגדר אפילו בבקעת עולם צר ואפל. עדיין הייתה שיטה בדוקה נקוטה בידו שלא להרבות דברים עם השכנים. במתכוון כפה על עצמו שתיקה. נכון היה להטות אוזן לסיפורי זולתו, אך בכל הנוגע לעצמו – מיעט בדברים. טיפוסים שונים ומשונים הלכו ובאו אל החדר המשותף. כאן הייתה מצויה דמוקרטיה מוחלטת מבחינה מעמדית, ובתחום מקום זה לא היה הבדל בין רם לשפל, בין רב-זכויות לרב-פלילים, בין נשוא-פנים לחדל-אישים. שוויון אידיאלי; תחת כל הבאים לכאן חרקו צירי המיטות הרעועות, והכול כרסמו אותו לחם יבש וקלוקל, ובמשך כל החודשים הרבים נהג דב נוסח "חיי קומונה" והוסיף להשתמש בסנדליו של חברו הערבי השכן...

עולם ומלואו בזעיר אנפין נשתקף באספקלריה של חיי החדר, שבו שכן דב בכל אותה התקופה. כל תושב וסיפורו שלו וכל דייר ותוחלתו

ותכליתו. שבועות מספר שכב במיטה שליד הדלת עריק מן הצבא הפולני שנותח ב"מעי העיוור" ולקה בסבך מחלות נוספות. עימו לא לקח דב כל דברים מעולם. במיטה אחרת שכב ערבי רב-מעללים מעכו, שהרג בלילה אחד את שתי נשותיו בגרון. נחלקו הרופאים לגביו: היו שסברו כי הוא בלתי שפוי בדעתו והיו שחשבוהו כ"מתחלה"; בין כה ובין כה נהנה הלה מן הספק ואת ימי מאסרו בילה בבית-הכלא ובבית-החולים לסירוגין... "תושב" אחר היה עבד אל-מג'יד, מבעלי המוניטין ביישוב העברי בשנות השלושים. הוא הוא שהודה בשעתו בהשתתפות ברצח מנהיג הפועלים היהודי על שפת ימה של תל-אביב ואחר כך חזר בו מהודאתו. ברנש ערמומי היה עבד אל-מג'יד מאין כמוהו, זריז וממולח ובעל העזה גדולה. ועוד יותר מאשר בתעוזתו הצטיין בגרגרנותו. למן הרגע שבו נפקחו עיניו עם הנץ החמה היה אחוז בולמוס הזלילה. את הכול היה מוכן לתת בעד מזון וסביאה. מגודל גוף היה ובעל כרס מתרחבת והולכת. מרוב המשמנים שבאו לקרבו נעשה עורפו דשן כולו ושוב לא ניכר צווארו, ועיניו מצמצו בתוך פניו השמנים מחמת צמצום מקום עפעף. כוח השפעה רב היה לו לעבד אל-מג'יד, אף שמעולם לא עמד דב על מקורו. מניין סמכותו הבלתי מתערערת גם מאחורי סורג הברזל? על שום מה שומרים לו בני שבטו נאמנות שנים על שנים? מה פשר האהבה שאוהבים אותו בני ה"שבאב" בשכונת "מנשיה" ביפו, – אלה צעירי הערביים המתפרעים בתוך קהילתם שלהם בזמנים כתקנם, ומשמתירים השלטונות את רסן המשמעת כלפי היישוב העברי, משתלחת זרועם גם אל שכונות היהודים.

מכל מקום, יום יום ערך עבד אל-מג'יד סעודות כיד המלך בחדר בית-החולים, ולא עוד אלא שנהג ברוחב-לב, אף הזמין להסב אל שולחנו גם את דב ואת שאר "חבריו". בריא היה הברנש הזה כשור והכול פחדו מנחת זרועו, ברי היה לכול, כי הוא עוקר לבית-החולים מתאו בבית-הסוהר (שם הוא מרצה עונש על רצח אדם אחד או שניים) פשוט לשם גיוון! כאשר נמאסת עליו הישיבה בתא הכלא הוא מתחלה ומחליף את דירתו לזמן-מה...

ועוד שכן יש לו לדב, אך לימים אחדים בלבד: ד"ר זאב בן-עזר, אחת הדמויות הססגוניות ביותר ביישוב. בעל תואר אצולה הוא, משכמו ומעלה

גבוה מפרנסי עם רבים. אלא, שכאמור, בית־הכלא ובית־החולים המסועף אליו הם בבחינת דמוקרטיה הקולטת (ופולטת) הכול. וכך נתקבל בן־עזר גם הוא לתחום החדש בעקבות שביתת הרעב שעליה הכריז כמחאה על שלטון הדיכוי בארץ־ישראל. הוא גזר על עצמו תענית למשך 28 ימים ויעבור עליו מה. היישוב היה כמרקחה. תכסיס מאבק כזה לא ננקט בארץ מעולם, וכאילו שאול היה מן הזירה ההודית. החרדה לגורלו של בן־עזר הקיפה את הכול, לרבות השלטונות, וכל הניסיונות להניאו ממעשהו, מכל צד שבאו, היו לשווא. בעצם המעשה היה משהו מן ההרפתקנות, – זו ההרפתקנות הברוכה, שהדריכה את ד"ר בן־עזר כל ימיו, וכבר כתב פרקי הוד רבים בספר חייו: – ריאיונות עם מלכי ערב, מאסר כחשוד בריגול בבית־הכלא בפרס (השלטונות שם חשבוהו ללורנס המפורסם), השתתפות במסע הבכורה של טיסת הצפלין בשמי אירופה והמזרח התיכון, חייל קרבי ועיתונאי נועז, שנדקר בסכין על־ידי ערבי בירושלים בראשית פרעות תרפ"ט. כל אלה – עמודי ביוגרפיה הם של אדם הפורש כנפיים למרחבים, והנה הוא שוכב במיטת סדום בחדר צר...

איתו מתיידד דב, מסיח עימו על המצב המדיני ביישוב ועל סיכוי המלחמה, מראה לו צלקת קטנה על צווארו, – זכר לתגרת ידיים בעקבות הרצאתו של ד"ר בן־עזר בברין בשכר הימים. בצער מספר הוא לו אפיזודה זו, כי כן אותו סימן שנשאר לו מריב אחים מכאיב לו הרבה יותר מן הצלקת הקשה שבאה לו מידי קלע בריטי...

באוזני בן־עזר מביע דב לראשונה את ידיעתו הברורה על מה שצפוי לו: "הם עוד יכולים לדון אותי למוות", הוא אומר לו ללא כל התרגשות, כמסכם את מצב הדברים כמות שהוא, ללא אשליה. וכשממחה בידו בן־עזר וקורא: "זה לא ייתכן, הן יצטרכו להתחשב בעובדה שנפצעת!", מתחייך כנגדו דב בבת־צחוק שופעת טוב לב, כאומר "אשרי המאמין" והשוחק בעת ובעונה אחת ליום אחרון...

וכשיוצא ד"ר בן־עזר מבית־החולים ודב נפרד ממנו בנשיקה, הוא מוסיף ואומר לחברו המבוגר: "חזק ואמץ, רק תהיה חזק ואמץ", ודבריו אלה הוא מכון בעצם לו עצמו, לא לחברו היוצא, ומסיים בנעימה שקטה, כמלמול תפילה, כמנסח את ה'אני מאמין' שלו: "הם לא יוכלו לנו..." בדצמבר 1946 רבו החולים בבית־הסוהר בירושלים שהמתינו לאשפוז,

וביום אחד הוצא דב מחדרו והובא למחנה המעצר בלטרון. איש לא גילה לו מה פשר ההעברה. מצב בריאותו הוטב בהרבה, אך עדיין לא נעשה בו הטיפול האחרון על-ידי ד"ר מושל. עצם העברתו ללטרון נתפרשה על-ידי רוב חבריו לטובה; משמע שהבריטים אינם רואים עוד את מקרהו כחמור, ואולי אף לא יעמידוהו למשפט. דב עצמו אינו מחווה דעתו בעניין זה. שתקן הוא גם במחנה המעצר ובדרכו השקטה הוא ממשיך במלחמתו למען שוויון חובות הלוחמים. למרות היותו בצריף החולים, הוא עומד בכל תוקף על כך שלא יפטרוהו מן העבודות השחורות. אף הוא כחבריו העצירים הבריאים שוטף את הרצפות ומדיח את כלי האוכל ומקלף את תפוחי האדמה במטבח ומנקה את החדרים. כעת כל מלאכה אינה בזויה בעיניו וחסדים על חשבון חבריו אינו מבקש...

והנה, יום אחד משתנה מצבו מן הקצה אל הקצה. בשלהי אותו חודש נכנס למחנה לטרון אחד מקציני הבולשת הבריטית ומודיע לדב, כי משפטו ייערך בבית-הדין הצבאי בירושלים ב-1 בינואר 1947. לפי סעיפי האישום של תקנות ההגנה הבריטיות לשעת חירום צפוי לדב עונש מוות. בהתקבל ההודעה נופלת דממה בקרב חבריו. רק דב אינו מגלה כל התרגשות, או שהוא מחניק את הסערה בליבו; למראה חבריו המחרשים הוא מפר את השקט ובחיוך קל אומר: "במשפטים ובתליות הם לא יפחידונו..."

בו-בערב פנה אחד ממפקדי הארגון במחנה העצירים אל דב והציע לפניו דרך בריחה. לעת ההיא בשלה אחת התוכניות לשחרורם של שני עצירים. הדבר ניתן לביצוע במכוניתו של רופא השיניים המבקר במחנה בכל יום ו' בשבוע. הזמן דוחק; עליו להחליט מיד ולהיכון ליציאה.

דב נתפעם מן ההצעה שנגעה מאוד לליבו. לרגע קט נעתק הדיבר מפיו. נפשו הייתה מסוערת, אך לא היה דרוש לו זמן רב להימלך בדעתו. בור-במקום החליט והודיע לאותו מפקד מפורשות, שאין בדעתו ליהנות מן ההצעה. הוא לא יעשה עוול כזה. ראשית, רבים הם החברים היושבים בלטרון תקופה ארוכה משיושב הוא, ולא עוד אלא שאם ישתחרר מישהו אחר סופו שהוא חוזר אל שורות הלוחמים, מה שאין כן דב, שהוא פצוע וספק אם יכשר עוד לקרב. ושנית, עדיין הוא זקוק לטיפול רפואי ממושך. כל עוד הוא חבוש בכלא, אין הארגון נושא בעול ההוצאות, אך בצאתו – יהיה לנטל על המחתרת, ולכן לא יסכים לעולם...

לשווא ניסה המפקד לשכנעו בצדקת הצעתו. הרי הוא עומד תחת
איום גזר-דין מוות, ומבחינה זו שונה הוא מכל עציר אחר! כל הדיבורים
היו ללא הועיל. דב עמד על שלו – ולא ברח...

המשפט

בוקרו של ה-1 בינואר 1947 היה צונן ובהיר. אדי ערפל לבנבן היו עדיין שרויים בבקעות שבין ההרים מסביב, כאילו הסתתרו מפני השמש המבקשת לפלוש לתחומם. קשה יקיצתה של ירושלים מיקצת כל ערי הארץ. דומה היא למטרונית מופלגה בשנים, המתהפכת על יצועה בטרם תפקח עיניה לקראת בוקר נוסף, לא כל שכן לקראת יום המבשר כניסתה של שנה אזורית חדשה.

דב הובא אל בניין בית-הדין הצבאי בתוך משורין חתום כשידיו כבולות באזיקים. משמר כבד הופקד על הבניין ועל גגות הבתים סביבו. למראשית הבוקר רבה התכונה במקום. אנשי צבא, מהם בעלי דרגות גבוהות, נציגי משטרה ואנשי בולשת וערב-רב של אזרחים, יצאו ונכנסו דרך השער הראשי בלי הרף. בדיקת התעודות בפתח הייתה קפדנית, ונערכה על-ידי שני זקפים בריטיים, רמי-קומה, לפי רשימת המוזמנים שנקבעה מראש. בית זה, בטבורה של שכונת טלבייה, לא נועד מלכתחילה לשמש כמקום מושבו של בית-הדין הצבאי, אלא שהופקע לשם כך על-ידי השלטונות זמן קצר לאחר הכרזת המרד על-ידי הארגון ובעקבות כניסתן לתוקף של התקנות לשעת חירום. לפנים הייתה זו חווילתו של ערבי נוצרי, מעשירי העיר, בעל טחנות קמח ופרדסים לרוב, מנכבדי העדה, בן למשפחה ענפה, ששושלת יוחסין שלה מתחילה בימי הצלבנים. אף שהופקע הבית ממנו שלא בטובתו, שמח על המעשה בדיעבד. זה מקרוב הגיע לגיל שיבה, פרש מעסקיו וקיומו של משק בית רחב-ידיים ורב-אולמות היה קשה עליו וכרוך בהוצאות מרובות. וכי למה יהא להוט על שמירת נכסים? בכן זכר, ביורש, לא זיכהו אלה, וארבע בנותיו נישאו עוד לפני שנים רבות

לאנשים. יתרה מזו: בלאו הכי נהגו הוא ואשתו להוציא רוב ירחי השנה בלבנון, שכן ככל שמזקין אדם, כן קשה עליו להטו של הקיץ בבירה. על כן, כשבאה לידו ההזדמנות – ולו גם באונס-מה – למכור את נחלתו, לא החמיצה...

נוף מרהיב עין נשקף מן הבית על כל סביבותיו: ממזרח – הר-ציון, חומת העיר העתיקה ומגדל דוד על צריחו; ממערב – מרחבים ירוקים-תכולים, כמרבדי פסיפס על הרים עטורי קרחות שממה שדופות, עד לאופק העמוק, הסוכך על הים הגדול והעלום; מדרום – הרי מואב, השקועים בחלום נצח, אי-שם בירכתי ארץ, וסמוך יותר – חורשות אורנים, כזקני אשור מדובללים; ומצפון – גיבוב כנסיות ובתי מחסה ומוסדות צדקה, מהם עטורי כיפות מוזהבות, שזורים זה בזה וכמו מתנצחים זה עם זה תוך הזדקרות אל-על, בחיפוש האלוהים במרומים, תוך דחיקות והדיפות והתכתשות. ועם זאת, תוך כדי מרוץ שבתחרות, הם עושים כולם אגודה אחת להסתיר כל גילוי של רוח הקודש העברי. עד עצם היום הזה עומדים בתי-הכנסיות ובתי-המדרש של ישראל בשפלותם, בפינה מוצנעת, שרויים בבכי הסתר שלהם, ואין קול יעקב מזדעק אלא מתוך אבני גזית ונדבכי שרידים ממעמקים...

לפנים הייתה חווילתו של הערבי שרויה בצל עצי הפרי מסביבה. גן רחב-ידיים עמד בלבולו בכל ימות השנה. ואולם מיום שהוחלפו הרשויות במקום נשתנה גם קלסתריו. הוזנח גן הירק ועציו עומדים בסימן שלכת-קבע. כותלי הבית חשופים וחזותם כפני אישה שמשכה ידה מכל עידון של תמרוקים. שוב אינו ניכר במקום רישומה של יד מטפחת. לכל מקום אשר אליו פושט גדוד צבא – שם נורע ההרס; הוא הופך בן-לילה לקסרקטין, וריחו של קסרקטין בריטי הוא רע, – בליל ניחוח רשמיות קרה וצחנת טבק מתקתק-מבחיל, מהול בסרחון יי"ש חריף.

ארובת עשן מפויחת, שנחשפה לפתע בראש הגג, מעידה על חילופי המשטר ועל הסדרים החדשים שהונהגו. אף-על-פי-כן, כדרך תמורות שלטון, עוד נשאר לפליטה שריד מן המשטר הקודם – בריכת דגי זהב בחזיתו של הבית, מימין החצר, שבה משתקפת כבראי מרפסת הדיוטה השנייה. הבריכה רצופה כולה מרצפות שיש כחול, מבהיק, והמים קולחים אליה דרך צינורות בקרקעיתה. דגי הזהב משוטטים בממלכתם הרחבה

והשוקקת ופעמים מתיזים מים אל מעבר למעקה העץ. איש אינו יודע ואינו חוקר מניין בא להם מזונם וכל־עצמם הם בחזקת יוצאי דופן בהווי הצבאי סביבם...

בפתח אולם בית־הדין הוסרו האזיקים מעל ידיו של דב, ומשמר של שני חיילים בריטיים, חמושים בתת־מקלעים, ליווהו למקום מושבו בתא הנאשמים, העשוי כעין כלוב. משישב, סקר דב במבטו את פני היושבים על כחמישה־עשר ספסלים מוארכים בשני אגפי האולם. איש מהם לא היה מוכר לו, עולם זר לחלוטין, רובם בעלי ארשת פנים לא יהודית. היו אלה נציגי עיתונות הארץ ומדינות תבל. תמה היה בליבו על ריבוי מספרם. מה עניין מצאו במשפטו? אמנם, שאלת ארץ־ישראל מנסרת בחלל העולם, ואולם מרכז הכובד הרי הוא במקום אחר: בלונדון מתכנסת ועידה חדשה, שבעזרתה מנסה שר־החוץ הבריטי לגלות מוצא מן המבוך המדיני, ומוושינגטון מודיעים על הלחץ המופעל על ממשלת בריטניה להעניק ליהודים 4,000 רישיונות עלייה לחודש כתנאי מוקדם למשא ומתן עם כל הצדדים לסכסוך. מה חשיבות מייחסים אפוא לגורלו של החייל היחיד של הארגון שנפל בשבי האויב?

בין העיתונאים נמנית גם נציגת עיתון אמריקני, – האישה היחידה באולם. עיניו של דב לטושות אליה שעה ארוכה, אך מחשבתו נתונה למישהי אחרת. גיל וצער משמשים בנפשו בערבוביה. כמה מתאוה היה לראות את רחל בקהל. מה רב היה העידוד שהיה מקבל מעצם נוכחותה! ויחד עם זה שמח הוא על היעדרה. עליו להיכון למאבק קשה, ואילו נוכחותה הייתה עשויה לפגוע בדריכותו; כל גילוי רחמנות מצידה היה עשוי להביאו לידי רפיון ידיים. מוטב שנשארה בביתה. בזה מצא אישור עקיפין לכך, כי הפתק ששלח לה מבית־החולים אמנם הגיע לידיה. כאשר מבקש אדם לנתק את יחסיו עם ידיד או אהוב נפש, עליו לעשות כן בבת־אחת, ניתוק גמור, ללא כל היסוס ולבלי הותר כל שיור של חרטה. חודשים רבים עברו מני אז ושר־הזמן חובש פצעי מכאובות שבלב. מודה הוא לרחל על היעדרה...

קריאתו הקולנית של שמש בית־הדין להודיע על כניסתם של השופטים לאולם כמו העירה את דב אל המציאות הקודרת. "תפאורתו" החדשה של האולם עוררה בליבו הקשר לא נעים. כמעט שלא נותר בו באולם זכר

מברק הטרקלין של בעל-הבית הערבי מלפנים. הנברשות נעקרו מן התקרה בחוזק-יד ועורכי בדק הבית אף לא טרחו להוציא את זיזי שורש שלהן. הריהוט החדש נעשה כלאחר-יד, מלאכת נגרים גסה. הספסלים, שולחן הקטגור והסנגור ודוכן השופטים, הוקצעו מקורות עץ עבות וצובעו בצבע שחור. סמוכות עץ נקבעו גם בכתלים, כאילו כדי לחזקם, וכל-עצמם נראו כאנקולים וקולרים של בית-מטבחיים. האפרוריות ניכרה בכול. הקירות עצמם – מחציתם צובעה בצבע שחור ומחציתם בסגול-אפור – השרו על הכול רוח דיכאון.

"דב גרונר", פנה נשיא בית-הדין אל הנאשם, "קום!"

דב זקף ראשו והיישיר מבטו אל שלושת נציגי החוק הבריטי, שהשקיפו אליו מדוכנם הגבוה. הוא חך בדעתו אם לציית לקול הנוקשה והמצווה. אך משדחק אותו בצלעותיו אחד משני אנשי המשמר שלידו, התרומם בלא חמדה ממקום מושבו והתייצב ללא נוע. חליפת הארג שניתנה לו מטעם השלטונות (מדי החאקי שלו נתרפטו או אבדו במרוצת ימי שכיבתו בבתי-החולים) הייתה גדולה מכפי מידתו; דומה היה לאמודאי או כאיש הנתון בלבושו של דחליל...

"אני עומד להשמיע באוזניך את כתב האישום", פתח הנשיא, אך בטרם כילה משפטו, נכנס לדבריו דב ואמר חטופות:

"איני מכיר בסמכותו של בית-הדין..."

הנשיא קיטעו באמצע ללא כל התנצלות, כאילו לא שמע את דבריו כלל, והחל מיד בקריאת כתב-האישום. דב חייב ליתן את הדין על שתי האשמות בהתאם לסעיפים 58 (א) ו-58 (ב) של התקנות לשעת חירום – יריות על אנשי המשטרה והנחת פצצות בכוונה להמית אנשים בשירות הוד מלכותו...

למשמע כתב האישום עלה גל התרגשות באולם. רחש קולמוסים ושיח הסתודדות ליוו את קריאתו הקצובה והעצבנית של הנשיא. רק דב גילה שוויון-נפש לכל המתרחש, כאילו לא בו מדובר.

"המודה אתה באשמה?" שאל הנשיא בנעימת חומרה.

"אינני מודה בסמכותו של בית-הדין לשופטני!", השיב דב בקול שקט, כאדם שאין רצונו להאריך במשא ומתן על עסקה שמעצם טבעה אינה יכולה לצאת אל הפועל.

נשיא בית־הדין היה שרוי במבוכה. פניו האדומים נתכרכמו מכעס עצור ושרירי לסתו נעו תוך חירוק שיניים. איך מעז אחד מן ה"ילידים", יהודי, להתחצף בפני נציג השלטון! רב הוא ניסיונו של הקולונל סטופל בשירות המשפטי של מושבות הקיסרות, אך מעודו לא נתקל בהפגנת עיקשות כזאת, לא במאלאיה, בה שימש כתובע כללי, ולא במצרים, בה כיהן שלוש שנים כנשיא בית־דין צבאי בריטי.

אף־על־פי־כן, משתדל הוא להבליג על סערת רוחו. הרופא ציווה עליו להיזהר מפני התרגשות יתרה. שוב אין הוא צעיר לימים, כבר יצא מתחום גיל העמידה ובעוד שנתיים יהא רשאי לפרוש מן השירות. כאמצעי הרגעה הוא מרבה לשחק בקלפים. לילות רבים הוא מבלה בחברת ידידיו, מהם גם ערבים, רובם עורכי־דין. הלשון הערבית שגורה בפיו מימי ישיבתו בקהיר, ולפנים פשטה שמועה בחוגי הפקידות הבריטית, שאשתו היא בת מצרים, ערבייה, אף שהוא עצמו מכחיש זאת בכל תוקף וטוען, כי איטלקייה היא מבטן ומלידה.

הכרת פניו מעידה בו בקולונל סטופל שאוהב שררה הוא; קלסתרן שופע מרץ וקולו תוקפני. רק ידיו עומדות בסתירה גלויה לאופיו העז – ידי נשים רכרוכיות הן, לבנות ומוארכות, שעירות ומעוררות סלידה. ניכר בו שהוא סובל מתסביך נחיתות בעטיין; אין הוא מסיר מידי את הכפפות בכל עת הישיבה, וחברו השופט היושב לשמאלו הוא המשמש לבלר ומעלה את פרטי הדיונים על הנייר.

אכן, שני השופטים המסובים משני עבריו, הם בחזקת סרח העודף לבית־הדין הצבאי; הקולונל סטופל הוא בית־הדין. כמוהו כפוסק יחיד, והשניים אינם אלא בגדר קישוט לצורת עשיית רושם; דיני נפשות במערכת משפט היושר של הדמוקרטיה הבריטית אמנם נידונין בשלושה... אבל יודעים הם היטב, כי הוא עיקר והם תפל. הוא המאור הגדול והם כוכבי הלכת, הנהנים מזיוו. יושבים הם דוממים ואין סטופל נוטל עצה מהם. נמוכים הם ממנו בדרגתם הצבאית ויותר משמייצגים הם את השירות המשפטי מייצגים הם את שירות הביון. "אוזני" השלטון הבריטי בארץ הם. לא פסק־הדין והענשתם של "פושעים" מילידי המקום חשוב בעיניהם, אלא משמעותם המדינית ושייכותם למצב הביטחון...

חבר בית־הדין לשמאלו הוא, כאמור, כותב הרשומות. רכון הוא על

גיליונות הנייר, מחפזו כתיבתו כדוהר במרוץ. בעוד שחבר בית־הדין לימינו של הנשיא מגלה אדישות לכל המתרחש. פניו משממות ומתוכן בולטות רק עיניו החכליליות; אפשר ששתיין הוא כל השנה ואפשר, שרק אמש גמא משקה לשוכרה, ב"ליל הסילבסטר", לכבוד השנה החדשה. מפעם לפעם הוא מפהק אל תוך חביון ידו, שבה הוא מאהיל על פיו הפעור... הקולונל סטופל חוזר ופונה אל דב ומבקש ממנו תשובה ברורה לשאלתו: המודה הוא באשמה או לא, ומכל מקום אין הוא מוכן לוותר על ה"הצגה". נראה בעליל, כי פסק־הדין כבר מוכן, ואולי אף נוסח כדת וכדין, אך אין להוריד את המסך עד תום המערכת האחרונה. יש קהל צופים ביציעי האולם והעולם, והאחריות כלפי ה"היסטוריה" מה תהא עליה? יש לכופ את המשחק על "המלט" סרבן עד שיאמר רוצה אני, ואף אם לא ירצה, יש לקיים את ההצגה בלעדיו...

"למה אתה מסרב להכיר בסמכותנו?", הוא שואל את דב תוך תרעומת מאופקת.

כדי להסביר את טעמו ונימוקיו מבקש דב לקרוא הצהרה. אך כאן מתערב הקטגור, מייג'ור מאסגרייב, ושולל את זכותו של הנאשם לשנות מסדרי המשפט הקבועים לפי החוק.

רוברט מאסגרייב הוא פנים חדשות בפקידות הבריטית בארץ; זה מקרוב הצטרף אל השירות המשפטי. אדם־של־צורה הוא, יפה־תואר, כסוף שיער למרות צעירותו ומדבר בנחת. בגינוני הליכות שלו ניכר, שטרם נתנסה במסורת הקולוניאלית הבריטית; הוא הגיע לירושלים ישר מן המטרופולין ועדיין לא נתאקלם באווירה החדשה.

הקולונל סטופל מפרך את טענתו של הקטגור: הזכות בידי הנאשם להצהיר הצהרה, ובתוך ליבו שמח הנשיא על כך, שהרי מוטב שיתוף פעולה חלקי מצד הנאשם מאשר החרמת הדיונים לגמרי.

דב קורא את הצהרתו מן הכתב. בתחילה ניכר בו שהוא תקוף רגשה; ידיו רועדות קמעה ובעטייה של לסתו הפגומה הוא מתאמץ במיוחד להגות את המילים בצלילות. כפעם בפעם הוא מרים ידו הימנית בלי משים ומבקש להסתיר את צלקתו על הלחי. מתחת לסף הכרתו עדיין מציק לו סימן חיצוני זה למומו. ליבו פועם בחוזקה ודומה שהלמות פעימותיו מחרישה את אוזניו. קשה עליו מאמץ הקריאה; הרי מעולם לא ראה

עצמו כנואם והמעמד מטיל עליו משהו מאימת הציבור. דובר הוא לא רק אל חבר השופטים כי אם אל המיליונים בעולם הרחב, באמצעות נציגי העיתונות בבית־הדין! ברם, בשעת התרכזותו בפיסת הנייר שלפניו אין הוא נותן דעתו אל מניין קהל שומעיו, ומכל מקום אין הוא יודע כי אל הדורות הבאים הוא מדבר...

"אינני מכיר בסמכותכם לשפוט אותי", הוא חוזר כעל פזמון אמונה. "בית־דין זה משולל כל יסוד חוקי, מאחר שהוא נתמנה על־ידי שלטון, שאין לו יסוד חוקי..."

"רגע, רגע עצור..." שוב מתערב נשיא בית־הדין. דב צונח אל מקומו. פניו חיוורים וניכר בו שהוא נרגז על ההפרעה. "אם ארוכה הצהרתך", פונה אליו נשיא בית־הדין, "אבקש את המתורגמן לתרגם אותה משפט־משפט, אך אם היא קצרה – אניח לך לסיימה והתרגום ייעשה בסופה..."

"קצרה", הפטיר דב בקוצר־רוח. קולו נעשה בוטח יותר, איתן. הוא חזר וקם ממושביו והמשיך:

"באתם לארץ־ישראל על־סמך התחייבות שקיבלתם על עצמכם מידי כל אומות העולם, לתקן את העוול הגדול ביותר בתולדות האנושות שנגרם לאומה כל־שהיא, את העוול של גירוש ישראל מארצו והפיכתו לקורבן עולמי של רדיפות ושחיתות בלתי פוסקות. התחייבות זו – ורק התחייבות זו – הייתה היסוד החוקי והמוסרי למציאותכם בארץ זו. אך אתם הפרתם אותה בזדון לבב, בכוח ברוטלי ובעורמה שטנית. הפכתם את התחייבותכם לפיסת נייר ואותה קרעתם לגזרים..."

דב נשתנה קמעה כדי להתנשם עמוקות, ובתוך כך העיף מבט חטוף לעבר שופטיו, שישבו קפואים על כיסאותיהם, כמוצגי שעווה בתערוכת הדמויות על שם מאדאם טוסו. הקולונל סטופל השעין סנטרו על אצבעות ידיו המשולבות בתוך כפפותיהן, הידק שיניו וכפעם בפעם חרק בהן בתאוותנות איוב. מבטיו היו נעוצים בדב ואוזניו קשובות כאילו למקרא תעודה עתיקה בכתב חרטומים. השופט משמאל הוסיף לרשום את מהלך העניינים, כמפגר אחר יריביו במרוץ, או אולי שרבט דברים שלא לצורך, להנאתו הפרטית. ואילו השופט מימין התאמץ קשות לפקוח את עיניו העצומות למחצה.

"...ידוע לכם היטב, שגזילת הארץ הזאת ונעילת שעריה, כמוה כהתנקשות דמים מתמדת בחייהם של מיליונים אנשים, נשים וטף – בני עמי", המשיך דב. עתה קרא דבריו ללא מאמץ מיוחד וללא כעבועי גרון. "ואף-על-פי-כן, או דווקא משום כך גמרתם אומר להפוך את הארץ הזאת לבסיס צבאי שלכם – לאחד הבסיסים הרבים שיש לכם – ולגזול אותה מאת העם, שאין לו כברת ארץ בעולם זולת זו, שניתנה לו על-ידי האלוהים וההיסטוריה, שקודשה בדם בניו מדור-דור, שהופרתה בדם ובזיעתם של מחונניה.

"אך אתם שמתם ללעג, או רציתם בשחצנותכם לשים ללעג, את הבטחת האלוהים, כשם שרמסתם ברגל גאווה את החוזה הבינלאומי שחתמתם עם עמנו ועם עמי תבל. מן היסוד החוקי של שלטונכם לא נשאר אפוא ולא כלום; ורק יסוד אחד קיים לאותו שלטון: כוח הזרוע, הכידון והטרור, המסווה ב'חוקים' שבעלי הכידון מנסחים אותם, מפרסמים אותם ומשליטים אותם בניגוד לזכויות היסוד של האדם, בניגוד לרצונה של האוכלוסייה המקומית, בניגוד לחוק הבינלאומי...

"וכשאין השלטון הקיים בארץ חוקי, כשהוא הופך לשלטון דיכוי ועריצות, זכותם של אזרחיה – יותר מזה חובתם היא – להילחם בשלטון זה ולהפילו. את זאת עושה הנוער העברי, את זאת הוא יעשה, עד שתסתלק מן הארץ הזאת ותמסרוה לבעליה החוקיים: לעם ישראל. כי זאת עליכם לדעת: אין כוח בעולם שיוכל לנתק את הקשר בין עם ישראל ובין ארצו היחידה. ומי שינסה לנתקו – ידו תקוצץ וקללת האלוהים תהיה רובצת עליו לעדי עד".

דב סיים את נאומו מתוך התרגשות, וכדרכו – אגלי הזיעה החלו מבצבצים ועולים בצדעיו וסומק קל בלחייו. הד קולו המרעיד נשאר תלוי בחלל אולם בית-הדין, רווי מתח שבציפייה. רק נציגי העיתונות העברית הבינו את דבריו, ואילו כל העיתונאים הזרים המתינו בכליון-עיניים לתרגום ההצהרה וכן גם נשיא בית-הדין, שנתן אות למתורגמן היהודי, מפקידי בית-המשפט המחוזי בירושלים, לעשות את שליחותו.

הלה גחן על דוכנו, לא הרחק מתא הנאשמים, והחל מפשפש בניירותיו, הופך בהם וחוזר והופך בהם, אחוז בהלה מגודל המשימה שהוטלה עליו. איך יוכל להתריס כנגד נציגי השלטון במילים בוטות כאלה? חזקה עליו

שיעורר את חמתם ואולי גם יוציא את נשיא בית־הדין מכליו! אך אין הוא בן־חורין לפטור עצמו מתפקידו וממילא אינו רשאי להפיג את טעמה הקשה של "הגלולה המרה" במתק שפתיים. אין הוא רשאי למעול בשליחותו. לאחר ששקל את הדברים בינו לבינו נתאושש קמעה, קירב את כיסאו אל דוכנו והחל מתרגם והולך. תחילה בהיסוס קל ואחר כך בקצב גובר והולך, ועד שהגיע אל הפסוקים האחרונים – פסוקי הקללה – כבר אמרם בקול ובבטחון, כאילו נזדהה עם הכתוב וכאילו שימש לו לדב לא רק מתורגמן, אלא חקין קול, המעלה בגרונו גם הד לזעם נפש...

הקולונל סטופל דמם במקומו כל עת קריאת התרגום, אף לא הניד עפעף; רק חרק בשיניו מבלי משים וקול שחיקתן זו בזו נצטרף לרחש הקולמוסים ורשרוש הניירות של העיתונאים באולם. מחשבות חטופות הבזיקו במוחו. מה טיבם של בני עם זה, בני הגזע היהודי? כחידה הם בעיניו. מדוע כה קשה להתחקות על מהותם? נפגש הוא עם ראשי המדברים שלהם לעיתים קרובות, אף לוקח דברים עימהם. לפני ימים מספר בילה שעה ארוכה בחברת שניים מרמי נציגיהם במסיבה, שנערכה במלון "המלך דוד", לכבוד הגנרל סר ארתור בראון־הולר, המפקד הראשי של הכוחות הבריטיים בארץ־ישראל, ולעיתים מזומנות הוא נתקל בהם בקונצרטים של התזמורת, אף מטה אוזן לשיחם ושיגם עם חבריו מאנשי הפקידות הגבוהה. משום־מה אין הוא אוהב אותם, ואף שעושה הוא מאמץ להבליג על רגשי המשטמה הטבועים בו, אולי, כמורשת מדורות עברו, פרי שנאת חנם, אין הדבר עולה בידו. הצרה היא, שהם עצמם נוהגים שלא כשורה. יוצאי דופן הם בהליכותיהם ובתגובותיהם. לעולם אין בכוחך לשער איך יקבלו את הערותיך. רגישים הם עד כדי חולניות. איך יכול אתה לנהוג בהם מתוך טבעיות, אם עליך לחשוש על כל צעד ושעל שמא אתה דורך על יבלותיהם... יש בהם תכונות אופי משונות. סובלים הם מתסביך נחיתות ועליונות כאחת. מצד אחד מתרברים הם בשפע ידיעותיהם. כל אחד מהם יש בו משהו מגאוניותם של איינשטיין ופרויד, והם, אמנם, מצטעצעים בשמות אלה על ימין ועל שמאל, להזכירך תמיד, כי התרבות האנושית חייבת להם חוב, ששום אומה לא תוכל לפורעו לעולמים! אך משום־מה לא נוח להם להזכיר את שמו של גאון יהודי אחר, הוא קרל מרקס, וכשעולה משיחות חולין פה ושם נעימה, המבקשת לקשור את

תורתו של יהודי "מגודה" זה עם הבולשביזם ברוסיה, מעמידים הם פני נעלבים, כאילו חזרת וטפלת על בני עם זה אשמה, כי הם-הם שהביאו על אירופה את "המגפה השחורה"...

יתרה מזו: פעמים, בשעת וידוי, הם מתנבאים באוזניך על שקיעתה של הקיסרות הבריטית. הם רואים כבר, במו עיניהם, את רמזי אורות השקיעה ואפילו מצביעים על סדקי ההתבקעות. קוצבים הם לה כך וכך שנים ומסבירים לך, כי לקח ההיסטוריה מלמד שקיסריות גדולות אינן מתפוררות בהדרגה, אלא כורעות תחתיהן בבת-אחת, כשקע גיאולוגי הבא בעקבות התפרצות חד-פעמית של הר-געש. ויש ביניהם עזי-פנים עוד יותר, הטוענים באוזניך השכם והערב, כי שליטי הקיסרות היום שוב אינם חיים בזכות עצמם אלא בכוח האירציה, ויש לראותם אך ורק כאפיגונים של הוד תפארת שהועם לפני עשרות בשנים.

אין תמה, אפוא, שהפקידות הבריטית בארץ-ישראל מעדיפה דווקא את הערבי על פני היהודי. הערבי נוהג בפשטות ונעדר כל יומרות. יודע הוא את טיב מעמדו ואינו מבקש להתעלות. מכיר הוא ב"ילידיותו" – "נייטיב", ככל העמים כהי העור ברחבי הקיסרות, כמוהו כבן הודו וכאיש מאלאיה – ושבע רצון הוא בייחודו זה. מכיר הוא באדנות "האדם הלבן", בונה הקיסרות, ובשליחותו ההיסטורית של הגזע הבריטי. ואלמלא ההסתה מבחוץ לא היה בא מעולם לכלל התפרעות ולכלל ניסיון לערער את המשטר הקיים. ומכל מקום, אין דרכו של הערבי להתפאר שהוא מכיר את יצירות שייקספיר יותר משמכיר אתה עצמך את גאון ספרותך...

ואף זאת: מה ייחוד יש לו ליהודי במזרח, לרבות בארץ-ישראל? כלום ניתן להשוותו לערבי על ססגוניותו הרומנטית? וכי למה הוקסם לורנס איש-ערב דווקא מהם? – יהודים יש לנו גם באיים הבריטיים...

עד-מהרה הקיץ הקולונל סטופל אל המציאות. היטב חרה לו למשמע דברי הקטגוריה של הצעיר העברי, אך הוא לא איבד את עשתונותיו. כאשר דעך הד הקנטור הודיע בפסקנות:

"איננו מקבלים את טענת הנאשם, החלטנו להמשיך במשפט..."

הוא נקט לשון רבים, אף שלא נועץ בשני חבריו השופטים.

"אם כך", אמר דב בעומדו שנית ממקומו, "אין בדעתי להשתתף במהלך

המשפט ואיני מעוניין כי דברי העדים יתורגמו לעברית..."

"עליי להזכירך, מר דב גרונר", הוסיף נשיא בית־הדין בנחת, כמבקש לשדל את הנאשם בדברים, "כי הזכות בידך להזמין עורך־דין שיגן עליך, ולשם כך הננו נכונים לדחות את המשפט לכמה ימים..."
דב החריש.

"ועוד עליי לומר לך כי עניינך חמור, הואיל ולפי התקנות אתה עלול להתחייב במאסר עולם או במיתה..."

למשמע הרמז השקוף בדבר גזר־הדין הצפוי לנאשם, עברה צמרמורת בגופם של כמה מיושבי הספסלים באולם, אבל דב עצמו לא נחרד כלל משלוות נפשו. שוב עמד ממושבו ובנעימה שאדיבות מעושה עלתה מתוכה, אמר:

"ודע אני, כי צפוי לי עונש מוות, אבל לא אגן על עצמי. מעכשיו ועד סוף המשפט לא אשתתף בדיונים..."
הקולונל סטופל נרתע לאחוריו ופרש זרועותיו לפניו, כמבקש לומר:
"עשה כרצונך, ראה הזהרתך..."

בהינתן האות, קם מייג'ור מאסגרייב לשאת את נאום התביעה שלו, ומהלך המשפט החל מתפתח בקצב מהיר יותר. הקטגור פרש יריעה רחבה לסיפור המאורעות שהביאו לתפיסתו של דב. הוא לא הצטמצם בסעיפי האישום היבשים, אלא הסביר את הרקע לפעולות המחתרת בכללן. ידוע ידע, כי לא רק באוזני חברי בית־הדין הצבאי הוא מדבר, אלא גם אל נציגי העיתונות העולמית, אל המיליונים בזירה הרחוקה, מעבר לימים, ולפיכך ניצל כל סממן בלשי לגירוי הדמיון. הוא תיאר את ההתקפה על משטרת רמת־גן, כינה את הארגון בשם "סרטן האוכל בגופו של היישוב העברי", וכדי לחפות על כישלון "כוחות הביטחון" בארץ־ישראל ולטשטש את הפגיעה ביוקרתם לנוכח הבקעתו של אחד ממבצריו בעיצומו של יום, הפליג בתיאור גבורת המתגוננים הבריטים, אף הפריח כזב כדי ללכוד ברשתו את קהל העיתונאים, ברוכי הדמיון: "לפי ההלוויות החשאיות", אמר, "שנערכו ביום ההתקפה על משטרת רמת־גן, ניתן להניח, כי לפחות 15 איש מן הטרוריסטים נהרגו בה..."

בתום נאומו הוכרז על הפסקת צהריים ומיד עם התחדש המושב הוזמנו אל דוכן העדים שוטרי התחנה וקציני התגבורת שהגיעה למקום ואלה העידו על ההתקפה ועל נסיבות מאסרו של דב. הם עלו על הדוכן בזה

אחר זה ולא נשתהו עליו אלא זמן קצר בלבד. דב לא הציג כל שאלות ולא חקר איש. שוב ושוב הזכיר נשיא בית־הדין לנאשם, כי הזכות בידו לערוך חקירת שתי־וערב. אך דב החשה, כמו קפא בים של שוויון־נפש ואדישות. יתרה מזו: כל ה"הצגה" המשוחזרת נראתה בעיניו כדבר תפל, כמוה כסרט קולנוע, שעוקץ הסקרנות ניטל ממנו כשהוא מוקרן בשנית. כלל גדול הציב דב לעצמו זה מכבר, למעשה מנעוריו: לעולם אין אדם צריך לעלעל בספר זיכרונות ישן ולשקול את מאורעות חייו בסקירה לאחור; את מחוגי השעון אין להחזיר וכל חיטוט של "אילו" ו"אלמלא" טעמם לפגם, גירוד פצעים פסול, שסכנת נפשות אורבת ממנו. כל שנעשה בעבר אין להשיב, לעולם חייב כל אדם בר־דעת לראות את החיים כמתחילים יום־יום מחדש. חייב אדם לשאול עצמו: מה עליי לעשות למחר, לא למה לא עשיתי זאת אתמול... קצרים החיים יתר על המידה מכדי לבזבז זמן לריק על חלומות שלא באו לעולם ועל תקוות שנגוזו; כל המקונן על העבר מקפח את מידת ימיו כפל־כפליים, וזה עונשו הגדול...

לבסוף, בתום כל העדויות, הפציר הקטגור בנאשם להזמין להגנתו לפחות עד אחד הנוכח באולם בית־הדין, מאנשי ה"חטיבה היהודית הלוחמת", שיספר על שירותו הצבאי של דב במלחמה ואולי יהא גם מליץ יושר על אופיו...

וכאשר שוב לא נענה לו דב, אף סירב לשאת נאום הגנה על עצמו, קם מייג'ור מאסגרייב וביקש להוסיף על דעת עצמו כמה פרטים על הנאשם, כדי להקל על בית־הדין להוציא את גזר־הדין.

לדקות מספר נהפכו היוצרות בבית־הדין. הקטגור היה לסנגור. "הנאשם שירת בצבא הוד מלכותו חמש ורבע שנים", אמר בהעיפו מבט לעברו של דב. "הוא השתתף בקרבות שניטשו באיטליה והועלה לדרגת רב־טוראי. משהשתחרר ניתנה לו תעודה, שבה צוינה התנהגותו הטובה. מכל משפחתו לא נותרה לו בלתי אם אחות יחידה באמריקה. הוא שכב בבית־החולים למעלה משבעה ירחים עקב הפצע הקשה שנפצע, והוא עתיד להישאר בעל מום לכל ימי חייו..."

תימהון מוזר ירד על הנוכחים בבית־הדין ובפני כול נצטייר סימן שאלה גדול: מה פשר התנהגותו של התובע? דומה היה, כי לא אמר את דבריו מן השפה ולחוץ, אלא שנתכוון להם באמת ובאמונה. עצם מבטו לעבר

הנאשם הפיק ניצוץ של חמלה; כלום נכמרו רחמיו על הצעיר שנפצע בקרב, ואולי בן אירלנד הוא ודווקא עקשנותו של דב עוררה בליבו נימה נסתרת של אהדה, ואולי אפילו שמחה לאיד כלפי שונא משותף? האם לא הייתה כל מסכת הקטגוריה כפויה עליו מלכתחילה? ואולי, להיפך, כל מעשה התחסדות זה אינו אלא תכסיס; ניסיון לזרות עפר בעיני העיתונאים, להראותם את גודל ליבה של הקיסרות, היודעת בשעת הצורך לרחם אפילו על אויביה בנפש!

אם אמנם הייתה בקשתו של הקטגור שניהגו בדב לפני משורת הדין וש"יזכהו" במאסר עולם בלבד, למורת-רוחו של הקולונל סטופל, הרי השכיל הלה להסתיר את רגשותיו. בליבו פעמה אותה שעה שאיפה עזה: ללמד את הצעיר העברי לקח, להיפרע ממנו על עלבון צורב... ימים מספר קודם לכן קיבל מאבק המחתרת בשלטונות צביון מיוחד: ההתמודדות סתה למלחמת מלקות. לרגע קט כאילו נסוגו היריבים תקופת שנים ארוכה אחורה, הניחו את המקלע ואת הרימון מידם ונטלו במקומם את הנשק הקדמון – השוט... והכול בעטיו של השלטון הבריטי, שירש מן המשטר העותומני את המנהג הברברי של עונש מלקות. משנתפס אחד מצעירי הארגון, שטרם מלאו לו שמונה-עשרה שנה, בשעת ניסיון להחרים מכספי בנק לטובת המחתרת, קנס אותו השופט הבריטי ל-18 מלקות. בטרם הוצא פסק-הדין לפועל הזהירה מפקדת הארגון: "על מלקות נשיב במלקות", אך שומע לא היה לה; במלחמת יוקרה אין נסיגה...

והנה, משבוצע פסק-הדין, נתפסו בו בלילה על-ידי פלוגות עונשין של הארגון שלושה קצינים בריטיים בכבישי הארץ והולקו כל אחד ח"י מלקות... כל העולם צחק לנוכח "שעשועי" משובה אלה, אך בלב הבריטים בערה אש הנקם להשחית...

הדרמה הצדדית הזאת נתרחשה שלושה ימים בלבד לפני משפטו של דב, ובמרוצת כל שעות הדיון בו-ביום הלך רגש הנקמה והעמיק בלב נשיא בית-הדין גם על חשבון מכוות העלבון... כשסיים הקטגור את דברי ההמלצה שלו, נענע לו הקולונל סטופל בראשו, אך כל מי שראה את מבע עיניו המזרות צינה לא הבחין בהן בכל שביב של תקווה. במאמץ רב סינן בעד שיניו ההדוקות, שיש בדעתו להביא את מה שנאמר בדבר הנסיבות המקילות לתשומת ליבו של המפקד הכללי של הצבא...

ומיד קם ממקומו בחופזה, כששני צלליו מתלווים אליו, ולפני שנעלה דלת היציאה עליהם עוד הספיק להשמיע שמש בית־הדין את קריאתו המצלצלת להודיע לקהל הנוכחים על תום הישיבה...

השופטים לא התמהמהו בהתייעצויותיהם אלא כעשר דקות בלבד, וגזר־הדין נודע באולם מיד להופעתם בפתח, עוד לפני שנאמרו הדברים במפורש, שכן בשובם חבשו השופטים כובעים שחורים – אות, כי הם עומדים לחרוץ משפט מוות על הנאשם.

הקולונל סטופל נזדרז וישב על כיסאו, הסתכל בחבר העיתונאים באולם ורק מפעם לפעם הסב מבטו אל הנאשם, הוציא מתיקו גיליון נייר, הניחו על השולחן והחליק עליו בכפפת ידו הימנית, כמישר הדורים, ואחר קרא בקול יבש, תוקפני:

"דב גרונר, בית־הדין מצא אותך חייב בשתי ההאשמות שבהן נאשמת. על הראשונה הינך נידון להיתלות בצווארך עד שתצא נשמתך, ואילו לגבי ההאשמה השנייה שומר בית־הדין לעצמו זכות לקבוע את העונש..."
לרגע קט הושלך הס באולם. העיתונאים דממו במקומותיהם, גם רחש קולמוסיהם לא נשמע. בתום קריאת גזר־הדין הקצר הסב הקולונל סטופל ראשו לעבר המתורגמן, שהיה נרעש וחיוור ואישוני עיניו כמו רחצו בים הלובן סביבם, ורמז לו שעליו לתרגם את הדברים לעברית אלא עוד לפני שהיה הסיפק בידי המתורגמן למלא תפקיד – עמד דב בבת־אחת ממקומו הזדקר במלוא קומתו והכריז בקול צלול ורם:

"בדם ואש יהודה נפלה,
בדם ואש יהודה תקום!"

משחזר וישב על מקומו נשתררה באולם דממת ציפייה. הכול היה תלוי כמו על בלימה, כאילו ניתק העולם מטבורו בחתך חד, ללא מתן שהות אף לצווחה. הכול היו שרויים במין רחף ערטילאי, רק שאון שקשוק כלי הנשק של חיל המשמר החזיר את הנוכחים אל המוחשי. הכול הפנו עיניהם אל דב, שקור־רוחו לא עזבו, אף־על־פי שכל מי שניחן בטביעת עין הבחין בגידי צווארו המשורגים, בעורקי צדעיו תפוחי הדם וברטט צלקת לסתו. רק קול פעימת ליבו לא נשמע אלא לאוזניו בלבד.

נשיא בית־הדין לא הבין את משמעות קריאתו של דב, אף ששיער שיש בה משום מחאה של גנאי. לשנייה קלה נמלך בדעתו אם לבקש

את המתורגמן לתרגם בשבילו את הסיסמה לאנגלית, ולבסוף גברה בו הסקרנות, ומששמע את ההסבר – נתעוותו פניו.

לפני שעמד ממקומו הסתכל לעברו של דב ועיניו נתקלו במבטו היוקד של הצעיר העברי. דומה היה, כי כל השרפות שנשרפו בית ישראל וקדושו מדור לדור, למן ימי קדם ועל פני ימי־הביניים והאינקוויזיציה ועד אחרון הצוררים בדור זה, נשקפות מעיניו. להבה שאין לה קץ. שלהבת היא של בני עם, שכל תולדותיו הם אש, עם בוער אך אינו מאוכל; כל יהודי הוא בבחינת אותם חנניה, מישאל ועזריה האגדיים, המושלכים אל כבשן האש ויוצאים מתוכו חיים. מה יעשו גויי תבל בבוא יום פקודה, בו יהא עליהם ליתן את הדין על הבערה הגדולה?...

הקולונל סטופל לא עסק מעולם בהיסטוריה של עם ישראל, אבל בראותו את דב גרונר לאחר גזר־הדין הבין, כי טיפוס של יהודי חדש בא לעולם.

חברי בית־הדין נחפזו לצאת את האולם. מיד לאחריהם קמו העיתונאים, אספו ניירותיהם ויצאו בבהלה, כאילו מחשש שמא יאחרו את הרכבת העומדת להביאם בהקדם למחוז חפצם; מיליוני עיניים סקרניות מצפות לקרוא את פרטי הדרמה משהורד עליה המסך. תוך שניות מספר נתרוקן האולם מקהל הצופים האזרחיים; איש לא ראה צורך לנסות ולגשת אל הצעיר שהורשע בדין. עוגמת הריקנות היא מנת חלקו של כל מובס בקרב, ואף שנעלמו זה מכבר הרומאים מאופק ההיסטוריה, קריאתם "אבוי למנוצחים" מוסיפה להדהד עד עצם היום הזה...

דב נכבל שוב באזיקים והורד בלוויית משמר כבד אל המשוריינ שלידי שער הבניין...

כשהורד דב אל חצר בית־הדין הצבאי כבר הייתה ירושלים שרויה באפלולית הערב. בפאתי מערב עוד פרפרו זהרורי שקיעה אחרונים בקורי מלכות הלילה וגוני האודם הבוער נדחקו אט־אט מפני שלוחות האופל השחורות־כחולות. ההרים במזרח כבר היו מעולפי תנומה ואדמת הטרשים החלה מתנשמת בקצב היסטורי ממותן. תשעה קבי עצבות נטלה ירושלים

מידי האלוהים, עמדה ודחסה את כולם בשעת בין-ערביים אחת. ויפה היא בירת דוד בלילות זורעים כוכבים, מתנצנצים וקורצים בבוהק סתמי, ובצאתה לדרכה, מצועפת בהינומה של אלמנות, היא כמו מתהדרת בלבוש השכול אשר לגופה...

צינה עזה עמדה באוויר. דב נתכרבל במעילו, אך הקרה חדרה לגופו. שערו נפרע ברוח. אחד השוטרים זירז אותו ודחק בו להחיש צעדיו אל המשוריינן. מן הבריכה בחצר הגיע לאוזניו קול שכשון המים ובבלי-דעת הסב ראשו לאחור, כאילו ביקש לראות את דגי הזהב במשחקם...

בשבתו בתוך המשוריינן, דחוק בין שני שומריו, בדרכו מבית-הדין הצבאי לבית-הסוהר המרכזי, תמה על עצמו, שגור-דין המוות שהוצא עליו לא הפר את שלוות נפשו. אולי טרם תפס את מלוא משמעותו! הוא אמנם שיער, כי גור-דין כזה צפוי לו, אך בעומק ליבו האמין, כי אולי יתבדה... מכל מקום, לעת הזאת היה משוקע לא בהווי היום שעבר עליו במתח, אלא היה אפוף זיכרונות של יום-תמול רחוק. מטעם לא נהיר לו עצמו נזכר במסעו לארץ-ישראל כמעפיל, באונייה הטורקית "סאקאריה". אולי הכפור הלילי של ירושלים – הוא שהחזירו למצב דומה, שבו היה שרוי קודם לכן, בחורף העז של שלהי 1939 וראשית 1940, בנהר המכוסה קרח – בדנובה, ואולי מימי בריכת דגי הזהב הזכירוהו את ההפלגה הכפויה במימי הבוספורוס?...

ואולי היו אלה הרהורי סיכום. העפלתו לארץ הייתה בבחינת עלייה לראש הגשר, ואילו עתה הנה הגיע לאחריתו...

היה זה באוקטובר 1939, כחודש ימים לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה באירופה. חרדה גדולה הקיפה את כל יהודי הונגריה; דומה היה עליהם כי היבשת נעקרת מציריה וסופה אבדון כללי. אך הייתה זו רק תגובה רגעית, התפרצות בהלת פתאום; עד-מהרה ירד שוב ענן השאננות על המחנה. מסורת היא בידי היהודי האומרת, כי יש לאל ידו להסתגל לכל צרה שהיא...

רק מעטים הרגישו בחוש, כי ה"בית" עומד לעלות באש, וכי רק דרך הצלה אחת קיימת: הבריחה... בין מעטים אלה נמנה דב, שעשה באותו פרק זמן בבודפשט; הוא נרשם ברשימת היוצאים, שעמדו להעפיל לארץ ללא כל דיחוי. על רקע זה בא לכלל התנגשות עם אחותו יהודית.

חודשים מספר עוד קודם לכן כתבה לו מכתב ארוך להפציר בו כי יהגר לאמריקה, שם ישלים לימודיו ואופקים חדשים ייפתחו לפניו. העלייה לארץ-ישראל נראתה לה כחלום, כהזיית דמיון, כמקלט המיועד רק לאלה, ששערי "העולם החדש" נעולים בפניהם...

ברם, דב נשאר בעקשנותו, וזוכר הוא את תגובתו להצעתה: "יודע אני, יהודית, כי אך כוונות רצויות יש לך לגבי עתידי, אבל חייב כל אדם – ואפילו אך נער הוא – לבור לו את דרכו לבדו... מרגיש אני כי כולם עומדים כאן למרגלותיו של הר-געש; הוא כבר מעשן, אף שלא הכול רואים את תמרותיו... והלבה עשויה לפרוץ בכל רגע... הזוכרת את, יהודית, את מורתנו לגיאוגרפיה, בבית-הספר, זו קארדושה הישישה, שקראנו לה 'אשת מתושלח', – זו בעלת עור הפנים הצפוד, כפני קלף מצהיב של מגילה בלה, שביקשה להסתיר את זקנותה על-ידי חבישת פאה נוכרית שחורה לראשה המקריח?... הזוכרת את, כי קארדושה זו סיפרה לנו פעם אחת על אי הגעש הקטן בים התיכון, סטרומבולי, שדייגיו חשים מראש אימתי הוא עומד להתפרץ ונוטשים את מקומותיהם בספינות?..."

"הנה גם אנו הננו בבחינת אותם הדייגים; עלינו לברוח כל עוד נפשנו בנו מפני הגעש, ולאן בורח אדם אם לא לביתו..."

בחיפזון בהלה יצא דב, יחד עם מאות מעפילים אחרים, מבודפשט, בספינת הנהר "גריין" שהפליגה לאורך הדנובה, ממש ברגע האחרון, ימים אחדים בלבד לפני שקפא הנהר לכל תקופת החורף...

לא הכול הלך למישרין. מה רבו התלאות בדרך ומה ארוכה הייתה הציפייה לאונייה שתסיעם לעבר חופי הארץ! שבועות רבים התגולל בחוצות סולינה שברומניה, אותה עיירה קטנה, שממלה עמדה האונייה להפליג – בקור ובתנאי רעב-למחצה ובעיניים כלות ובאכזבות לאין-ספור... ולבסוף, כ-2,300 איש הוטענו על "סאקאריה" הרעועה, מעוטת הקיבול ורבת-הסחי, הכורעת זה ארבעים שנה תחת מעמסת מטעני הפחם בבטנה, אונייה ללא מאור וללא הסקה וללא כל תנאי מגורים ראויים לאדם. לפתע כמו חידשה נעוריה. משקיבלו רב-החובל שלה, קפיטן עלי, מדושן-הבשר ועב-הכרס, וסגנו הזקן, השתוי מבוקר עד ערב, סכום כסף, שקלי זהב, כמו גמאה הספינה סם חיים. "ממלכה יהודית" מחודשת כמו נולדה בן-

לילה, – ממלכה משונה, הצפה על פני ימים, עם מטען חי, מזוהם מפיה פחם, אך עם תקוות בהירות בלב ודגל פנמה, זרוע כוכבים בהירים, מתנופף בגאון תרניו... אוניית צי ריבונית של מדינה שטרם נולדה...

ובינתיים יש להסתגל לחיי צפיפות ומחסור. עוד לפני ההפלגה הותקנו ב"סאקאריה" מקומות לינה לנוסעים, כמוה כ"תיבת נח", עשויה אצטבאות-אצטבאות ודיוטות-דיוטות. "חדרו" של דב היה על האצטבה הראשונה בדיוטה העליונה, בירכתייה, בתוך מחסן. כדי להגיע לשם עליו לזחול על בטנו, על פני "מעונות" אחרים...

אך אין הוא מתלונן. כל קשי המצב ומרירותו ניתנים להפגה בצחוק, במילת היתול. פעמים מציק הרעב ומבחיל המשקה ומחלת הים מדכדכת את הנפש; אפשר שיש בין המעפילים כאלה שרוחם נופלת, ובתוך נשמתם הם מעלים קובלנות עתיקות משכבר הימים: "המבלי אין קברים במצרים..." נבוכים הם והים הכחול ורחב-הידיים כמו סגר עליהם. שלושה-עשר ימי הנסיעה נראים להם כימי נצח, כמסע אין-קץ, כהרפתקה שאין לה שחר... כלום באמת נמנים הם על "כובשי כנען"; איככה יעצרו כוח לוחמים אכולי-צינת-לילה אלה?...

וזוכר דב מחזה עגום אחד, שלא יישכח מליבו עד ירד לקבר, או עד יעלה אלי גרדום... הלווייתה של מעפילה צעירה, שהתלאות הדבריה והיא נפטרה ב"סאקאריה" בעת המסע... את שמה לא ידע, גם לא שאל; מוטב שתישאר באלמוניותה... מאות אחדות מנוסעי האונייה נתכנסו על הסיפון באישון לילה כדי להיפרד ממנה; לא לכל יושבי "סאקאריה" הודיעו על כך, כדי שלא לרפות את ידיהם במעמד הזוועה... גופתה הצנומה, בעודה חמה, נעטפה בשני שקי סוכר ריקים, שעליהם התנוססה כתובת בית-החרושת באותיות שחורות וגדולות... כן קשרו לגופה לבנים אחדות, כדי להכביד משקלה למען תצלול... בנוהג שבעולם, בהתאם לגינוי מסעות בים, עוצרים את האונייה ממהלכה בזמן הקבורה, אך לא הפעם. דחקה עליהם השעה ל"כובשי כנען" המחודשים. תוך כדי נסיעה הורדה הגופה אל פני המים, הותרו החבלים ולמשמע השכשוך הקל ידעו הנוכחים, כי אחת הנחשונות צללה בתהום אפלה. הספדים לא נישאו; אין מבכים חלוץ, הנושא עימו דגל אל מרומי ההר וכושל... רק רב זקן, שחוח גו וכהה עיניים, העולה לארץ אבות כדי להיקבר בה, אמר "קדיש" בצליל מזור,

לא ארצי, כהד עמום, העולה ממקום מסתור, כניגונו של אדם האומר קדיש על עצמו...

לרגעים אחדים דממו הכול, כמו קפאו במקומם, כאילו היו מתי-מדבר בתפארת עוז מתנמנם, כבאגדות רבה בר בר חנה... שביל הקצף של "סאקאריה" החורקת וגונחת, דמוית חולת קצרת, געש לרגע קט, ומשנרגע הים לאחר קבלת הקורבן הצעיר, הבקיעה לפתע על הסיפון צווחת תינוק – אחד משנים-עשר התינוקות שנולדו בימי המסע, – כמספר שבטי ישראל... בכל מפעל גדול, שנשמה בו ורוח בו, גובלים החיים והמוות זה עם זה; לא הרחק מן הקבר הפתוח מוקם מגדל נישא...

למחרת הבוקר נודע להם מפי הקברניט, כי הקבורה נערכה במימי הים השחור, כעשרה מילין מחוף אנאטוליה. עדת עורבים נתעופפה בירכתי האונייה תוך קרקורים קורעי לב. זוהר השמש מחה עד-מהרה את הזכר החיצוני של מוראות הלילה, אך שאון המים המשכשכים הוסיף להדהד באוזני דב שעה ארוכה... יש קול הנחרת עמוק על לוח ליבו של אדם ורודף אותו לעולמים...

בעומדו מהורהר רכון על מעקה האונייה, ניגש אליו אחד הנוסעים, אדם בלתי מוכר לו ואשר את פניו לא ראה מעודו, ולחש באוזנו: – אותה צעירה הייתה הראשונה שנרשמה בתור לנסיעה...

כשאין לו לאדם פתרון לבעיות החיים והמוות הוא משליך את יהבו על הגורל. מה טיבו של גורל זה ומי יודע סוד תהפוכותיו? הבריות נוהגים לומר, שרק הגורל יודע לאן הוא מוליך את קורבנותיו; הצרה היא, שאף הגורל עצמו אינו יודע זאת; מהלך הוא כסומא בארובה וזקוק אף הוא למורה-דרך...

ב-10 בפברואר 1940 יצאה "סאקאריה" ממצר הדרדנלים לאחר שנתגברה על קלקול במנוע. כסבורה הייתה כי אל הים הפתוח היא מפליגה, והנה הגיחה מאי-שם, ממקום בלתי צפוי כלל, אוניית קרב בריטית, וללא אזהרה מוקדמת ירתה לעבר "הממלכה היהודית" בחסות דגל פנמה מטח יריות מתותח. האם היה בדעת הבריטים לפגוע בנוסעים היהודים, או שהיה זה רק ביטוי לדרישת כניעה ללא תנאי? מעולם לא עלה בידי דב לברר את הדבר לאשורו...

ואמנם, ביריות הספורות נסתיימה המלחמה שלא ניטשה מעולם. חיש-

מהר הורידו הבריטים קבוצת קצינים לתוך סירה, והללו חתרו והגיעו אל "סאקאריה", עלו על סיפונה וציוו עליה להתלוות אל אוניית הקרב לכל שתלך...

כך נגררה "סאקאריה" בעל־כורחה, כחיה פצועה ושותתת דם, כשבוית מלחמה, אל נמל חיפה...

היה זה מגע היכרות ראשון של דב עם הבריטים. רבות קרא עליהם, אך לסוף דעתם והתנהגותם לא ירד. דו־פרצופין ברא אותם האלוהים, ופעמים סותרים קווי אופי שלהם זה את זה תכלית סתירה. הנה, מצד אחד, האנגלים הם שהקימו לראשונה זעקה נגד רדיפות היהודים בגרמניה. כל טבח דמים מביא אותם לידי התרגשות (עד כמה שבריטים בכלל מסוגלים להתרגש), והריהם מתריעים על העוול בראש כל חוצות ובכנסיותיהם. כך, למשל, קם ביום אחד ציר בבית־הנבחרים וקרא לכל חבריו לעמוד ממקומם ולהתייצב דום לזכר קורבנות הנאצים, וציר אחר העלה הצעה להעניק מעמד של אזרחות בריטית לכל הנרדפים על צוואר, וכן פעמים יודעים הבריטים להתעלות עד כדי שיגור אוניות קרב רבות להצלת אדם אחד הטובע בלב אוקיינוס... ואולם, מצד שני, אותו אנגלי ממש מסוגל לנעול את שערי המולדת בפני פליטי חרב, להפקיע עם עתיק מזכויותיו ההיסטוריות, לנשלו מן הקרקע ולהפקירו לידי פורע, להסגיר עלובי נפש לידי רודפיהם ולהחזיר קורבנות אדם לארצות הדמים, אף לירות בטובע הנאחז בשארית כוחו בדופנות ספינה רעועה...

יש המבארים שניות אופי זו בתכונת הצביעות; אכן, לצביעות הבריטית כבר יצאו מוניטין, וטבועה היא בגוף העם הזה כחלק אורגני, שזורה ברקמת חיותם. ואפשר שעל כך רמז גתה ב"פאוסט" שלו; ממש כמו אצל גיבורו מתרוצצים בקרב העם הבריטי שתי נשמות, שני יצרים, שאין לו שליטה עליהם; פעמים יגבר האחד ופעמים משנהו...

פתיחת דלת חורקנית שמה קץ להרהוריו של דב. הוא הורד מן המשוויין ליד שער בית־הסוהר המרכזי. הנסיעה מבית־הדין הצבאי בטלבייה עד מגרש הרוסים נמשכה ארבע דקות בלבד! כל אותה מסכת יגונות של ימי ההעפלה נדחסה באורח טלסקופי במסגרת אותן דקות מועטות...

בתא המוות

משהוכנס דב אל תא המוות בבית-הסוהר המרכזי, לא הבחין בשום דבר, כאילו הוטל אל עולם אחר, מחויץ כתלים שחורים מסביב. עיניו עשו מיגון לא מודע והוא לא עצר כוח לאמצן. לאות כבדה התנסכה בעורקיו, כאילו לא באה תנומה לעפעפיו כמה יממות, ואך סגר הסוהר את הדלת על מנעול ובריה, צנח דב אל המצע. כל מתיחות יום הדין וריגושי הלב שתקפוהו נתקפלו עתה בעירגון מכלה: לישון...

ואולם, אך עצם עיניו ומיד חזר הסוהר והקיצהו לצורך החלפת הבגדים; שינוי המערכה ב"הצגה" מחייב שינוי תלבושת! תוך יגיעה יתרה עלה בידי דב להפשיט מעל גופו את חליפת הארג, שניתנה לו בהשאלה מטעם השלטונות, וללבוש את מדיו החדשים, מדי הנידון למוות בצבע ארגמן, ולנעול לרגליו סנדלי עור נוקשה עם אבזמי חלודה וגבשושיות חימר בעקביהם. שלא כחליפה האזרחית, שהייתה גדולה מכפי מידת גופו, היו בגדיו החדשים צרים כלשהו, הדוקים לאיבריו, ושיוו לו דמות של אתלט במגרש תחרות או ליצן בקרקס כפרי.

עודנו מתקין את לבושו ומושוך מכנסיו לכל צד כדי להתרווח בהם, והנה נכנס אל תאו סוהר שני ובידו קערה מהבילה: סעודת הערב לאסיר... שני הסוהרים חשים לצאת יחדיו ושקשוק מפתחות הברזל מהדהד במסדרון הארוך.

דב לוגם שתי כפות מדייסת הסובין התפלה, מעוות פניו בבלי-דעת ומסיט בידו את הקערה לצדדין. אף-על-פי שלמן שעת הצהריים לא בא כל אוכל לפיו וגורנו ניחר מצמא, מעורר בו המזון בחילה. הוא משתרע

על המצע הפרוש על רצפת האבן הקרה, מתכסה בשתי השמיכות הבלות שלרשותו ושוקע בתרדמה עזה.

למחרת בבוקר ניעור עם השכמה, כשאך הפציע השחר, אף-על-פי שקרני השמש אינן חודרות למסדרון תאי המוות. התכונה בבית-הכלא, פתיחת דלתות ורחש צעדים אטומים – הם שהקיצוהו, והוא הסתכל על סביבותיו: מה טיבה של הממלכה החדשה שאליה נקלע?

התא הוא צר – לא ד' על ד' – אלא שתיים וחצי אמות על אמה וחצי, ותקרתו מקומרת קמעה, או, אולי, רק נראה לו הדבר כך מחמת קשתות המסדרון המקומרות. אין לחדר אף לא חלון אחד והדלת עשויה סורג ברזל. הכול שרוי כאן בצללים, בין ביום ובין בלילה, ורק נורת חשמל, המשתלשלת מן התקרה, מגיחה אור קלוש, צהבהב, על הכתלים הטחובים. לימים תתחוויר לדב ההיסטוריה של בית-הסוהר. ראשיתו כאכסניה לעולי רגל, לצליינים רוסים בתקופת הצאר. "מוסקוביה" נקרא המקום בפי הערבים. ואחר-כך, כשהפכוהו הטורקים לבית-כלא, עוד עמד בו ריח אושפזיו הקודמים – ריח עתיק-יומין של גללי סוסים ועובש לחם קלוקל.

נוסף על מצע הקש היה בתא עוד "רהיט" אחד, שעזמו יהא על דב להסכין; "קארדל" הוא שמו הערבי – גרף של רעי לעשיית הצרכים. מקומו בפינה, לא הרחק מכד המים, ומדי בוקר יוציאהו סוהר ערבי לשוטפו... שני תאי מוות מצויים בבית-הסוהר המרכזי, צמודים זה לזה כתאומים, ושניהם גובלים עם חדר התלייה משמאלם; את הגרדום לא יראו יושבי התאים, אך את צילו הכבד הפרוש עליהם כסיוט ירגישו בחוש...

שעה ארוכה שכב דב פרקדן על המצע בעיניים פקוחות ובלב מסוכסך. לשווא התאמץ לאחות קרעי מחשבות; הן סבבו עליו סחור-סחור באין מרכז, נעדרי נקודת מוקד, ומשום כך דומה היה עליו כי הן חוזרות תמיד אל הראשית...

חריקת שער המסדרון היא שעוררה אותו מנים-הרהור; הוא נזדקף כדי ישיבה על המצע וקרע בכפות ידיו את קורי השינה מעניו. שאון נעליים מסומרות ושקשוק כלי נשק מילא את חלל המסדרון, ועד-מהרה ראה מבעד לסורג אדם גוץ, לבוש חליפה אזרחית, ולידו שני סוהרים במדי שרד, חגורי אקדוחים למותניהם.

היה זה ג'ון מלקולם אליסטר, מנהל בית-הסוהר, שבא לעשות היכרות עם האסיר שנידון למוות.

בצעד מזורז נכנס אל התא, כשאך נפתחה דלתו, הושיט ידו הימנית לעברו של דב ואמר בבת-צחוק מעושה:

"שמי אליסטר; הנני מנהל בית-הסוהר. באתי להסביר לך כמה מן ההוראות הנהוגות במקום זה..."

הפנייה באה על דב במפתיע; הוא הבהב קמעה אם ללחוץ את היד המושטת, אך לבסוף נענה למחוות השלום.

"בתוקף מעמדך", הוסיף אליסטר, "יש לך זכויות מרובות יותר מאשר לשאר האסירים..."

לכאורה, דומה היה, כי המנהל נוקט לשון סתמית, כדי שלא לפגוע בנפש האסיר; אין מזכירין את החבל בבית התלוי... אך מבעד למסך הדמדומים שבהם היה דב שרוי הבקיע אליו הד של נעימת לעג: וכי מעמד יש לו לנידון למוות?...

איש השורה דיבר קצובות, משביר רב-סמכות, אמרכל מסביר פנים, אך דבריו לא עשו על דב כל רושם. לפנים, כאשר קרא בספרים, כי מקובל להנעים לנידון למוות את ימיו האחרונים עלי אדמות, לא הבין את פשר הדבר, ועדיין לא עמד על סוד הדברים גם עתה, כשנהפך הוא עצמו בתוקף השתלשלות המאורעות לנוגע בדבר. מה טעם מבקשים לפטם את הקורבן לפני שמעלים אותו למולך?...

"מנת הסיגריות שלך ליום תהא 30 במקום שתיים הניתנות לאסיר רגיל", שמע דב את המשך נאומו של המנהל כמתוך ערפל מרוחק.

"ואותך רשאים קרוביך לבקר יום-יום... היש לך קרובים?" דב לא ידע מה להשיב. קרובי משפחה בארץ אין לו. אחותו היחידה ודודו יושבים באמריקה, ספק אם ירצו ואם יהא סיפק בידם להיכון לנסיעה ולבוא לבקרו. ורחל? – כלום גם היא זכאית לבקרו, כקרובה? ומכל מקום, אין הוא רוצה כי תבוא; אסור להצית התלקחות חדשה באש שדעכה...

אף-על-פי-כן, לא רצה דב לנעול את הדלת בפני ביקורים, ואולי ירצה מישוהו מחבריו לארגון לבוא ולבקרו תחת מסווה של קרוב... "כן", השיב בשפה רפה.

ושוב המשיך המנהל בקצב דוהר, כאילו לא המתין לתשובתו של דב. "יום-יום יוציא אותך הסוהר לטיול בחצר, אבל לפי שעה לא בשעות אחר הצהריים, כיתר האסירים. אלא לפני הצהריים – בין השעות 11 ל-12..."

כאן נשתהה המנהל לרגע קט, כעכע בגרונו והזדקר מלוא קומתו כמבקש להתנשם עמוקות. דב נעץ בו מבט ממושך כתוהה על קנקנו. אנגלי טיפוס, בן הצפון, בעל שיער בלונדיני ועיניים כחולות, קרות. פנים סמוקות כלשהן ושפתיים הדוקות. כל ארשתו אומרת אדנות, כשל אדם המכיר בערך שליחותו. איש משמעת, המקפיד על תקנות הסדר. בזה כוחו. בשל כך מפיל הוא את חיתתו על כל יושבי הכלא הערביים. כל פרצה במשמעת קוראת להתפרעות, כל ניסיון לנהוג לפנים משורת הדין – יש בו משום הפקרת הרסן. נוהג הוא להגדיר את מהות שלטונו בפתגם מקובל משכבר הימים: "יד ברזל בכפפת משי!" כך נהג גם בקניה, בה שירת בתפקידים שונים קרוב לחצי יובל שנים, ואף זכה להוקרה מצד הממונים עליו, וצורף כחבר ל"מסדר הקיסרות הבריטית". ולמסירותו לא היה גבול: משך כל שנות שירותו לא נהנה מ"חופשת מולדת" אפילו פעם אחת...

משאך הגיע לירושלים ונתמנה לתפקידו החדש בא לכלל התנגשות עם האסירים הערביים; הם נטפלו אליו והאשימוהו בכך שהוא נוטה חסד לאסירים היהודים, אף מצאו הסבר להתנהגות זו: אשתו יהודייה... חודשיים תמימים היה אליסטר נאלץ להילחם את מלחמתו ולהוציא מלב ראשי הפקידות בארץ את חשד העלילה שהעלילו עליו, ולא עוד אלא שמעודף קנאות ההוכחה החל להטות את הדין לצד שני ולעורר עליו משום כך את חמת האסירים היהודים.

"כלום יש לך אי-אילו בקשות?...?", שאל לבסוף במתק שפתיים. דב נתעשת אם לשטוח לפני אדוניו את בקשותיו ואחר הפטיר: "הייתי רוצה לקבל עיתון עברי יום-יום וגם נייר ועיפרון..." "אשר לנייר ועיפרון", ענה אליסטר מניה וביה, "נספק לך אותם כאשר יתברר לנו, שיש לך צורך בהם לצורך הגנתך המשפטית, או אם נתיר לך לכתוב לקרוביך מכתב אחד לשבוע... ואולם אשר לעיתון... עוד נעיין בבקשתך..."

שוב נשתהה המנהל לרגע קט ואחר הוסיף בזדון גלוי:

"סבור הייתי, כי לא לעיתון אתה זקוק, כי אם לתפילה..."

למשמע הדברים חש דב נקיפת לב חדה, שאת פשרה לא ידע: האם ביקש המנהל להחדיר בליבו הכרה, כי שוב אין לו מנוס מן הגזרה, או שמא נתעורר בו בדב עצמו מוסר כליות על שהוא זנח את מסורת אבותיו... הרי מאז יצא את בית אימו בנעוריו שוב אינו נוהג להתפלל. נושא הוא עימו את התפילין הגדולות של אביו כזכר להווי האידילי שלפני המבול...

הכרת פניו של אליסטר ענתה בו, כי ממתין הוא למענה לשון חריף, ואכן, היה בתחילה בדעת דב לשואלו, אימתי התפלל הוא לאחרונה והאם לא נתאבן ליבו לתפילת הזולת בכל אותן שנות שירות בקניה, ומכל מקום להתריס כנגדו ולהטעים, כי אלוהיו של לוחם עברי שונים מאלוהי הכובשים, שרוממות אנושיות בגרונם ומגלב נוגשים בידם...

אך לאחר שנמלך בדעתו הבלגי על רגשותיו.

ועוד רצה דב לבקש את המנהל שיצווה על החלפת בגדיו הצרים, אך מיד חזר בו מכך; חזקה עליו שיתרגל להלך בהם... ומשהחלה לסתור רוטטת מחמת כעסו הכבוש, רצה לבקש כי רופא בית־הכלא יבוא לבודקו, אך נרתע גם מכך.

ואולם אליסטר קרא את מחשבותיו:

"בעוד שעה קלה יסור הרופא לבודקך... הוא לא ימנע ממך כל טיפול

שיידרש..."

נפשו של דב נתעגמה עליו בפתאום ולא היה יודע, אם משום שנתבהרה לו כוונת השלטונות: החלטתם הנחושה לבל יישמט הקורבן מידי תליינים מחמת מחלה, ואם משום שריח קשה עלה באפו באותו רגע מן ה"קארדל" בפניה, והיה עלבון ההשפלה דוקר בליבו של האסיר העברי כמדקרות חרב...

עם זאת החשה.

"אם כך", אמר אליסטר בנעימה יבשה, רשמית, "זה הכול... אני מקווה

כי תדע להעריך עד מה קשה תפקידי ונקיים בינינו יחסים תקינים..."

תוחלת זו של מנהל בית־הסוהר עוררה בדב הרגשה מוזרה. הוא נתחייך בליבו, אך החיוך קפא בטרם עלה בידו להתגנב אל זוית פיו.

הבריטים הללו נוהגים דיפלומטיה אפילו בחשכת בור זה. שני המחנות הלוחמים, הנתונים משני עברי המתרס, אינם כוחות שקולים, אלא שאחד יושב על מושב הנדנדה למעלה והשני – למטה, ועם זאת קורא הוא לדו־קיום אומלל זה "יחסים תקינים"...

ליבו של דב לא מלאו להעמיד את המנהל על טעותו, אולי משום שעל אף הרשמיות, נתגלה בפסוקו האחרון – תהא בו מידת הצביעות כאשר תהא – נימה אנושית מסותרת, דקה שבדקה...

אליסטר הפשיל ראשו לאחור לזקוף קומתו; עדיין היה תסביך הגוף שבו טבוע ומנקר בליבו. הוא הסב גופו בתנועה מהירה, שני מלווי הסוהרים קפצו ל"דום", והחלו מפסיעים לאלתר משני צדדיו בדרכו אל פתח המסדרון. מבלי משים הרכין דב את גוו לפנים והציץ אל ההולכים מבעד לסורג. רק אז הבחין בכך, שאליסטר צולע במקצת וגורר אחריו בתנועת חופזה מאומנת את רגלו השמאלית...

– אפילו יציר גלזז כזה זקוק לרחמים, חלפה מחשבה בליבו... רופא בית־הסוהר היה ערבי ובהיכנסו לתאו של דב לבדוק לא היה יכול להסתיר את רגשי שמחתו לאיד. לכבודו הובאו שני כיסאות אל תוך התא – בשבילו ובשביל הנידון, אלא שהשתהותו במקום נמשכה דקות ספורות בלבד. בדיקותיו היו חטופות וכלאחר יד ציין סימני צלבים לאורך גיליון הנייר שבידו.

לבסוף הסיט את משקפיו מעל חוטמו ונעץ בדב מבט בוהה. "מצב בריאותך תקין בהחלט", אמר כחורץ משפטו של הנידון למוות וקובע כשרותו להיתלות. מדבריו עלתה כעין נעימת ריחוק בזמן וכמו היעדר כל מגע בינו לבין איש שיחו; הוא לא דיבר אל דב, אלא מסר דין־וחשבון לממונים עליו...

"ואולי רצונך להתאונן על כל כאב שהוא... הטעון טיפול?", הוסיף ואמר ביובש תוך קימה מכיסאו.

"היה בדעת רופא השיניים שטיפל בי להתקין עצם בלסת", ענה דב ובתוך כך הצביע בידו על הצלקת שבימין פניו.

הערבי אף לא טרח להסתכל במקום הפצע שהגליד. הוא משך בכתפיו כאומר בינו לבינו: מה טעם לאדם שימיו ספורים כי יתלונן על נעליו שאינן מצוחצחות?...

"זה אינו מענייני", פסק לאחרונה ובלא אומר ודברים אסף מכשיריו ויצא את התא. הסוהר גרר אחריו את שני הכיסאות.

לא יצאה שעה ארוכה ושוב הוטרד דב ממשכבו על המצע. הוא נתבקש להתלוות אל הסוהר במצעד קצר על פני המסדרון. פועל ניקיון ערבי שטף את התא במים דלוחים וסוהר בריטי ערך חיפוש מדוקדק בפינות החדר ובתוך המצע, שמא הוסתרו בהם חפצים אסורים.

אך הוחזר דב אל תאו וכבר הובאה אליו ארוחת צהריים, ובפעם הראשונה מזה יומיים אכל לתיאבון, והמזון אמנם ערב לחיכו, כפי שהבטיחו המנהל. בסיימו הסיט את הקערות הצידה וחזר והתפרקד על מצעו. עתה, מאחר ששוב לא היה פזור דעת, ביקש להרהר במצבו ולקבוע לו בראש וראשונה סדר יום לימים שנותרו לו לחיות. משטר הוא כורח שעה, סייג לכל רפיון רוח ואוזלת-יד. כל שיהא עליו לעשות יעשה מתוך שיקול דעת ואת שנגזר עליו יקבל בשלוות נפש; חייב כל לוחם עברי להכשיר עצמו ליום האחרון ולדעת למות בשקט...

ואולם לכלל קביעת סדר היום הוא טרם הגיע; מחמת טירוף החושים ובליל המחשבות עדיין לא עלה בכוחו להתרכז ועד-מהרה השתלטה עליו השינה. למעלה משעתיים היה נתון בתחומו של שר-התנומה ומיצה את כוס תנחומי השכחה ללא הותר כל שיור ובלי שתעיב את רקיע נפשו אפילו עב חלום זעירה...

עודנו רובץ על מצעו, כמו זנוח אל ואדם, והנה נשמעו בחצר בית-הכלא קריאות רמות אך עמומות, כמבקשות לקרוע חומות אטומות. הוא ננער בפתע ובפעימות לב. אוזניו נתחדדו בשמע מעמקים:

"דב גרו-נר... גרו-נר... אנו איתך..."

ומיד לאחר מכן הבקיע אל תא המוות הד מנגינות נוגעות אל הלב, משירי המחותרת.

השעה הייתה שלוש אחר הצהריים. האסירים העברים הוצאו מתאיהם לטיולם היום-יומי בחצר, כדי מחצית השעה. לילה אחד עוד קודם לכן שמעו על פסק-הדין שהוצא על דב, והבוקר קראו את פרטי משפטו בעיתונים והחליטו על עריכת הפגנת אהדה בשעת הטיול לעידוד רוחו. ואכן, מה רחב ליבו של דב ומה רב היה הגיל שהציפו. הוא קפץ ממצעו כנשוח נחש ולפת את סורגי הדלת כמבקש לנתקם. רוח אחרת

קמה בו. עתה הנה הוצא מבדידותו. לא אלמן ישראל. דומה היה לאיש שהוטל אל אי בודד, ואשר לפתע הגיחה אליו ספינת אוהבים מאי־שם באופק להביא לו בשורת חיים, או כאילו קלטה אוזנו קול ציוץ ציפורים, – אות כי היבשת קרובה...

רוחו הייתה טובה עליו. כמו חזר והצטרף אל המחנה וחזקה על חבריו שישעדהו בימי הסער והמאבק הנכונים לו...
לעת ערב הובא אליו עיתון מטעם הנהלת בית־הסוהר, והסוהר האנגלי, שהופקד על תאי המוות, הגישו לדב תוך קריצת עין ואמירת רמז:
"עוד תהיינה לך הפתעות אחרות... מצד חבריך..."
לא פירש דבריו והלך לו והשאיר את דב שרוי בתימהון:
מה פשר הרמזים?... המתאוה הוא למענק כספי?...?

ימיו הראשונים של דב בצל הגרדום היו קשים מנשוא. מצב רוחו עלה וירד חליפות. היום בתא המוות ארוך ואפור ומשרה דיכאון, והלילה – עוד ארוך ממנו. ההרהורים על המוות ממלאים את חדרי ליבו ואת כל ישותו. זה מכבר השלים עם גורלו, אך התהייה על מהותו של החידלון מכרסמת בו כתולעת. מקלל הוא את נטייתו מאז ומתמיד למחשבות פילוסופיות. דומה עליו, כי ההכרה באפסות האדם אינה מניחה אותו למן ימי ילדותו. מעצם ברייתו, למן ימי העריסה, צופה אדם בתהליך שקיעתו וניונו. כל־עצמו – יציר מקרה הוא, ומה שמכאיב ביותר הוא, כי כל משחק הנפתולים נערך ללא כל היגיון וטעם... מלכתחילה מקנן בלב אדם המוות וזה שוחק תמיד ליום אחרון...

אך ככל שהולך דב וסובב במבוך הרהוריו, כן הוא חוזר לנקודת מוצא אחת ומגיע לכלל המסקנה, שחייב כל אדם להסתגל לחיים כמות שהם, ולו גם יהא זה בעולם בן ממד אחד כתא המוות. לעולם יש לבקש ולגלות בין שפעת הצללים את קרני האור המועטות ולהשתעשע בהן...
וכדרכו תמיד השלים דב עם המעט ושמח על כל אות של ידידות ועל כל גילוי של רגש אנושי בתחום הקדרות. הארוחות שהובאו לו שלוש פעמים ביום היו טובות, ולא נסתפקו בכך חבריו לכלא, אלא שדאגו תמיד לכך שתוספת מזון ודברי מתיקה יגוונו את שולחן הכלא האחיד. אותה הפתעה, שעליה רמז הסוהר, נתגלתה לו ביום השני לשבתו בתא; חבריו

הבריחו אליו, באמצעות הסוהר עצמו, פיסות נייר דקות ועיפרון. שיגרו אליו פתקים והאיצו בו לציין בתשובותיו כל מה שנחוץ לו, כדי שיוכלו למלא את בקשותיו כמיטב יכולתם. לימים הגניבו לתאו גם תער, אף הורוהו איך להצפינו מעיני המפקחים. גלב הכלא פוקד את האסיר רק פעם אחת בשבוע, ואף שידעה הנהלת בית-הסוהר שהאסירים נזקקים לשירות תגלחת משל עצמם, קצרה ידה מלשים קץ להפרת החוק... יתרה מזו: דב הוזהר על-ידי חבריו לבל ייתן אמון בגלב הערבי, שכן סוכן בולשת מובהק הוא...

בשבת, שלושה ימים לאחר משפטו, זכה דב לקרן אור מגבוה; בשעת בוקר בא הרב יהודה מנחם לבקרו וכמו הביא עימו נהרה. עוד קודם לכן נפגש דב עם "אבי האסירים", כפי שנהגו לכנות את הרב כל יושבי בתי-הכלא; הלה סר לבית-החולים לראותו, אך כיוון שהיה דב לאחר ניתוח לסתו – לא השכיל לדבר אליו.

גם כאן אין אפשרות של מגע אישי ממש בין הנידון לבין מבקרו. שבכת הברזל של הצינוק חוצצת ביניהם, ואחד הסוהרים, שמן הסתם שומע עברית, עומד מן הצד, ומפאת קומתו הגבוהה כאילו גוהר עליהם ומתערב ביניהם...

אף-על-פי-כן, אין עינו של הזר יכולה לשלוט בשיחה הנקשרת בחוטי לבבות, וכשמסיח הרב בנחת וכולו בעל ביטחון, רוחשות לא רק שפתיו, אלא שהוא מדובב את כל יסודות ההוויה היהודית. לפתע כמו נעתק דב אל עולם שגב ותקרת התא הצר כמו מתגבהת למרומי שחקים. מה חשיבות יש להווה האפור לנוכח אור הנגוהות שבאמונה? והרב יהודה מנחם מלהט כולו באמונתו והאש אוכלת את סביבותיו. דבריו פשוטים, אך מאור פניו מוסיף להם נופך חן והוד רזין. עוד בנעוריו נתערערה בליבו של דב אמונתו. בנקיפת לב הוא נזכר, כי במכתביו לאחותו באמריקה הביאה, כנראה, לידי רוגז וכעס. נטישתו את מסורת בית אבא הייתה למורת רוחה, אך את האמת שבליבו לא רצה לכחד ממנה...

עתה נשבה רוח אחרת בתאו. דומה היה עליו, כי כל תורות חולין שלמד בנעוריו, ובעיקר אותו סבך השקפות מעורפלות של חכמי האסכולה הגרמנית, מתנפצות לעת הזאת אל מול ה"קארדל" בפינה...

ולא עוד אלא שעתה נראה לו דווקא ייחודה של היהדות, כפי

שנתבטאה במילות המצומצמות ובפסוקים הקטועים שיצאו מפיו של ר' יהודה מנחם. עתה, כשעיניו מרותקות אל שער המוות, חולף בו הרגש הנצחי שבחיים. שהדו במרומים, שאין בו בולמוס־יתר לחיים, אך ללא האמונה בנצח – מה טעם לכל פרכוסיו של האדם עלי־אדמות? בצל הגרדום, תחת כנפי השכינה, יתגעגע לנהרת האלמוות. כל פרשת מלחמתו אינה אלא אפיזודה, אך המפגש לעתיד לבוא עם קדושי ישראל ועם גיבורי החירות בקרב כל העמים – ייתן טעם למאבקו; לא כל אדם בישראל זוכה לכך שמזומן לו שם מקום להלך בשדרה שופעת אור...

ור' יהודה מנחם הוא שהחזיר אותו לאלוהיו...

ליד סורג הברזל ניצב הרב כמו לפני ה"עמוד" וגופו מתנועע קמעה. הוא מדבר על ליבו של דב שלא יאבד, חס וחלילה, את אמונתו באלוקים, שהרי "ישועת השם כהרף עין". כן מבטיח הוא לו כי למחרת היום יקבל, באמצעות שלטונות בית־הכלא, סידור וספר תנ"ך, ומבקש הוא ממנו במיוחד לומר פרקי תהילים ולשנן חזור ושנן את פרק ל', ובתוך כך הוא מצטט לו מפסוקי הפרק: "...ה' העלית מן שאול נפשי, חיייתי מיורדי בור... בערב ילין בכי ולבוקר רינה..."

מתוך רגשת הפגישה נקוות דמעות בעיניו של דב ובעיני הרב ואז הן מתנוצצות באור שבעתיים בלובנן הבוהק; דמעות צדיקים כאלה אוגר הקב"ה בבית־גנזיו כדי לדון לעתיד לבוא את העולם במידת הרחמים... ומשחולפות עשרים דקות הביקור והרב יהודה מנחם נפרד מדב תוך הבטחה שיחזור ויבקרו לשבת הבאה, יורדת ריקנות נוראה במסדרון. דב חוזר ומשתטח על המצע ודומה עליו כי גופו נצטמק, נתגמד, גם תיאבונו פג כליל; אין הוא נוגע בארוחת הצהריים, כאילו נמוגה כל תשוקת חיים שבו באד הקערות המהביל... הסוהר המופקד עליו מהלך במסדרון הלוך ושוב; מבחין הוא בדיכאונו של הנידון ומניחו לנפשו...

וקשה כפליים היה עליו הלילה שבא לאחריו, ליל מוצאי־שבת. שנתו הייתה טרופה וסמוך לחצות הקיץ שטוף זיעה קרה למשמע צעקה נוראה, שפילחה את חלל המסדרון ותאי המוות. בפוקחו את עיניו נתקל מבטו באורה הצהוב והמהבהב של נורת החשמל בתקרה; בצינוק דולק האור יומם ולילה... והרגשת בחילה תקפה אותו; היה משהו דוחה באור החולני ומבשר הרעות, כאורה של נורת חשמל במכרה פחם ערב מפולת...

הסוהר אץ אליו להרגיעו. שכנו לתא המוות – הערבי הצעיר שנידון למוות על רצח אשתו וחונתנתו – פרץ לפתע את גדר שתיקתו. אפשר, שזעקתו היא פרי חלום סיוט, ואפשר שנטרפה עליו דעתו לקראת יום התלייה הממשמש ובא. עד לאותו רגע כמעט שלא הרגיש דב במציאות שכנו, שלא לקח דברים אפילו עם הסוהר, לא כל שכן עם דב, שהערבית לא הייתה שגורה בפיו. שתקן היה ובודד. איש לא בא לבקרו ומעולם לא הטריד איש ולא העלה קובלנות. אל נכון נצטברה בליבו המרידות נגד עולם ומלואו טיפין-טיפין, עד כי שוב לא ניתן לו לעצור בעד התפרצות-פתע שלה. הוא התפלש באבק מצעו כחיה משתוללת ולא חדל מלייבב ומליילל. "אני רוצה לחיות...", חזר וצעק בלי הרף, ומשקם כפעם בפעם מן הרצפה היה הולם באגרופיו הקפוצים על הדלת המסורגת, או מטיח ראשו בכותל בועם פרא...

לשווא דיבר הסוהר על ליבו לחדול מהתפרעותו. תחילה בלשון רכה ואחר באזהרות ובאיומים; דבריו לא נקלטו וכמו טחו עיני האסיר מראות את המתרחש סביבו. הוא הוסיף להתרוצץ בתא כמסומם, עד שלבסוף נתעייף, כרע באין-אונים אל המצע והשמיע גניחה אחרונה לפני שנדם... דב היה נסער כולו. עמד ליד הדלת כמאובן, דרוך לפעולה אך קצר-יד מלעשות מאומה...

"למה אין משקה הרגעה במקום?..."

הסוהר הפסיע שני צעדים שמאלה ונתייצב לידו מעברה השני של הדלת. מלכתחילה ניסה להתיידד עם דב, אך משהבחין ברוחו הנכאה נרתע ודמם. עתה מצא שעת כושר לטוות חוטי שיחה עימו. "נראה שאין להנהלת בית-הסוהר תקציב...", אמר ספק ברצינות ספק בהיתול מר. "דברים כאלה קורים לעיתים", המשיך בנעימה של בעל ניסיון, "זה לי ארבע שנים שאני משרת כאן..."

סרג'נט פייק היה כבן שלושים וחמש, בעל קומה ממוצעת ומגושם כלשהו. פניו המנומשות הפיקו עליזות-מה ועיניו המרצדות העידו על פיקחות. ריח יי"ש נדף מפיו בוקר ערב וצהריים, אך תמיד שתה במידה ומעולם לא העיב השיכר על צלילותו. למרות שהסביר פנים לאסירים הכפופים למרותו ידע גם להשגיח עליהם בשבע עיניים, והממונים עליו רחשו

לו אמון גמור. בהפסיעו לאורך המסדרון, למן חדר התלייה ועד השער הראשי, היה מזמר חרש בלדות אהבה אנגליות, ופעמים היה רוקע ברגליו כמרקד. כל זה עשה מן הסתם כדי להפיג את שיעמומו, ואפשר שבכך נתן פורקן לעליצותו הטבעית. לימים, משעקב דב אחר התנהגותו, ביקש לעמוד על אופיו, ועד שנודע לו בשמו – מן האסירים ביקש שיקראו לו בשמו הפרטי, האינטימי: "ג'ורג'י" – כינה אותו בתואר "אנאקריאון של הגרדום".

בשעת "וידוי" אחת גילה לו ג'ורג'י לדב את תחביבו: פנקס קטן יש לו ובו הוא רושם את שמות כל עלובי החיים – כך התבטא במפורש – שהוצאו להורג בתלייה בתקופת שירותו בכלא המרכזי בירושלים. רושם הוא בקפדנות את שמותיהם ואת מוצא עמם. אין בדעתו לערוך סקר סטטיסטי ומכל מקום אינו אוסף חומר לכתיבת ספר, כי לא מושך בעט הוא ולא חננו האל באמנות הספרות... אלא סתם כך נוהג הוא לעשות כן, וכי לכל תחביב יש הסבר שבהיגיון? ובכן, 34 שמות משמות שונים כבר מתנוססים מעל דפי פנקסו, וזוכר הוא כל אחד מהם כאילו היה בן משפחתו... ולאחר הרהור קל מסביר לדב, כי אפשר שאוסף נתונים זה שלו אינו בא אלא כדי לציין את נקיפת הזמן; וכי באיזו דרך אחרת יציין את הדבר? – האם בעליות בדרגה? – זה שלוש שנים שלא זז ממקומו! סרג'נט היה וכנראה כזה יישאר עד סוף ימיו...

ולא זה בלבד, אלא שכל אותם עולי גרדום, רוצחים כפולים ומשולשים – ואחד מהם שקצר קציר "מבורך" של תשע נפשות – השאירו בידו דברי מזכרת: פיסות ארג, קרעי בגד, שרוכי נעליים, מצית, שהוסתר מעיני המפקחים, מסרק עשוי שיני מתכת לפילוי כינים, ומאחד קיבל קווצת שיער מתולתלת; כל ימי שבתו בתא המוות שזר וקלע הרוצח את שער אהובתו שהרג תוך פיזום שיר אהבה יווני...

כל אותה שעת וידוי של הסרג'נט העליו בעל החוטם הסולד היה דב תמה בליבו ואינו יורד לסוף דעתו. כלום אין לו לסוהר זה עיסוק אחר מאשר לענות במוצגי מוזיאון זוועה?

"ומה אומרת על כל זה אשתך?" שאל במתכוון.

"איני נשוי", נענה ג'ורג'י.

ואז הבין דב הרבה...

לימים לא יכול היה לעמוד בפני גישושי ידידות של ג'ורג', אף הוקיר את "חסדיו"; עיתים ידע לעצום עין לנוכח "הפרת תקנות בית-הסוהר"... ועל כן, כשביקש ממנו יום אחד ג'ורג' להשאיר גם הוא בידו מזכרת, נבצר ממנו לסרב לו. אך מה ייתן לו כשי, והרי בתא המוות אין לו משלו ולא כלום? חשב ומצא: במו ידיו רשם לו דב בפנקסו את שמו המלא וארבע שורות מ"פאוסט".

"זו באמת מתנה מקורית; איש מכל הקודמים לך לא זיכני בכגון זה... ולא עוד אלא שהכתוב הוא בלשון הגרמנית... הנה בכך נעשה אוספי מגוון באמת..."

יום רודף יום בבית-הכלא, כאשר יקרה בעולם שמחוצה לו, וטבעו של אדם – כל אדם – שהוא מסתגל לתנאי סביבתו. גם יומו הארוך של הנידון למוות עובר עליו ביעף; זה כוחו של משטר, ושעה דוחקת שעה, בין שעיסוקו של אדם הוא בדברים העומדים ברומו של עולם ובין שהם גובלים עם דברים של מה בכך. הנוף בחוץ הוא רחב-ידיים ושואף אלי רקיע בהיר, ואילו הנוף בפנים הוא נוף נשמה, השואף אלי חשכת עומק. ואולם מחוגי הזמן אינם מכירים לא בסייגי מקום ולא בבכאוות אור. סדרי עולם נעים בכוח התאוצה הממושטר: קימה עם השכמה, ארוחת בוקר וטיול בחצר, קריאת עיתון ושינון פרקי תהילים, מכתבים מוגנבים בקערות האוכל, שבהם מובעים רמזים, כי לא הכול אבוד וכי החברים בחוץ אינם זונחים חייל שנפל בשבי האויב, והביקורים, הנעשים לסירוגין וברוחי זמן ארוכים מדי, והציפייה והמחשבות...

ואולם ב־21 בינואר חל מפנה מכריע: המפקד הכללי של הצבאות הבריטיים בארץ-ישראל, הגנרל סר ארתור בראון-הולר, אישר את גזר-הדין שהוצא על דב, והוצאתו לפועל נקבעה ליום ג', 28 בינואר, בשעה 8:00 בבוקר, בבית-הסוהר המרכזי בירושלים.

האישור בא באיחור-מה. הנוהג המקובל עד אז היה לסיים פרשת נידונים למוות תוך שלושה שבועות מיום הרשעתם בדין. היו שראו את ההשהיה לטובה; אפשר שהשלטונות מהפכים בזכותו של דב, ואולי נותן

הגנרל סר ארתור את דעתו על הנסיבות המקילות, שהקטגור עצמו העלה במשפט, כדי להחליף את גזר־דין המוות במאסר עולם.

ואולם תקוות אלו נתבדו. לא איש רחמים היה הגנרל בראון־הולר, כי אם להיפך – קפדן ואכזר ומחמיר בדין. כבר יצאו לו מוניטין של שונא ישראל מושבע, ובבואו לארץ החליט להיפרע מן "הגזע הארור" על התמרדותו, ללא היסוסים יתרים. סיפרו עליו בשעתו, שעם קבלת המינוי בלונדון הבטיח לאנשי הממשלה, כי תוך שלושה חודשים יעלה בידו לשים קץ לטרור. ערב הוא לכך, אמר, אף נכון להעמיד את גורל הקריירה שלו על "קלף" זה, אך בתנאי, שלמשך תקופת פעילותו תינתן לו יד חופשית. קרוב למאה אלף אנשי צבא עמדו לרשות השלטונות הבריטיים בארץ־ישראל, אך, לדעתו, הייתה החזקתם כרוכה בבזבוז כספי משלם המיסים הבריטי, כל עוד לא הופעלה עוצמה צבאית זו באפיק הנכון. היישוב העברי על שישים ריבוא אוכלוסיו, ועל המיעוט המבוטל של חברי ארגון המחתרת בתוכו, יוסיפו לעמוד במרדם כל עוד נוהג בהם השלטון ביד רכה. יש להטיל על היישוב משטר צבאי, לעצור את מחנה המפרנסים במכלאות, להגביל את חופש התנועה בכבישי הארץ, לערער את יסודות המשק העברי, כי הרי, כדבריו, "מרגיש הגזע הזה רק כאשר פוגעים בו בנקודה הרגישה ביותר שלו, – בכיסיו!"...

ברוח זו בא הגנרל בראון־הולר לארץ והחל מתכנן את מערכת פעולותיו. חיש־מהר פשטה השמועה על הגזרות הנרקמות במשרדו וארגוני המחתרת החלו מתחקים על עקבותיו כדי להתנקש בו. בניסיון הראשון ביקשו להשיגו בדרכו לכנסיית סנט ג'ורג', ביום א'. מוקש רב־עוצמה הוטמן בשביל חצץ, ליד הכביש הראשי, ושני חברי הארגון הסתתרו מאחורי עץ שקמה לפוצץ את המפקד הכללי על פמלייתו בעזרת זרם חשמל. אך המזל שיחק לו לגנרל. במוצאי שבת ניתכו על ירושלים מטרות עוז וחומר הנפץ נרטב ונשחת...

חוטי החשמל נתגלו על־ידי אנשי הבולשת עוד באותו בוקר, ומני אז נשמר הגנרל בראון־הולר מכל משמר, החליף מפעם לפעם את מקום מושבו ונמנע ככל האפשר מלהופיע בטקסים ציבוריים.

עתה באה לידי שעת כושר ראשונה לנקמה; הוא אישר את גזר־הדין שהוצא על דב חרף כל שיקולי הזהירות שהשמיעו באוזניו יועציו. הוא

לא חשש להסעיר את היישוב העברי בתליות; להיפך, ביד רמה ביקש לעקור מן היהודים את ניצני ההתמרדות...

בהיודע דבר אישור גזר-דינו של דב גרונר היה היישוב העברי כמרקחה. הסערה הקיפה את כל החוגים, תומכי הארגון ויריביו כאחת. קריאות מחאה ובקשות חנינה שימשו בערבוביה, ומשלחות רבות, נציגי המוסדות הלאומיים והמפלגות, המועצות העירוניות והרבנות, נתייצבו לפני הנציב העליון והעלו לפניו בקשה נמרצת להמתיק את הדין. הוצאתו להורג של הלוחם העברי, אמרו אלה, עשויה להביא רק להחרפת המשבר, לחשוף שלא לצורך יתר על המידה את תהום הגעש והפירוד ולחולל התלקחות אש ששוב לא יהיה אפשר לכבותה.

אישור גזר-הדין הכה גלים חזקים גם בחוץ-לארץ ומברקים למאות נשלחו הן לנציב העליון והן למפקד הצבא הבריטי ובהם תביעה שלא למצות את דינו של הלוחם העברי עד תום. יוצאי המחנות באירופה והסתדרויות החיילים המשוחררים של מלחמת העולם השנייה הגישו את עצומותיהם לראשי ממשלות ולשרי מדינות והפצירו בהם להתערב למניעת "הרצח המשפטי" בירושלים. אחד מנימוקיהם היה, כי הגיעה השעה להכיר ב"ארגון שמעון בר-גורא" כצד לוחם, ולפי כללי המלחמה המקובלים אסור להוציא שבויי מלחמה להורג!

נמצאו אפילו מוסדות דת נוצריים, שגורלו של דב גרונר נגע לליבם, ואף הם השמיעו קולם בזכות מתן חנינה.

ו"הארגון" אף הוא יצא באותם הימים באזהרה הראשונה. בכרוז קצר, שהודבק בחוצות כל ערי הארץ, נאמר:

"בצל התלייה הועמד חייל עברי, ששירת בדם ליבו את עמו ואת ארצו ונפל בשבי האויב.

"קציני צבא הכיבוש הבריטי, המתיימרים להיות דיינים, הוציאו גזר-דין מוות על דב גרונר, ברומסס את חוקי המלחמה המקובלים בעולם התרבותי.

"העלאת שבוי לגרדום הוא רצח בכוונה תחילה.

"אנו מזהירים את שלטון הדמים הבריטי מפני ביצוע הפשע!"
ואולם לכל אלה לא היה שומע. הגנרל בראון-הולר הקשיח את ליבו,
ואת אזהרת הארגון ראה כאתגר. מנוי וגמור היה עימו לעשות את הוצאתו
להורג של דב למופת, אות למפנה במדיניות "היד החזקה" של השלטון
הבריטי כלפי המרד העברי, ולהרתיע על-ידי כך את הנוער מפעולות מרי
נוספות. הוא היה חדור הכרה, כי המתקת דינו של הצעיר שהורשע בדין
תתפרש כצעד שיש בו משום מורך לב, ובכך עשויה כל תוכניתו להיות
מושמת לאל; יוקרתו תיפגע וכל הקריירה הצבאית שלו תתקפח...

ולדב עצמו נמסר דבר האישור רק יומיים לאחר מכן, ב־23 בינואר.
בשעה 14:00 נפתח שער המסדרון בקול רעש גדול ובפתח הופיע
מנהל בית-הסוהר אליסטר, לבוש חליפה שחורה, חגיגית, ולידו שני
סוהרים במדי שרד, גבהי־קומה. היה משהו מן הגיחוך בחזות הפמליה
הרשמית. המנהל הגוץ היה נאלץ להחיש צעדיו כדי להדביק את
פסיעותיהם הגסות של שני הענקמונים מימינו ומשמאלו. ופעמים
נשתבש קצב ההליכה המשותפת וצלילי דריכת הנעליים המסומרות
על מרצפת האבן עלו בדיסוננס, ומשהחליפו ביניהם המלווים מבטים,
כאילו אמרו זה לזה: – אולי מוטב שנישא את הגוץ הזה אל מחוז
חפצו בזרועותינו?...

כשאך נסגר שער המסדרון בטריקה קם דב ממצעו ומבעד לסורג דלת
תאו הבחין בשיירה המתקרבת. בגדיו השחורים של אליסטר בישרו רעות,
משום שהם שיוו לו לא הוד שבשררה, כי אם דמות מנצח על הלוויה.
גם פניו כמו נתארכו לפתע־פתאום וסברם היה כבד. כיון שהוכרח להחיש
מצעדו הובלטה צליעתו יותר מן הרגיל...

סוהר תאי המוות, ג'ורג', לא נתלווה אליהם, אלא נשאר עומד
כמצטנף בפינתו, ואף בכך ראה דב אות, כי הפעם בא אליסטר בשליחות
מיוחדת.

המנהל עצמו פתח את דלת התא, סקר את דב במבט חטוף ואמר
קצובות:

"באתי להודיעך, כי מפקד הצבא אישר את גזר־דין המוות שהוצא
עליך על-ידי בית־הדין הצבאי..."

הוא המתין לתגובתו של דב, שלא באה. הנידון קיבל את ההודעה

בקור־רוח ולא אמר דבר. אליסטר כעכע בגרונו והמשיך בנעימה פחות רשמית, כאדם שכבר פטר עצמו מעול התפקיד:
 "אתה זכאי, כמובן, לערער על פסק־הדין בפני מועצת המלך בלונדון..."

דב קיטעו בדבריו:

"איני מכיר בסמכותו של שום בית־דין בריטי..."
 מטביעת קולו שלא הרעיד, ניכר היה כי נפשו שלווח.
 "יש בידך להגיש בקשת חנינה..." הוסיף אליסטר כמבקש להשיא את הנידון עצה.
 "חנינה לא אבקש", ענה כנגדו דב בפסקנות, כמבקש לשים קץ לשיחת הבל.

ואולם בכך טרם סיים המנהל.

"קיבלת חבילה מאמריקה", אמר כבדרך אגב, "כנראה אחותך..."
 דב נטל מידי אליסטר את הודעת הדואר בלא חמדה. בהיזכרו לפתע באחותו יהודית כמו פג ליבו. זרם דם לוהט הציף את פניו וקרביו החלו רוגשים בו. זו לו הידיעה הראשונה מאחותו מאז גזר־הדין, ומבחינת השפעתה המוחצת לא יכלה אחותו לנסות אליו דבר לעת קשה יותר. קול זה מעבר לימים היה קול לחיים, בעוד שזה ימים אחדים כבר השלים עם המוות. שלא במתכוון הכניסה אותו לתוך מערבולת חדשה, לאחר שנחלץ ממנה במאמצים מרובים.

דב ביקש להגיב ולומר מילת תודה, אך גרונו ניחר לפתע והדיבור היה קשה עליו. הוא בלע פיקתו, מחה בידו את אגלי הזיעה מעל פדחתו והרכין ראשו במקצת, כאילו היה בדעתו לתת אות למנהל ללכת מעליו ולהניחו לנפשו.

אליסטר קרא מחשבותיו, חזר ונעל את הדלת ושם פעמיו אל שער היציאה. ג'ורג'י נשאר עומד תקוע ליד השער כשהוא משקיף על תאו של דב ממרחק.

כשישב דב על מצעו תקפה אותו סחרחורת ראש נוקבת. כדבר הזה לא קרה לו זה ימים רבים. לשווא ניסה להתרגע; משהו זע בו ושיווי־המשקל הנפשי שלו נתערער קמעה. הוא משמש בידי את פיסת הנייר – הודעת הדואר שנמסרה לו, – הפכה לכה ולכה מתוך שביקש לראות זכר לכתב

ידה של יהודית, ונתאכזב. בשולי ההודעה קרא רק כמה מילים, רשומות בידי פקיד הדואר: החבילה מכילה סיגריות וחפיסות שוקולד ומקבלה חייב בתשלום מכס בסך 23 פרוטות...
 בו-במקום גמלה בליבו של דב ההחלטה להחזיר את החבילה לאחותו: בשום פנים ואופן לא יסכים להעשיר את קופת הממשלה בתשלום מכס...

ההרהורים באחותו הציפוהו בגל של געגועים. מעולם לא הרגיש כוסף חיים כזה כפי שהרגיש עכשיו, – חמישה ימים לפני הסוף! כל הגיגי הקץ, סילוק חשבון חיים, כמו התנפצו כעת אל סלע הקדרות, כל הסכמי פשרה וחפץ השלמה כמו התנדפו חישי-קל, היו כלא היו. מכאן ולהבא ישים עצמו שומר למנות מספר שניות לבלי אבד אחת, ולמצות עד תום כל שיורי חלום לדלות מכוס חיים כל אושר שנותר...

במדומדם עולה פתאום לפניו זכר אותו ספר שקרא לפני הרבה שנים, אך לא יכול לסיימו – על פרשת אותו רסקולניקוב של דוסטויבסקי, המספר על מחשבתו של הנידון למוות בשעת חייו האחרונה: אילו היה עליו לחיות על צוק סלע גבוה, או על מדף צר, שעליו יש רק מקום עמידה, ומסביבו אוקיינוס של אפלת נצח; ואילו היה עליו לעמוד על משטח שאמה אחת אורכו ואמה אחת רוחבו כל ימי חייו, אלף שנה, נצח של זמן, – מוטב היה לו לחיות כך מאשר למות בידי אדם, ללא עת... אפשר, שצדק אותו סופר רוסי. תשוקתו העזה של אדם לחיים עשויה להעבירו על דעתו לגמרי...

ואולם הלך רוח זה אצל דב לא היה אלא בבחינת תופעה חולפת. עד-מהרה שככה סערת נפשו; קול ההיגיון גבר על קול הרגש והלב. ככל שהעמיק חשוב, כן הסיק, כי אין לו מנוס מן הגרדום ועליו להיכון לגורלו הבלתי נמנע. לפיכך חיך למקרא מילות העידוד בפתקים שקיבל מאת חבריו לכלא. אילו רק ידעו מה איתנה רוחו!

כשבא אליו הרב יהודה מנחם כמנהגו, מדי שבת בשבתו, בא ברוח נכאה, כאילו צל דאגה נסתר מעיב את פניו הקורנות; ודב – הוא שצריך היה לעודדו הפעם, עד שעניי שניהם התחילו זולגות דמעות...

"אסור להתייאש, דב", אמר לו הרב חרש; חושש היה להרים קולו פן יישבר, "ואף חבריך בחוץ ביקשו למסור לך, כי הם לא שכחוך..."

יודע הוא דב אל מה מכוונים דברי הרב: אפשרות של בריחה... אך אין ליבו של דב שלם עם רעיון זה. יודע הוא, כי כל תוכנית בריחה כרוכה בסכנה ובקורבנות, ואין הוא רוצה להציל את חייו על חשבון חיי חבריו. ועם זאת עוד מהבהב בלבו זיק של תקווה; חזקה עליהם על חבריו בארגון שיודעים הם לתחבל תחבולות מחוכמות ואולי אף יעלה בידם לחלצו מן המלכודת ללא קורבנות... "והשם יתברך יעזור...", צירף הרב מימרה למחשבה, ללא כל נדנוד ספק באמונה...

באותו לילה ישן דב שינה עמוקה ולא נטרד בחלומות. למחרת הקיץ בשעה חמש, בעוד החשכה שרויה בחוץ, כמנהגו יום-יום, ורוחו רעננה עליו. פת שחרית שהוגשה לו ערבה לו במיוחד, ודומה היה עליו, כי סיוט יום אתמול נמוג באד המהביל של דייסת הכוסמת החמה. אחר לגימת התה וקריאת כמה פרקי תהילים החליט לפתוח בהכנות לדרך; כל מסע ופרשת אריות דברים שלו, והנידון למוות חייב אף הוא לצרור את חבילי זיכרונותיו...

ראשית מעשה ניגש לכתוב מכתב פרידה: לאחותו יהודית, למפקד הארגון, בן-דוד, ואם יעצור כוח יכתוב גם לרחל... "לאחותי היקרה יהודית, שלום רב", כתב על גיליון נייר עם כותרת בית-הסוהר, "קשה עליי כתיבת מכתב זה, ואיני צריך להסביר לך את סיבת הדבר; הידיעה על אישור גזר-הדין בוודאי כבר הגיעה אלייך דרך העיתונות... מעולם לא הייתה מלאכת כתיבת מכתבים חביבה עליי, לא כל שכן מכתב פרידה... נדמה לי, כי לא נפגשנו זה יובלות, והרי יצאת את בית אימא לפני ה'מבול'... קשר המכתבים שקיימנו בינינו במרוצת השנים כמוהו ככל גשר-של-נייר; הלשון האינטימית כמו החלידה, ומה אוכל אפוא לומר לך לעת הזאת?...

"רק אחת רוצה אני, יהודית, כי תדעי: אני יוצא לדרכי האחרונה ללא נקיפת לב וללא חרטה... הרי מכירה את את אופיי; איש לא היה מסוגל לשנות את מסילת חיי; גורל הוא... ואין על מה להצטער. וכי טוב היה יותר אילו נספיתי גם אני בשואה, או נפלתי בחזית הקרב? "האמיני-נא לי, יהודית, כי כל שעשיתי – על דעת עצמי עשיתי ובנפש

חפצה עשיתי; אלמלא עשיתי מה שעשיתי – הייתי האדם הבלתי מאושר ביותר עלי אדמות, ובוהל הייתי בחיים כאלה...

"אל-נא תקונני עליי. אל-נא תטעי אלון בכות בגנך, ואם יכול אני לשטוח בקשת אח לפניך: היי-נא גאה עליי במקצת... חיי היו חיים של טעם, ועל כך עליי לברך, אף אם לא הועיד לי ה' אריכות ימים.

"עלייך נגזר להמשיך את שושלת המשפחה. שמואל שלך נושא את שם אבינו, שדמות דיוקנו ניטשטשה בעיני, וחנה שלך מקדשת בשמה את זכר אמנו, שאותה לא אשכח עד סוף ימי (כמה דל ביטוי זה עכשיו, במציאות של היום?...)) טבעת אמנו נמצאת בידי רחל. מה עז חפצי לעונדה על אצבעי ולשאתה עימי לקברי, אך קטנה היא מדי, ועל כן אבקש את רחל לשולחה אלייך, כדי תהיה בידך למשמרת...

"צר לי, שמעולם לא נודמן לי לראות את ילדייך. מסרי-נא להם נשיקות מן הדוד... אם יוצא אני מן העולם הזה בצער כל-שהוא, הרי זה משום שלא זכיתי לשמוע צחוקו של ילד משלי... מן השמים לא רצו ומה אני כי אתלונן!

"צוואה מפורטת איני צריך לכתוב. בית לא הקמתי ואין לי נכסים. את חטאיי אני מזכיר היום, ובאזונייך, יהודית, יכול אני להתוודות... כשפגשתי ברחל לראשונה סיפרתי לה, כי מהורינו ירשנו נחלה, חלקת אדמה, שהיא כיום, לדאבוננו, בתחום המדינה הצ'כוסלובקית... אפשר, שהייתה זו יותר אשליה עצמית מרצון להוליך שולל את זולתי. התביישתי אז בעניותנו; בסוד אגלה לך, כי בפעם הראשונה טעמתי טעמו של לחם לבן בתקופת שירותי בצבא, על שולחן אדוני הבריטים... רציתי להעלות את קרן שמחתנו בעיני רחל; הרי ידעת דרכן של נשים, שמחשיבות הן ערכי חומר יותר משמחשיבים אותם גברים... צר לי שרימיתיה לשווא (שהרי בלאו הכי לא אמרתי, שאוכל לקבל אי-פעם את הירושה), וצר לי שבעתיים שרימיתי את עצמי...

"מאוד רציתי להשאיר מתנות לילדייך, אך פשוט אין לי מאומה שראוי וכדאי לתת; את בגדיי ונעליי האזרחיים מסרתי לפליטי השואה באירופה, מיד לאחר המלחמה, ואת ספריי המעטים אפזר כאן בין נזקקים... "ומכל מקום, את זיכרונות עבר שלי איני רוצה להוריש לאיש; על כן אל-נא תרבי לספר לילדייך על דודם העקשן...

"דרישת שלום לבעלך, שבוודאי כועס עליי במקצת, ובצדק, ואני חסר-אונים לפייסו; אנא עשי זאת למעני..."

"ולבסוף, מי ייתן ותחולנה כל הברכות שאני מברךך ממעמקים. שלום עד-בלידי מאחך האוהב, דב".

מכתב זה טעון צנזורה ויימסר למחרת הבוקר לידי מנהל בית-הסוהר. צר לו לדב על כי עין זר תבלוש אל חביון נפשו, אך אין הוא רואה עצמו פטור מלעמוד על זכות האסיר לכתוב מכתבים.

ברם, אל מפקד הארגון, לבן-דוד, ישלח את מכתבו בדואר הסתרים, בדרך המחתרת. פיסות נייר בלויות ומקומטות, אך מכל שורה שהוא כותב מבצבצת יראת כבוד. מעולם לא נזדמן לו לראות את בן-דוד פנים אל פנים, ואת הפקודה להשתתף בהתקפה על משטרת רמת-גן – לא ממנו קיבל, אף-על-פי-כן, פרוש צילו של המפקד הראשי על כל פעולות המחתרת; הוא מקור ההשראה ומקור כוח הגבורה העומד ללוחמים במערכה.

"אדוני", כותב לו דב, "הנני מודה לך מקרב לב על העידוד הרב שקיבלתי ממך בימים הגורליים האלה. היה-נא סמוך ובטוח, כי יקרה אשר יקרה, לא אשכח את התורה שינקתי מן התנועה, את תורת 'גאון ונדיב ואכזר', כדבר ההמנון המושר בפינו, ואדע לעמוד על כבודי, כבוד חייל עברי לוחם.

"הנני מברך על שעת הכושר שבאה לידי לעלות לגרדום, והלוואי ולא תעמוד בי מידת יוהרה, אלא שאעלה אל מדרגות הקדושה בלב נאמן ובכל הצניעות הרוחשת בי..."

"הרגשה מרוממת ממלאת את נפשי. אין בליבי ולא כלום – לא על ריבון העולמים ולא על ברואיו. עשיתי את חשבון הנפש והנני חותם את ספר חיי ללא כל מרירות וטרוניות. הנני מפליג אל עולם האמת בלב שקט וללא כל הרגשת קיפוח. ימי עמידתי בצל הגרדום היו לי ימי מבחן; הייתה לי שעה ארוכה להרהורים; מיציתי כל לקח חיים וכל דקה נתמשכה לי מאוד והייתה לי כשנה, ועל כן בסופו של דבר לא אתקפח בהרבה לכשיקפד פתיל חיי על הגרדום.

" יכולתי להשמיע ברמה סיסמאות נמלצות רבות, כמו המימרה הרומאית הידועה: dulce est pro patria mori ("טוב למות בעד ארצנו"), שבה

השתמש בתום לבב גיבורנו הגידם טרומפלדור, אבל ברגע זה נדמה לי שסיסמאות כאלה הן זולות מדי והספקנים יכולים גם להוסיף: 'אין לך ברירה', ובוזה הם צודקים, אולי...
 "מובן מאליו שרוצה אני לחיות. מי לא רוצה? אבל אם אני מצטער שהנני עומד לגמור את חיי, הרי זה בעיקר משום שלא הספקתי לפעול כל צורכי."

"רק עתה אני מבין היטב-היטב את הכרזתו של נתן הייל, המורה האמריקני הצעיר בן ה-21, שנפל בידי הבריטים והומת בתלייה ללא משפט, אשר קרא בקול מראש הגרדום: 'צר לי רק שאין בידי חיים כפולים לתיתם למען ארצי'... ולנו לא כל שכן דרושים חיים נוספים – אנו המעטים העומדים מול רבים. ועם זאת עוזב אני את העולם הזה מתוך הכרה ברורה, כי שום כוח לא יוכל לנו ולרוחנו האיתנה..."

"מה אני ומי אני כי אבוא להתלונן על גורלי? וכי כל אדם מישראל זוכה לבוא ולהסתופף בצילים ולהיות שרוי במחיצתם של הרוגי מלכות וקדושים! קטונתי מכל החסד הזה שנפל בחלקי, ואין אני רשאי להעלות על דל שפתי, מחשש לחילול קודש, את שמות אבותינו הדגולים, שקידשו את השם מדור לדור; ליבי גואה מרוב אושר, כי עוד מעט קט אקרא לישיבה של מעלה ואוכל לגעת – ולו רק בשובל כנף בגדיהם של כל קהל הקדושים, המזהירים כוזהר הרקיע. מה עוד יכול אני לבקש מריבון העולמים בשעת התייחדות זו?..."

"דל אני בערכי העולם הזה, אף-על-פי-כן רוצה אני לתרום תרומה צנועה משלי לארגון. בימים הקרובים אקבל מן הצבא הבריטי סכום של 120 או 130 לירות – פיצויים על שנות שירותי בתקופת המלחמה. הנני מבקש להקדישן לארגון כתרומתי הצנועה לתוספת כוח..."

לא הספיק דב לסיים את מכתבו, כי בינתיים עמדה "שבת המלכה" על סף תאו. שמת עפרונו מידו, לא רק משום שלאחרונה נכרתה ברית אהבה בינו לבין הרב יהודה מנחם, ומשום כבודו ביקש לשמור על השבת – לא לכתוב ואף לא לעשן בה, – אלא שהוא עצמו, במין כוח נפש טמיר, החל להבחין בין קודש לחול בתחום עולמו הצר והאפלולי ושש במלוא חושיו לשבות מכל מלאכה ולצאת להקביל את פני השכינה..."

על כן סיים את מכתבו לבן-דוד רק במוצאי שבת, בשעה מאוחרת,

לאורה הצהבהב של הנורה המבליחה, שדומה היה כי גם היא עומדת בקרוב להיות מופקעת מחיותה. וכה היו דבריו האחרונים:

"אני כותב את השורות האלה 48 שעות לפני שנוגשינו עומדים להוציא לפועל את רציחתם, ובשעות אלה אין משקרים. והנני נשבע שלא הייתה לי הברירה להתחיל מחדש, הייתי בוחר באותה הדרך שהלכתי בה, בלי להתחשב בתוצאות האפשריות בשבילי.

"בלחיצת יד נאמנה הנני נפרד ממך, אדוני המפקד, ומכל חבריי לשורה, ושפתיי רוחשות תפילה למלכות ישראל.
חיילך הנאמן
דב גרונר".

שעה ארוכה נמלך דב בדעתו אם לכתוב לרחל מכתב פרידה ואם לאו. מה טעם להעלות נשכחות, והרי בליבו כבר תחם גבול לעבר ומבקש הוא לחתום את ספר הזיכרונות. כל חיטוט בפצעי יום אתמול מאוס עליו ומה טעם כי יבוא למסוך טיפות רעל לעת הזאת. מבלי-משים עולה על ליבו זיכרון פרידתם ערב צאתו לחזית איטליה. היה זה יום סגריר, טחוב. חוצות תל-אביב הוצפו מים. ארובות השמים נפתחו מבעוד לילה ודומה היה, כי כל מרזבי הבתים בעיר עשו יד אחת להתנגן בתזמורת יגון. הוא עמד בחברת רחל בפתח ביתה, נשק לה על לחיה ואמר: "הסתיו מנשק את האביב..." היא תקעה בו מבט כיסופים רווי צער ואמרה כתינוקת מתחטאת: "דב, לעולם, לעולם אל תשמיע עוד דברים כאלה..."

טעם אותה אזהרה עומד בו עד עתה, בצל הגרדום ולאורה המבחיל של נורת החשמל. הוא שוב לא יוכל להיות אחראי למה שעפרונו עלול להעלות על הנייר. נפרצו סכרי השיפוט ואין לו שליטה גמורה על רגשותיו. עם זאת אין ספק בליבו, כי מצפה היא למילה אחרונה ממנו... "ליקירתי ולאהובתי רחל...", החל כותב באותיות גדולות ושבירות, כדרכו, אך מיד נשמט העיפרון מידו. המילים נצטלצלו באוזניו בנעימה

מזורה וזרה, כאילו לא הכיר עוד את קול עצמו; מישהו פלש לתחומו ומכתיב לו את הדברים למרות רצונו... דומה היה עליו, כי במכתבו זה יש בדעתו להעלות זיכרונות עמומים מנבכי העבר לא רק כדי לקרב את נערתו אליו, אלא כדי למוד את המרחק העצום המפריד עתה ביניהם... אמנם, עדיין הוא רואה אותה כאילו היא ניצבת לנגד עיניו, בצינוק, אלא שהמסגרת סביב תמונתה כבר מיטשטשת והולכת קמעה; תמונה פורחת היא... שנות הפרידה ביניהם בתקופת שירותו בצבא, ופרשת הצער והלבטים – בשובו ארצה, גרמו לכך, כי עתה עומדים הם זה מול זה כאילו היו זרים. כמו אבד להם שבילים המשותף ועתה לא יעצרו כוח לסוללו מחדש... מוטב לנתק את הקשרים ביניהם בבת־אחת, וכך הרי כתב לה במפורש באותו פתק מבית־החולים...

הוא חזר וקיפל את פיסת הנייר והצפינה בבגדו. – אולי יעלה בידי לכתוב את המכתב לאחר סעודת הצהריים, אמר בליבו, ומיד עמד ממצעו והחל מתהלך בתאו הלך ושוב, דרך מנוחה ותפוס שרעפים. ואולם סעודת הצהריים הביאה לו הפתעה. בתוך קליפת תפוח זהב, שנשלח אליו בתוך חבילת מזון מן החוץ, מצא פתק, ובין השורות המעטות הכתובות בכתב זעיר קרא גם הודעה קצרה: "ר. מזמינה אותך לחתונתה ביום ה' הבא ומקווה כי תוכל לבוא עם השתחררותך..."

רחל ביקשה לעודדו ולשמחו ותחת זה הביאה אותו לידי זעזוע נפשי עמוק. לרגע קט כמו חרב עולמו עליו. האכזבה כמו השמיטה את הקרקע תחת רגליו, וליבו נתרסק מכול וכול. טרוף מחשבות החיש מהלכו בתא הצר ועד־מהרה תקפה אותו סחרחורת מציקה. הוא ניסה להרגיע עצמו: זה מכבר באה פרשת האהבים ביניהם לידי גמר; הוא עצמו שם לה קץ לפני חודשים רבים. יתרה מזו: אפשר שכל אותו ניסיון להרפתקת אהבים לא היה אלא דבר שבדמיון, שיגיון תלוש. אלא שבמעמקי נפשו הוסיף החלום להתרקם, ומתאווה היה כי קוריו לא יינתקו עד בוא החידלון... כל איש הוא עבד לאשליה, שאותה הוא כופה על עצמו מרצון, וכשהיא נמוגה – צר לו...

ואולם לאחר שיקול מדוקדק חזרה אל דב שלוותו הנפשית. מוטב שנפל הדבר כאשר נפל... עיתים צפון הטוב בעצם הרע: כלום לא היה המצב הרבה יותר גרוע אילו היה ילד קט, פרי אהבתם, מחייב אמונים

לנצח? בנוהג שבעולם, אוהבים שלא ראו זה את זה חודשים רבים – חזקה על קבר הזיכרונות שיכול פחות מקשר התינוק המנמנם בעריסתו...
 עתה פטור הוא גם מלכתוב דברי פרידה. בבוא אליו עורך־הדין שרידי יבקש ממנו למסור לרחל את הוראותיו האחרונות בדבר החפצים המעטים השמורים בידה, וכן יבקש את עורך־הדין להפריש עשר לירות מסכום הפיצויים שיקבל מן הצבא הבריטי, מתנה לנישואיה..."

ב־ביום אירעו מהומות בבית־הסוהר המרכזי בירושלים. האסירים הערביים, מעובדי המאפייה, הכריזו על שביתה ומיאנו לאפות לחם בשביל האסירים העברים. בעקבות ההתגרויות ומערכת הגידופים עברו המתקוטטים לתגרות ידיים. הכלא הפך לחזית קרב ובאגפיו השונים הוקמו מתרסים. מטעם ההנהלה ניתנה הוראה שלא לפתוח את דלתות התאים, וממילא בטל הטיול לאותו יום.

תאי המוות רחוקים ומבודדים משאר תאי האסירים, ועל כן הגיעו לאוזניו של דב רק הדים קלושים מן המתרחש מעליו. ואולם, גם סדר יומו נשתנה, והוא הוצא לטיולו היומי באיחור־מה.

והנה לא זו בלבד שניתוספה לו שעת אור ביום זה, אלא שהוא זכה מן ההפקר בשקיעה רבת־הוד...

הרבה שקיעות מרהיבות עין יש בעולם, אך שקיעת חמה בירושלים שקולה כנגד כולן. בנוהג שבעולם שקיעה נושאת עימה מטען תוגה – קינה על יום בגסיסתו. ואילו שקיעה בירושלים יש עימה נופך חן ורמז לחיים העומדים להתחדש. בפאתי מערב כמו רוחצים הרי יהודה באש, ומתארי הצל מצטיירים מרחוק כאם עבריה, בעלת מחלפות אדמדמות, הרכונה על תינוקה וחולצת שד להניקו. תוך כדי גוויעת היום כבר מפכים בקרבי ומבקשים לפרוץ זהורי המחר. בכל שקיעה ירושלמית יש משהו מן הזריחה שלמחרת. זו נוטלת מקצת מיפעתה של זו, מדליקה נר מנר. גוהות עבר ועתיד משמשים בערבוביה, נושקים זה לזה ובכך חותמים מעגל חיים ומוות... דב נתייצב בפינת החצר והביט לעבר שיפולי הרקיע. בפתאום עלה על ליבו זיכרון ספר שקרא על נידון למוות המבקש לראות שקיעה אחרונה בחייו...

תוך דקות מספר נמוג צבע הארגמן היוקד ובמקומו בא מעטה שחור־כחול שירד על ההרים. ממלכת הלילה מקצרת בדמדומים...

למראה ההוד הוקל לו לדב. במו עיניו ראה, כי כל היקום משלים עם אובדן עצמו. הכול מקבלים עליהם את דין הסוף בהכנעה, ללא כל טרוניות ותרעומת. מעולם לא היה רגוע כל-כך, שקט ונכון לגורלו כבאותה שעה. אט-אט הפסיע אל תאו ומשנעלה הדלת עליו דומה היה כי הוא עצמו סגר בנפש חפצה ספר תולדות אדם...

בו־בערב שקד דב שעה ארוכה על כתיבת מכתב לאחותו. על פני גיליונות ארוכים, שהוגנבו אליו על-ידי חבריו לכלא, בכתב ידו הגדול והמעוקם, ניסה להסביר לה את תמצית מהלך ההיסטוריה של עם ישראל. זה מכבר – הביע את השקפתו – קמו יהודים, מהם גדולים ומנהיגים בעלי שיעור קומה, שגרמו אומר בליבם לשים קץ לנפתולי העם ולהכריז, כי ייעודו של העם לסיומו וכי קשר הקיום ניתק עם חורבן הבית ושוב אין טעם לחדשו. מנהיג הציונות עצמו ראה בכך דרך לסיומם של חיי העם המפרפר בייסוריו וחלם על תוכנית, בה יוליך את המוני בית ישראל אל כנסיית סנט סטפן בווינה כדי להשתמד... ואולם מעולם לא עלה פתרון כזה יפה, כי מעולם לא הסכים כל העם לשים פעמיו אל האבדון. תמיד נשאר בעורף חיל מאסף, – פעמים מיעוט דל – שלא קיבל עליו את דין הכיליון והוסיף להיאבק ולהתקיים על אף הכול. תולדות עם ישראל שזורות בפרשות מופלאות כאלה לרוב: היוצאים יוצאים, תוך הכרזה, כי אין תקווה עוד לשארית הפליטה וכי אין כוחו של איבר מדולדל להתקיים לאורך הימים. אך מה קורה? – המתבדלים שוקעים בתהום הנשייה ואילו המיותמים, בבית העזוב, מחדשים חייהם בכוח פנימי טמיר. שוב ושוב נכרתים הענפים מן העץ הזקן, אך גזעו נשאר איתן ועומד בפני כל סופה, ולימים הוא אף מצמיח ענפים חדשים תחתיהם. פעמים דומה, כי הכול מתנכלים לעץ להכריתו מארץ חיים, לעוקרו משורש והשבבים ניתזים בשאון צורמני לכל עבר. אך סופו של בכי הדורות שגם הוא נפסק והגזע הפצוע מתאושש ומחדש צמיחתו וגידולו...

עם שאינו רוצה להימחות מעל פני האדמה אינו מכיר בחולשת המיעוט וביתמות, אלא שהוא מוסיף להתקיים בכוח רצון מחויב גורל היסטורי. לעולם אין מסעו של העם בבחינת מסע אחרון. פעמים הוא נפסק, אבל רק על-מנת להתחדש לאחר החלפת כוח... כל זה ניסה דב להסביר במכתבו, ואולם משנטל את הגליונות לידו וחזר וקרא במה שכתב, חלפה מחשבה בליבו, כי כל עמלו היה לשווא; לא אחותו ולא דודו יבינו זאת. לפיכך עמד וקרע את הגליונות לגזרים ושעה ארוכה חיפש דרך להצפינם מפני הביקורת...

החטיפה

יום ב' הוא "יום שטרות" בתל-אביב, בו הומים מרכזי המסחר בחוצותיה הדרומיים ככוורת דבורים. קול המונה של העיר עולה כמקהלת סחר-מכר ושאון תגרנים מתהדהד בהמולת מחירים. אצים ומבוהלים יוצאים פקידי בנקים ולבלרי משרדים, לבושים חליפות שחורות, מבהיקות בברק-יתר מרוב ישיבה ובעלות שרוולים מחוככים, ומתערבבים זה בזה במלל לשון מניות ושקשוק כוסות תה בבת-קפה. מפה ומשם מבקיעים קולות מריבה וחרפות, שאפילו צופרי מכוניות קצרות-רוח אין בכוחם להטביע...

מזמור תוסס ממין זה, עדות לחיים שוקקים, נשמע גם ביום ב', 27 בינואר 1947, ליד צומת הרחובות נחלת-בנימין ויהודה הלוי, אך לא הגיע לאוזני השופט תומס סטורמי, נשיא בית-הדין המחוזי, שהיה משוקע ראשו ורובו במשפט אזרחי מאז ראשית הבוקר. הוא אף לא נתן דעתו על השעה – 12:30 – ושכח, כי הבטיח לאשתו להקדים ולבוא לסעודת הצהריים, שאליה הזמין כמה מידידיו לרגל כניסתו לדירתו החדשה בשרונה...

סטורמי היה כבן ארבעים, אף שהפאה הנכרית שלראשו שיוותה לו דמות של אדם קשיש יותר. ארשת קלסתרו לא העידה כל-עיקר על מעמדו המשפטי הרם; אנגלי טיפוסי היה עם סימני היכר מסוימים של פקיד קולוניאלי, שעם זאת קשה להגדיר את היסוד המאפיין אותם: שפם קצר, אדמוני, ועיניים עירניות, שמהן נשקף מבט חייכני, ספק של טוב-לב, ספק של לגלוג, שפתיו מעוקמות כלשהו, תואמות את מושב המקטרת, אף, שכמובן, גזר על עצמו איסור עישון אפילו בהפסקות הקצרות שבין מושב דיון אחד למשנהו.

הבוקר היו פני השופט חיוורות במיוחד, לא רק מפאת הניגוד הבולט שבינם לבין הגלימה השחורה, אלא מחמת יגיעתו היתרה: הוא ישב על מדוכתו של משפט ירושה מסובך, שהדיון בו נמשך למעלה משלוש שנים... מעשה ביהודי ארץ-ישראלי שנפטר בשיבה טובה, ומשנפתחה צוואתו נתברר, כי הדיר את כל בני משפחתו מנכסיו. הואיל והשאיר אחריו רכוש עצום ורב בנכסי-דלא-ניידי ובמטלטלין, בקרקעות ובבתים ובכספים בבנקים, יצא הקצף מלפני היוורשים – ארבעים במספר – והם עשו יד אחת להיאבק על זכויותיהם. מה סיבה ראה להפקיעם מנחלתם? – לכאורה מטעמים דתיים. יהודי דתי היה, בן לרב נודע ברוסיה בימים שלפני המהפכה, ומתוך שרצה כי יאמרו עליו "קדיש" ואף ישמרו את ימי הזיכרון לפטירתו, מסר את כל בתיו להקדש ואת כספו – למוסדות צדקה. דומה היה אפוא, כי בכך נסתתמו טענותיהם של כל יורשיו; רצונו של הנפטר הוא כבודו. ואולם, לימים נתגלה סוד, שלשווא התאמץ הנפטר להסתיר. הוא היה נשוי שלא כדין לשתי נשים – האחת בארץ והשנייה בדרום-אפריקה, ועבר בכך לא רק על חרם דרבנו גרשום, אלא, בפשטות, על החוקים הבריטיים נגד ביגמיה...

נתגלתה אפוא פרצה, שדרכה ביקשו עורכי-דין ורזיזים וממולחים, כדרכם של עורכי-דין, להבקיע אל תוך הצוואה ולערערה מן המסד עד הטפחות. "לקפח את זכותם של ארבעים יורשים", קרא אחד הפרקליטים בחמת זעם וברוב התרגשות, "הרי זה מעשה שוד; הנפטר ביקש לעשות את מלאכתו במחתרת, אלא שעלה בידנו לפתוח את דלת המערה..."

סטורמי התחיך לשמע הרמו לאותה אגדה עתיקה על "עלי בבא וארבעים השודדים". הוא סקר במבטו את יושבי הספסלים בבית-הדין; – קהל עצום ורב של פרקליטים, תובעים ונתבעים, ועיניים נוצצות-תאוותניות, מזרות מבטי חמדת רכוש, של מקופחים למיניהם, בעלי אינטרסים מנוגדים שאין להשלים ביניהם... על דוכנו השתרע ים של מסמכים ותיקים, והכול עמד בסימן היגע הממושך, שכמו אין לו מוצא, ואפילו שני האריות המוזהבים – שלטי מלכות המשפט הבריטי – שהיו תלויים על הכותל מעל לראשו נרדמו משעמום זה מכבר; ואכן, כל מעייניו של השופט היו מרוכזים ברצון עז להבאת את הפרשה לידי גמר, ולמן ראשית הבוקר ישב על האובניים, אחוז צירים, כדי לחולל פשרה...

אחד מפרקליטי התובעים עמד להעלות טענה חדשה, אבל אך פתח את פיו בפנייה אל השופט במילים: "כבוד מעלתו...", והנה נפתחה הדלת הצדדית של בית־המשפט מאחורי גבו של השופט, כהיפתח דלת מערה מסתורית, וכמו מבטן האדמה צצו ועלו שלושה צעירים מזוינים בכלי נשק, האחד – בתת־מקלע, ושני חבריו – באקדחים...

"כבוד השופט מתבקש לקום ולהילוות אלינו...", נשמע קול באנגלית רהוטה – בנימת רעד כלשהו.

"רגע, רגע", נענה סטורמי תוך הרמת יד, כמבקש להשתיק מפריע; הוא לא ראה את המתרחש מאחוריו וטרוד היה מדי בענייני המשפט מכדי להפנות ראשו לעבר הנכנסים.

"מהה, מהה, אין לנו פנאי...", קרא הצעיר־הדובר והפעם עלתה מקולו נימת איום.

סטורמי הפשיל ראשו לאחור ועיניו החלו מפללות למראה האקדחים השלופים. הוא לא הוציא הגה מפיו, כולו דריכות וציפייה לצעד הבא... מתח מוזר היה תלוי באולם בית־הדין, אך לשנייה קלה בלבד. כי כן, מיד נפתחה הדלת האחורית בשנית ושלושה צעירים מזוינים נוספים נכנסו פנימה. הללו ציוו על הקהל לשבת במקומו. שניים מן הצעירים נעו לעבר הדלת הראשית, נתייצבו לידה, שלפו אקדחיהם והקימו רעש קצוב של הטענת מחסניות כדורים. שאר הצעירים המזוינים ניגשו אל סטורמי ובלא אומר ודברים ביקשו להזיזו מן הדוכן. הוא ניסה להתגונן ולפת את דוכנו בשתי ידיו, כטובע המחזיק במעקה האונייה לבל ישקע במצולות הים. אך התגוננותו הייתה ללא הועיל. במשיכה אחת נגרר מכיסאו והוצא מן האולם. מרוב בעתה, לא היה לאל ידו לפרוץ בצעקה...

לבוש בגלימתו השחורה וחבוש פאה נכרית לראשו, רוטט כולו מפחד וממהרגשות, הועבר השופט הבריטי על־פני מסדרון הדיוטה הראשונה – כשהוא נתמך על־ידי שני צעירים מזוינים – אל תוך החצר, בעורף הבית. שם נצטווה לדלג על פני גדר אבן, ושוב נאלצו הצעירים לסועדו בתרגיל הספורט, ומשחצו חצר שנייה עמדו שלושתם ברחוב ליליינבלום. בור־רגע הגיחה מעבר רחוב הרצל מכונית שחורה, מהודרת, ונעצרה לידם. צעירה בשמלה ירוקה פתחה להם את הדלת האחורית מבפנים והשופט ו"פמלייתו" נכנסו לתוכה. לא יצאו שניות מספר ודהרת המכונית נדמתה

לקהל העוברים ושבים כאילו עולה מישהו בסערה השמימה, אך מרוב תדהמה לא נמצא מי שיצעק "רכב ישראל ופרשו הבריטי..." בעת ובעונה אחת פרו שישע צעירים מזוינים אחרים לבניין, עלו לדיוטה השנייה כדי לנתק בה את קווי הטלפון, אספו את הפקידים לאולם אחד והפקידו עליהם שומרים וציוו עליהם שלא לחזור לעבודתם אלא כעבור שעה קלה.

כל פרשת חטיפתו של השופט סטורמי לא נתמשכה אלא כדי חמש דקות ולא העלתה אלא מטען פחדים כללי וצווחה אחת מפי כתבנית שנבהלה למשמע הצו: "ידיים למעלה..."

ברם, חיש-מהר פשטה השמועה וליבה המסחרי של תל-אביב החל הולם בחווקה. הכול החלו מסיחים בחטיפה בשקיקה יתרה... וצחקו! השלטונות הבריטיים רתחו מכעס, הטילו עוצר דרכים, הזעיקו תגבורות משטרה מכל חלקי הארץ, פתחו במצוד ופרשו את רשת החיפושים על פני שטח נרחב, הקימו מחסומים ובדקו נוסעים ואת תעודות הזהות שלהם... וצחקו!

היישוב העברי היה נתון בפחד. סדרי התנועה נשתבשו וכלי הרכב התרוצצו כבמרוץ טירוף. איש לא ידע מה יילד יום ועל מי ישפכו הבריטים את מרי זעמם, אך הכול... צחקו! לונדון נתחלחלה ושיגרה לפקידיה בירושלים הוראות דחופות להגברת אמצעי ההגנה על אזרחים בריטיים... וצחקה! העולם הרחב פער עיני תימהון לנוכח תעוזתם של חברי הארגון... וצחקו!

ברם, השופט סטורמי עצמו לא נתאושש מן ההלם. הוא שקל את מצב הדברים בינו לבין עצמו, אך כל עוד נסע במכונית לא ניסה דבר אל חוטפיו-שוביו. בראשית המסע, עוד בתחומי תל-אביב, הליטה הצעירה ב"שמלה הירוקה" את עיניו בסרט בד שחור, ואחר המשיכה המכונית בנסיעתה ובסיבוביה עוד שעה ומחצה עד שנעצרה לפני צריף עץ בתוך חורשה. השופט הוכנס אל החדר ונמסר לידי שלושת שומריו המזוינים. עתה נתחלפו התפקידים: התירו את הקשר מעיניו ואילו פני שומריו עטו מסכות. החדר היה חשוף, ללא ריהוט, פרט למזרן קש חדש, כאילו עתה זה הוצא מבית-החרושת וריח הייצור טרם פג ממנו. לרגע קט עמד סטורמי באמצע

החדר, המום, כמבקש לתהות על קנקן עצמו ולבדוק יציבות גופו, בוהה בפזלון עיניים אלי נקודה מרוחקת, מעבר לקרשי התקרה המסודקים, ומשנתקף פתאום בסחרחורת, צנח אל המזרן באנחה.

בו־ברגע נכנס אל החדר צעיר נמוך-קומה, פניו מולטים אף הם במסכה, והביא עימו סירי אוכל וחפיסות סיגריות. כן הניח בפינת החדר תיבת קרטון, שלפי חיצוניותה לא ניתן לדעת מה יש בה.

"עלינו להתנצל על האיחור בהגשת ארוחת הצהריים", פנה אל השופט באנגלית מהוססת ובמבטא כבד. "אתה בוודאי רעב מאוד... אבל בשל הנסיבות..."

ומשלא הגיב השופט על דבריו, הוסיף ואמר:

"הודענו לאשתך בטלפון, כי היום תהיה אורחנו לסעודת הצהריים..." למשמע דברים אלה רפו במקצת שרירי פניו המאומצים של השופט. – אין זאת, אמר בליבו, כי נפלתי בידי חוטפים ג'נטלמנים... עתה, משנתעודד קמעא, מלאו ליבו לשאול:

"...מה אתם רוצים ממני?"

בשאלתו נשמעה נעימת תחינה יותר מאשר נעימת תרעומת.

"...בעצם לא כלום", ענה לו אחד הצעירים תוך משיכת כתפיים.

"וכמה זמן יש בדעתכם להחזיקני כאן?"

"זה תלוי..."

כל־עצמה הייתה שאלתו של השופט שאלה רטורית. בסתר ליבו ידע היטב מדוע נחטף. עוד לפניו נחטפו קצינים בריטיים בידי הארגון כבני תערובות ללוחמים עברים שנפלו בשבי השלטון. אלא שמן הסתם ביקש להרגיע את עצמו, או אולי, לפתוח פתח למשא־ומתן.

"ומה יש בדעתכם לעשות בי?"

"יקרה לך בדיוק מה שיקרה לדב גרונר...", השיב אותו צעיר.

עתה, כמו נסתתמו טענותיו של השופט והוא החשה. מה טעם יש להתדיין עם בעלי המסכות! לפני שהוגש לו האוכל הוציא הצעיר מן התיבה כמה זוגות לבנים ואמר לשופט:

"אלה בשבילך..."

השופט נרעד. – כמה זמן יש בדעתם לעוצרני?... בתוך כך החל מחשב את המרחק המשוער ממקום מעצרו לתל־אביב. הוא הניח, כי כמחצית

השעה נסעה המכונית כדי להתרחק מן העיר, ואילו שעה תמימה עשתה סיבובים ועיקופים כדי לבלבל את חוש התמצאותו. אחר ניסה לקבוע אם מרוחק הוא ממקום ישוב. הוא עשה אוזנו כאפרכסת, קשוב כולו לקולות סביבו, שמא יגיע אליו הד דיבורים או רחש תנועת כלי רכב. דומה היה עליו, כי צלילי מוסיקה נשמעים ממרחק רב: נעימה קלילה מ"נשף המסכות" לוורדי, אבל הוא לא האמין למשמע אוזניו; הדעת נותנת, שחזות מסכות שומריו מוחלפת לו בדמיונו טרוף החושים בצלילי מגנינה... שעה ארוכה היה ליבו נטרף עליו ומחשבה טורדנית לא הניחה לו: היעלה בידי המשטרה לגלותו בטרם יקרה לו מה שיקרה לדב גרונר?... הוא אכל לשובעה והותיר, ורק עתה נוכח לדעת, כי ככל שימעט תיאבונו של אדם, כן ירבה לאכול...

לעת ערב הכניס צעיר עששית נפט לחדר וסיפק לחטוף חומר קריאה: עיתון הבוקר בשפה האנגלית וספרים אחדים. בעיתון שוב לא מצא עניין, מכיוון שכבר קרא את רובו בבוקר; השעות האחרונות כמו עקרוהו מעולם מרוחק, מלפני שנים, והטילוהו אל מדבר שממה; כל החדשות נתיישנו... ומשהחל לעלעל בספרים נבצר ממנו לעצור בעד חיוך מר לנוכח תואם הנסיבות. הספר הראשון שנטל לידו היה "סיפורי אלף לילה ולילה", לרבות אגדת "עלי בבא וארבעים השודדים"... הספר השני היה תרגום מעברית: "ליל קסמים בחורשה"... ובשלישי – היה מהד הזמן: "גנבים בלילה" לארתור קסטלר. בספר זה החל השופט לקרוא כדי להתוודע אל מהותו של הארגון שחטף אותו ולהכיר את מטרותיו...

כשוך הצחוק בא הזעם. בעקבות חטיפתו של השופט סטורמי הגיעה המתחיות לשיאה. אלפי חיילים בריטיים פשטו באזורי מרחב תל-אביב ובשטחי הערים הסמוכות תוך סריקה מדוקדקת של כל מקום חשוד, אך המחפשים העלו חרס בכפם. עקבות החטוף ושוביו נעלמו, כאילו בלעתם האדמה. הבלשים והגששים וכלבי הציד חזרו כלעומת שבאו. אפשר שיש לו למשפט הבריטי טעם, אך ריח אין לו... רישומו של סטורמי כמו נידף ברוח סערה...

בשעה 17:30 אחר הצהריים התייצב אחד מתושבי תל-אביב, נהג, בתחנת המשטרה והודיע, כי מכוניתו נשדדה בשעת בוקר מוקדמת. שני

צעירים הזמינוהו להסיעם לבית-המכס ביפו, אך באמצע הדרך שלף אחד מהם אקדח וציווה עליו לצאת מן המכונית ולהתלוות אליו. כל שעות היום עברו עליו בחברתו של אותו צעיר בגינה ציבורית. ומשהותר לו, לבסוף, לחזור לביתו אמר לו אותו צעיר, כי מכוניתו נמצאת אי-שם בנמל חיפה...

לפי תיאור המכונית אמנם עלה בלב המשטרה החשד, כי בה הוסע השופט למקום מחבואו, אך פרט לכך לא היה בעובדה כדי לסייע לה בחיפושים...

"מלחמת העצבים" שבין השלטונות לבין הארגון קיבלה מפנה חדש: מתח היחסים הועמד על חודו־של-תער. דומים היו שני הצדדים כאילו הם יושבים על נדנדת מוט, שאין האחד עולה בלתי אם כשרעהו שוקע, או כשני יריבים, המסובים אל שולחן אחד ואגרופיהם לפותים זה בזה תוך מאמץ איתנים ומיצוי כוח שרירים ומתיחת גידים ועורקי דם להכריע איש את יד רעהו אל פני השולחן. ולא היה מקום לנסיגה ולא מוצא מן המבוי הסתום. חיי השופט הבריטי היו תלויים בחיי הלוחם העברי, והלה היה מרוחק מן הגרדום כדי שמונה-עשרה שעות בלבד...

ככל שחלפו הדקות והשעות, כן החמיר המצב והלך, וכידוע, אין לך מאבק קשה יותר מאשר מאבק יוקרה. כדי למנוע התפוצצות היה על אחד הצדדים להירתע, לפחות כדי צעד אחד, לעורר פתח תקווה למשא-ומתן... ואולם שני הצדדים התעקשו. הגנרל בראון-הולר מיאן לגלות כל אות של כניעה. עדיין ביקש להראות לטרוריסטים את נחת זרועו, ולא אות של רפיון ידיים. מתן חנינה היה מנוגד למדיניות "יד הברזל" שלו; ידוע ידע, כי כל ויתור ממילא יגרור אחריו ויתורים נוספים, ואין לגדור גילויי מורך לב אלא על-ידי שרפת גשרים לנסיגה. חיי השופט הבריטי היו שווים בעיניו כקליפת השום. סופו שיהא קורבן קדוש על מזבח שמירתה של הקיסרות; לא ראשון הוא ובוודאי גם לא אחרון בשרשרת הקורבנות...

אך חשבונות של הגנרל בראון-הולר נסתבך לו בשל עמדתה של לונדון. על אף העובדה שקיבל מידי הממשלה הבריטית סמכויות נרחבות ביותר עוד נותרו עניינים שהופקעו מתחום החלטתו. לא הכול נשק על פיו, וסביב חטיפתו של השופט התפתחו נסיבות מיוחדות....

באותם ימי גורל לדב עמדה המטרופולין הבריטית בסימן המשבר

בארץ-ישראל. אנגליה הוחרדה משלוותה וקולות מקולות שונים החלו מנסרים בחללה. היו כאלה שדרשו להכביד את השעבוד ולחזק את ידי הצבא, ונמצא אפילו ציר אחד בבית-הנבחרים, שהציע לשאול לצורך זה אמצעים מן "השיטה הרוסית", לדיכוי הטרור בחוזק יד. שר-החוץ חרק שיניים במרורת פתנים, גידף את היהודים על כך ש"הם קופצים אל ראש התור" ומגלים קוצר-רוח, אך נבצר ממנו לעכב בעד השתלשלות המאורעות.

ב-יביום שנחטף השופט הבריטי בתל-אביב נפתחה בארמון סנט ג'יימס בלונדון ועידה, שמטרתה הייתה לחפש פתרון לבעיה הארץ-ישראלית, אך, לאמיתו-של-דבר, לא הייתה זו ועידה כלל, כי הערבים סירבו להסב אל שולחן אחד עם היהודים; לארמון נקבעו שתי כניסות: "כניסה לנציגים הערביים" ו"כניסה לנציגים היהודים", וממילא מובן שלא נמצאה בין הצדדים כל לשון משותפת. נתחוויר לכול, כי בא הקץ לשיחות ולמשא-ומתן; מרכז הכובד הועתק לארץ וההכרעה עתידה הייתה ליפול בכוח הנשק...

מצד שני נתגבש הלך רוח אחר בדעת הקהל הבריטית ובאותם הימים גברה הדרישה לפינוי ארץ-ישראל בכל ההקדם. עד מתי יישפך דם ה"טומי" בארץ-הקודש? – שאלו רבים. לפי דין-וחשבון רשמי נהרגו 73 חיילים בריטים בשנת 1946 בלבד! (מניין הקורבנות של ה"נייטיבס" לא הוזכר, כמובן, כי כן חשבון דמים שונה הוא...) ועד מתי יישא משלם המיסים הבריטי בעול הוצאות המלחמה? ואימתי יבוא קץ ההשפלה? הרי הנשים והילדים למשפחות הבריטיות כבר פונו ב"מבצע פולי" (מעולם לא עמד איש על סוד שמות החיות והעופות שמצמידים הבריטים למבצעים הצבאיים!) ופקידי ממשלה, רמי-מעלה ונחות-דרגה כאחד, הוכנסו לתוך "אזורי ביטחון", כעין גטאות יהודיים במהופך, מוקפים גדרי תיל, חסומי שער. פחד הטרוריסטים נפל על השלטון, ושוב לא ניתן להסתיר את הדבר אפילו מפני זר; די לו לאדם מן החוץ לתת עינו במחסומי האבנים וב"שיני הדרקון", העשויים בטון, – צלקות כיעור בפני עיר הקודש – כדי לעמוד על מצב הדברים לאשורו: "האריה הבריטי" נתון במלכודת, רובץ הוא שחוח גו וזנבו בין ירכותיו..

כל השיקולים הללו היו בחזקת בעיות שהן כיבשונו של עולם, ואולם לעת הזאת דחק עליהם על הבריטים הצורך להתיר קשר של שעה, ואכן,

חישמהר נתברר, כי ידיהם כבולות. חברי הארגון לא שיערו כלל איזה טרף רב-ערך נפל לידם. לכאורה היה השופט סטורמי אנגלי רגיל, בעל פאה נוכרית, אך נעדר אפילו ניצוץ של אישיות, ואילו החליף גלימתו השחורה במעיל אריג מתושבץ ובמכנסיים מפוספסים, כי אז לא היה שונה מכל אותו ערב-רב של בלשים, ששרצו לרוב בערי-ארץ-ישראל...

ואולם סטורמי היה "שם דבר" באנגליה. "דם כחול" זרם לו בעורקיו. הוא נמנה עם גזע האצילים, נצר למשפחות אריסטוקרטיות מעופפות ומסונפות באילן רב-פארות. בני המשפחה לחוטריהם השונים תופסים שלושה עמודים תמימים ב"ספר היוחסין" הרשמי. מצד אביו השתייך סטורמי לראשון-הראשונים – הוא ויליאם הכובש – ומצד אימו – ל"בוקאנירים" של ימי המלכה אליזבת. "בוקאנירים" אלה היו, כידוע, כלי שרת בידי בית המלכות להאדרת שמה של אנגליה בעולם. סיר פרנסיס דרייק בדורו כלורד ולינגטון או כלורד נלסון בדורם. ועד היום אין בכך כל טעם לפגם או לגנאי, כשאומרים עליהם על ה"בוקאנירים" שהיו בפשטות שודדי ים – אם גם בהיתר מלכות. משימתם הייתה להתנפל על אוניות ספרד, הנושאות אוצרות זהב ואבנים יקרות ממושבותיה, ולהתחלק עם בית המלכות בשלל...

ענף אחר של המשפחה התייחס לפילגשיו של המלך צ'רלס השני – דור של ממזרים ברשות – אבל לא על אלה גאוות האצולה ופעמים עוברים כותבי רשומות המשפחה על כך בשתיקה... קרבה מסוג אחר למלכות הייתה לו לשופט סטורמי באמצעות אימו, ששימשה לפנים חדרנית למלכה אלכסנדרה, אשת אדוארד השביעי...

יתרה מזו: יד רב להם לבני משפחה זו גם בבית-המחוקקים. שמונה מקורביו שוכנים כבוד בבית-הלורדים, ושניים – בבית-הנבחרים, ואשר לעושר: הדוכס שבמשפחה הוא בעל מחצית הקרקעות שבטבורה של לונדון...

לא ייפלא, אפוא, שנבצר מידי ממשלת בריטניה לגלות שוויון-נפש לגורל חייו של השופט שהיה בלתי נודע עד שנחטף על-ידי הארגון. כל בני המשפחה הפעילו לחצם והשפעתם על משרד המושבות, והדעת נותנת, כי בסופו של דבר, ניתנה הוראה מפורשת לחלץ את סטורמי משביו בכל מחיר...

עם קבלת ההוראה בערה בו בגנרל בראון-הולר חמתו כאש. כאחוז עווית התהלך שעה ארוכה בחדרו והוגיע את מוחו בחיפוש מוצא מן הסבך. ברגע מסוים היה בדעתו להגיש את התפטרותו, אך משהרהר בדבר בא לכלל מסקנה, כי בכך תיפגע היוקרה הבריטית עשרת מונים; יש לטשטש את חשיבות ניצחונו של הארגון, לא להבליטו...

הנציב העליון ניסה אף הוא לחלץ את השלטון מן המצר. ביום החטיפה, בשעות אחר הצהריים, הזמין לארמונו את מנהיגי היישוב העברי והציג לפניו אולטימטום: או שאתם משחררים את השופט תוך 48 שעות, או שיוטל על היישוב פיקוח צבאי על כל הכרוך בו: קנסות, עונשים חמורים, הגבלות על התנועה והמסחר וכיוצא באלו איסורים.

ברם, ההחלטה בדבר שחרור השופט לא הייתה בידי מוסדות היישוב, כי אם בידי מפקדת הארגון, וזו החששה והד האיומים כמו לא הגיע אליה... שש-עשרה שעות לפני שנכרך חבל התלייה סביב צווארו של דב נפלה ההכרעה. הגנרל בראון-הולר נסוג לאחור והודה בחצי פה בכניעתו לפני ה"טוריסטים". בשעות הערב של אותו יום ב', ה-27 בינואר, שודרה ב"קול ירושלים" הודעה רשמית, שבה נאמר, כי ההוצאה לפועל של פסק-הדין נדחתה לזמן בלתי מוגבל, עד שיתברר הערעור שהוגש בשמו של דב גרונר אל המועצה הפרטית של המלך בלונדון...

הארגון זכה ב"סיבוב ראשון"; נפתח פתח להצלת חייו של דב, אף שהמעבר דרכו היה צר ומסוכן; ההודעה הבריטית הייתה מעורפלת... חיש-מהר עשתה לה השמועה כנפיים ובבת-אחת נמוג הסיוט ורפה המתח הן בארץ והן מחוצה לה. מפקדת הארגון שקלה וטרה במצב שנוצר, ואף שלא הניחה ההודעה הבריטית את דעתה לגמרי החליטה לשחרר את החטוף...

בשעות אחר הצהריים המאוחרות החל "מסע האודיסאה" של השופט סטורמי חזרה ל"ארץ החיים". הוא הוצא מן הצריף ושעה ארוכה בוססו רגליו בחול, כשהוא מלווה על-ידי משמר הארגון, ומשנשתררה עלטה גמורה בסביבה, הניחוהו לנפשו, אף גילו לו, כי הוא נמצא בעיבורה של רמת-גן, לא הרחק ממצבת הזיכרון שהוקמה על שפת הירקון, במקום בו צלחו כוחותיו של הגנרל אלנבי את הנהר במלחמת העולם הראשונה... תשוש ומבולבל ביקש השופט את עזרתו של שומר לילה בבית-חרושת

אחד בסביבה ורק בשעה תשע חזר לביתו שבשרונה. מחמת עייפותו
 נבצר ממנו להיפגש עם נציגי העיתונות שֶׁעָטוּ על ביתו, ואשתו – היא
 שהשתדלה להשביע את יצר סקרנותם...
 "השופט סטורמי מאושר, כמובן, להימצא שוב בחיק המשפחה... אין
 לו כל תלונות... החוטפים הג'נטלמנים סיפקו לו את כל צרכיו, מלבד
 מכשירי גילוח... ואת פאתו הנוכרית השאירו לעצמם למזכרת..."

החתימה

ההודעה הרשמית על דחיית הוצאתו לפועל של גזר-דין המוות הכילה סילוף. נאמר בה, כי הדחייה באה כדי לאפשר לדב גרונר להגיש למועצה הפרטית של המלך בלונדון ערעור על פסק-הדין, ואילו לאמיתו של דבר לא ביקש דב כל ערעור, אף לא העלה כלל על דעתו אפשרות הגשתו. ברם, תוספת זו בהודעה הרשמית הייתה סילוף מדעת, פרי טיכוס עצה ודיונים ממושכים בקרב אנשי השררה, דרך מחוכמת לחלץ את השופט החטוף מ"מלצעות" הארגון, בלי להתחייב בעת ובעונה אחת במתן חנינה לנידון העברי...

למה, אפוא, נלכד הארגון בפח הניסוח המעורפל והדיפלומטי, שלא היה בו משום ערובה להצלתו של דב? ומדוע הלך שולל אחר ניצוץ של תוחלת כוזבת ונתפס לברית "ג'נטלמנית", שאפילו לא הייתה בחזקת ברית כרותה לשפתיים, אלא דרך מרמה לחמוק מאחריות?...

רק מעטים ידעו אז, כי גם הארגון שקל את הדברים בקור-רוח. חטיפתו של השופט נעשתה בחיפזון; מקום מחבואו היה חשוף למדי. אילו הוטל "מצב צבאי" על אזורי תל-אביב ומעבר להם, והחיפושים היו נערכים בהם בקנה-מידה רחב, חזקה על הסורקים שהיו מגלים את החטוף באפס יד, ואז היו מכלים את כל זעמם בדב מתוך רגש נקמנות שבניצחון. הארגון חש אפוא צורך לגלות רוחב-לב, לא הקפיד על דקדוקי עניות שבניסוח ובכך הטיל את מלוא המעמסה המוסרית על שכם הצד שכנגד. בעקבות ההפוגה שנוצרה הוכשרה הקרקע לביטול גזר-דין המוות ובעת ובעונה אחת הופנו זרקורי תבל ועיני אהדה בכל פינות העולם לעבר הלוחם העברי הנמק בבדידותו בצינוק הכלא בירושלים.

למן ראשית הבוקר של יום ב' ביקשו הבריטים אמתלה לדחיית הוצאתו לפועל של פסק-הדין. הגנרל בראון-הולר נזקק ל"נקודת אחיזה", ליתד להיתלות בה מבחינה משפטית כדי לכסות על נסיגתו, ואם ממאן דב להגיש בקשה לערעור על דעת עצמו יש לכופף עליו עד שיאמר "רוצה אני..."

ניסיון ראשון בכיוון זה נעשה על-ידי מנהל בית-הסוהר אליסטר. בשעה עשר באותו בוקר, משבא עורך-הדין שרידי לבקר את דב, שש לקראתו המנהל והראה לו פנים מסבירות. הוא לחץ את ידו בלבביות, כאשר לא עשה כן מעולם, וקרא אליו בקול מתרונן:

"אני שמח שבאת... הפעם אתלווה אליך לביקורך..."

כל אותה שעה היה עורך-הדין תמה בליבו: – לשמחה מה זו עושה? – אף לא היה הסיפק בידו לנסות ולהשיב על תמיהתו שלו, הואיל והמנהל היה מדדה בדהרה וחופז בדיבורו:

"רוצה אני לבשר לך, כי החלטתי..." אמר, אך מיד חזר בו מניסוחו כתלמיד שנתפס למשגה בדקדוק, והוסיף: "החלטנו לעשות כמיטב יכולתנו לבטל את התלייה מחר... תאר לעצמך, עוד עשרים ושתיים שעות בלבד נותרו למועד... צעיר כזה!..."

ועדיין היה עורך-הדין שרידי מחשה. מאימתי נוטל לעצמו מנהל בית-הסוהר סמכויות כאלה החורגות מתחומו! רק עתה עמד על סוד אותו "משגה" דקדוקי; אליסטר הוא שופרה של רשות אחרת; הגנרל בראון-הולר וראשי השלטון דיברו מגרוננו...

בכניסתם אל מסדרון תאי המוות מעדו רגלי אליסטר בצליעתו וכדי לשמור על שיווי-משקל גופו לפת בכוח את זרועו של שרידי.

"אבל... עליך לעזור לי במאמציי", הוסיף ואמר בנעימת רוך, "עליך להשפיע על גרונר שיחתום על בקשה לערעור..."

בדבריו אלה הוציא אליסטר את המרצע מן השק ובאותה מילת סייג – "אבל" – כאילו נתמצה כל מצבו של דב...

בהגיעם אל הצינוק מצאו את דב ישוב על המצע, שקוע בכתיבה: צוואה או תוספת למכתב פרידה?...הוא לא הרגיש בבואם. ג'ורג' הצדיע לפני המנהל והתרחק מן המקום בפסיעות מזוזרות, אף לא נתבקש לפתוח את דלת הצינוק. האורחים נתייצבו לידה, במסדרון.

"דב", קרא אליו שרידי.

דב נשא אליו עיניים חייכניות, ובפעם הראשונה הבחין האורח, כי נשקף מהן מבט מרפרף, לא ארצי. הרגשה מוזרה אפפה את התא. דומה היה, כי דב אורז את חפציו, אף שבעצם לא היה לו מה לארוז. התפילין היו תלויות על סורג הברזל, והמצע וה"קארדל" היו במקומם...

הוא קם בבת-אחת, כמתנער ממשא כבד, או כמפתח חרצובות, והליכתו הייתה בפסיעות מצומצמות, עקב בצד אגודל, מתנוודד קמעה, כאדם הנזהר שלא לדרוך על אצבעותיו של מלווה...

כל-עצמו נראה דב שלי, דרך ציפייה מאופקת של יציאה למסע ארוך, ועם זאת דומה היה, כי מצוי בצינוק הצר עוד מישוהו – בלתי נראה אך מורגש בחוש – והלה כמו מדחק בדב במרפק להחיש הליכתו... "שלום לך", נענה דב ברפיון-מה, והקול כמו בקע מעבר לעולם אחר.

"מה נשמע?", שאל הפרקליט כבדרך שגרה, והנה כמו להפריך כל הרגשה, שהוא ואורחיו שרויים בשני עולמות שונים – הם בעולם של ממש והוא בעולם אווירי, שבו שולטות רוחות רפאים, – ענה לפרקליט בשאלה שכולה ריאליזם:

"דומני שבלבלת את היוצרות; האם לא עליי לשאול, מה נשמע שם בחוץ?"

כיוון שהיה מנהל בית-הסוהר בחזקת אורח בלתי קרוא, עמד קצת מן הצד, והשיחה בין דב לבין פרקליטו התנהלה בעברית. ואולם כפעם בפעם התערב אליסטר בשאלות ומשענה דב בעברית – שימש לו הפרקליט כמתורגמן, שכל שרצה לומר למנהל אמר וכל שביקש להעלים – העלים... "הנה, מחר עומדים הם להוציאך להורג", פתח אליסטר ביבושת קול ובטון רשמי, ללא כל נימה של רחמים; ניכר היה בו שמבקש הוא להסתתר מאחורי מסך ה"סתמיות"; "הם עומדים" להוציא להורג, לא הוא; מגער הוא חוצנו מכל אחריות למעשה, וכאן הוא ניצב לפני הנידון כמעט כאיש שאינו נוגע בדבר כלל...

"ואולם, יש עוד אפשרות לדחות את הגזירה, ואולי אף לבטלה לגמרי", המשיך, ומשעמד על כך, שאין דב מסב אליו את פניו ואפשר שאף אינו שומע לו, עבר לדבר אליו בגוף שלישי, כמבקש את הפרקליט לתרגם לו

את דבריו. "הדבר מותנה בכך, אם יסכים לחתום על בקשה לערער לפי מועצת המלך..."

דב לא המתין לתרגום והשיב ללא כל שהייה:

"איני מכיר בסמכותה של מועצת המלך..."

"אל לך לשכות, מר גרונר", פנה אליו לפתע אליסטר בנימה שבדרך-ארץ, ומתוך דבריו עלתה נעימה ברורה, המעידה שצד נוגע הוא בדבר עד למאוד, "כי ההחלטה על הוצאתך להורג מחר ב־8 בעינה עומדת..." דב נשתהה לרגע קט בתשובתו ועל כן היה לו הפעם לפרקליט הסיפק לתרגם את דברי המנהל לעברית.

"אמור לו", ענה לבסוף דב מתוך שוויון-נפש גמור, "כי אין זה קשה כלל להיתלות אם יודע אדם על שום מה הוא נתלה..."
ואחר הסב פניו אל פרקליטו והמשיך:

"לא אשים עצמי לצחוק ואחזור בי מדרך התנהגותי... לא הכרתי בזכותם לשופטני ואיני מכיר בסמכותם לשבת על מדוכת ערעורי... הרי ידעת, כי יכולתי להתגונן ב'בית המשפט' שלהם מלכתחילה, ואתה, בתורת עורך-דין יודע, כי אילו הרכנתי ראשי אפשר שהיו מוציאים עליי פסק-דין אחר לגמרי... הצהרתי בפירוש שאיני מכיר בהם... כך עשו גם חברי הארגון שקדמו לי ומן הסתם יעשו כן גם אלה שיבואו אחריי... איך אוכל עתה לחזור בי ולבטל במחיידי את עמידתם הגאה והמוצדקת?!"

הוא דיבר כעס כבוש, כאילו פגעו בציפור נפשו, בעקרון חיים מקודש עליו ביותר, ומשהחריש הפרקליט, הוסיף דב בנעימה שקטה יותר:
"רק אחת אני מבקש לדעת: האם יש לך הוראה מן הארגון שעליי לחתום?"

"לא, לא", ענה לו שרידי חפוזות, "אין לי כל הוראה כזאת; עליך להכריע את גורלך על דעת עצמך. כל החלטה חייבת להיות שלך בלבד..."
"אם כך", אמר דב בתקיפות, "מנוי וגמור עימי שלא לחתום על כל בקשות לערעור ואף לא על עצומת חנינה... את חשבוני שלי כבר עשיתי. אין טעם שעניין זה יימשך בצורה זו... מוטב לשים קץ לפרשה זו מהר; איני רוצה כי ייטלו את נשמתי טיפין טיפין..." דב דיבר מתוך שלווה-נפש. כל-כולו עמד מוצקות על קרקע העולם הזה, הממשי והמציאותי, כמו נתפשט מן ההווי הערטילאי שאפף אותו דקות ספורות

קודם לכן, כאילו הוחזר ממישור חיים אחר לסלק חשבון אחרון. דיבורו שוב לא היה מאונס, אלא קלח בשטף, וגם תנועותיו היו חופשיות יותר; דומה, כי אותו זר בתא המוות הניחו לנפשו ופרש למלכות צללים שלו...

משנשתרר שקט בלתי נוח אמר שרידי במגומגם ותוך מאמץ, כאדם המנסה לחלץ עגלה תקועה בבוצ על-ידי משיכת צד ביצולה:
 "אבל... עליך לדעת, כי אם תידחה הוצאת פסק-הדין לפועל... אולי אפשר יהיה לצפות להתפתחות חדשה במאורעות..."
 דב קיטעו בדברים:

"לא, בשום פנים ואופן לא אוכל לנהוג בדרך הגיחוך... ולא עוד אלא שהם אינם מבטיחים אפילו לתת לי את חיי אם אחתום..."
 הוא הטעים שלא במתכוון את המילה חיי ומתוך כך נתברר, שאפילו ברגעים אחרונים אלה עדיין הבהב אי-שם במסתרי נפשו צל תקווה של הצלה...

"האמן לי", המשיך דב כמסביר בנחת, "כי אין לתת אמון בבריטים; הם פשוט רוצים להרוויח זמן..."

אף שלא הבין אליסטר את השיחה לפרטיה תפס את משמעותה הכללית; דב עומד במרדו ובעקשנותו, ושרידי אמנם אישר לו הנחתו זו:
 "אין בדעתו לחתום על כל בקשות..."

אליסטר נרתח והזעם כמו הוצבר מכל חלקי גופו ונשתפך כנהר דם על פניו הנוקשים. עיניו הכחולות כמו הפיצו צינה מקפיאה והפיקו תהום של רשעות ואכזבה פתוכות זו בזו. הנה נכשלה שליחותו, ובמה יצטדק לפני הממונים עליו? הוא סינן את דבריו בעד שפתיו ההדוקות בשריקה צורמנית:

"אמור לו, שכיוון שכך אין לי ברירה בלתי אם לדבר עם הרב על סידורי הקבורה מחר..."

דב לא הגיב על האיום, לא זע, אף לא הניד עפעף.
 "בוא!" אמר אליסטר כשהוא קורץ קריצה עצבנית בעיניו אל הפרקליט, ולא נשתהה במקום אלא נעתק בבת-אחת ממקומו והחל מפסיע בצליעה לעבר שער המסדרון. שרידי נגרר אחריו בלא חמדה, כאילו כפאו שד, ומפעם לפעם הסב פניו אל הצינוק...

ליד הפתח נעצר אליסטר לרגע קט, כאילו כרע תחת משא כבד; היה עליו להתפרק ממועקה נפשית, שאותה נבצר ממנו להכיל. "היודע אתה", אמר אל הפרקליט, "מעודי לא ראיתי..." וכאן שקל את דבריו בזהירות; תחילה ביקש לומר "איש עז-נפש כזה", אך ברגע האחרון עלה בידו לבלום את רגשותיו וחזר ולבש את אדרת השררה, וסיים "אדם כזה..."

דב לפת בחזקה את סורגי הדלת ושקע בהרהורים. ריקנות מעיקה ירדה על כתפיו העייפות ומילאה את ליבו. אחר הסב לאחוריו ושחוח-גו ביקש לחזור אל מצעו. אותה תחושה לא ארצית שבה ונשתלטה עליו ובמראהו המצומק גילם אותו מאמר ישן-נושן: איזהו בן העולם הבא? זה שכופף קומתו ונכנס, כופף קומתו ויוצא... שוב צמצם פסיעותיו והתנשם עמוקות, כאילו נחנק בעטייה של צרות התא. מבלי משים גירד כתפו והפשיל ראשו לאחוריו, כמבקש לגרש מעליו מגע יד מבחילה: הזר חזר ופלש לתחומו... הוא השתטח על המצע והליט על עינו מפני אורה הצהבהב של נורת החשמל. ג'ורג' הרגיש מרחוק ברוחו הנכאה ולא חזר אל משמרתו. רק בשעה מאוחרת, כשהגיעה אליו הידיעה על החטיפה וההודעה על נסיגתם של השלטונות ששודרה ברדיו, חש אל דב לבשרו: "חברייך חטפו שופט בריטי בתל-אביב", אמר בקול צוהל, "ומפקד הצבא דחה את תלייתך..."

נהרה מוזרה התנסכה על פני דב; גיל ומכאוב שימשו בה בערבוביה, אך הוא לא הגיב במילים...

השופט סטורמי שוחרר, אך המתח בארץ לא פג. נהפוך הוא: סערת הרוחות גברה והלכה. הגנרל בראון-הולר הרים ראש והחל חורץ לשון כלפי הארגון בתאווה נקם: דחיית הוצאתו לפועל של פסק-הדין הייתה, אמנם, לזמן בלתי מוגבל, אך כלי-עצמה לא הייתה אלא הוראת שעה בלבד, משל לתליין המניח את קורבנו עד להשחזת המאכלת...

היישוב העברי היה שרוי בהלך רוח של אימים. שלטונות הצבא נלאו מלדבר אליו לשלום ואיימו להשתמש כלפיו במטאטא השמד. הגיעה

השעה לנכש את "העשבים השוטים" ולעקור את הרע משורשו! אם אין בכוח המנהיגים היהודים – או שאין רצונם – לשים קץ לטרור, ינקטו ראשי השלטון את האמצעים הראויים, ככל העולה על רוחם, ותחולנה התוצאות על ראשי אשמים וחפים מפשע כאחת...

וקודם כול יש לשבור את עקשנותם של המורדים!
חייב אותו דב גרונר לכופ ראשו כאגמון, לכרוע ברך, לקרוס ולהתחנן על חייו... לחתום על בקשת ערעור או חנינה...
ולא – דמו בראשו... ובראש אחיו היהודים!

משנודע לדב על מחול השטן המשתולל בחוץ הרגיש שלא בנוח. רוח פרצים הבקיעה אל תאו הצר. עד שלא ידע על הדחייה בהוצאתו לפועל של פסק־הדין, הכין עצמו לעקדה, השלים עם המוות. המפגש בחדר התלייה בשעה 8 בבוקר שוב לא הבעיתו. משסילק את חשבון החיים דימה את העלייה לגרדום למישוט בן פסיעתיים ברפסודת חלום לעברו השני של נהר...

התפנית החדה במהלך המאורעות ערערה בו לרגע קט את יציבותו הנפשית. אדם, שהשלים עם הקץ, שוב אינו מעוניין בימים ספורים, שאולים מגנזי החיים. עתה ניטל עליו לאמץ כל שריר כדי להחזיק מעמד ולא להיסחף במערבולת...

עורך־הדין יששכר לוי, פרקליט ירושלמי נודע, רתם עצמו למלאכת קודש – לגבות מן הנידון חובת נאמנות בטובתו, ואם לא יעלה הדבר בידו – לסחוט ממנו את החתימה בעל־כורחו.

סמוך לשעה ארבע אחר הצהריים פתח ג'ורג' את דלת הצינוק וקרא לדב:

"בוא!"

דב נער ממקומו בבהלת־מה. ליבו החל פועם בחוזקה.
"לאן?" שאל בנחת, ללא כל צליל של ריגושי לב תוך כבישת סער פנימי.

ג'ורג' משך בכתפיו ופרש ידיו לצדדין תוך פיזול עיניים כלפי מעלה, כמבקש לומר: – קיבלתי הוראה – ותו לא... מאלה היושבים שם למעלה...

– זה הסוף, – חלפה מחשבת בזק בלב דב, והכרה זו עוד גברה בו משהניח לו ג'ורג'י הפעם ולא כבל ידיו באזיקים.

ואולם, הרהור זה, כשם שהוא בא בפתע כך נגזז בפתע; הם הפסיעו לא אל חדר התלייה הסמוך, אלא בכיוון ההפוך – אל שער המסדרון. דב הוכנס לחדר הספרייה, בדיוטה השנייה של בית־הכלא. בפתח כמעט שנתקל באליסטר, שנחפו לצאת, הפטיר כלאחר־פה "שלום" ממורמר ואמר חטופות:

"מישהו בא לראותך..."

דב מצמץ בעיניו כאדם שלא הורגל בחילופי פתע של אור וחושך. החדר הנרחב היה טבול כולו באדמומית של טרם שקיעה, אך מן הפינות כבר החלו עולים צללים אפורים, הדוחקים קרני חמה תועות להחזירן לנרתיק ארגמן שלהן.

מאחד הכיסאות כמו ניתר אדם ממוצע קומה ועב־בשר כלשהו, הוציא סיגר מפיו ואמר בקול מתרונן:

"מר גרונר?..." הרשה־נא לי להציג עצמי... אינך מכירני... שמי יששכר לוין, עורך־דין..."

דב כיווץ גביניו כמנסה להיזכר. שמו של הפרקליט היה ידוע לו מן העיתונות, אך מעולם לא נפגש עימו פנים אל פנים.

"הוא־לנא לשבת, מר גרונר..." ומשאך הספיק דב לשבת על הכיסא שממולו, המשיך הפרקליט בדיבור, כחושש שמא ינותק רצף השיחה:

"באתי להסיח עימך בעניין רציני מאוד, כאשר תשער..."

דב נעץ בו מבט כמבקש לתהות על קנקנו. פני הפרקליט נראו לו בצקות וחסרות צביון, מגולחות למשעי, כאילו כדי לשקף את אור עיניו החייכניות. טיפוס אופטימי, רואה הכול מבעד לצעיף ורוד... שפתיו פשוקות מבעד של טוב־לב ומתוך פיו מתנוצצים שני טורי שיניים לבנות.

"באיזה נושא?" שאל דב לתומו, אף שבליבו ניחש במה מדובר:

בחתימה...

"סבורני שיכול אתה לשער", נענה לוין בבת־שחוק, כחושש לקרוא את העניין בשמו וכחוכך בדעתו, אם כבר הגיעה השעה להפסיק משחק סחור־סחור, "הרי אתה עומד כיום במרכז הסערה..."

דב לא הגיב. עיני הפרקליט נחו עליו לשנייה קלה וסקרו אותו במבטי

תמיהה: – כלום זהו הלוחם שיצאו לו מוניטין? – כחוש גוף, כמו אכול רזון, צמוק לחי ולסת שמוטה כלשהו, מגודלת שיער מחמת הצלקת. "באתי להציע לך, מר גרונר, כי תחתום על בקשה לערעור למועצה הפרטית של המלך..."

"וזאת אין בדעתי לעשות", ענה לו דב בפסקנות, "לא אעשה דבר המנוגד לעקרונותיי... בוודאי ידוע לך, כי לא השתתפתי במהלך המשפט, שלא היה אלא הצגה ריקה... ממילא איני יכול לבקש ערעור על משפט שבעיני לא נערך כלל..."

"הנסיבות נשתנו מני אז", אמר הפרקליט בנחת כמהרהר בקול רם, "החתימה שוב אינה עניין פרטי שלך... גורל כל היישוב תלוי בה..."

דב העמיד בו פנים תמוהות:

"כל היישוב?... מה סמיכות פרשיות יש בין פסק-דין המוות שהוצא עליי לבין היישוב?... הניחו לי ללכת בדרכי שלי... מי ביקש מידכם להתערב בגורלי?"

נעימת תרעומת עלתה מדבריו, אף שניכר היה בו שהוא עושה מאמץ לכבוש את כעסו.

"הוא אשר אמרתי", נענה הפרקליט והפעם תוך הרמת קול, "אינך מכיר את מצב הדברים. אתה מסתגר לך בתאך הצר ואינך יודע מה מתרחש בחוץ? היודע אתה כי סיוט כבד רובץ על היישוב?...! פרשת החטיפות אינה משחק ילדים והיא עשויה להיגמר בהרס... ואולי אפילו במלחמת אחים... היודע אתה איזו אחריות אתה מטיל על שכמך?"

"אני נאבק על חיי, מר לוינ", אמר לו דב בקור-רוח ובדרך ארץ, כמבקש להעמידו על טעות של מה בכך, "ואף שאני מוכן לכול... אתם מקשים עליי את דרכי..."

"אבל עליך להבין", התעקש הפרקליט, "כי מדובר כאן לא רק בחיך... ומה אם יבצעו הבריטים את פסק-הדין... ואז תתחיל שרשרת הנקם, ואולי יטילו השלטונות מצב צבאי על הארץ... ואז חייהם של רבבות יהיו תלויים להם מנגד!... אמרתי לך, – הנסיבות נשתנו..."

לשנייה קלה כמו נעלם הפרקליט בתמרת עשן הסיגר שנשף ודב כמו נצטנף בעולם הרהורי: – אפשר שהצדק עימו; הנסיבות נשתנו... קודם לכן היה הוא אדון לגורלו, ואילו עתה הוא כדור משחק בידי זולתו...

אפילו למות בשקט אין מניחים לו, אלא תובעים ממנו במפגיע לחתום על צו קבורה לעצמו...

"אם טובת היישוב מחייבת", המשיך הפרקליט, כאילו כבר מצא נתיב ללב איש שיחו, "עליך לחתום... ולא זו בלבד, אלא שאני מדבר גם בשם אחותך, יהודית, שייפתה את כוחי לעשות את כל המאמצים למענך..."

"אחותי?!"

הקריאה הייתה מהולה בנימת צער. גבו נכפף בפתאום כמו תחת משא יגון; עצם הזכרת שמה הסבה לו נקיפת לב; – למה מבקשים לערב גם אותה בפרשה? ומי יודע, אולי יגרמו אף לכך שהיא עצמה תבוא לכאן! כמה נתאווה למנוע את ביקורה בארץ! אין הוא רוצה כי תראהו בנוולותו – בלסת השסועה ובבגדי ארגמן מרופטים שלו... רק לא זאת! כל השבועות האחרונים, גם כשהיה שרוי לעיתים במרה שחורה, במצוקה ובייסורי גוף – התנחם בכך, שהיא לפחות לא תדע מכל זה... המכתבים שכתב אליה שפעו אופטימיות ואמונה, כי בסופו של דבר יבוא הכול על מקומו בשלום... ועתה שוב היא עולה מן התמונה העכורה של המציאות העגומה שלו, אף שהיה משוכנע כי כבר ניטשטשה ברקע הזיכרונות...

"מה ראתה אחותי פתאום צורך לפנות אליך?..."

עגנת שיממון העיבה את פני הפרקליט; דומה היה כי נעלב. הוא הניח את הסיגר על גבי המאפרה שעל השולחן והחל חוכך את טבעת הזהב הענודה לאחת מאצבעותיו העבות. – טבעת אימי בוודאי שלא תעלה על אצבעו, הרהר דב, ולעצם המחשבה הציף את פניו גל דם לוהט. שוב הוא חוזר אל נתיב הזיכרונות וכאילו חוזר ונכנס למעגל שנסגר זה מכבר...

"כלום אין אתה מאמין לי?" שאל הפרקליט כנפגע, ובתוך כך קם מכיסאו והחל מפסיע בחדר. הוא התנווד כלשהו תוך כדי הליכתו, וכנפות מעילו התבדרו לצדדין במשב הרוח שהוא עצמו הקים. דומה היה כאילו אין המעיל מתכפתר מחמת כרסו המזדקרת. רק עתה הבחין דב בארשתו הלוונטינית של הפרקליט. די לו לחבוש תרבוש עם ציץ מתנופף והריהו בן המזרח לכל דבר...

בטרם הייתה שהות בידי דב להשיב, נפתחה הדלת ואל תוך החדר הציץ אליסטר. הוא לא אמר דבר. אך בפניו הצטייר סימן שאלה גדול: החתם או לא חתם? – והוא אף לא המתין לתשובה; הכרת פניהם של

שני היושבים בחדר ענתה בהם שהתמודדותם נמשכת וכי בינתיים שרויים שניהם במצב של "תיקו"; על כן חזר אליסטר וסגר את הדלת בטריקה... רק עתה, למראהו של המנהל, מצא דב פתרון לשאלת שינוי המקום. כל אותה עת נטרד במחשבתו: למה הביא אותו מנהל בית־הכלא לחדר הספרייה תחת אשר יקיים את הריאיון עם הפרקליט בצינוק? – הדבר נעשה במתכוון; אליסטר ביקש לעורר בו תשוקת חיים בנוף החדש... סגולה לחתימה...

"אחותך שלחה אליי מברק", המשיך הפרקליט, ואף שניסה להסתיר את נימת החשיבות העצמית – לא עלה הדבר בידו; ניכר היה בו שהוא שואב סמכות מכוח שולחיו, "וכבר הגשתי בשמה תזכיר בעניינך לנציב העליון..." "הרי ידעת, מר לוי", אמר דב לאחר דממה ממושכת, "כי בעיניי שקול קולו של מישוהו אחר..."

לוי ירד לסוף דעתו מיד.

"אני משוכנע", אמר, "כי אם תחתום יהא זה גם לטובת הארגון..."

"האם יש לך הוראה כזאת מן הארגון, שעליי לחתום?"

לשמע שאלה בוטה זו נבעת הפרקליט קמעה ונרתע לאחוריו, העביר ידו על שער הפשתן המדולדל שעל קרקפתו, ישב על כיסאו וחזר ונטל את הסיגר אל פיו. "לא, אין לי הוראה כזאת מן הארגון... אין הם מצווים עליך לחתום, אך אם תחתום לא ירגזו עליך..."

הרי לפניך פרצופם האמיתי של עורכי־דין, אמר דב בליבו. תמיד ובכל הנסיבות אמנים הם בנקיטת לשון משתמעת לשתי פנים, מעשה אוראקל. רוצה אתה, הרי מתפרש העניין לצד אחד, ואם ניחא לך בפירוש מנוגד – אף לכך יש סימוכין. אין לך עורך־דין שאינו מזמן לו מלכתחילה שתי כניסות; מסלק אתה אותו מן הדלת הקדמית והרי הוא חוזר ומופיע לפניך, ללא כל נקיפת מצפון, דרך הדלת האחורית... יכול הוא לאחוז את החבל בשלושת קצותיו – שני קצוות, המקובלים על כל הבריות, וקצה שלישי – משלו...

"האם נשלחת אליי גם מטעם הארגון?" ביקש דב לדעת ברורות.

"הם דיברו עימי", ענה לו לוי מניה וביה, ללא כל שמץ מבוכה.

"ומה אמרו לך?"

"הם אמרו לי, כי עליך להחליט על דעת עצמך. עליך לתאר עצמך

כאילו אתה מפקד בחזית על פלוגה שנותקה מן העורף... מכאן שאתה רשאי להחליט ככל העולה על רוחך... יד חופשית לך בדבר..."

דב נשתתק לרגע קט, תפוס הרהורים. דברי הפרקליט על הפלוגה המנותקת מן העורף עוררו בו הקשר זיכרונות מימי איטליה, אף הזכירו לו צלצול פעמון גורל ישן-נושן: מילדותו כאילו רדוף מזל רע הוא; מאז ומתמיד היה בחזקת חייל המנותק מן העורף, מזנב אחר המחנה, לעולם אינו מגיע למחוז חפצו: האחרים מקדימים אותו והוא פורע את חשבון הכלל...

"לא, לא, אדוני הפרקליט", כמו ננער בפתאום והחל דוהר בדיבורו, כדי לא להיות בין נחשלים, "ההסבר האחרון שלך הוא מופרך מעיקרו... אין לי יד חופשית. יש לו לארגון עקרון יסודי: הוא אינו מכיר בסמכות המשפטית של הבריטים... לארצנו בא זר, פולש, תקע יתד לשעה ומבקש להישאר בה לצמיתות, הקים בית-דין, חומס את האוכלוסייה, גוזר גזרות, מתנכל לזכויות היסטוריות... ודורש עוד שנכיר במעשי הרשע שלו... לא, לא, כך בוודאי שלא אמר לך הארגון..."

"סלח-נא לי, מר גרונר", אמר הפרקליט בנעימת התנצלות כמתגונן, "איני רוצה שתפרש את דבריי שלא כהלכה... לא אמרתי לך, כי הארגון מצווה עליך לחתום... רציתי לומר, כי היה לי הרושם שהם מעוניינים כי תחתום, אם גם לא אמרו לי זאת במפורש..."

"ובכן, בשם מי אתה מדבר?"

"כבר אמרתי לך, כי באתי אליך בשם המוסדות ובשם אחותך יהודית, וכל שאמרתי לך – בשמי אמרתי לך... אנשי הארגון הסבירו לי רק בדרך אותה דוגמה של המפקד המנותק מן העורף..."

"ובכן, אינך מדבר בשם הארגון", שיסעו דב ובתוך כך הניף כפות ידיו לצדדין, כמפריח ציפורים שבויות; מבלי משים עשה תנועה רבת-משמעות, כאות שהשיחה צריכה להגיע לקיצה.

לשניות ספורות נשתררה דממה בחדר. מבטיו של דב נישאו אל אצטבאות הספרים לאורך כותל המזרח, – ספרי חוק עבים, כרכי תקנות ותקדימים, פסקי-דין ופקודות לשעת חירום. באופן סמלי מכורכים כל אלה בבד אפור-שחור ועל גבם מזדקר שלט שני האריות המוזהבים, דהויים כלשהו מרוב שנים. אם תרצו, מהרהר דב, הרי לפניכם תולדות הקיסרות

הבריטית באספקלריה של שלטון שעבוד ודיכוי, ניצול עמים ואוצרות להאדרת ה"כתר". כלום יש מקום בים דמים זה לאידיאלים של מוסר, ומה נותר מ"משא האדם הלבן", שעליו שר קיפלינג את מיטב מזמוריו?... הערב ירד בבת־אחת ובהתפרש הצללים כמו גבהה לפתע תקרת החדר ועמודי אופל הוצבו בירכתיו לתומכו. מישוהו מן החוץ הדליק את נורת החשמל. אורה המבליח והמהבהב כבמצמוץ עיניים חולני הזכיר לדב את טעמה התפל של דייסת בית־הכלא. הוא שלף מכיס מכנסיו ממחטה צבעונית, מזוהמת, כדי לנגב את הריר הזב מפיו דרך לסתו השמוטה, ובלע רוקו כתקוף יובש גרון.

"אתה בוודאי מעשן", אמר לוין בחופזה, כאדם החש לתקן משגה שעשה בלא יודעין. הגיש חפיסה פתוחה לדב ומשנטל הלה סיגרייה, תקע הפרקליט ידו המגושמת לתוך כיס מעילו, הוציא מצית והדליק אש במחי שפשוף אחד. "סלח־נא לי על שלא הצעתי לך קודם לכן..."

"תודה...", אמר דב ושאף את עשן הסיגרייה במלוא ריאותיו. ריח של טבק אנגלי מתקתק עלה בחדר, בעוד שהפרקליט הוסיף לקטר את הסיגר שלו במעגלי אד לבן.

"עדיין אנו סובבים באותו חוג", המשיך הפרקליט כאדם רבי־גע; נימת ייאוש עלתה מדבריו. זה למעלה משעה שהוא נמצא בחברתו של דב ועדיין תוצאת שליחותו אפס; קיפאון גמור. המשא־ומתן מזדחל בעצלתיים, ומכל מקום לא נוח לו לנהל כמעט חד־שיח. לאחר שהוא נמלך בדעתו הוא מחליט לנסות ולהבקיע את "טירת" העקשנות מכיוון אחר.

"מי כמוני מוקיר את עקרונותיך, מר גרונר... כלום צריך אני לספר לך, מה גדולה ההערצה שהיישוב רוחש אליך?... עמידת גבורה שלך אין לה כל תקדים..."

חיוך קל נתחלחל אי־שם בקרביו של דב, אך משעלה קפא על שפתיו. אחד מתכסיסי עורכי־הדין, הרהר – החנופה, אך מחמאותיו של הפרקליט עוררו בו הרגשת קבס שמקורה ביתר מתק שפתיים.

"חשבוני הוא פשוט ביותר", אמר לבסוף, "ויש בו טעם הגיוני... הארגון מעוניין להלום כל עוד הברזל לזהט... עם חטיפת השופט הוכשרה הקרקע למתן חנינה... היום, מחר, יירתעו הבריטים מלתלות אותי; הם יהיו נאלצים להיסוג אחור צעד אחד... זהו פתח יחיד להצלתי. אך אם אחתום – אתן

להם את ההשות הנחוצה להם לטשטש את עקבות נסיגתם... בעוד שבוע, בעוד שבועיים, שוב לא יזכור איש את המניע לחטיפתו של השופט וקל יהיה להם לגוררני אל עמוד התלייה..."

למשמע החשבון הקר עברה צמרמורת בגופו של לוי. בשרו נעשה חידודין ובעיניו הפעורות הרוחצות בלובן, הסתכל אל שער זרועו המסמר... הצעיר מדבר על "תלייה" בקור-רוח שלא ייאמן, במין פטליזם שלא מן העולם הזה, כאילו היה זה מעשה יום-יום – כלגימת ספל קפה ב"טעמון", או כקריאת עיתון בשעת נסיעה באוטובוס לשכונת רחביה... מניין שאב עוז נפש זה ומהם מקורות הגבורה שמהם הוא יונק?... לרגעים דומה עליו, כי לא דב מדבר אליו, אלא מישו אחר, המסתתר כאילו מאחורי גבו... כמו נתחלף לו ה"אני" שלו ב"אני" של זולתו, איש העשוי ללא חת, שאין להזיזו מהחלטתו אף כמלוא הנימה... יתר-על-כן, פעמים הוא עושה אוזנו כאפרכסת לשמוע קול אדם שלישי, אף מדמה בנפשו, כי דב מדבר על עצמו בגוף שלישי: "...הוא לא יסכים בשום אופן לחתום...", "הוא לא יפר את עקרונות ארגונו..."

פתיחת הדלת ללא נקישה עקרה את לוי מעולם ההזיה. שוב נכנס אליסטר לתוך החדר, וברי היה כי אכול סקרנות הוא לדעת מה עלתה לו לפרקליט במשא-ומתן הממושך; אך הפעם נמצאה לו למנהל בית-הסוהר עילה להפריעם, שכן נשא בידי מנורת נפט עם עששית מפויחת, הניחה על השולחן החשוף מכול וכול וחזר כלעומת שבא בלא אומר ודברים... למראה המנהל החליט לוי להחיש את קצב הדיונים ככל שניתן לו. "ולי יש חשבון אחר", אמר בנימת התרברבות שנתרוקנה מלשדה, "הנני בטוח, כי רק עלי-ידי חתימתך תינצל... אף שוחחתי על כך עם היועץ המשפטי של הממשלה... הרי ידעת, כי יום שלם ישבו פקידי השלטון על מדוכת עניינך, שקלו את הבעיה מכל צד... היו רבים שביקשו להפך בזכותך ולגלות דרך של מוצא... בטוחני, שאם רק תחתום ימתיקו את גזר-הדין..."

"על סמך מה אתה אומר זאת?" שאל דב. "איני רוצה שתקבל את הרושם שאין אני רוצה בחיים... אבל גם כשאדם עומד על סף המוות עליו לנהוג בהיגיון... איני רוצה להיאחז במדוחי שווא..."

"לא מדוחי שווא", קרא לוי בתרעומת, "אני אומר לך דברים של

טעם, ואתה אומר לי 'מדוחי שווא'... קיבלתי הבטחה מפורשת מן היועץ המשפטי, שעיימו נפגשתי במשרדו אחר הצהריים... בנוכחותי צלצל הלה למזכיר הראשי ולנציב העליון ולמפקד הצבא והוסכם על הדרך להפגת המתחיות... תחילה תחתום על בקשה לערעור, ומיד כשייוודע הדבר ברבים, יחון אותך הנציב העליון, כלומר ימתיק את פסק-הדין... זו תהא כעין פשרה: הלוחם העברי הנועז ייסוג מעמדתו הנוקשה צעד אחד ולאחריו תיסוג צעד אחד גם הקיסרות הבריטית האדירה בכבודה ובעצמה..."

בתוך כך עשה לוין תנועת יד רחבה ולא יכול להסתיר את חיוך ההנאה העצמית שנשתתף על פניו לנוכח רעיון ההשוואה המחמיאה לדב שהבריק במוחו... ואולם משלא גילה כל אותות התפעלות באיש שיחו המשיך בטענותיו ואמר: "ובהכרה פורמלית זו יסתפק השלטון..."

הוא נעצר בדבריו ומיד תקפה אותו הרגשה, כי עשה משגה ועתיד דב לתופסו בלשונו.

"אתה חוזר לנקודת המוצא, אדוני הפרקליט... הרי אמרתי לך וחזרתי ואמרתי, שמבחינה עקרונית איני יכול להכיר בסמכות הבריטית... לגבי ידי אין מועצת המלך קיימת כלל ועיקר... היא הוקמה בשביל נתיני המלך, לא בשביל מורדי יהודה..."

לשמע תשובה זו עלה הסומק בפני לוין ועיניו נצטמצמו עוד יותר, כטובעות בבשר הלחיים. ניכר היה בו שחמתו בוערת בו. "אל-נא תהיה יומרני מדי, ואל-נא תתנשא", אמר, וכאילו לצורך תיקון טעות, או כמתחרט על מחמאה שנשארה ללא תגמול, הוסיף, "ומה רצונך, כי ראשי השלטון והצבא וכל הקיסרות כולה יבואו לכרוע לפניך ברך?...?"

דב לא הגיב, אלא קם מכיסאו, השיר את אפר הסיגרייה והחל מתהלך בחדר אנה ואנה. תלבושת הארגמן שלגופו שיוותה לו דמות של נכה מלחמה: – הרי לפניך לודר עברי, חשב לוין בליבו, שיצא בשלום מן הקולוסיאום ברומא, עטור ניצחון, אך בלסת שסועה...

"אתה מעמידני במצב לא נוח", המשיך הפרקליט, "ואין ברירה בידי בלתי אם לנקוט פעולות..."

"פעולות!?! שאל דב בתמיהה גדולה, ובפעם הראשונה נשבר קולו מהתרגשות. איך זה מעז הפרקליט לדבר אליו בלשון איומים!

"כן, פעולות...", השיב לוין כמתעקש, "למחר אני מביא לכאן את

הרב יהודה מנחם, שישפיע עליך כי תחתום... הוא מכיר בחשיבות הדבר ויבוא... ולאחריו יבקרך הרב הראשי, שיאלצך לחתום בשם התורה..."

"לא, לא, למען השם לא", קרא אליו דב, "רק אל-נא תטריח לכאן את הרב מנחם ואף לא את הרב הראשי!... למה תבקש להרבות את עוגמת הנפש לכולנו; אין בדעתי לחתום ואפילו יכריזו עליי חרם ושימוני בנידוי... ואפילו אקבל פקודה מפורשת על כך ממפקד הארגון עצמו..."

דב היה נסער. לחצו של הפרקליט הציק לו והיה לו לזרא. למה רוצים הכול להכשילו? והרי אין איש בעולם היודע את מצבו שלו יותר ממנו. רגיש הוא עתה יותר מכל אדם אחר בחוץ, יש בו מעין "חוש שיש" להכרת הנסיבות המיוחדות; מגשש הוא בעולם של ממד הזמן, וכל נימי ליבו קוראים אליו: אל תחתום! את גורל נפשך אתה קובע! ואם תחתום הרי כמו מכרת נשמתך לשטן... שוב רודף אותו "פאוסט" על יצריו הקוטביים המתרוצצים בנשמתו...

"כלום באמת לא תחתום אף אם תקבל פקודה מפורשת לחתום ממפקד הארגון?" שאל לוין, ומדבריו נשמע רמז קל, כאילו תפס את דב בקלקלתו. כלום באמת מהלך יחידי הוא בעולם ופורק מעליו כל עול משמעת?...

"למה, אפוא, אין פוקדים עליי לחתום?... משמע, שאין הם רוצים כי אחתום..."

דב נחלץ ממלכודת הטיעון, אך הפרקליט לא הניח לו.

"כבר אמרתי לך, כי לפי הרושם שקיבלתי אני, מעוניינים הם כי תחתום... מובן, שאיני בקי בתוכניותיהם, אך נראה לי ששוב אינם מאמינים כי ניתן לשחרר מכאן באמצעות תחבולת הברחה... ואשר לחטיפה חדשה... כלום באמת סבור אתה, כי כל הקיסרות עומדת על חייו של בריטי אחד?..."

"אבל, כלום אמרו לך ולו גם ברמז – כי הם מעוניינים שאחתום?" הפעם ניכר בו בדב שקצרוֹרוּח הוא, וכאילו פקע בורג זעיר אי־שם במנגנון ביטחונו העצמי. ספק מוזר החל מכרסם בליבו: שמא בכל זאת אין הפרקליט מבקש לסובבו בכחש; שמא באמת קיבל הוראה נסתרת מאת הארגון, שאותה אין הוא רשאי לפרש בפה מלא? הרי חייל שניתק מן העורף הוא, ומה יודע חייל מבודד על תוכנית המפקדה?...

"לא, הם לא נתנו לי כל רמזים... גם לא יכלו לתת לי כל רמז... כבר אמרתי לך, שהארגון תובע ממך להחליט על דעת עצמך; אתה הוא שתכריע דרכך, הכרתך הפנימית – היא שתקבע. הוסבר לך, כי אין הארגון מצווה על חבריו להיות גיבורים. חיי הלוחם מסורים בידי עצמו, ועל כן לא יאמרו לך לחתום או לא לחתום... הנך בחזקת מפקד הפלוגה שנותק מן העורף..."

שוב חוזר הפרקליט לאותו פסוק ארוך, שהוא כמדקרות חרב בליבו של דב. עומד הוא בפרשת דרכים ואינו יודע לאן עליו לפנות. "הנעלם הגדול" מזדקק אליו בכל מוראו ובפתאום כאילו ניטל כוח ההחלטה ממנו. למה אין מצווים עליו ברורות: לחתום או לא לחתום! למה משאירים הכרעה נוראה זו בידו! מדוע חייב הוא לשאת באחריות המאורעות העשויים להתרחש בעטיו, ומי יודע אם לא ימיט שואה על היישוב ועל הארגון גם יחד! למה מתאכזרים הם עליו, הרי הוא יחיד, חסר אונים, כפות בגוף וכבול ברוח, בתחום הצינוק הצר, בעוד שהם שם, בחוץ, הרבים ויש לאל ידם לשקול הכול ביישוב הדעת ולהחליט כל שיחליטו, והוא יקבל את דעתם ללא כל ערעור... אף אם יאמרו לו להטיח את ראשו בכותל ולרוצץ את גולגולתו... ולא עוד אלא שבלבלוהו לגמרי בשל הסתירות; מצד אחד בא אליו עורך-הדין שרידי ומתוך דבריו מתקבל הרושם הברור, שהארגון מעוניין שלא יחתום, ומצד שני בא אליו למחרת היום הפרקליט הירושלמי וטוען באוזניו, בכל כוח השכנוע שבפיו, כי הארגון מעוניין מאוד כי יחתום... למי עליו להאמין? לרגע קט מתגנב החשד בליבו, שמא לא הוסמך לוין כלל על-ידי הארגון לדבר אליו בעניינו, וביקורו אינו אלא תרמית והונאת דעת...

לוין קרא את מחשבותיו.

"ואולי אין אתה מאמין כי באתי לכאן ברשות הארגון", שאל כמו לתומו תוך הטעמת המילה 'רשות'. דב הרגיש בדיוק הדק: משמע שלא עיכבו בעד לוין מלבוא אליו, אך עם זאת לא הסמיכוהו לטפל בעניינו. ואולם לוין לא הניחו למצות את דקות הבחנה זו עד תומה.

"אינך חייב להאמין לי אלא אם כן אתן לך אות... ואני נכון לכך: סיסמת הארגון לכניסה לבית-הכלא היא: 'מחלפות שמשון'..."

חיוך של ניצחון השתפך על פני הפרקליט, פשט רגליו לצדדין תוך

חריקת כיסאו, שררב שפתו התחתונה וביקש לתלוש באצבעו עלה סיגר שדבק בה.

"ואם רצונך", הוסיף ואמר, "הריני נכון להזמין לכאן אחד מחבריי, מן היושבים בכלא, שיעיד גם הוא, כי נשלחתי לכאן מטעם הארגון..." עיניו של דב אורו, אף שליבו לפיו לא גילה מה פשר הצהלה הפנימית שתקפה עליו לפתע: האם סבור היה, כי בכך יגיע אל האמת, או אולי שמח רק לקראת פגישה עם איש מחתרת לאחר ימי ענות בדידות רבים...

"אדרבא...", נענה דב.

לזין נחפז לצאת את החדר לעשות שליחותו ודב נשאר יחידי, ללא כל משמר. הוא הרתיע קמעה את כסאו לאחור, ואצטבת הספרים דמתה אותה שעה לנד מים העומד לטבעו.

שוב ניחר גרונו ופיו החל זב ריר מלסתו. למחר יבקש מאליסטר להרשות לד"ר מושל, רופאו, לבקרו, כדי לבדוק את לסתו ואולי להצמיד לה אספלנית ארעית.

עשן אביך הסתלסל והתנפץ אל התקרה כקצף גלים. עדיין היה הסוד הגדול מטרידו: למה לא הודיעה לו מפקדת הארגון במישרין אם עליו לחתום ואם לא? למה העתיקו את אצבעות ידיו מדופנת הסירה, בים הפתוח, בליל אופל, והשאירוהו ללא מצפן וללא פנס, לפלס דרכו בכוחות עצמו אל חוף מבטחים?

כעבור דקות ספורות בלבד חזר לזין, – והפעם שוב בלוויית אליסטר חמוץ הפנים, וצעיר מדדה על קביים, שנפצע בהתקפת הארגון על תחנת הרכבת בירושלים, לבוש בגדים אורחיים כי טרם נערך משפטו... "זהו יעקב..." הציגו לזין בפני דב, "אתה רשאי לדבר עימו או לשואלו כל שתאבה..."

"הייתי רוצה להישאר עימו ביחידות..." ביקש דב, והדבר ניתן לו. לזין ואליסטר יצאו חיש-מהר אל המסדרון.

יעקב אישר בפני דב כי הארגון הפקיד בידי לזין את ההגנה המשפטית עליו, אף קרא באותה סיסמה שציטט הפרקליט. ועם זאת גבר בו בדב הרושם, כי מעשה תרמית נעשה כאן: לזין קיבל רשות כניסה דרך דלת אחת ונכנס בשנייה...

"מה דעתך, יעקב" שאל דב, "האם עליי לחתום על בקשה לערעור לאחר שהצהרתי במשפט שאיני מכיר בסמכות הבריטים לדון אותי?..."
 יעקב העמיד בו פנים תמוהות ואחר משך בכתפיו.
 "לא אוכל להגיד לך..."
 "סלחנא לי, יעקב, שהטרחתך לבוא לכאן... באמת לא הייתי צריך לעשות זאת..."

ומשהוצא יעקב מן החדר והפרקליט חזר לשאת ולתת עם דב על כניעה, אמר לו הלה בפסקנות, שנראתה ללוי'ן מוזרה ביותר לעת הזאת: "החלטתי סופית שלא לחתום על הבקשה... שלם אני עם עצמי בהכרעה זו ומוכן אני להמתין לכל התפתחות מאורעות שהיא..."
 לשניות מספר נשתררה דממה בחדר, והשניות נתמשכו באי נוחות מוזרה. מחשבות שניהם ריצדו בדהר פרוץ, בדו־שיח אילם, כמו אצות לקראת התנגשות עננים אפורים, טעוני דם נפש ומרי־לב; אך הסערה בוששה לבוא והשקט העיק, כמגשר על שני תהומות פעורים של זמן.
 בלי משים התנוודד הפרקליט על מושבו כאחוז עווית והכיסא חרק תחתיו. – היודע הצעיר במה הוא משתעשע? התופס הוא כי חייו תלויים לו מנגד והוא עצמו עתיד לשלם את המחיר!...

הרבה נתייגע הפרקליט, איך ימחיש לו לנידון את מצבו! אף שידע, כי ביטחונו העצמי של דב נעוץ בשיגיונו, ראה מחובתו לערטלו מדמיונותיו וסבר אשליותיו. תחילה ביקש להעמידו על חומרת הדברים בעקיפין: "החלטתך נוגדת את המוסר העברי...", אמר בכובד ראש אך במגומגם, כמנסה לשווא לקשר קטעי דברים שאינם מתאחים.

דב לא ירד לסוף דעתו. – למה מרמזים דבריו ומה עניין המוסר לכאן? – ועם זאת לא יכול להסתיר בת־צחוק של לעג, שנתלתה בזווית פיו המעוקם: אין לך דבר מגוחך יותר מאשר ניסיונו של עורך־דין להתכסות באצטלה של מטיף מוסר...

לבסוף, כאילו נתאזר הפרקליט עוז ואמר לדב ברורות: "אתה מפליאני בהתנהגותך... אם אין רצונך לקבל את נימוקיי הנוגעים לגורל היישוב והארגון, תן לפחות דעתך על חייך שלך, על גורלך הפרטי..."
 דב קפץ מכיסאו כנשוך נחש, כולו רוגז.
 "אלינא תעורר נימוק זה בכלל... מה חשיבות יש לחיי בפרשה זו?"

כאשר נצטרפתי לארגון ידעתי, כי עליי להיות מוכן להקריב חיי במלחמה... ממילא אין ללוחם מחתרת חיים פרטיים משלו... הוא שייך לארגון יותר משהוא שייך לעצמו, וידעתי תמיד מה צפוי לי... הנני דורש ממך להוציא את חיי הפרטיים מכל פרשת החתימה..."

קולו הרעיד מהתרגשות. בפעם הראשונה בשעתיים וחצי שעות השיחה ראה אותו לזין בהתפרצות זעם כזאת. עיניו של דב יקדו כמתיזות רשפים. כל ישותו געשה. קנאותו גאתה בו כקנאותם של אלה, המחפשים את הנקודה הארכימדית להשעין עליה מנוף, להפוך את העולם ולהיספות בשואה. מן הסתם, הרהר לזין, כך נראו כל קדושי ישראל מדורי דורות בעלותם בנפש חפצה על מוקדי האינקוויזיציה. סקרנות עזה תקפה אותו לעמוד על מהות התמורה הנפשית המתחוללת בצעיר. הוא התקרב אליו כדי פסיעות אחדות והתבונן בו תוך ריכוז כל נימי התחושה. לאור העששית נשתקף גון ארגמן בגדיו של הנידון בפניו החיזוריים...

– לא, – אמר לזין בליבו – דעתו צלולה עליו בהחלט, אין בו אף שמץ של אי־שפיון...

ומשהסיק את המסקנה שוב תקפה אותו רעדת גוף והוא צנח אל כיסאו כמוכה תדהמה. אף־על־פי־כן, לא ראה עצמו בן־חורין להביא את השיחה לידי גמר.

"ראה־נא דב", אמר וקולו נעשה רך, רווי תחינה, "עד מתי נתווכח?... כלום אינך מאמין לי כי רוצה אני בטובת... כל הצדדים... מה הנאה פרטית תצמח לי אם יעלה בידי להחתימך?... כלום משוא פנים יש לי, או שמא אתה חושד בי כי סוכן הבולשת אני?... ומה אני מבקש ממך?... התבין מהי משמעות חתימתך?... למעשה, אין בה ולא כלום... אין אתה סוטה מעמדתך השוללת את סמכות השלטון הבריטי מעיקרה. בבקשה שעליה תחתום תוטעם במיוחד אי־חוקיותם של כל התקנות לשעת חירום ושל בתי־הדין וכל כיוצא באלו... ובכן מה אתה מפסיד שאתה חותם?..."

מכל הנאום הזה לא קלטה אוזנו של דב דבר. שקוע היה בהרהורים, ששורשם נעוץ הרחק מהווי הכלא, בעולם טמיר משלו. אבל נעימת התחינה של הפרקליט נגעה לליבו בלא יודעין. גל של רחמים מוטט את מבצר ההתנגדות שבנפשו; עמוד איתן נתרכך ביסודו על־ידי מים שקטים

החותרים עמוק. כל ההפצרות והאיומים ושפעת הדברים נתמסמסו והיו כלא היו; במענה רך מצא הפרקליט את נקודת התורפה, נחשף עקב אכילס... שוב צפה ועלתה מנשמתו של דב הרגשת אשם, שזעקה אליו: יש לפרוע את החוב ולסלק את החשבון...

"עייפתי מכל הדיבורים", אמר לבסוף, והקול שוב לא היה קולו, וכמו נישא ממרחקים, קול 'אני' שלישי... "אחתום ובלבד שתניח לי..." לזין לא האמין למשמע אוזניו; הרגשה מוזרה פיעמה בו – הרגשת ניצחון שיש לו לפרקים לאדם במשחק השחמט לאחר שעות מאבק קשות ומפרכות, כשאור "תיקו" נצחי מתנצנץ אליו באופק... ברגע הראשון היה תקוף חרדה, אף ביקש להירתע: אין זה נאה לכוף ניצחון על יריב כזה... ואולם אחר נמלך בדעתו שחלילה לו להרפות מ"טרפו"...

הוא קירב את כיסאו של דב אל השולחן, פרש לפניו גיליון נייר ושלף מכיסו עט, ואחר הכתיב לו שורות מעטות. דב רכן על הנייר, לאה ממאמץ היום, וכתב כל שנתבקש לכתוב באותיות גדולות, בקווים גדולים, בלתי סימטריים, בפסקנות... הפרקליט גחן עליו; המסמך שלפניו שיקף עקשנות שאין לה גבול... הוא קיפל את הגיליון, הניחו בתיקו, לחץ את ידו של דב, ואמר: "אני משוכנע כי הכול יעלה יפה..."

"איני בטוח כלל שהיטבתי לעשות..." ענה דב במהרה.

"אם כך, הרשות בידך לבטל את חתימתך..."

אם כיוון דבריו אלה למחשבות ליבו ואם לא כיוון, מכל מקום נאמרה תשובתו כמזן השפה ולחוץ.

"לא, לא, אם חתמתי שוב לא אחזור בי..."

אדישות כבדת מטען ירדה על דב. שוב לא היה כבבואו לכאן, בשעה 16:00... לפתע כמו נשתחרר מכל טרדה, כאילו מחה בספוג סמוי את עקבות העבר...

לזין הביט בשעונו; המחוגים הצביעו על השעה 18:55...

בור-ברגע, כאילו הועברה הידיעה בבוק אלחוטי אל החוץ, נפתחה הדלת ושוב הציץ אליסטר פנימה. גון פניו נשתנה. הפרקליט קרא אליו בקול, ספק מתרונן, ספק מדוכדך: "הוא חתם..."

דקות מספר לאחר מכן קיבל לזין את נציגי העיתונות כולה בבשורה: "הוא חתם..."

חיש-מהר פשטה שמועה זו בכל העולם.
 משהוחזר דב אל תאו נעץ בו ג'ורג'י מבט תימהון. ניכר היה בו
 שמשותק הוא לשאול שאלה, אך אינו מרהיב עוז בנפשו.
 "אני מרגיש שעשיתי את המשגה הגדול ביותר בחיי..." אמר למלווהו
 כמשיב על שאלה שלא נשאל.
 הכול היו סבורים, כי על-ידי חתימתו הציל דב את חייו; היחיד שכפר
 בכך היה דב עצמו...

משחזר דב לתאו בתום שיחתו הממושכת עם הפרקליט, כמו רפה המתח.
 כמה ייחל לשלווה שתבוא לאחר דו-שיח העינויים! אולם בצונחו אל
 המזון ירדה עליו עייפות כפויה, שהייתה תלויה על בלימה, כחוט שיערה,
 בטרם עברה על גדותיה. כל אותה ציפייה לשעת המנוחה לאחר סערת
 הדברים לא הייתה אלא אשליה – פאטה מורגנה של הנפש. המחשבות
 הוסיפו לרצד במוחו המיוגע בסחרחרות טורדנית של שאלות ותשובות.
 עדיין היה מנקר בליבו ספק הפסיחה על שתי הסעיפים. שוב עמד על
 האמת הישנה-נושנה, כי החיים כמוהם כמשחק שחמט, אשר אם עושה
 בו אחד השחקנים צעד מוטעה – אבוד כל המשחק ואין דרך חזרה, והכול
 מתחיל להידרדר אל הקץ הבלתי נמנע...

הוויכוח הממושך עם הפרקליט מיצה את כל כוחותיו ובפעם הראשונה
 בימי מאסרו תקפה עליו תחושת היעדר תחושה, ריקנות גמורה והרגשת
 אפסות. מי הוא ומה הוא – שאל את עצמו, ומאי-שם פנימי בקע אליו
 קול בלתי מוכר: אד מוצל מאש שנסתנור מעשן עצמו, בועת קצף
 שנפלטה מנהר דמים והיא נסחפת לתוהו אין-חקר...

הוא עמד על סף העילפון וזיעה קרה כיסתה את גופו, אך חוט
 מחשבתו הוסיף להתפתל ולהישזר בצלילות הדעת. בבהירות מוזרה נצטייר
 לו בדמיונו רעיון מוחשי: יכול אדם ברוב מחשבה להתנדף ולהיות רוח,
 שלד הגות ללא אחיזה בקרקע של ממש; גוף ללא יצרים ומכאובות, כולו
 דיוקן נשמה, נר דועך שהדונג שלו הולך ומתמסמס, בהוב אחרון, מבליח,
 לפני הכיבוי הסופי ומישוט עם רוחות תבל באין מטרה...

נקישה חזקה בסורג הדלת כמו הקיצה אותו מתרדמתו. מעבר לעולם מרוחק הבקיע אליו קריאתו של ג'ורג':

"מה קרה לך, הרוצה אתה כוס מים?"

"לא, תודה..." ענה דב בקול חלוש כלשהו, ומשהרגיש ברפיון הניף ידו בתנועת ביטול, לחזק דבריו.

"קולך רועד", אמר ג'ורג', כשהוא תוקע בדב עיני תימהון, "האם קר לך? רוצה אתה כי אקרא למנהל בית-הסוהר?"
 "לא, לא... הכול בסדר; קצת קר לי, מחמת צינת הערב... עוד מעט ואתחמם..."

ומיד זקף גוו, התרומם מעל המזרן, אך התנווד קמעה כתקוף סחרחורת. הדם החל לזרום ממקום ריכוזו למסלוליו הנטושים תוך חמימות של קטר דוהר משיף אדים...

משנתאושש וראה את ג'ורג' בפניו החיוורות, כשהוא מצר בצער, החל הוגה לו חיבה. זה מכבר רואה אותו דב כמכר ישן-נושן, כמעט כידיד או כבן משפחה. אף שנציג השלטון הוא, אין לו ולא כלום ברקמת המזימות הרוחשות בהנהלת הכלא.

פעמים, בשעות הלילה הצלולות, עת יושב לו ג'ורג' ליד השער ומפזם שירי תוגה איריים בקולו הטנורי הדק והמלבב, מרגיש אליו דב קרבה יתרה, קרבת עמים מדוכאים בידי עם שליט משותף. רוצה הוא לבקשו לקרב אליו כדי להביע בפניו את רחשי ליבו, אך מיד הוא נמלך בדעתו וחוזר בו מהחלטתו. לפתע עולה מחשבה בליבו, שמתוך שהוא משבח את סגולותיו של ג'ורג' כבן אירלנד הוא בא בעקיפין גם לידי קילוסו של אליסטר. שדומה, כי גם בעורקיו זורם דם אירי...

כשם שהמגע היום-יומי עם ג'ורג' חביב על דב, כן מאוסים עליו ביקוריו התכופים של אליסטר. אם אמנם בן אירלנד הוא אליסטר, הרי שייך הוא. מן הסתם, למעמד העבדים שנכנעו וקיבלו עליהם את דין הכובש. שכן יש בו באיש שררה זה מהלך הנפש של עבד כי ימלוך. מפריז הוא בגילויי רודנות שלו יותר מכל רודן מבטן ומלידה – ובוודאי הרבה טרח, לפני שנטל לידו שררה, כדי לעקור מנשמתו כל שמץ של רחמים ומידת הרחמים.

וגרועה מכול היא רשמיותו הצוננת, התמכרותו המוחלטת לעניינים שבטקס. כל-עצמו אין לו קיום אלא בגיגוני טקס, במדי שרד ובהילוך

מדוד צעדים. זו מורשתו מן האנגלים, המקפידים על גינונים יותר מאשר על עצם העקרונות, על מסגרת וצורה יותר מאשר על תוכן ומהות, ומן המפורסמות הוא, שבשעתו לא נרתעו מלהעלות לגרדום פטריט אירי בעקבות פולמוס משפטי על קוצו של יו"ד, תוך מיצוי מקיף של טענת נחיצותו או אי נחיצותו של פסיק בחוק עתיק־יומין...

ובעיקר שנואים עליו על דב ביקוריו ה"שגרתיים" של אליסטר, רובם בשעות אחר הצהריים היגעות. לעולם אין דב יודע מה מסתתר מאחורי ביקוריו שגרה אלה. דומה, כי כל שואות תבל באות עליה באקראי, בדרך שגרה ושלא במכוון. ובביקוריו הרשמיים עוטה אליסטר מסכה נטולת הבעה, ארשת פנים קפואה, שאינה מתירה כל ניד איבר וכל קמט נשימה. כל הופעתו החיצונית אומרת קפדנות זרה, נודפת אכזריות שאין לה שיעור; יש בה מהתגלמות העיקרון של "ייקוב הדין את ההר"; מוטב לה לאנגליה שיתקעקעו יסודותיה ובלבד שלא יאמרו עליה, שהיא הפרה מסורת מקוימת מימי ויליאם הכובש...

וכאשר פוקדים את דב סיוטי לילה פרוש עליהם תמיד צילו של אליסטר, לבוש בגדי שחורים וחבוש מגבעת משי שחורה, כשהוא נושא שרביט דוקרני בידו ומאחוריו נגררת פמליה של דמויות שחורות, חטובות בקווים זוויתיים, שבורים, וכל־עצמו נראה שהוא כמנצח על תזמורת אבל, הצועדת קצובות תחת שמי עופרת נוטפי מטרות שחורים...

נכון הוא דב לקבל את ג'ורג'י כמליץ יושר על כל בני גזעו, אף שפעמים מביאו גם הוא לידי תרעומת אילמת. יש והצמא למשקה משקיע את ג'ורג'י בדכדוך של מרה שחורה. מיד הוא נעשה שתקן, מצטנף לו בפינתו שליד השער, וכדי להפיג את ענות נפשו מוצא הוא לו פורקן במכאוב פסי; מסיח הוא דעתו מכל הסובב אותו, כמו רכון על קרחון הנע מעבר למקום ולזמן, עפעפיו מושפלים והוא שוקד על כסיסת ציפורניו עד זוב דם...

עצם המראה יש בו כדי למרט את עצביו של אדם, אך מה שמטריד את דב במיוחד הוא רעש הנגיסה, המהדהד קצובות בחלל המסדרון השקט, כשאון הגרון הכורת את העץ במהלומה חדה אחת. הכרסום הטורד כמו קודח באוויר והולם ברקותיו בהלמות לחץ הגוררת עימה זרם דם רוטט בראשו, ובאותה שעה כמו עומד מיתר סבלנותו לפקוע ויש ברצונו לפרוץ

בצעקה לעברו של ג'ורג' ולצוות עליו להפסיק את הכיסוס לאלתר. ואולם מיד הוא מסב ראשו מן השער ואוטם את אוזניו בשתי כפות ידיו, ולאחר שיקול דעת מהיר הוא מרפה את המתח ומקפיא את צעקתו בתוך דמו. מי יודע, מהרהר הוא, אפשר שכל מי שלא עמד מעודו במבחן הצמא למשקה לא נתנסה במצוקת נפש מעולם. כל ברואי עולם ראויים למחילה ואין אדם נתפס על צערו...

פעמים ניבט בו דב בג'ורג' תוך רחמים על תוצאת מעשה צפוי שעדיין לא בא לעולם וספק אם יבוא. למן היום בו גונב אליו שמץ דבר על אפשרות בריחה מן הכלא, אין גורלו של ג'ורג' פוסק מלהעסיקו במחשבה. צר יהא לו מאוד אם בעקבות תוכנית בריחה, לא זו בלבד שאחד מחבריו למחתרת עשוי ליפול בה, אלא שגם חיי ג'ורג' עשויים להתקפח. לא אחת הוא נושא תפילה בליבו לכל יקרה כדבר הזה. אין הוא רוצה להשתחרר על חשבון חיי זולתו...

לעיתים, בשעות ההרהורים הארוכות בתאו, שוקל דב בליבו ודן על מוסר המחתרת. מאז הוא מכיר עצמו כבר דעת מוחורר לו, כי הליכתו בשבילי החיים היא הליכת יחיד. לעולם לא יוכל למלא פקודה שאינה עומדת במבחן ההיגיון. הצו הנפשי הוא המוליכו בפעולותיו, וכל שהוא פועל נובע מתחום הכרתו השקולה. אין הוא מקבל הוראה בעיניים עצומות ושואין עליה ערעור. וכשהוא יוצא בשליחות המחתרת, כפוף להוראות מפקדו, אין הוא רואה בפקודה הניתנת ממעל אלא בבחינת סיום טכני לרעיון שכבר לובן כל צורכו בנפשו וה"אני" הפנימי שלו סמך ידיו עליו. מעולם לא היה הוא מסוגל לעשות דבר המתקומם למצפונו, ואילו נצטווה למלא פקודה העושה את תורת חייו פלסתר, היה מסרב לציית ונושא בכל התוצאות הכרוכות בהפרת משמעת. פעמים הוא מקנא בבני התשחורת בשורות הארגון – אלה בני הששע־עשרה והשבע־עשרה, המהווים רוב מניין ורוב בניין, לזו השדרה, של המחתרת – שאינם כורכים ענייני פעולה בענייני הגות ואלמלא עמדה בהם הקנאות לפעולה לשמה, ללא כל שיוור של ספקות ושיקולים, אפשר שהיו נרתעים בשעת מבחן האש, עת חייב הלוחם לפעול כאוטומט, ללא הרהורים יתרים...

מעולם לא גרס דב את ההשקפה האומרת, כי המטרה מקדשת את האמצעים. כל המקדש את האמצעים ואינו בודק בטיבם סופו שאינו בודק

גם בטיב המטרה, ובכאן נעוץ ראשית האבדון לאנושות. כל שאי־פעם קידש את האמצעים כרה לפניה תהום והוליך את האדם בדרך שאין שיבה ממנה. כל מעשי האינקוויזיציה והפורענות והרצח ההמוני נתחוללו בשם מטרה קדושה; יתרה מזו: מיהו הפוסק האחרון בדבר קדושתה של מטרה מסוימת?...

ומתעב הוא דב גם את המימרה השגורה בפי כל המהפכנים בכל הדורות: "כאשר חוטבים עצים נופלים שבבים"... אין לך מעשה נבלה בהיסטוריה שאי אפשר לתרצו בהשקפה נלוזה זו על שבבים... כאשר עולה הכורת על אחד העצים וכל מחשבתו נתונה לשבבים הניתזים בשעת מלאכתו, שוב אינו נותן דעתו על העץ אם רקוב הוא ואם רענן. רבים הם מחוללי מהפכות בהיסטוריה, שמלאכת הכריתה חביבה עליהם דווקא משום מחזה השבבים המתעופפים לכל עבר... אוי לו לעולם מחוטבי עצים כאלה, שהרי, לאמיתו של דבר, כל העולם כולו אינו אלא בבחינת שבב, קיסם אפסות ורסיס חידלון... כל שהכרה זו אינה מקובלת עליו עשוי להפוך את העולם למדבר שממה...

בפרלמנט

למחרת החתימה, משחזר וערך הפרקליט שרידי ביקור אצל דב בתאו, נתברר לו לדב, כי הוא רומה וכי הארגון לא נתן לו כל הוראה, לא במפורש ולא במרומז, לחתום על בקשה לערעור לפני המועצה הפרטית של המלך, ועל כן נסוג מיד לעמדתו העקרונית.

"מפקד הפלוגה המנותק מן העורף" יצא אל דרך המלך; בבת-אחת כמו נתבהרו שמיו, ללא עננת ספק קלה. הוא חזר והתחפר בשוחת מעמקים שלו, נחוש החלטה, ששוב לא תזיזהו משם לא רוח איום מצויה ולא רוח פיתוי בלתי מצויה. הצינוק הוא ורדן שלו, ובו יעברו עליו משברי הגורל וגלי הזמן. כל עוד יהא איתן בהחלטתו שלא להכיר בסמכותו של השלטון הבריטי, יעצור כוח לעמוד במבחן הימים, כי יהיה שלם עם עצמו. כל הסערות שבחוץ לא תוכלנה לטלטלו, והעיקר – הסופה שבליבו תשכך... משיטל דב את חתימתו ירדה עליו הדממה הגדולה וחזרה אליו שלוות הנפש שהופרה במקצת בשלושת הימים האחרונים.

לעומת זאת היו חוגי השלטון בירושלים נבוכים ואובדי עצות. עם ביטול החתימה נוצר בפתאום חלל ריק. עמוד התלייה כמו נשאר מיותרם. הקורבן הובא כדי פסיעה אחת ממנו, אך ברגע האחרון ניתק החבל... מצד אחד, עם שחזרו הדברים לקדמותם, ניטל היה על מפקד הצבא לקבוע מועד חדש להוצאת פסק-הדין לפועל, אך מצד שני, הרי הארגון שחרר את השופט החטוף, ו"ההסכם הג'נטלמני", שלא נחתם בין שני הצדדים, אך עם זאת היה קיים, חייב מתן חנינה... נפש תחת נפש...

משנכנסו ראשי השלטון הבריטי בארץ-ישראל למבוי סתום, הועתק מרכז הכובד למטרופולין האנגלית. הממשלה המרכזית נמצאה אף היא

בין המצרים; כמיטב יכולתה עשתה כדי לחמוק ממתן החלטה, או אפילו, מליתן דין-וחשבון פומבי על המתרחש ב"ארץ-הקודש"; אלא שהאופוזיציה כפתה עליה ויכוח בבית-הנבחרים ושוב לא הייתה בת-חורין להיפטר ממנו...

היה זה יום ו' בשבת, ה'31 בינואר. לונדון הייתה שרויה בכפור מקפיא דם, אבל פיתי השלג שירדו ללא הפוגות נתמסמסו כשאך נשקו את פני האדמה והפשירו לטיט חוצות רפוש. שמי עופרת היו תלויים מלמעלה, בגובה נמוך, עד כי צריחי ארמון וסטמינסטר והקתדרלה התכרבלו באדרת עבים אפורה, כותלי הבניינים הגותיים המפויחים זלגו דמעות שחורות אל תוך התמזה הדלוחה, ושאון כלי הרכב המשקשקים בבזץ צרם כקול חיתוכו של אזמל קהה להב.

אף שהייתה שעת צהריים אפפה חשכה קודרת את כל הסביבה. מבעד לחלונות המסוגרים של בתי הפרלמנט בקע אור חשמל חיוור. עשרות צירים נהרו אל שער הכניסה, דחוסים וצפופים, לבושים מעילי פרווה ומסוככים במטריות, כבמסע הלוויה...

מתוך שבוססו רגליהם ברפש שלג לא שמעו את קול רטינת עצמם: – מה טעם ראה מנהיג האופוזיציה לדרוש את הוויכוח הזה ולהפר לרוב הצירים את ה"ויקאנד" הארוך שלהם? בנוהג שבעולם מסתיימות ישיבות בית הנבחרים בכל יום ו' בשבוע בשעה מוקדמת, ופעמים אינן מתקיימות כלל, ואילו עתה עליהם לשבת על מדוכת עניין מייגע עד לשעות אחר הצהריים המאוחרות...

לכאורה עומד ה"בית" לדון ב"טרור היהודי" בארץ-ישראל, אך לאמיתו של דבר עתיד להיחתך בו גורלו של לוחם עברי אחד – דב גורנו... צילו יהא פרוש על פני כל הוויכוח; שמו יהא נישא על שפתי כל מתפלמס גם כשלא ינקבהו תמיד בשמו המפורש...

הישיבה החלה ב־12:40. האולם היה מלא מפה לפה והיציע גדוש אף הוא עיתונאים ואורחים. כל נושא כרטיס נבדק בפתח בקפדנות יתרה. מורא הארגון ירד על הבירה האנגלית. שמועה נפוצה ברבים כי נציגים "בלתי רשמיים" ו"בלתי קרואים" של הארגון מהלכים בחוצות העיר, ואפילו כניסתם לארץ זו הייתה בפתח "יוצא דופן", בדרך האוויר: מפה לאוזן גונב שמץ דבר על מטוס סודי הנחת בשדה נחיתה בלב המדינה...

מי יודע, אפשר שגם אל בית המחוקקים יבקש אימתן נסתר להסתנן ולחולל שערורייה...

יושב-ראש ה"בית" – ה"ספיקר" – יושב כבוד במקומו, לבוש גלימה שחורה מתנוצצת וחבוש פאה נוכרית מבהיקה. אור נברשות בדולח מפזז בקצב מעוקם ומפיץ קרניים אדומות-זהובות על פני כול. צללים ארוכים מגיחים מפניות האולם ותוחמים גבולין לעולם זר. דומה, כי הוד קדומים קפא באולם משכבר וריח עתיק-יומין עולה מתוכו. משהו עמוק מתקומם נגד שפיטתו של צעיר עברי בהווי ישן-נושן זה!...

ציירי האופוזיציה מתקיפים בעוז. בארץ-ישראל הכול הפקר, אין דין ואין דיין... נשבר גאון הקיסרות, שמה היה לשנינה בעמים. תשש כוחם של השלטונות בירושלים, אף שמת הרסן מידיהם. הארגון עושה בארץ-ישראל ככתוך שלו – מלקה קצינים בריטים וחוטף שופטים, מבקיע אל מבצרי-משטרה-וצבא ומרוקן מחסני נשק בעיצומו של יום...

מובן, שמצבם של מאה אלף חיילי "הוד מלכותו", שגויסו לשירות דיכוי הטרור בארץ-ישראל, כבד מנשוא; הם אוסרים מלחמה על אויב נעלם, רואה ובלתי נראה! "זה יכול להיות הנערה המשמשת מלצרית בבית-הקפה, וזה יכול להיות האדם העובר על פניך ברחוב..."

ואולם, אוי לה לממשלה הנכנעת בפני טרוריסטים! מי מכתוב את מדיניות הבטחון בארץ-ישראל – המפקד הצבאי הכללי, הנציב העליון הבריטי או הארגון?

בית-הדין הצבאי גוזר מוות על צעיר שנתפס בשעת התקפה על מבצר משטרה בריטי, אף נקבע יום תלייתו, אך ברגע האחרון חוזרים בהם השלטונות מהחלטתם, משום שהארגון חטף שופט. מה ערך, אפוא, לכל המשפט ולכל מערכת הצדק?

ושוב, אות כניעה הוא בפני הטרוריסטים! לכאורה אין השלטונות מכירים בקיומם החוקי של אנשי המחתרת, ומכל מקום מסרבים לראותם כצד לוחם; ואולם לעת הצורך עושים אותם צד לחוזה וכורתים עימם ברית חליפין: שחררו בן-תערוכות שלנו ונשחרר בן-תערוכות שלכם...

דרכה של כניעה שהיא גוררת אחריה יתר-כניעה; כל אות של פיוסין מחייב כפל פיוסין, ומשנפער תהום ההשפלה שוב אין מנוס משקיעה אל תחתיתה...

פה ושם עולה נימה של קינים והגה והי מדברי הצירים: איככה נפלה הקיסרות האדירה, שרתי בעמים וביבשות, ונופץ נזר השלטון לרסיסים! כבודה ירד עד כדי כך, שנכונה היא לקבל מתת חסד מידי הטוריסטים וסומכת היא על רצונם הטוב לשחרור חטופיה...

"אומר אני בגילוי לב, כי תחת אשר נוסף לשאת מעשי השפלה כאלה, מוטב לנו לצאת את ארץ-ישראל ולומר לכל עמי העולם, כי נכשלנו בשליחותנו..."

והמסקנה: יש לדכא את הטרור בארץ-ישראל ביתר תקיפות ובחוזק יד... פה ושם נשמעת גם נעימה נגדית. הטרור הוא תולדה, פרי נסיבות, תוצאה בלתי נמנעת של מדיניות החנק של "הספר הלבן", מבול הדמים, סגירת שערי המולדת והחזרת פליטי חרב לארץ מגור, מלכודת ליישוב העברי בתוך עולם ערבי עוין, רגשות ייאוש ואכזבה גואים, מפעפעים שנאה ומשטמת דורות. ברם, כל אלה נאמרים בהסתרה, מבעד לצעיף משי מרכז, קטרוג שבחציפה ובחצי-לב, אמירת טפח וכיסוי טפחיים ושיח רמזים וכיווני חן...

בין צירי ה"בית" יש גם יהודים, מהם המשתעשעים באור סילוף של שיווי זכויות, מלהגי דברי שבח ל"מולדת אהובה" עד כדי קבס, אמני ריקוד "מה יפית", אפיפיורים יותר מן האפיפיור, הולכי על גחון, מתרפסים וקוראי "מוסר היהדות" בהיכלי גויים...

ואולם יש גם נושאי מקור מחצבתם בגאון, כציר היהודי נמוך-הקומה, כסוף השיער ונעים הדיבור, המבקש לקרוע אשנב ולפתוח צוהר אל נפש לוחמי המחתרת העברים ולהסביר את רקע המאבק; אין מחתרת נוצרת סתם בעלמא ואין היא תלושה מן המציאות, ואין לפתור את בעייתה היסודית תוך התעלמות ממניעיה...

מדבר הוא בהיסוס, כאדם שמסתופף בזירה לא-לו: "...סבורני, כי לשם רשומות ההיסטוריה מן הראוי לזכור, כי הצעירים והצעירות הללו אין להם מניע של טובת הנאה. השראתם אינה נובעת ממניע שאינו ראוי לשמו. הם מגלים משמעת עמוקה, אומץ לב רב ושוויון-נפש גמור לגורלם. הם מגיבים בכבוד כשהם נתפסים ונשפטים וכשהם מתים. תופעה טראגית היא... תהא הדרך בה הם הולכים אשר תהי! – הם פועלים ללא כל רגש אנוכי ומתוך מטרות שבאהבת הזולת גרידא..."

דבריו מעוררים נימה רגשנית בוויכוח, אך נעימת הסנגוריה העולה מהם אינה נשארת ללא תגובה. אחד הצירים, הנושא נאומו לאחריו, מעלה את חשד ה"נאמנות" ודורש מן הציר היהודי להשיב במפגיע:

"האם האינטרסים של היוקרה הבריטית ושל החיילים והשוטרים הבריטים של הארץ הזאת, המוסרים את חייהם תוך שירותם בארץ-ישראל, קרובים לליבו, או שיש לו אי-אילו אינטרסים אחרים, הנראים עדיפים בעיניו?..."

דמותו של דב כמו מרחפת בחלל האולם; פעמים הוא מזדקר במלוא קומתו ופעמים הוא מצטנף בפינה, בירכתי הבית, או שהוא ישוב בצידו של ה"ספיקר" וראשו שמוט במקצת על חזהו. אין לו כאן נציגים ומליצי יושר גלויים, ומכל מקום בית-דין זה – חד-צדדי הוא. ואולם לעת הזאת עדיין לא הוכרע גורלו אם לשבט ואם לחסד, ועדיין כפות המאזניים מאוזנות... והפולמוס הולך וגובר והמתח מתלהט ורב. שוב חוזרים הצירים אל הטענה, שחוגי השלטון בארץ-ישראל מגלים אוזלת-יד גמורה. "כוחו של הארגון גדול מכוח השלטון". הקריאה להשלטת חוק וסדר היא כקול קורא במדבר, ברכה לבטלה. ב"מדינת משטרה" אין חוק וסדר; לשון האקדח והרימון היא המדברת. וכל דאלים גבר! מאז 1938 נעדרת סמכות מוסר בארץ-ישראל, וכל שתובע מוסר תוקע עצמו לדבר שטות... מאז "המרד הערבי" בראשותו של המופתי, למדו הכול, כי השלטון מרכין ראשו בפני הכוח, וכל שהולם בשלטון ביתר עוז זוכה ליתר תשלום...

לעת הזאת מגלים הצירים, שיש כביכול גם "צד שלישי" למטבע: הערבים, וחיש-מהר משים עצמו אחד הצירים לשופרם. וכי מה יאמרו הערבים? – שואל הוא – "בשנות המרד שלנו שילמו בחייהם על פשעיהם 180 מבני עמנו, בעוד שאף לא יהודי אחד לא שילם גמול זה בבצעו מעשה רצח..."

הווה אומר: משוא פנים יש כאן, ואין לך קלקלה, העשויה להביא לידי תקלה גדולה מזו...

הוויכוח הולך וקרב אל שיא, והכול מצפים לשמוע את נאומו של האחד, שהוא שקול כנגד כל השאר – נאומו של מנהיג האופוזיציה. מה יהא טיב דבריו, האם יקטר על דב או אולי ימצא לו קו זכות? וגדולה הסקרנות, כי אפשר שאיש נמוך-קומה זה – הוא שיכריע לא רק גורל

אדם אחד, לוחם נתון בשבי, אלא שיביא מפנה בכל דרכו של הקרב או אף יכפיל צביון דמים בין יריבים.

דקות ספורות בלבד לאחר שלושה צלצולי ה"ביג-בן" – זה שעון מידות רועם בראש מגדל וסטמיסטר, קם ראש האופוזיציה, מנהיג דגול מעם, נושא עטרת ניצחון במלחמת העולם, אפוף הילת גבורה בהתמודדות איתנים, לשאת דבריו, ובטרם יפתח פיו יסקור מבטו סביב, כאריה שוחר לטרף למול קורבנותיו. פני "בולדוג" שלו מזרים אימי זעם, ועקמומית חמוצה נתלית בזווית פיו. כתפיו רחבות ונפולות קמעה, כאילו מכתפות משא כבד, ואף שכל הופעתו אומרת עדיין שררה, כבר ניטל ממנו כוחו האדיר מימי מאבק קודם. כיום ידוע אכזבות הוא, שבע-מרורים וצופה אלי פרישה שמאונס. ה"בית" מזכיר לו את שעותיו היפות ביותר. כאן נתעלה למרומי קריירה שלו. כותלי האולם עדיין ספוגים הדי נאומיו המזהירים מתמול-שלשום, עת עמד בראש חיל שוחרי שלום נגד מנגנון המלחמה העצום ביותר שקם לה לאנושות מעודה.

ואולם כיום הוא שולף חרבו הלטושה ומכוונה אל האחד – אסור בנחשתיים – הנמק בצינוק ירושלים.

בשכבר הימים, משעלה למשרה הרמה ביותר במדינתו, אמר: "לא נתמנתי כראש ממשלת הוד מלכותו לשמש מפקח על חיסולה של הקיסרות הבריטית", ואולם מני אז כמו פקד רעש את הקיסרות ופחד ההתמוטטות רובץ על בריטניה כסיוט. ומכאן המרירות שבליבו, כמוהו כעשיר מופלג היורד מנכסיו, עת תהליך התפרקות נחלותיו מתרחש לנגד עיניו...

מהוד העבר עוד נשמרת בפיו הלשון הנמלצת, לשון הרוממות – ואף שהוא משנשן בשעת דיבורו וקולו נשמע כנהמת נמר עקור שן, מטים הכול אוזן לדבריו ולעצותיו.

אין הוא מנחך את האמת משומעיו. בסתר ליבו יודע הוא, כי המערכה בארץ-ישראל אבודה, שכן מעולם לא הסכינה הקיסרות הבריטית להילחם בטרוריסטים. שיטות ההשמדה הנאציות שנואות עליה, ואין דרכה להטיל עונשים קיבוציים בנפש וברכוש, ולא להוציא להורג בני תערובות חפים מפשע ולגמול לאוכלוסיה האזרחית על פשעי זולתה. כל מלחמה עם טרוריסטים היא "מלחמה מכוערת", הוא טוען, ויקשה לנהלה. הוא עצמו,

מנהיג האופוזיציה, היה עושה כמיטב יכולתו להימנע ממנה, ומשפרצה – יש להתאמץ להביאה לקיצה בכל ההקדם...

ואולם אם נרתמה בריטניה בעול המלחמה יש לכלכלה ב"תאוות קרב ובכוח רצון", ללא רתע וללא מורך לב.

משמע, שאם נתפס לוחם מן הצד שכנגד ונידון למוות, יש להדק את עניבת החנק סביב צווארו ויהי מה...

מתריע הוא על אוזלת־ידיה של הממשלה, ושואל: במה הסתכמה דרך הגשמת מדיניותה? – ומשיב בעצמו: "בחלל ריק, בריקנות פעורת פה, בתהום חסרת תחושה, אילמת – בלא כלום".

אם נלחמים יש להילחם כגבר...

כניעה לטרוריסטים היא פתח לשואה, וראש האופוזיציה מזכיר ל"בית" את ניסיון העבר שלו – הד מימי תפארת שלו: "...איך היינו מנצחים במאבק שניטש לאחרונה אילו הנחנו לכוח הרצון שלנו להתרפות בדרך זו? מה היו אומרים אילו שלחנו לגרמנים הודעה בעת הפצצת לונדון, ואומרים להם, 'אם רק תפסיקו נערוב לכם שלעולם לא ניגע בברלין'. זוהי הדרך לתבוסה נמבזה, ואף ששנואה עליי המריבה עם היהודים, ושונא אני את מעשי הנבלה שלהם, אם מטופלים אתם בעניין, לפחות התנהגו כגברים..."

משמע, יש להדק את עניבת החנק ויבוא אשר יבוא...

וכשהוא מייחד דיבורו על דב גרונר, מעלה הוא על נס את עוז נפשו, אף שמכנה הוא אותו בשם פושע, ולסוף הוא מוקיע בלשון בוטה כל רתיעה מפני הוצאת פסק־הדין לפועל חרף כל התגרות מצד הארגון ולמרות החטיפות...

"הבה נניח – אומר הוא – כי באנגליה פעילה כנופיית מרצחים, וכי אחד מחבריה נתפס ועומד להיות מוצא להורג בעקבות הליכים משפטיים. אילו אמרו באותה שעה חבריו, כי ביצוע פסק־הדין עתיד לגרור אחריו את רצח שר־הפנים, כלום יעלה על דעתו של מישוהו, כי שר בריטי לא היה ממשיך בהליכים המשפטיים? ... ואם ישיבו ויאמרו, כי במקרה דנן מדובר בבני־תערוכות, ההופכים את העניין לקשה יותר, הבה אביע את הדבר שוב במושגים שניתן לתופסם. נניח, כי ידידיו של הפושע הזה, חברי הכנופייה, מחליטים על תפיסתו של אחד מחברי ה'בית' הזה, או אחד השרים, או את בנו או שאר־בשרו של שר, ואומרים, החבאנו אותו

במחבוא; אם אתם תולים את זה-וזה, אנו הורגים אותו. כלום יש חבר ב'בית' הזה שהיה סובל כל סטייה שהיא מדרך המשפט, יקרה אשר יקרה, אפילו אם שאר-בשרו שלו עצמו יהיה נוגע בדבר? אני סבור שלא".

משמע, יש להדק את עניבת החנק ללא היסוס...

ואחר הולך מנהיג האופוזיציה ופורש את כל ידיעת כישלונות הממשלה על נסיגותיה ופחדיה, עד כי נסתבכה גם בשקרים: הוא קובע בבירור, כי דחיית הוצאתו להורג של דב נעשתה עוד לפני שנסחטה ממנו חתימתו על הבקשה לערעור, מפחד שמא יוציא הארגון להורג את השופט השבוי... דב סירב לחתום, לא רצה בחד הממשלה הבריטית ולעג לתלייניו בפניהם... השלטונות היו אחוזי פחד שמא לא יחתום דב על הבקשה, ועל כן כרעו בפני הטרוריסטים!

ושבו מעיר מנהיג האופוזיציה בנימת התחסדות: "...אין איש צריך לדמות בנפשו שאני טוען למטרה שיש בה משום צימאון דמים. נהפוך הוא, אני משתדל ללכת בעקבות עיקרון..."

והעיקרון משמעו, יש להדק את עניבת החנק...

כאשר סיים מנהיג האופוזיציה את דבריו נשתררה דממה מעיקה בחלל הבית. הצללים נתארכו והלכו והאור האדום, שהגיה מן הנברשות כמו נעשה סמיך יותר, כגון הארגמן, כאילו נתערב בו קול דמים...

משצלצל ה"ביג-בן" את ארבעת צלצוליו בא הקץ לוויכוח ונעימת הרשעה בדין עמדה באוויר. דומה היה, כי לונדון פסקה לחומרה...

יירושלים – מה היא אומרת?...

פרטי הוויכוח בבית-הנבחרים הבריטי נודעו לדב רק כעבור ימים אחדים, ביום ב' אחר הצהריים. שלטונות הכלא ראו משום-מה צורך לעכב את משלוח העיתון לצינוק. לשווא ביקש דב מג'ורג' הסברים; גם הוא לא ידע את פשר העיכוב ופטר עצמו במשיכת כתף ובהצבעה כלפי מעלה: – שם, במרומי ההנהלה, גוזרים על הכול...

ומשקיבל דב את העיתון הבין הכול; יותר משקרא את נאומי הצירים בפרלמנט חש בתת-הכרה שלו, כי גורלו נחתך אי-שם בחדרי-חדריה של ממשלת לונדון. עינו תרה אחר הכתוב והבלתי כתוב, הוא קרא בין השיטין, והדברים נתבהרו לו בתכלית. בימי עקה ומצוקה חזקה על עין

הלב שהיא רואה הרבה יותר מעין בשר. רק קטעים בלבד מנאומו של מנהיג האופוזיציה הובאו בעיתון, אך הללו זעקו אליו כמתוך דם; אותיות פורחות התנוצצו אליו כמתוך אש מוקד באזהרת אימים: – ימיך ספורים, דב, עליך להיכון למסע...

גם שאר הידיעות בעיתון הילכו עליו אימים. הכול כמו חברו יחד למסע מתוכנן של תביעת חנינה. מעברו השני של האוקיינוס האטלנטי מתחוללת סערה חדשה. אנשי שם מכל החוגים, ראשי מדינה וגדולי רוח, מסרהבים בממשלת בריטניה להמתיק את דינו של "הצעיר הנחשב באמריקה כפטריוט עברי, המסור לאידיאלים הנעלים של התרבות המערבית..." בקשת החנינה שלהם כתובה בלשון קצובה, חטובה, ככתיבתו של איש חולה קצרת... משמע, שהקץ קרוב!

דומה עליו על דב, כי גם היישוב עומד בסימן הסוף. נחסמו כל דרכי ההצלה. עתה הוא מבין למה לא ביקר אותו הרב יהודה מנחם בשבת האחרונה. יש דברים בגו; מן הסתם ידע את הצפוי לו באלה הימים ונמנע מלבוא... ויש גם אותות אחרים, כי אפסה תקווה למאמצי אדם: הרבנות הראשית קוראת ל"יום תפילה ותשובה" כדי לקרוע את רוע הגזרה. הקהל מתבקש להתכנס בבתי-הכנסיות ובבתי-המדרשות לתפילה ולסליחות ולקריאת פרקי תהילים. תפילות מיוחדות נערכות ליד הכותל המערבי, ובחורבת ר' יהודה החסיד תוקעים בשופר...

ואות מבשר רע בא עליו באותו ליל ב' גם ממקור אחר, בלתי צפוי לחלוטין – מן הארגון. בין דופנות סל האוכל שהוכנס לתאו מצא כרוז מקופל, שצבע אותיותיו השחורות טרם נתייבש. היה זה תדפיס של קריאה, ששודרה על-ידי "קול ציון הלוחמת" – תחנת השידור של הארגון – לילה אחד קודם לכן. ואלה דברי הקריאה:

"אל דב!

מעמקי המחתרת ומעמקי הלב שלוחה לך, אחינו דב, ברכת אחים. מה רבים הקמים עליך, מנהיג האופוזיציה, המוכן למען ה"יוקרה" הבריטית הנפסדת להקריב מיליונים אנשים ונשים (של עמים אחרים) דורש את נפשך... כל הקיסרות הבריטית, המתנכלת לעמנו, התייצבה נגדך על שריה, נציביה וצבאותיה.

ואתה, אחינו דב, עומד מולם אחד ויחיד, סגור זה שבועות בתא מבודד ושכנך – המוות. ואף-על-פי-כן, אין הם יכולים לך, השליטים הללו צמאי הדם. כי כך נתקלו, באיש אשר הופיע פתאום מנהרי-נחלי-דם-יהודי והוכיח, כי אין כוח בעולם שיוכל להכניעו או לשבור את רוחו. אכן, אחינו דב, אם יש משמעות למילה 'גיבור', אתה הגיבור, שממנו ילמדו בנינו ובני בנינו לדורי דורות.

חזק ואמץ, אחינו הגדול. משפחתך הלוחמת עשתה את הכול כדי להוציאך מידי התליין. זו חובתה – כלפיך; זו חובתה כלפי לוחמים אחרים. אין זו שאלה של הצלת החיים, בני החלוף. כל אחד מאיתנו מוכן בכל רגע לתת את נפשו על אמונתו. זוהי שאלה של עיקרון אנושי מקודש שלא נוותר עליו ויהי מה. חיינו של שבוי מלחמה קודש הם.

אחינו דב, אחינו דב – הנוער העברי כולו וכל שוחרי החופש בעולם מרכינים ראשם בפני גבורתך השקטה והקרבתך העילאית".

משמע, שגם הארגון כבר נואש מתקווה והוא מכשיר בזה את הקרקע לסלילת השביל אל הנצח...

באותו לילה היה דב שרוי בדיכאון כבד. הצינוק כאילו העמיק שבעתיים, כמו הועתק בבת-אחת אל מדור תחתיות של ירושלים של מטה. היה זה היום ה-35 לעמידתו בצל הגרדום, ובלילה כזה טרם נתנסה בכל ימי שבתו בכלא. האווירה הייתה דחוסה, כאילו כפות ידיים מיובלות ביקשו לחונקו בגרונו באין רואים. עתה חש במציאותו של אורח זר – את שמו לא העז לבטא אף במחשבותיו – כאשר לא חש קודם לכן, ודומה היה עליו, כי הוא שומע כמו אוזניו את חריקות מפוח נשימתו. שנתו נדדה עליו ועפעפי עיניו היו כבדים, כמוהו כאדם המהלך בערפל. בפעם הראשונה קשה היה לו להתרכז וכל הרהוריו נמשכו במקוטע, באין ראשית ובאין אחרית, משזר חולני של פחדים. ג'ורג' עמד מרחוק, כדרכו בשעות טעונות גורל, כחושש פן תצילנה אוזניו מהלמות לב הנידונים...

עתה שמע דב גם את יבבותיו של הנידון הערבי, שכנו, בכי כבוש שמעבר לייאוש. נראה, שגם הלה מרגיש, כי משהו עומד להתרחש בצינוק... ואולי אפילו ידוע לו הסוד...

גם התכונה במסדרון תאי המוות אינה כתמול-שלשום. רבה היא במיוחד. זקיפים יוצאים ובאים, והכול מתלחשים כממתקים סוד. חדר

התלייה כאילו ניעור משנת מרמיטה; רוח חיים חדשה נכנסה בו. קול שקשוק שלשלאות וטלטול חבל בוקע מתוכו בהד זוועה. אולי מיטלטל עליו שם שק, שמשקלו כמשקל הנידון... לבדוק את חוזקו, אם יכשר למעשה ואם לא ייקרע תחתיו בשעה היעודה...

בדמדומים עושה דב את חשבון הימים. מחר הוא יום ג' – יום התלייה המסורתי בבית־הכלא, – מורשת "חג ומועד" לבריטים מן השליטים הקודמים, מן הטורקים... למחר יתנופף הדגל השחור מעל גג הבניין להודיע ברבים, כי הילולת חנק נערכת שם במעמקים...

בתחילה יש בדעתו של דב לקרוא לג'ורג' ולבקש ממנו לפתור את החידה: מה עומד להתרחש במקום, ואולם מיד הוא מתעשת וחוזר בו ממחשבתו. מה טעם לסקרנות? – אם, אמנם, לילה אחרון הוא לו עלי אדמות, תקצר יד איש מלהושיע, ומכל מקום אין הוא רוצה לעורר בלב הזקיף חשד, כי הוא, הלוחם העברי, נתקף בפתאום במורך לב...

פליאה היא בעיני דב עצם מציאותו של קיום שניות בו־בעצמו. כשהוא משתרע כל פני המזרן יורדת עליו התרגעות מזורה. כל גופו מתנמנם. לאות היום יצוקה בעורקיו, מקפיאה ומאבנת, ואילו ליבו ער, רגיש לכל תנועה, בולש־מקשיב באלף ואחת עיניים ואוזניים...

בחצות הליל הוא קם ממשכבו להלך בצינוק. ילל הבכי של שכנו הערבי אינו פוסק, כמנגינת אבל חרישית, אך עתה מציק לדב משהו אחר – גל של בושמי קטורת פורץ לתאו, ריח מבחיל במתיקותו. נראה, שבכנסייה הרוסית הסמוכה נערך פולחן לילה והרוח נושאת את ה"בשורה" גם ליושבי שאול... הוא אוטם את נחיריו. כל ריחות הכנסיות ותמונות קדושיהן ואיקונין שלהן, על זיו הילותיהם, מאוסים עליו...

מעולם לא ייחל דב בכליון עיניים לבוקר כבלילה זה...

שחר עכור הפציע במאוחר ואור עמום, כאור נר זיכרון בבית תפילה, הבקיע דרך שער המסדרון בהפתחו. השעה הייתה כמה דקות לפני שמונה...

לאורך המסדרון, לעבר תאי המוות, הפסיעה שיירה שלמה – זקיפים מזוינים במספר רב, איש דת ורופא בית־כלא, ובראשם אליסטר, מנהל

בית־הסוהר. הלה נחפז בהילוכו, הולך ומתנשף כמרום מאמץ, וצליעתו ניכרת, כאילו נתקצרה רגלו מאז ראהו דב לאחרונה. ג'רג' מוסר בידי המנהל את מפתח מנעול הצינוק ונשאר בעורף...

דב שרוי בדמדומים וראשו סחרחר עליו. לפתע מחרידהו שקשוק מפתחות ושאון שפשוף נעליים מסומרות. ברגע הראשון אינו יודע אם דלת תאו היא הנפתחת, או דלת התא הסמוך, של שכנו הערבי... בבת־אחת הוא ניתר ממצעו, ניגש אל הסורג ולופת את מוטות השבכה בידיו. מיד חוצצים שני זקיפים בינו לבין המסדרון ומצווים עליו לחזור למקומו. אליסטר ושאר הזקיפים נכנסים לתא הסמוך. באותו רגע פורץ הערבי בצעקה קורעת לב:

"יא־מה (אימא!), יא־מה (אימא!) – איני רוצה למות...."

לא שאגת גרון היא זו, אלא זעקת כל הגוף כולו, כל איבר וכל גיד בו...

זיעה קרה מכסה את גופו של דב. הוא אוטם את אוזניו בשתי כפות ידיו וטומן פניו במצע. הערבי נגרר בכוח אל חדר התלייה, וכל עוד נשמע רחש העקדה אין דב מאמין, כי אין הוא עצמו צד במערכה. הזדהותו עם הנגרר דומה בעיניו כמציאות ולרגע קט הוא מתחיל למשמש את גופו שלו מבלי משים, כדי להיווכח אם עודנו חי...

דקות ספורות בלבד לאחר מכן חוזרת השיירה על עקבותיה, ואליסטר מפסיע בצעדי און כבשעת בואו לכאן. נקישות רגלו הצולעת הן הרמוניות, כשומרות על קצב, פניו מפיקות אכזריות משונה, מהולה בבת־צחוק, חיוך מעוקם של צבוע פצוע, שבא על סיפוק הנקם. הוא אינו מסב ראשו לעבר תאו של דב, אלא קורא אליו כבדרך אגב, כעגלון מרכבה הקורא לעבר הסוסים הדוהרים:

"מר גרונר... העדיין עומד אתה בסירובך לחתום על הבקשה?... מצבך

מסוכן, מסוכן מאוד..."

הוא אינו זוכה לתשובה ושער המסדרון נסגר עליו ועל מלווייו בנקישה כבדה.

ואחר הגעש יורדת דממת מוות, כדממת הירשימה לאחר היכחדה...

"מצבך מסוכן, מסוכן מאוד" – מילות אזהרה אלו בפי מנהל בית-הסוהר התנגנו בליבו של דב כפזמון, ואולם במקום לקרוע לפניו חלון בהיר זכוכית אל העתיד הרחוק, אשר אליו עליו להועיד פניו, הוחזר אחורנית – אל עבר קרוב-רחוק. איומו המוסתר של אליסטר שימש לו לדב יתד לתלות עליה זיכרונות בלתי נמחים. נוף הכלא במגרש הרוסים נתחלף לו בנוף שירותו בצבא במלחמת העולם השנייה...

חמש שנים וחצי עמוסות יגע ומאבק ועתירות חוויות מטביעות את חותמן על אדם לכל החיים. כל שהיה בצבא ויצא בשלום משורותיו – שוב אינו אותו אדם שהיה לפניו. אין לך בית-ספר עז ממנו לעיצוב אופי; הוא מחשל ומפרק, לש ומכייר ברייה חדשה, שאין בה אלא שיור בלבד מן היסוד ההיולי הטבעי שלה. ובראש ובראשונה נוסף לאופיו גורם זה, לא עצמי; הוא הופך במידה מסוימת לאוטומט הפועל לפי פקודות. לא המוח מכונן את הליכותיו, אלא תנועה בלתי מודעת של הזרוע...

ולא עוד אלא שבצבא אין אדם מסוגל לשמור על עצמיות אישיותו. הוא נשחק, כביכול, בין גלגלי המלחמה... מבשרו חזה זאת דב. בשנות שירותו הראשונות האמין בתום ליבו, כי יעלה בידו להשלים את לימודיו במסגרת שירותו. בשעות הלילה המאוחרות, לאור מנורת הנפט היחידה באוהל, כשהוא רבוץ על הקרקע, ניסה להכין את שיעוריו בתורת החשמל. במיטב מאמציו ביקש לחוג לו אי של שלום ושל צלילות הדעת בתחום רעמי התותחים, לסגור עצמו לשעה בפני סערות החוץ, אך הדבר לא עלה בידו. שלושה-ארבעה שיעורים הכין, ואחר כשל כוחו... טבעה של המלחמה – כל מלחמה – שהיא דורשת את מיצוי כל כוחות הפרט; מכירה היא רק באהבה אחת, ללא סטיות וללא פילגשים...

וכך הולך דב ומונה אחד לאחד את המאבקים שעברו עליו יחד עם פלוגתו וגדודו, שהרי לחייל העברי מן הארץ הייתה מלחמה בשתי חזיתות – המלחמה האנושית הכללית והמלחמה הלאומית, "מאבק בתוך מאבק", על זכות הנפשו של הדגל הכחול-לבן ועל ענידת סמל ה"מגן דוד" על הכובע ועל הזהות היהודית...

ועוד הוא זוכר את התנגשותו הראשונה עם הקצין הבריטי שלו, שדרש ממנו ומחבריו העברים לצאת למסע חיפושים אחר שני עריקים. דב התקומם נגד הפקודה; אין תפקידו של החייל לעסוק במלאכת ציד

אדם, אמר, ומשהתחצף ועמד במרדו – נענש ב"מעצר במחנה" לשבעה ימים... כתם ראשון על דרך התנהגותו של הטוראי האלמוני בעל הזהות המספרית: 15937...

שומה ממושך היה המאבק על עצם זכות היציאה לחזית הקרב! בנוהג שבעולם, אין החייל להוט אחר יציאה אל "קו האש" ונוח לו להישאר בעורף, ואילו החייל העברי – נפשו כלתה לקרב... עורג היה כל הימים לפגוש את הגרמני הארור פנים-אל-פנים ולהיפרע ממנו על הטבח הגדול, ומצד שני אף להשאיר על-ידי כך את רישומה של התרומה העברית במערכה הכללית, להציב ציון בחשבון הדמים, כדי שבבוא היום, עת יסבו מדינאי תבל אל שולחן דיוני השלום, תעלה עליו גם תביעת עם ישראל למולדתו.

ימי איטליה עצמם... ימי אימונים מפרכים בפיוג'י, בהרים, בקור ובשלג, בכפור מקפיא-דם-ורגליים... והחנייה בארמונו המפואר של המלך ויקטור עמנואל השלישי, שהיה בבחינת לעג לרש... ארמון מפואר בן ארבע דיוטות, שנתערטל מרהיטיו ומטפטיו, מוילאותיו ומנברשות פלזו שלו ללא שולחן וללא כורסה או כיסא... ריק מכול וכול, שלד בעל עצמות משופות וצלקות הרס אפורות... הכול נגזל על-ידי הגרמנים בנסיגתם, גזל שבחמדה וגזל שבזדון... ארמון "חרוך", תל משואות...

ובחורי ישראל מציעים משככם על הרצפה הקרה, ללא הסקה וללא מים לשפות תה על מדורת עץ... והכול אחוזי צינה נופחת, מכחכחים, מכעכעים ומשתעלים בלי הרף...

וכל זה אינו אלא הכנה לקראת הבאות... שם, בחזית, מזהירים אותם הקצינים הבריטים, "המצב מסוכן, מסוכן מאוד..." הנה כאן נתגלה לדב רמז ההקשר שבפקעת הזיכרונות...

שבוע הימצאו של דב בחזית הוא שבוע אימים... לא יום ולא לילה. במרחק מאות מטרים בלבד אורב הגרמני, ההופך את החזית למקהלת אש ולתזמורת מתנגנת של רעם תותחים וטרטור מכונות ירייה... בשעות היום יש להתחפר בשוחות; כל הרמת ראש עולה בדמים... ולילות האפלה הארוכים קשים מנשוא... העמידה על המשמר ממרטת עצבים וחייב אדם לאמץ כל שריר וכל סיב רצון כדי להישאר בערנותו. כי עיתים הגרמנים נועזים למדי לשגר משלחות גישוש לעורר פחדים ולזרוע בהלה מאחורי

הקווים... והחייל העברי על משמרתו אחראי לא רק לחייו שלו, אלא לחיי כל פלוגתו...

פעמים מסתערים החיילים העברים על עמדת האויב; הם מזנקים קדימה בלהט הקרב כשמטר פצצות ניתך עליהם וגשם פגזים מאיר את עלטת השמים, כמעשה זיקוקין די־נור... רוחם טובה עליהם למרות הסכנה; יש תכלית לקרב – מלחמת מצווה היא, מסכת נקם... יגון צורב ושמחה כבושה משמשים בליבם בערבוביה: הנה כאן מתבוססים חבריך בדמיהם... דמויות מוכרות וחביבות, שרק אתמול הסבת עמהם לסעודת פת חרבה, בתוככי שוחה... עתה נשחקו פרצופיהם ללא־הכר, פרחי אביב קטופים באיבם, כרותי גבעול חיים ביד זדים... ואולם, כל קרב וסיפוק הנקם שבו... יש ומרחוק, מעברה השני של התעלה, תנופף כיתת גרמנים דגל לבן וחובשים כפופי גו נחפזים לאסוף באלונקותיהם הרוגים ופצועים...

ברם, החשבון הוא גדול ולעת עתה לא עלה בידי בחורי ישראל לא רק לסלק את הקרן, אלא להפחית בשיעור ניכר אפילו את הריבית... ובין קרב דמים אחד למשנהו מסיבים חיילי ישראל ומבטיהם אל המזרח: ומה אומר על כך היישוב? היעריכו את הקורבנות והידעו להתעלות מעל לריב קטנות ולהתייצב שכם אחד אל מול אויב משותף?... כאן, בחזית האש, בצל הסכנה המרחפת ללא הבדל על ראשי הכול, קמה בן־לילה ברית אחים – אחוות הדם... המוות אינו מפלה בין ידיד ליריב וממילא מיטשטשים חילוקי הדעות... ברית עולם כורתים בינם לבין עצמם יושבי השוחות והבוץ: לעולם שוב לא ירימו יד איש על רעהו, וארור הלב שיבגוד בנאמנות שנחתמה באש...

הרבה הגה דב באותם ימי סבל וסכנה ברחל שלו; פעמים צייר אותה בדמיונו, כשהיא משוטטת מחוץ לעיר, בחברת ילדי בית־הספר, ומלקטת רקפות...

ערב צאתו לחזית שלח לה מתנת כסף; לשם כך הפריש חלק ממשכורתו הדלה והפציר בה לקנות צמיד זהב ולחרות עליו את המילים: "לרחל מדב..."

ובמכתב לווי קצר, ששלח לה בין התקפה אחת לרעותה, הסביר לה את פשר הדורון בנימת התנצלות:

"רחל יקירתי, אל-נא תזעמי עליי, כי שלחתי לך מזכרת. סוף-סוף אל-לנו להתעלם מן התנאים בהם אנו חיים. אמנם, מאמין אני, כי אחזור בריא ושלם מן המלחמה, אבל חווה עם החיים לא עשיתי... ועשוי להיות מצב מעציב עוד יותר... הנה, זה עתה, כרתו הרופאים את כף רגלו של חבר... בטוחני, שהוא עצמו מעדיף את מצבו זה על פני מוות, ואולי הייתי גם אני סבור כך אילו הגעתי למקומו... ואולם, כל עוד דעתי צלולה, אומר אני, כי אילו קרה לי כדבר הזה, כי אז שוב לא היינו נפגשים אלא במקרה... אוהב אני אותך יותר מדי מכדי לכבול אותך לבעל מום. אולי גם את סבורה כך, ומכל מקום מעולם לא הייתי יכול להשתחרר מן המחשבה שאילו קם הקשר בינינו היה זה קשר של רחמנות, ולכך לא הייתי יכול להתרגל לעולם..."

ידוע ידע דב, כי שורות ספורות אלו עתידות להעכיר את רוחה, ולאחר שכתבן הצטער על כך, ולא עוד אלא שאף לא היה בטוח, כי היא, אמנם, תבין באיזה מצב רוח היה הוא שרוי עת העלה את דבריו אלה על הנייר...

לימים השתתף דב גם בצליחת נהר הסניו. שלוש פעמים הסתערו חיילי ישראל על היעד, נתקלו בביצוריו החזקים של האויב ובאישו הנוראה – ונהדפו לאחור תוך קורבנות... ואולם, מיד חזרו והסתערו על עמדות הגרמנים, רוח קרב אבותיהם הקדמונים צלחה עליהם ובסערות ההתקדמות הבקיעו אל המטרה... הקצין הבריטי, שנלווה אליהם כמשקיף מטעם חיל השריון, היה כולו התפעלות: עד כה סבור הייתי – אמר – כי היהודים הם סוחרים טובים; כיום נוכחתי לדעת, כי גם חיילים מצוינים הם ואינם נופלים מן הגורקאס היהודיים..."

הגדוד היהודי צוין לשבח בפקודות היום, ודב הועלה בדרגה; "...וגם דב גרונר זכור לטוב", נאמר בהודעה הרשמית, "שנמנה עם חלוצי המתפרצים בצליחת הסניו... ואשר נשא בעול ממש, בהעמיסו על כתפיו מכוונות ירייה ופיאטים ותת-מקלעים לרוב... לא אחת ראוהו מפקדיו מטפס באון על פסגות ההרים, טפס וכשול... אך בלי לכרוע..."

ושוב, במכתב קצר, הוא מודיע לרחל:

"...נתבשרתי היום, כי הועליתי בדרגה... אילו ראיתיני, כי אז מילאת

פיך שחוק... זקן בן-יומיים מעטר את לחיי; לא החלפתי את בגדיי ולא נשלתי את נעליי זה שבועיים... אך רב-טוראי אני..."

כששכנו הקרבות ערכו לו חבריו מסיבה, ובסיומה כטוב ליבם ביין, קראו הכול את הסיסמה המסורתית:

"...הפגישה הבאה בשעה 6 בערב, תחת השעון בכיכר 'מוגרבי'..."
שקשוק המפתח במנעול דלתו קיטע את חוט מחשבותיו. מבעד לסורג הציצו אליו פניו המנומשות והעליזות של ג'ורג'. ריח חריף של יי"ש נדף ממנו פנימה; בכל ערב תלייה נוהג הלה לשנות יותר מן הרגיל, כדי לעמוד במבחן המתח...

"אל תשים לב לדברי המנהל, מר גרונר", אמר בבת-שחוק מעושה כלשהו, כבמין מסע פיוסין. "...המצב מסוכן, מסוכן מאוד... הבלים! פתגם זה שגור בפיו תמיד, גם אינו מתכוון למה שהוא אומר..."

"תודה, ג'ורג'", הפטיר דב בתנועת יד רפה, כמקבל תנחומים.
בו־ברגע הוכנסה לצינוק פת שחרית – צלחת ירקות, פרוסות לחם שחור וקומקומון חמין מהביל...

דב דחה את הצלחת ובה כף העץ הצידה ושש אל המשקה החם; צינת איטליה בגובהי ההרים, שתקפה אותו בעולם הרהוריו, טרם פגה...
"אני מצטער שהארוחה הוגשה לך במאוחר...", התנצל ג'ורג'. "הרי ידעת, כי ביום כזה..." – הוא חשש להגות את המילה 'תלייה' – "משתבשים סדרי הכלא..."

"אין דבר", הרגיעו דב מתוך שוויון-נפש...
שעה לאחר התלייה הוצאה גופתו של הערבי אל מחוץ למסדרון ונמסרה לקרוביו לקבורה...

ולאחריו פלשה אל המסדרון קבוצת "מוחי-הזיכרונות" – ארבעה פועלי ניקיון ערבים, שנשאו בידיהם דליי מים דלוחים וסחבות מעופשות. הרצפה נמחתה בכספוג ולאחר דקות אחדות, כבמטה-קסמים, נעלמו טיפות הדם... והסיוט...

בשעה 10 חזרו החיים בתאי המוות למסלולם הרגיל. שוב תקע ג'ורג' פניו בין הסורגים והודיע לדב, כי הטיול בחצר יתקיים במועדו...

יש ומבעד לכתלים המעובים והאטומים של בית־הכלא מגיע לאוזני דב שאון עמום של הסער המתחולל בחוץ, וכבהיסח הדעת מציג הוא לעצמו את השאלה: מה חושב היישוב, והאם יוקיר את מאבקי? ומיד הוא מתייסר על שבכלל העלה מחשבה זו על ליבו. וכי זקוק הוא לאישור מגבוה, לאות תודה מצד מישהו או לעיטור גבורה! אין הוא רוצה, כי בתום כל המערכה יבקש מישהו להקים לו אנדרטה. לא לפי בחירתו החופשית הוצא משורת האלמונים בארגון ואין הוא רוצה להיקבר אלא בקבר אלמוני, בין שאר מחונני עפר הארץ ומרווי אדמתה בדמם. בלב שלם עשה את מעשהו ואין בו כל נדנוד של חרטה או רחמים על עצמו. ככל שימעט לרחם על עצמו, כן יגבר כוח עמידתו לקראת המבחנים, שעוד נכוו לו. אין הוא מבקש להיות סמל ומופת לזולתו. רחוק הוא מכל יומרנות שבהכרת חשיבות. יודע הוא, כי בסחף הימים יישכח שמו ואין הוא מייחל אלא לכך, שקורבנו יירצה. כל חייל מחתרת, שנפל בטרם השלים שליחותו, לרבות הרוג מלכות, דינו כדין זיבורית המוטלת מן הכדור הפורח כדי להקל על משא הדרך בהעפלה אל פסגת החירות...

עם זאת מרגיש דב – כמוהו ככל בית ישראל – שיש לו לכל יהודי ייעוד; נושא הוא על גבו נטל שאין הוא רשאי להיפטר ממנו – יכבד כאשר יכבד. חש הוא את מהלך ההיסטוריה בתסיסת דמי עורקיו, והליכתו של כל יהודי היא על גבי חבל מתוח תוך דחף פנימי לקיום. יש לו לעם הזה המסרב למות אורים ותומים העושים את חשבוניותו הגדולים אל הקץ שמעבר לכל אופק צפוי...

ופעמים בא דב לידי ייאוש למראה המבוכה ביישוב ולנוכח ריב האחים והמשטמה המחלחלת. מעולם לא חרב העם בשל אויב מחוץ, אלא בשל מלחמה מבית. מלחמת אחים היא הקשה במלחמות, מארת דורות, שכאילו נגזרה בתוקף צו עליון של ההיסטוריה, והעם נאלץ להתקיים בין חורבן לחורבן, קיום עלוב בתוך שרשרת של פורענויות, תוך ציפייה ליום גדול, לביאתו של המשיח, שיותר שמקרבים אותו היהודים במעשיהם הם מרחקים אותו, ועד אימתי אפשר להתמהמה?... כמה זמן יכול קורבן לפרפר במשחק אכזרי ולהוסיף ולהתקיים כשהוא מוקע על הצלב?... ויש שתתגנב בליבו של דב מחשבה מוזרה, שעם ישראל עצמו כאילו אינו מעוניין בגאולה. עמנו הוא עם המכריז בוקר ערב וצהריים:

אהבתי ייסוריי! שכן אחרת אין להסביר את השעות הגדולות שבזבזו וההזדמנויות המופלאות שהוחמצו. עם קשה-עורף אנו כאילו מרצוננו החופשי. העקשנות יאה לנו, כמו רוצים אנו להתיישר בצרות, כדי שישמשו לנו נושא לשיח ולתפילה ולכיסופים. הננו תמיד בדרך אל הגאולה תוך הכרה בלתי מפורשת, שלעולם לא נגיע אל המטרה הסופית. כבר הורגלנו לשאת צקלון דרכים שלנו ללא טרזניה. כלי גולה הם חלק בלתי נפרד מעצם הווייתנו. יתרה מזו: עיתים מתגרים אנו בניצחון; משהגענו אליו בדרך עקלתון והוא זוהר אלינו בטווח של הישג יד – פונים אנו לו עורף ומסתלקים. להיות שרויים תמיד על פי תהום הוא אתגר נצח שלנו. כפסע בינינו לבין הכיליון, ורק בשעת מבחן אחרונה מתגלה בנו כוח עצום ששום אומה ולשון לא נתנסו בו. אדירים אנו בסבל ומיתרי גרונו כמו הותאמו לצלילי קינה. עם נאפד יגון אנו, עטורי הילת אבל, למודי אש כבשנים מימי אברהם אבינו. עם סחף רוח סועה אנו, עם החוזר תמיד על עקבותיו, אך את לקח עברו אינו לומד... אוזנינו כרויות לשמוע רק את צלצולי השעות הקטנות...

השניות הקוטביות שבמצב עם ישראל, הוד הגדולה שבו ורוח השפלות שבו, עולות לו בליבו של דב כהד זיכרון מתקופת ילדות רחוקה – אחד הזיכרונות העמומים שנשארו עימו מבית אבא. את דמות דיוקנו של אביו לא יזכור, אלא לפי תצלומו, גם לא את קול דיבורו, שנמוג בחלל השנים הטרופות, שבהן ניסרה ללא הרף מנגינת דמים. רק זיכרון ליטוף אחד נשאר עימו, מגע קטיפה של אצבעות מעודנות, המחליקות על צווארו. אילו אמן המכחול או העט היה דב, כי אז היה מתאר את טיבו של אותו מגע קסם אבהי על רוח המשי שבו, אך כיוון שהוא נעדר מתת-יה של אמן, אין לו אלא להתברך במורשת זעומה זו שבאה לו מידי אביו ולטפח אותה כחלקת יחיד...

אותו יום שבת היה ובשעות אחר הצהריים בא אל העיירה מגיד לדרוש בבית-הכנסת, – ישיש עטור זקן, היורד לו על פי מידותיו, בעל פנים חיוורים ומצח רחב כהר תלול, ועיניים שקועות עמוק בחוריהן, אפלות בעמקותן, כמדרונות מערת צדקיהו בחשכת הסתיו, והלחיים צמוקות, זרועות גבשושי ירוקת כבקעת עמק יהושפט ערב יום הדין, – ושיניים זעירות, צבועות בצוהב עשן, אך חדות כדרוכות לסעודת בשר לווייתן

בבוא המשיח – והקפוטה המרופטת, שהפרוץ בה מרובה מן העומד בה, העשויה כולה טלאי אריג אדום, עדות כביכול לסומק בושת פנים של חורים ובלויים – ונעליים כבדות, עדויות שכבות בוץ של אדמה דשנה, וכאילו גורר עימו בעליהן לא רק את צרות הגלות הארוכה, אלא גם את ביצות תחום המושב היהודי בכל אתר ואתר...

אך תמונת חזותו של המגיד מיטשטשת מיד כשהוא פותח את פיו ומלהט באש דברים. הוא דובר אידיית חטופה, בלועה, עממית ובוכייה ובתוך כך הוא מסלסל בקולו, ספק מוכיח, ספק מנחם...

אין דב זוכר את דרשת המגיד אלא בכללותה ואת הרעיון המרכזי שעבר כחוט השני בה. הוא ייחד את דיבורו על היצר הטוב והיצר הרע, המנגחים זה את זה ומשלימים זה את זה, ואשר על כן הם עושים יד אחת לעכב את הגאולה. אילו עשו היהודים אגודה אחת וגמרו אומר לעלות לציון, כי אז הייתה הדרך מתקצרת להם והניסים היו מתחוללים להם וסופם שהיו באים אל המנוחה ואל הנחלה. לכאורה רבה הדרך ותלולה, כאותו הר גבוה שבעיבורה של העיירה, אך לאמיתו של דבר, בעזרת השם יתברך, אין לך דבר קל יותר מאשר להעפיל אל-על, וחבל על השעה הגדולה המתקפחת ועל הפחד מפני השטן המקטרג. ומשגילה המגיד את סודו הגדול של שר-האומה נסתייע במשל חז"ל: לעתיד לבוא מביא הקב"ה את היצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים. צדיקים נדמה להם כהר גבוה. רשעים נדמה להם כחוט השערה. הללו בוכים והללו בוכים. צדיקים בוכים ואומרים: איך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה! רשעים בוכים ואומרים: איך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה! ואף הקב"ה תמה עימהם...

ומוסיף דב משלו, שאף הקב"ה מוריד דמעות על הגאולה הדחוייה, העומדת בפתח ומתמהמהת שלא לצורך וללא תכלית...

לילות החורף הארוכים מביאים בעקבותיהם הרבה עגמומית שבלב, בייחוד כשהם מלווים גשמי עז, רעמים וברקים.

השבת נתאחר משום-מה הרב יהודה מנחם בביקורו, ואולי רק נדמה לו

לדב כי הרב מאחר, משום שהוא מצפה בכיליון עיניים לבואו. נפשו של דב מסוערת היום שלא כרגיל. לשווא הוא מנסה להירגע ולדבר על ליבו שישקוט. אין בכוח העץ לידום כשרוח סופה מנערת את צמרתו. ליבו יוצא לשיחת רעים, להסחת דאגות סמויות אך מציקות. ואף שלכאורה שתקן הוא הרב מנחם מעצם טבעו, אדם המצווה על מיעוט דברים כאילו מתוך השקפת עולם, יש לו לשון סתרים מדובבת לפי דרכה שלה ולפי סימנים שלה. עיניו הגדולות, הכחולות והעמוקות, נושאות עימן מטען של הגיגי אהבה, ופניו המבהיקים, שיש עימם מנהרת פני ר' אבהו, מצודדות נפש בהבעתן האילמת. ויותר מכל עושות ידיו החמימות, שבמגע אחד עימהן מוצף גופך גלי רעד מלטפים, נוסכי ביטחון ועוז ואמונה. וככל מאורע מצופה בא גם ביקורו של הרב הפעם על דב במפתיע, עם שהוא ננער בפתאום מתנומה קלה עת חורקים צירי דלת המסדרון. בהיכנסו פנימה מביא עימו הרב כאילו קרן אור גנובה מארגמן השקיעה בחוץ, המאירה, באורח סמלי, את התפילין התלויות על הסורג.

רק עתה זה נכנס הרהור בליבו של דב, כי מעולם לא שאלו הרב אם אמנם מניח הוא תפילין כל בוקר, לא כל שכן לא האיצן בו לעשות כן. רק פעם אחת, כאשר סקר הרב במבטו את חדר המוות האפור והקודר ולמראה התפילין נתמלאו עיניו המלטפות דמעות גיל, דומה היה על דב, כי הוא שומע מן הדברים הבלתי נשמעים של הרב בקשה, כי יעשה עימו חסד ויקיים את מצוות "וקשרתם"; אך רק לרגע קט נשקפה תוחלת זו בעיני הרב, כי כן מיד לאחר מכן יבשו דמעותיו ושוב כאילו הבקיע אל דב קול אחר מנשמת הרב, האומר, כי כל היושב בגיא צלמוות ומקדש שם שמים מעלה עליו הכתוב כאילו קיים את כל מצוות התורה לכל פרטיהן וקדווקיהן...

יום אחד ביקש דב לעשות נחת רוח לרב והחליט להתחיל בהנחת תפילין, אך עד-מהרה חזר בו מרעיון זה. כסבור היה, כי ג'ורג' יגלה במעשהו זה פנים שלא כהלכה ויחס לו רגשי פחד. מן המפורסמות הוא, כי בחזית האש נעשה החייל לפתע לאיש אמונה. הוא מתיירא ממה שצפוי לו ומבקש להיתלות בכוח עליון, בריבון העולמים וממילא הוא שב שיבת כורח, כמתחטא, אל אביו שבשמים...

ועם זאת לא אחת קרב דב במישוטיו בתא הצר אל התפילין ופעמים

אף ליטפן במבטי ערגה, כאילו ביקש לצאת ידי חובת המצווה בראיית עיניים, ובאותו מעמד עלה בזיכרונו מנבכי הווי הבית, בתקופת ילדותו, אותו סיפור על הצדיק שאינו נזקק לטליתו בשעת התפילה, כי כן מתעטף הוא בארבע כנפות הארץ...

זה מכבר השלים דב עם הקב"ה, ושוב אינו בא עליו בטרוניות ואינו רוצה למצות עימו את דין סבלות ישראל בדור אחרון. בסופו של דבר, מסיק דב, כי כל באי עולם שרויים בד' אמות שלהם, ממש כמותו, – עולם צר, בעל ממד אחד, וממילא אין לתפוס את מעשי אל עליון, מקוצר המשיג... הפעם הביא עימו הרב מנחם בשורה חדשה והוא שש לבשרה: לפני ימים אחדים שלח מכתב לנציב העליון והפציר בו להעניק חנינה לדב. אומר הוא את דבריו בפנים צוהלות, כאדם המביע לא רק את אמונתו, אלא כמכריז על סימונו של עסק; אותו איש שררה מצווה על קריעת רוע הגזרה... לא שהדבר בידו, אלא שהוא, היושב במרומים, הרואה הכול ושומע הכול, חזקה עליו שיפיל את המאכלת מידי הזדים...

ארשת של סלחנות נפרשת על פני דב: באנשי השלטון אין הוא מאמין ומכל מקום אינו רוצה חנינה מידיהם, אך מוקיר הוא את מעשהו של הרב ומתנצל רק על שהוא מסב לו טורח ודאגה. והרב חוזר ומספר לו מה כתב באיגרתו לנציב העליון וכיצד ניסח את דבריו, ומשהוא קורא את מחשבותיו של דב ומרגיש בהיסוסיו, הוא מסתמך על פרשת השבוע ומצטט מדברי רש"י והביקור מתמשך שלא כרגיל...

ברגעי נוכחותו הראשונים של הרב מרגיש דב שלא בנוח: לעולם מסרב הרב לשבת על הכיסא שג'ורג'י חש תמיד להגיש לו בבואו, ומכיוון שאף דב אינו יושב, מתנהלת שיחתם כבבית הנתיבות, כבין אנשים שהדרך אצה להם, מה עוד שהסורג מפריד ביניהם ללא הרף... אך הרגשה טורדת זו נמוגה חיש-מהרה, ועם שהולך המגע ביניהם ומתהדק דומים הם למתפללים ליד ה"עמוד", בעמידה...

ולעולם מרגיש דב, במעמד הרב, ביתר תוקף את מציאותו של ריבון העולמים, וכמו מתפזרים כל הספקות שמכרסמים בנפשו מחמת נוקשות ההיגיון. רוח נעלה שורה בין הכתלים ורקיעים עליונים כמו מתנמכים לעת הזאת. וכי אפשר לכפור במוסדות תבל כאשר אנשים כמו הרב מהלכים עלי אדמות; יצירי אנוש כאלה מעידים על בוראם...

בעקבות ביקורו של הרב נישאת איזו רוחניות קלילה בחלל הכלא, ועימה חמימות נעימה. אור שבעתיים מגיה מאי־שם סמוי ושכינת לב דוחקת כל צלילי ייאוש ודיכאון מפינות הפרוזדור. אדם ללא חולין הוא הרב, וללא צל. האופטימיות שלו, כשם שאין לה חקר, כך אין לה גם שיעור. הכול נברא בטוב בעולמו של הקב"ה. משהוא נכנס לבית־הכלא הוא גורר עימו שובל של חדות חיים, ספוגת רננה חרישית. אפילו הטחב שעל כותלי הכלא נדלק ביקוד מוזר והופך לכעין סנה בוער. והליכתו של הרב קלה, והוא נושא את משא החיים ללא כל טורח, צעדי צעדי טפיפה, כמרחפים על פני הרצפה השחורה, נוגעים ולא נוגעים בה, וקול פעמיו אינו נשמע, אפילו ליושבי הכלא, שאוזניהם כרויות לכל נקישה קלה. דומה, כי בעיני הרב נחשב גם תחום זה למקום קדוש, שכל הקרב אליו חייב לנשול נעליו: הרב כמו מהלך ללא מנעלים...

ומשיוצא הרב את הכלא עדיין תלויים הדי ביקורו באוויר, והם נמשכים והולכים ומכים גלים ואין דבר יכול לעמוד בפניהם. לרגע קט מתערטל הכול מגשמיותו; דב אינו מרגיש אפילו בהיכנס הערבי לתאו להגיש לו ארוחת ערב. אין הוא נוגע בלחם היבש ואינו לוגם מן התה התפל והצונן. ביקורו של הרב השביעו כליל, ורק נפשו נכספת למשהו, שאינו נהיר לו עצמו. דלקה בוערת בקרבו ואין הוא יודע את שורש האש. רגש טמיר לוחש לו, כי הנה הוא מגיע לסוף פסוק, לאתנחתא כפויה. הפתיל נקפד והקרע שוב אין לו תקנה...

האחות

בליל שבת, ה־14 בפברואר, ביום ה־45 לעמידתו בצל הגרדום, היה דב שרוי במצב רוח פילוסופי. סרוח היה פרקדן על מצעו ומהרהר בגורלו של אדם. זכר יצירת מופת שראה באחד המוזיאונים ברומא עלה על ליבו – תמונתו של מיכלאנג'לו "בריאית העולם" – שבה משתקף כושרו של אדם להסתגל ולחיות בתנאי חידלון, בתוהו־ובוהו...

מבשרו חזה אמת זו, והראיה שהסכין לחיות בממלכת הצללים בצינוק, מכיר הוא אותם מקרוב ואף נותן בהם סימנים. יש צללים מחוצפים ויש לטפניים, שמגעם כמגע קטיפה, יש חודרים ברגל דורסנית אל הלב, ויש הפורשים לפינה דחוקה רק כדי להשקיף... כל אדם וצילו שלו, המוסיף להתקיים גם לאחר מותו כרוח רפאים, ואולם יש גם צללים שאבדו לבעליהם עוד בחייהם, או שלא הספיקו הצללים להדביקם במרוץ, והריהם חיים לעצמם בבדידות...

למחרת הבוקר הוא עומד להיפגש עם צל מן העבר הרחוק, ועדיין הוא מסוכסך בליבו, אם רצויה פגישה זו ואם לאו... ממנהלת בית־הכלא הודיעו לו כי אחותו יהודית תבקרהו בשעה 10:30, והוא יהא רשאי להסיח עימה רבע שעה בלבד...

כל הירחים האחרונים התפלל בנפשו דב לדבר אחד: אל־נא תבוא יהודית לכאן... אל־נא תפקדנו בשעת צרתו...

ואולם את אשר יגור בא לו, ועתה אין עוד מנוס. למעגל יגונותיו נכנס גורם חדש – אחותו הדואגת...

ומה יש בפיו לומר לה, וכיצד ינחמנה? איך יסתיר מפניה את הצלקת אשר בלסתו הימנית?... וצער כמס צורב כמכוות אש בליבו: חושד הוא,

כי הארגון הוא־הוא שנתן בידה את הוצאות הדרך; כסף יקר, כסף דמים, המבזבז על ביקורי משפחה, שאין בהם לא טעם ולא תכלית... וכי מה יש בידה להושיע?...

למחרת, סמוך לשעת הפגישה, בא אליסטר בכבודו ובעצמו אל תאו של דב להוליכו אל המפגש. כסבור היה, כי חסד הוא עושה לנידון ובבוא הזמן יתבע ממנו תשלומי אדיבות... ככל שמוסיף דב לראות את אליסטר כן מיתמה הוא בליבו, אם אמנם עלה בידו לפענח את סוד אישיותו המורכבת. שחקן רב־פנים הוא אליסטר ומחליף תפקידיו בלי הרף. אף הפעם בא מגולח פנים למשעי, כדרכו, אך תסרוקתו נשתנתה; הוא סיפר שער ראשו וכל הופעתו אומרת הדר של נזיר פרנציסקני...

הם פסעו לאורך המסדרון בנחת, עקב בצד אגודל, והפעם לא ניכרה צליעתו של אליסטר כל עיקר, וכל עת הליכתם היה שוטף בדיבורו, אלא שאוזנו של דב לא קלטה דבר מכל שאמר. כל־עצמו היה שקוע במחשבותיו וליבו פועם בחוזקה לקראת הפגישה.

משהוכנס לחדר הספרייה נתקל מבטו, לראשונה, בזקיפים שניצבו בפינות החדר, ובשני אנשי בולשת בלבוש אזרחי, שהסבו אל השולחן. ורק לאחר זאת הבחין ביהודית, שישבה אף היא ליד השולחן, על הכיסא אשר עליו ישב – לפני כמה שבועות, או, אולי, היה זה לפני כמה שנים? – עורך־הדין יששכר לוין באותה ישיבת סחיטה ממושכת...

למראהו, ניתרה יהודית ממקומה ואצה לקראתו, אך בטרם ניגשה אליו, חצץ אליסטר ביניהם וקרא:

"אנא, גבירתי, חזרי־נא למקומך... איננו מקיימים את הפגישה מבעד לשכבה, אך אין את רשאית לגעת בנידון..."

כנופפה צעדה לאחוריה וחזרה וישבה על כיסאה. – מה טעם לאכזריות זו? – שאלה נפשה. – אפילו לנשקו וללחוץ ידו אין מתירים לי... דב הושיט זרועותיו כמבקש לחבקה מרחוק, ובתוך כך השתפך על פניו חיוך מריר ומעוות כלשהו. משישב על כסאו למולה שמע, כמבעד מסך, את קולו המצוה של אליסטר:

"רק רבע שעה..."

דברי המנהל לא היו מכוונים לא לאח ולא לאחות, כי אם לזקיף שעמד ליד הפתח, בחינת הוראה קפדנית...

אמר ויצא את החדר בטריקת הדלת.

משישב דב על הכיסא, מעברו השני של השולחן החוצץ בינו לבין אחותו, חפת את שרווליו חולצתו והתקין את צווארונו הפתוח. אף שהשמין במקצת לאחרונה מחמת בטלה (נידונים למוות פטורים מעבודה) והיעדר תנועה, עדיין היו בגדיו האדומים תלויים עליו ברשול. חרד היה שמא תראה אותו אחותו בכל נוולותיו...

במשך שניות ספורות נערך ביניהם דו-שיח של מבטים. למעלה מעשר שנים עברו מאז נפרדו, כשיצאה יהודית לארצות-הברית, ואף-על-פי-כן, לא נשתנתה אלא במעט. קלסתר פניה הפיק ארשת תום וחקן נעורים כלפנים – פני נערה יהודית טיפוסית בעיירות הגולה, ואולי אף יפתה במקצת עם התבגרה. עור פניה הלבן והחלק נשאר כשהיה, ודמיונה לאימם היה כעת גדול משהיה אי-פעם. זר אילו ביקש לחפש קווי דמיון בין האח לבין אחותו הבכירה היה מתקשה במשימתו, זולתי בעיניהם הגדולות, הניצצות בחיוך של טוב-לב.

ויהודית אף היא לא הייתה מתקשה להכירו, אף שכמה מתווי פניו נשתנו מאז ראתה אותו בביתם, בקשווארדה, לפני צאתה. היא התלבטה בהגדרת התמורה החיצונית שחלה בו. דומה היה עליה, כאילו עבר צייר-אמן במכחול דק ושחור על מתאר איברי פניו לעשותם חדים יותר. הייתכן, כי סימני בגרות הם באחיה, או, אולי, תגלחת ראשו היא העושה את הרושם המוטעה. למה הניח לגלב לספרו בצורה מכוערת כל-כך, שאלה בליבה, ולא ידעה כי "זכות" כפויה היא על כל אסיר מטעמי גהות...

ושני הקמטים שנחרשו במצחו – פרי סבל הם, מענית הזמן – חשבה בליבה, אף אין רישומם ניכר בארשתו אלא בשעה שהוא שוקע בהרהורים. "מה שלומך, יהודית?", קרא דב בקול מתרונן ובצהלה כבושה.

הוא דיבר אליה הונגרית, ומיד העיב ענן של אטימות את פניהם של שני אנשי הבולשת שהסבו לידם. הם לא נזקקו ללשון זו ולא שמעוה; כסבורים היו שהאח והאחות ישוחחו ביניהם עברית או אנגלית, וכיוון שלא קיבלו כל הוראות מן המנהל למקרה כזה, לא מיחו בידי דב, הרתיעו גופם אל מסעד כיסאותיהם, כמפיגים מתח הקשבה, והשלימו עם ה"הצגה" הסתומה...

יהודית סיפרה לדב מקצת מקורות בני משפחתה – בעלה ושני ילדיה,

אף הגידה לו, כי הם דורשים בשלומם ומתפללים לשחרורו בהקדם. אולם בעיני שניהם נראו דברים אלה כמצוות אנשים מלומדה, גישושים שבראשית הדרך, ועדיין היה ריגוש לב שלה ניכר ביותר: קולה הרעיד ונשבר, אף שעשתה כמיטב יכולתה להבליג על הסער הפוקד אותה.

"צר לי על שנאלצת לבוא לבקרני בנסיבות כאלו...", אמר דב חטופות ובכך חילץ אותה מלבטי התבטאות, אך לפתע הציף גם אותו גל של מבוכה. מבלי משים הרים ידו אל לסתו הימנית כמבקש להסתירה מעין רואים, ולמעשה נמצא מגלה מה שביקש לכסות, שכן באותו רגע הבחינה יהודית בפעם הראשונה בצלקתו...

הוא הושיט ידו אל חפיסת הסיגריות שעל השולחן, אך מיד חזר בו מהחלטתו לעשן; הוא כבש יצרו – יום שבת היה ועל כן לא רצה לפגוע ברגשותיה הדתיים של אחותו.

"באתי לעזור", נענתה יהודית, והוסיפה בהיסוס קל, "אם אוכל..."
דב החשה וניכר היה בו שנמנע הוא מלהגיב על מה שנראה לו כתקוות שווא או כתנחומים שעדיין אינם בעיתם.

"אני משוכנעת", המשיכה, "כי יש סיכויים... הם לא יעזו..."
היא לא השלימה משפטה, אף לא היה צורך בכך. דב הצטחק, כמלגלג על תמימותה, אך רק בינו לבין עצמו, שכן לא הגיב על דבריה. אם אמנם מאמינה היא, כי השלטונות ימתיקו את גזר־הדין – מוטב... למה יצערנה?...

יהודית כאילו קראה את מחשבותיו.
"בטוחה אני, כי יש סיכויים", אמרה, "ולא אנוח ולא אשקוט עד אם תינתן חנינה..."

ושבו לא המתנה לתגובתו, אלא המשיכה בשטף דיבור כמבקשת להדביקו באמונתה:

"לפני יומיים נפגשתי עם הרב הראשי והוא הבטיח לפעול... מחר בבוקר אני משתתפת במשלחת אל המוסדות הלאומיים, שייקראו אף הם לפעולה דחופה..."

דב תקע בה מבט נסוך שיממון. מרחפת היא בעננים, אמר בנפשו, ועדיין מאמינה היא כי הרבנות הראשית או המוסדות הלאומיים, הם החותכים את גורל הארץ הזאת. היא אמנם לא גילתה לו, אך גם בלאו הכי

ניחש, כי היא כבר ניסתה להידפק על דלתות השלטון ולבקש ריאיונות אצל הנציב העליון והגנרל בראון-הולר, ולא נענתה... הם דחוה בקש, לא אמרו לא "הן" ולא "לא", כדרך האנגלים, אלא התנצלו בנימוסיות מרובה, שהנציב חזר זה מקרוב מאנגליה וטרוד מדי בעסקי מדינה שוטפים, ובראון-הולר עומד ערב נסיעתו ללונדון ומשום כך אין שעתו פנויה לפגישות... "אולי לא הגיע אליך, דב, שמע הפעולות הנעשות בחוץ-לארץ לטובתך?" – עדיין הייתה היא משוקעת במסע הסברה להחדרת הביטחון בלב אחיה, ולמעשה – במסע תעלומה עצמית, – "אנשי שם, מרמי המעלה, שוקדים בכל הדרכים להבטיח לך חנינה... אני מתארת לעצמי, כי הממשלה הבריטית תוכל לסרב להם... והרי ידעת, כי, בסופו של דבר, לונדון היא שתקבע... לא השלטונות בארץ..."

דב לא עשה כל ניסיון לערער על דבריה. נראה שלא הגיעו אליה דברי מנהיג האופוזיציה בוויכוח בבית-הנבחרים. הצדק עימה – ההכרעה תיפול – ואולי כבר נפלה – בלונדון...

"ורוצה אתה לשמוע דבר משעשע?", שאלה בבת-צחוק מעושה, "בהזדמנות שנייה אספר לך על כל ההרפתקאות שעברו עליי בנסיעתי לכאן... סופות שלגים עיכבוני... דחיות מיום ליום... במטוס נסעו עימי שתי נזירות, וכאשר סיפרתי להן על עניינך אמרו לי בוודאות כי תקבל חנינה, ולא עוד אלא שהבטיחו להתפלל למענך..."

דב נצטרף לשחוקה, וכיוון שהקפיד שלא לגלות את לסתו המצולקת, נתעוותו פניו ולרגע קט נשתוותה לו דמות של מוקיון צנום לחיים, המחייך למשמע הלצה על עצמו שלא עלתה יפה...

לסמוך על תפילתן של נזירות! הררה בינו לבין עצמו, עם זאת נהג באצילות ואמר:

"באמת יש להוקיר רצון טוב כזה..."

השיחה התנהלה בעצלתיים ויהודית נתקשתה להוציא את דב מגדר מיעוט דיבורו. מה אירע לו? שאלה נפשה. הרי דברן היה מעודו! "כן, שכחתי", הוסיפה כמדהרת. מחוגי השעון נעו וכבר עברו עשר דקות מאז הוכנס אחיה לחדר. "ביום ה' עליי לשדר לארצות-הברית מכאן כדי לעורר שם את דעת הקהל... יודעת אני מה לומר, אך אולי תעוז לי, איך להתחיל?"...

"יש לי פתיחה טובה", נענה דב מניה וביה, "זה 50 יום עומד אחי דב בצל המוות בבית־הסוהר המרכזי בירושלים..."

למשמע הדברים עברה צמרמורת בגופה, ויותר משנבעתה מן המילה "מוות" שאמר, נרעדה להד המוזר שעלה מקולו, כאילו דיבר אליה ממרחקים, או מתוך אדישות גמורה לעניין הנוגע לאיש אחר, שאינו מצוי כלל בחדר.

בתחילה היה בדעתה לחזור ולעורר בפניו את שאלת החתימה; דב הוסיף לעמוד בסירובו לחתום על כל בקשת ערעור או חנינה, אך עתה חששה לגעת ב"פצע" הרוטט, פן תעלה עליה את חמתו. במחי יד – במשפט אחד – הרס את בניין האשליות, שאותו הקימה וטיפחה זה ימים רבים. בבת־אחת כמו נסתתמו כל טענותיה. היא בלעה דמעותי ששמו מחנק לגרונה, ונשתתקה. תוך הבהוב מחשבה קל ניחמה על כל נסיעתה – שליחותה יוצאת לריק...

דב הבחין מיד במתרחש בליבה ורחמיו נכמרו עליה.

"עליי להתנצל, יהודית", אמר תוך הפרת דממת המבוכה. היא נשאה אליו עיניה הנוצצות מלחלוחית של דמע, זקפה אוזניה, כאילו לצורך חידוד שמיעתה. עמדה בה סקרנות נוקבת; היחזור בו מעקשנותו וינהג כמי שרוצה בחיים?...

אך נכונה לה אכזבה. דב ביקש להסב את השיחה לנושא אחר לחלוטין, למסלול הזיכרונות. העתיד שוב אינו בנמצא; לפניו פעורה תהום ריקות המחור, והנה עתה זה מוטט גם את גשר ההווה הרעוע. ממילא אין להם ברירה: עליהם להתגדר בבקעה האחרונה שנותרה להם – בקעת העבר...

"עלייך לסלוח לי על כי שכחתי בחודש שעבר לשלוח לך ברכה ליום הולדתך..."

לרגע קט הופג מתח שרירי יהודית בפניה, אך חיש־מהר חזרו ונשתרגו עליהם ענני הדאגה.

זה שנים רבות שדב נוהג לברך את אחותו ביום הולדתה, ואולם, לאחרונה, נסתכסכה עליו דעתו ונשתבש לו לוח הזמנים. יום חגה חל זמן קצר לאחר משפטו ומדוכא היה יתר על המידה מלעסוק בגינונים של טקס. לפנים, בימים כתיקונם, היה נוהג לצרף לברכתו גם מתנה, ואולם מאז ימי המלחמה היה מסתפק בדברי ברכה בלבד ומבטיח לשגר

את הדורון בבוא השלום... סגולה משונה יש לו לדב – כל ימיו הוא הולך וצובר על שכמו חובות, ומעולם אין בכוחו אפילו ליתן דין וחשבון לעצמו, אם יעלה בידו אי-פעם לסלק את כולם...

"הא! אין זה חשוב כלל...", נענתה יהודית בתנועת יד לביטול, "במקום להביא מתנות בשבילך, מגלה אתה פתאום דאגה לי..."
דב טרם השלים את מסכת ההתנצלויות.

"ועוד עליי לבקש את סליחתך על שהעלבתיך באותו מכתב שכתבתי אלייך מאיטליה..."

היא קימטה מצחה כמתאמצת להיזכר, אך ארשת התימהון לא סרה ממנה; היא לא ירדה לסוף דעתו.

"אני מתכוון למכתב, שבו השבתי על ההצעה שהצעת לי להשתקע באמריקה..." הסביר בניחותא, "ואמרתי לך, שלא זו בלבד שאין בדעתי לרדת לארצות-הברית, אלא שאני מכין בשבילך ובשביל משפחתך וכן בשביל הדוד פרנק מקום בארץ-ישראל לעת הגירוש מן הגולה..."

עתה נזכרה יהודית ותחושת כאב חד חלפה בגופה. היטב חרה לה אז על הצעתו. ואולם כשם שלא הגיבה עליה בשעתה, כן לא עשתה כן עכשיו. נשכה שפתייה והחרישה.

"אני מצטער על העלבון שהסבתי לכם", המשיך דב, "בייחוד לדוד פרנק... איזו זכות הייתה לי להטיף לו מוסר? והרי לא הכרתיו מעודי, לא ראיתיו מימיי ומעולם אפילו לא הבאתיו בחשבון קרובי משפחתנו... מתאר אני לעצמי, כמה זעם עליי, כאילו גיליתי חרפתו ברבים... לומר על דוד פרנק, שלחם בנעוריו במלחמה הספרדית-האמריקנית בשנת 1898, כי הוא 'זר' באמריקה, כי עתידים ביום מן הימים לגרשו ממנה – דבר זה הוא באמת שיא של עזות מצח..."

"הו, לא", אמרה יהודית בצחוק קל, "הוא לא כעס עליך כלל... הוא רגיל לכך; באמריקה נוהג כל אדם להביע את דעתו ללא סייג..."
ואף-על-פי-כן, על פי ניד עפעף שלה, עלה החשד בליבו של דב, כי היא אף לא הראתה לדודם את מכתבו משום דרכי "שלום בית..."
ברם, התנצלות לחוד ואמת שבלב לחוד, דב לא חזר בו מהשקפתו של אז.

"האמיני-נא לי, יהודית, כי לא נתכוונתי לפגוע בך ועדיין עומד אני על

דעתי זו... שנים רבות מדי זרענו קברים בכל קצווי תבל... הגיעה השעה לחזור הביתה... חייב אדם להתרגל למות בביתו... שאם לא כן כצועני הוא נחשב בעולם ונרדף על צוואר... קברים במולדת הם ציוני גאולה עליהם מקים העם בניין חיים..."

"אף אני חושבת להשתקע ביום מן הימים בארץ..."

עניי דב אורו. בחוש הרגיש כי דוברת אמת היא.
 "הייתי רוצה להציע לך, כי במקום לעסוק בענייני חנינה ושאר השתדלויות – מוטב כי תערכי סיור בארץ כדי להכירה... חבל שאיני יכול להצטרף אלייך..."

שוב עלתה מדבריו נעימת השלמה עם גורל הסוף ושמץ גיל על קורבן שכאילו כבר נרצה ועל חלום שבא על סיפוקו. דב דיבר מתוך הכרה עמוקה. לאחרונה הוא רואה עצמו כלוחם עברי, חוליה בשרשרת דורות. לוחמי ישראל לדורותיהם הם בחזקת החבל המתוח, המגשר על פני תהום גולה ומחשכים, ובבוא היום עתיד המלך המשיח לעשות עליו דרכו...
 בכל אותה שעת דיבור נעצה בו יהודית מבטים חודרים. מה נשתנה בדב מאותם ימי ילדות רחוקים? יש בו מאותה פשטות שציינה אותו תמיד – צעיר ללא כל יומרות. אין הוא רואה עצמו כגיבור, אלא כחייל אלמוני, שזכה להיקרא לשליחות... אין בליבו ולא כלום מהרגשת גבהות בן-האלמוות ולא ממנגינת אביב נצחי... איש שורה היה וכוז נשאר גם בצינוק. אלמלא ה"מקרה" (ואולי יד מכוונת היא מלמעלה) היה מוסיף להסתופף בצל האלמוניות האפורה; אולי היה מגיע בחייו האזרחיים לדרגת מהנדס חשמל... מוזר, אילו נדחתה ההתקפה על משטרת רמת-גן ליום אחד, כי אז היה נשאר בוודאי בחיים כשכיר חברת ים-המלח – הוא "ים המוות"; תהפוכות הגורל הפכו את קערת חייו על פיה; הוא נמק בתא המוות, בכלא ירושלים, ולפי כרוז הארגון שהגיע גם לידי – הוא מזומן לשיבה של מעלה ולחיי נצח...

"יודעת אני את השקפותיך, דב", אמרה יהודית ובכך קטעה את חוט מחשבותיו, "אבל כאשר הצענו לך לבוא לאמריקה עשינו זאת מתוך כוונה טובה; הרי תודה, כי אמריקה היא ארץ בעלת אופקים נרחבים לאין שיעור מאלה של הארץ..."

"זה אמנם נכון", השיב דב ושוב היה ניכר בו חוש הווכחנות שדעך

במקצת בימי שבתו בצינוק – פשוט משום שלא היה לו עם מי להתווכח...
 "אבל גם אמריקה לא נבנתה ביום אחד... כמה גדולה הייתה לפני 300
 שנה?... ומה הייתה ראשיתה? הדוד פרנק לא הגיע ב'מייפלדור' בשנת
 1621, אבל צריך שמישהו יהיה חלוץ... היודעת את, יהודית, כי רק 41
 איש הגיעו לחופי אמריקה באותה אונייה מפורסמת, ולעת אביב גוועו
 מחציתם... ועם זאת, כאשר שבה ובאה האונייה, לא חזר בה איש מן
 הנותרים בחיים ל'עולם הישן'... רק כך בונים מולדת מחדש..."

דב מוסיף לדבר ויהודית כביכול שומעת, אך לבבותיהם פועמים
 בתדרים שונים. היא תוססת כולה מרגשות גואים, ואילו הוא נשאר
 בשלוותו ובקור-רוחו. עיתים מנסה היא לעמוד ממבט עיניו על מה
 שבאמת מתחולל בנפשו, ועד-מהרה היא נוכחת לדעת, כי דיבור של
 לב ודיבור של פה עולים אצלו בקנה אחד. רואה היא אותו כצלילות
 הדעת בהתגלמותה. ריאליזם שאין בו שמץ של הזיה. יתרה מזו: לא הכול
 מספר הוא לה וכובש הוא אותם סיפורים, העשויים להיראות בעיניה
 כבלתי מציאותיים, כתלושים מהווי חיים. הנה, למשל, פוקדת אותו אימו
 בחלומותיו, ומתוך נהרת פניה מתחוויר לו, כי דרכו נראית לה... זאת לא
 יספר ליהודית, שמא תחשוב בליבה, כי גם בנות-קול הוא שומע מגבוה,
 כאותה נערה מוזרה מאורליאנס...

ושוב הם מעלעלים בספר הזיכרונות המשותף, מעלים נשכחות על
 בני המשפחה – ועדיין אין רצון להאמין, כי הכול אבד שם באירופה...
 "אולי הגיעו אליך, יהודית, חדשות מהונגריה?...?"

אך בטרם היה הסיפק בידי אחותו להשיב לו על שאלתו, נפתחה הדלת
 ועל הסף הופיע מנהל בית-הכלא, לבוש חגיגית וכולו חזות שחורים.
 "הרשיתי לכם לשוחח לא רבע שעה, כי אם עשרים דקות..." אמר,
 "ואולם עכשיו עליכם להפסיק..."

דומה היה על דב ועל יהודית כי פגישתם נתמשכה עליהם כדי
 שעתיים; הלאות שבאה עליהם מעצם חילופי הדברים ניכרה בשניהם,
 כמו מעמל חציבה בעומק. איש מהם לא ביקש ארכת זמן לכלות פסוק
 או שאלה... דב התרומם ונע לעבר אחותו כדי לחבקה, אך שוב נזדרז
 אליסטר וחצץ ביניהם:

"זה אסור בהחלט... הוראה מגבוה..."

דב הוצא מן החדר ראשונה, ומשהגיע אל הדלת הפשיל ראשו לאחוריו והעיף מבט כיסופים אל אחותו...

פגישתו הראשונה של דב עם אחותו השאירה בו משקע כבד של עצבות. כל הלילה שלאחר מכן לא עצם עין, וכידוע – אין לך דבר קשה בתא המוות מליל נדודי שינה. רחש נשימת הכלא יש בו מהמיית השיממון, ובחללו כמו נמוג צליל גווע, עת נשמע אקורד הסיום לתקיעת חצוצרה מיותמת של "המשמר האחרון"...

וטבעו של ליל בדידות שהוא רוחש מנגינה עצובה, בה נקוות דמעות ליבם של כל באי עולם. כל איש פורט על נבל יגונו, כורה תהום להד העיצבון; מכאוב נזעק באלם ניגונו, יפקע מיתר בדכי הדיאבון...

מאי־שם, בקומה עליונה בכלא, עורך לו מישוהו כירה וריח בשר חרך הולך ומתפשט בכל כוכי הכלא, וזיכרון רחוק עולה על ליבו של דב; דומה עליו כי הוא מרחרח את ריח נרות השבת של אימא מיד בכבותם, ומתוך חלל החדר הנקי והחגיגי מזדקרים לנגדו פני אימו העגולים, שזיו חן להם – והצבע הבולט בהם הוא השחור...

כמה רחוק הוא מהווי הבית, כמרחק אלפי שנות אור, וחוטי עבר נשזרים במסכת אשליות. הרבה חלומות טיפחה אימו לגבי עתידו: בני יהיה מהנדס חשמל, וכל שהגה את המילה "חשמל" באותם הימים כאילו תלה עצמו בקסמי מדע, אם לא בכשפים, שאת סודם לא העז הלב לגלות אפילו לפה...

הו, אותן האשליות היקרות! מה רב כוחן בהפחת רוח חיים באדם. אומלל האדם שנתרושש מהן. אלמלא היו אשליות, כי אז היה צריך לבוראן, ובתוקף צו עליון מן הראוי להעניש כל אדם, המבקש לקרוע קורי שממית ההזיות בתואנה, שהוא מבקש לטהר את היקום מזוהמתו. לעולם חייב אדם לראות עצמו כמקיים את הדיבר האחד־עשרה: טפח לך אשליה...

ומשמאיר השחר פוצח כל העולם בשירה, שיר כבוד לריבון העולמים המחדש את עולמו. ממרחק נשמעים צלילים זכים של ארגמן זריחה,

צלילים ים-תיכוניים, שיש עימם סלסולים של חצאי טונים ענוגים, צלילים היורדים אל הים המכחיל לטבול טבילת שחרית. המחר נולד עם מיתתו של לילה. עם השכמת הבוקר מתהפך העולם שוב על צידו השני, מזדקק ומתחיל לשקוד על ספר החיים...

משננער דב משנת ארעי חטופה לפנות בוקר, דומה היה עליו, כי ליל שימורים ארוך עבר עליו. אף-על-פי-כן, הייתה רוחו טובה עליו, אף עמדה בו הרגשה מוזרה, שבמרוצת היום תגיענו בשורה טובה, הגם שבמעמקי נפשו לא ידע בעצמו למה הוא מצפה.

שלא כרגיל נראו לו בשעות הבוקר שמי המסדרון נוהרים יותר, כאילו מצאה לה לבסוף השמש דרך משלה להבקיע אל מבעד לנבכי הקברים הקרויים תאי המוות... ואולי לא הגיהו קרני האור אלא מתוך נשמתו מבפנים, אישור לאופטימיות שיש עימה שמחת מעט... ומתוך שהאיר לו לדב השחר באור כפול סקר במבטו את כותלי תאו סביב וכמו נחשף לוט ונתגלו לו דברים שלא ראה אותם קודם לכן. עד כה חי בתוך עצמו וכל הזמן הסתכל כהוזה בחלל קבר, שדלתו פתוחה רק כלפי נשמתו, ואילו עתה כמו יצא לסיור בוקר בעולם החיצוני, ועל דרכו נקרו טיפוסים חדשים שלא נפגש בכדוגמתם זה עידן ועידנים...

כותלי תא המוות החשופים באפרוריות טחבם היו מכוסים כתובות לרוב, מהן חקוקות באזמל או במכשיר קהה, ומהן רשומות בפחם. פה ושם שורטטו ציורים גסים, נטולי כל חוש אסתטי – רישומים בשחור, בהיעדר הגוון הלבן – מדובבי רגשות מסולפים של נפשות מעוותות. מרבית הכתובות היו חקוקות בערבית וממילא לא הבינו, אך הוא השתדל ללמוד דבר מתוך דבר. כמה מן הציורים הדגימו איברי מין מגודלים, עשויים ביד לא אמונה – תיאורים גרוטסקיים, ללא מידות תואמות. דומה היה על דב, שיש לאל ידו לעמוד על טיבם של האסירים-האמנים לפי שרטוטיהם, ואותו צייר אכול אביונה כאילו נטרף בצחוק היסטרי בשעת עבודתו...

באותה פינה נשתהה מבטו של דב על פרצופה של אישה, בעלת פנים רחבים על רקע פסיפס שחור-אפור, כדיוקן אישה ביוזנינית פעורת עיניים גדולות, התופסות את מחצית הפנים – ומתחת לציור היו חקוקות שתי מילים באחת הלשונות הרומאניות: "יחי הנקם!"

בפינת הכותל משמאל מצא דב כמה כתובות בעברית, מקצתן קשות לפענוח מחמת המחיקות. האחת בת שתי מילים, כתובות בסלסול של סופר סת"ם: "נדריי אשלם", והיא חתומה בראשי תיבות. לידה רשומה בפחם מעובה כתובת פיוטית לירית: "דיני כדין כורה, קורבן-מפולת/ללא תקווה לפרוץ מכאן אל-על/כי יום אתמול רימה אותי..." ומעל לכתובות אלה, בגובה אדם, רשום בכתב ברור ובהידור, כדרכו של אדם בחקיקת מצבה: "ההולכים למות מצדיעים לפניך, מולדת!" אף זו הייתה כתובת אלמונית ולשווא אימץ דב את מוחו להיזכר בשמות לוחמים עברים שקדמו לו במסעם בתא זה אל הנצח...

הימים מתקצרים והולכים והלילות מתארכים והולכים. הארץ שרויה בעיצומו של חורף. גשמי זעף פוקדים את הגליל וסופות חול משתוללות בנגב. ואולם, יותר משניכר סגרירו של הטבע ניכר רישומו של סגריר מדיני. השלטון הבריטי אובד עצות ופעמים הוא מתגלה באוזלת-יד גמורה. ככל שהולכות ומחמירות תקנותיו וגזרותיו, כן הולכת רצועת ההפקר ומותרת. הדרישה החוזרת ונשנית מלונדון לגילוי "יד חזקה" הייתה לשלטון המקומי לרועץ. חוסר היעילות שלו קורעת שמי אשליה לנגד עיני כול. כל עוד איימו השלטונות בהטלת "מצב צבאי", רבץ האיום כסיוט בלהות על היישוב העברי, ואולם משהונהג לבסוף "המצב הצבאי" למעשה, נתגלה, כי זוהי גִּזְרָה שרוב היישוב יכול לעמוד בה... משנחשפה ה"מפלצת" נתגלתה באפסותה... אך גילה הזרזיר הקטן את ה"דחליל" בעיירתו, מיד נתקבצו כל עופות כנף אל תוך גן הירק לשחוק עליו במלוא פה...

שבועיים ימים סבל חלק מן היישוב את "המצב הצבאי" – ועמד בו... מנותק היה מן העולם החיצוני על-ידי גדרות תיל, תנועת כלי הרכב נצטמצמה, כוחות הצבא הבריטיים הפגינו חילם בחוצות הערים, והחיפושים אחר טרוריסטים נמשכו במלוא הקצב... אך מה העלה השלטון בחכתו בכל אלה? – 50 "חשודים"...

וכבר לצו הלצים: משנתפס טרוריסט – משחררים אותו, כי הבולשת מעוניינת רק בחשודים...

ולא עוד, אלא שבימי "חומרה" אלה הגבירו ארגוני המחתרת את פעולתיהם ביתר שאת, להראות לשלטון קוצר־ידו ולהוכיח לעולם כולו, כי אין כוחם של חוקי נייר יפה לגבי מלחמת חירות...

ובינתיים, באותם ימים טרופים של התמודדות מדינית וצבאית, נמשך לו במישור אחר מאבקו של דב לחיים. הוא עצמו אינו משתתף בו, שהרי לא חתם על בקשות לערעור, אלא שבחוץ מוסיפים גלי האהדה כלפי הנידון להתנפץ אל חומותיהם האטומות של בתי־הדין הבריטיים בלונדון ובירושלים בניסיון לכרות את עץ התלייה...

הפרקליטים בלבד מוצאים ידיהם ורגליהם במבוכ המשפטי, שאם נקלע אדם לתוכו שלא בטובתו – שוב אינו יוצא ממנו שלם בגופו... משחק תחבולות יש כאן, משמעויות דקות שאין דעתו של בן־תמותה רגיל סובלתן: לפני שמגישים ערעור על פסק־דין בפני המועצה הפרטית של המלך בלונדון יש צורך להגיש בקשה לקבל רשות להגישו... ואם נדחה הערעור עדיין לא אפסה התקווה, כי הגלגל חוזר לאחוריו וטרם ננעלת דלת בתי־הדין העליון, הנה "צו על תנאי" כוחו כשור נגח, הפותח דלתות כמתפרץ, ואף אם תש כוחו, עדיין יכול אדם לחזור על אכסניית מועצת המלך... כמובן, בטענה אחרת ובאמתלה חדשה, משל להיכל משפט שמבואותיו רבים...

וכבר אמרו האומרים, שדין משפט כדין סיפורה של שחרודה, שאין לו קץ... בתנאי, כמובן, שבינתיים אין נוטלים את נשמתו של הנידון... ברם, בכל המשחק המשפטי רב־הצדדים הזה, שבו נחשב דב, מבחינה משפטית, כ"צד מעוניין" יחיד, אין הוא מעוניין כלל... וחייב בצינוק מתנהלים כאילו נערכת ה"הצגה" שם למעלה במעמד בחירי הקהל בלבד... סדר יומו קבוע כבמסמרות, אך כיוון שהתנהגותו היא למופת – נוהגים בו "לפנים משורת הדין": מתירים לו ללבוש מיעז על חולצתו האדומה ולהחליף לבנים (שהובאו לו מן החוץ) מדי יום ביומו.

ומשלוחי המזון מגיעים אליו בשפע ממוסדות ומאנשים, שאת שמותיהם לא שמע הוא עצמו מעולם. ממילא הופך הוא למשביר האגף העברי של בתי־הסוהר: עודפי מזון למכביר מועברים יום־יום אל התאים שלמעלה... יהודית מוסיפה לבקרו מפקידה לפקידה – בשבתות, כרגיל, ורבעי השעה מצטרפים לחשבון גדול... ברם, הרבה שגרה כבר יש בהם: ההווה

הוא דל-תוכן ואילו העבר כבר מוצה עד תום. שוב ושוב חוזרים, אפוא, השניים על קטעי זיכרונות כתקליט שחוק, אף שגעגועי כוסף, כידוע, מתיקותם עומדת לאורך ימים...

ואולם עדיין אין מתירים להם להתחבק או להתנשק...
אף ד"ר מושל, רופא השיניים, פוקד אותו לפרקים, בודק את לסתו ומטפל בה טיפול ארעי; הניתוח הגדול, כדי להתקין בה עצם, עוד צריך להיעשות, אלא שהשלטונות מעכבים בידו, אף אינם מגלים לו את נימוקם. ג'ורג' מוסיף לשמור לו אמונים. זה מכבר ניטשטש צביון הסמכות ביחסים שביניהם, ולעיתות ערב, כשהם שקועים בשיח-ושיג על הוויות העולם, אי אתה יודע להבחין בין סוהר לאסיר... כל זר יעמוד לאלתר על קשרי הידידות שנרקמו ביניהם, ומפני חשש ל"עין הרע" באו בברית סוד, כי בנוכחותו של אליסטר יורד מסך ההתנכרות ביניהם...
עיתים עושה לו ג'ורג' שליחויות בחוץ, והוא המספק לו את רוב ספרי הקריאה שלו בלועזית. כפעם בפעם מגניב הוא פנימה ספרי בלשים והרפתקאות, ואין דב שואלו, אם נטל רשות מאת ההנהלה להכניסם, כדי שלא להחשירו בעיני עצמו...

לימים אמר לו דב לג'ורג' בשעת רחמים:
"אני מודה לך על חסדיך הקטנים, שאינם קטנים כלל... הידעת, אילו היה הדבר בכוחי הייתי מבטיחך חיי עולם הבא..."
על כך ענה לו ג'ורג' בנעימת שחוק:
"חיי עולם הבא מובטחים לי על-ידי דתי שלי... ואתה, מוטב שתיתן לי בקבוק יי"ש עכשיו..."

ג'ורג' הוא שהביא לדב יום-יום גם את המכתבים המגיעים אליו לכלא – מטעני דואר כבדי-משקל – אות להתעניינות הגדולה בגורלו בחוץ-לארץ. רובם מכתבי אהדה, שבהם מובאים נימוקים "משכנעים" להצלתו הבטוחה... בכמה מכתבים מבין אלה הנשלחים אליו מאמריקה, מועלות הצעות נישואין, והגילאים, הנקבים על-ידי ה"מועמדות" עצמן, הם משבע-עשרה עד שבעים ואחת... יש המשגרים לו גם אגרות "תודעה נוצרית": מטיפים ו"משיחים" למיניהם מוצאים סימוכין ב"ברית החדשה" למצבו, ואחד מהם אף מזהה "בדיוק רב" את בית-הסוהר המרכזי בירושלים עם ה"תחנה השמינית" של "נתיב הייסורים" של ישו...

"מה עליי לעשות בכל התכתובת הזאת?" שאל יום אחד דב את ג'ורג'י.
 "פנה אל אליסטר ובקש ממנו, כי יעמיד לרשותך כתבנית לסייע
 לך במתן תשובות לכל הכותבים... עיסוק זה – ערובה יש בו לאריכות
 ימים...."

ולסיומו של יום קורא דב תמיד בתנ"ך. כמה נתחבב עליו ספר־הספרים
 לעת הזאת? מוצא הוא בפרקיו ובין שורותיו הד לכל הגיגיו וכיסופיו,
 שואב הוא מתוכו עידוד כמתוך באר טמירה, בית־גנזים למצוקת נפש
 דורות... ובשעה שמתקשרים עבי דיכאון בשמי תאו הצר, עולים ממעמקים
 צלילי מרגוע ערבים, ופרקי תהילים מתנגנים באוזנו כצלילי עוגב קסמים,
 שזור נימי עצב, שעליו פורט נעים זמירות ישראל מנגינות תנחומים...

הצוואה

אין לך חג עברי שרישומו ניכר כל-כך בבית-הכלא כחג הפסח. כל נהרת החיים בייחולי ערגתם מתמצית בו. כמשב רוח דרור חודר חג החירות אל בין כותלי הטחב האפורים ומביא בכנפיו ריח אביב משכר, תסיסת עלומים וחזון מרחבי שדה תחת כיפת שמים תכולים-צחים... וסמל יש בו – התגלמות כל מאוויי הפרט והכלל לגאולה ולשחרור. ולעולם חדש הוא – אספקלריה לעבר ולעתיד, קנקן זיכרונות ותקוות, שירת יום המחר, שצליל מוסתר יש בה מפעמי המלך המשיח...

ימים אחדים עוד לפני ליל התקדש החג פושט אגף האסירים העברים את לבוש חולין שלו ולובש כלי קודש שלו. החג אינו בגדר חוויה בלבד, אלא "עיסוק". הכנות קדחתניות נעשות לקראתו מבעוד מועד. ממרקים את מרצפות התאים ושוטפים את הכתלים, משפשפים את שבכות הברזל ומנערים את המצעים. הנהלת בית-הסוהר, החרדה לספק להם לאסירים את צורכי דת שלהם, משגרת אליהם את הגלב הערבי ל"סיבוב" תספורת, ל"הידור" שערים... ומוסיפה להם מקלחת מים חמים שאינה עולה במניין המקלחות הקצובות לשנה...

קציר פעולות הארגון הביא אל תאי המוות ארבעה תושבים חדשים – נוסף על דב – שלושה שנידונו למוות בעקבות "ליל ההלקאות", והרביעי, הצעיר שבחבורה, – על שנתפס עם רימון-יד בכיסו ונחשד על ניסיון להתנקש בחייו של המפקד הצבאי הראשי, הגנרל סר בראון-הולר...

מה ייעשה בהם ב"ליל הסדר"? לשווא הפצירו הארבעה באליסטר, שיתיר להם להשתתף בסעודת החג בחברת כל חבריהם, בחדר מספר 32: – "איסור מגבוה, הוראות מפורשות..."

ורק לאחר התערבותו של הרב היהודי ישראל זהבי, הממונה מטעם השלטונות לפקח על ענייני הדת של האסירים העברים, הותר לחמשת הנידונים לחוג בצוותא, במסדרון המוות, המשמש כחדר המשמר לזקיפים הבריטיים...

עם רדת החשכה הוצאו החמישה מן התאים אל המסדרון והם נתייצבו בשורה אחת ליד הקיר, לפי פקודתו של ג'ורג'. זקיף שני, חמוש בתת־מקלע, הרחיק עד ירכתי האולם, נעצר ליד עמוד, דרך נשקו ודמם במקומו.

בעוד החמישה מתלחשים ביניהם והנה נפתח השער ודרכו צעד פנימה הרב זהבי, מלווה על־ידי אליסטר.

"באתי לאחל לכם חג שמח", אמר המנהל ביבושת, כאדם שכפאו שד וניטל עליו למלא תפקיד שאינו לרצונו. "והנה הרב זהבי..."
אמר וביקש ללכת, אף אותת לג'ורג' להתייצב על משמר השער, אלא שהרב עיכבו בשאלה:

"והיכן השולחן והכיסאות?..."
אליסטר נעץ בו מבט תימהון:

"שולחן וכיסאות למה לכם?..." וכי עומדים אתם לערוך כאן סעודה?"
כסבור היה, כי משמעות החג אינה אלא קבלת ברכה מאת הרב – כדרך קבלת "וידוי" ערב תלייה...

"בוודאי!", נענה הרב. "סדר כהלכתו עומדים אנו לערוך כאן... כמצוות החג, ויש להביא לכאן גם מצות ויין ודברי מאכל..."

בקושי הבלג אליסטר על זעמו; אילו ידע, כי יהא עליו לשאת את טורחם ומשאם של הנידונים בחגיהם, לא היה נעתר להם לכרות כירה גדולה ולערוך משתה. היהודים הללו, חשב בליבו, אפילו על פתחה של גיהנום אינם מוותרים על סעודה על חשבון זולתם...

ברם, עתה שוב לא ראה עצמו בן־חורין להיפטר מהבטחתו, ובעוד הנידונים מתפללים תפילת "מעריב", עמד והזעיק כמה שמשים, שהכניסו חי־שמהר אל המסדרון שולחן ושישה כיסאות, וכן כלי אוכל, חבילת מצות ובקבוקי מיץ ענבים...

אור נורת החשמל הבלח מן התקרה והשיט דמויות מעוקמות בים נגוהות חיוורייך. לילה מכושף, שרוי בהוד ממשל הסהר, הילך בחוץ, אך

לא עצר כוח להבקיע אל תוך המבצר האטום. מסדרון המוות היה נתון כולו לשלטון צללים, שגוני דגליו הם אדום ושחור. דומים היו חמשת המסובים לחברי "מסדר בגדי ארגמן", עוברי אורח, שנקלעו לפונדק אפל, ומשמר מטעם הרשות הופקד עליהם לשומרם מפני ליסטים... והפונדקאי, הוא הרב בגלימתו השחורה, כמו עומד עליהם לשרתם ולהאיץ בהם לטעום מכל המעדנים שעל שולחנו, אף משתף עצמו בארוחה כדי להאחיזם בבולמוס...

בתחילה עולה הסעודה המשותפת בקושי כלשהו. זו דרכה של פרישות, שהיא הופכת הרגל בדידות לטבע. כל חבר מחברי "המסדר" רגיל לגרוס את פת הקיבר שלו ולגמוע את החמין הדלוחים ביחידות, בתאו הצר, וכאילו כבר הוגמל ממבטי זר, ויהיו אלה אפילו חבריו לרעיון... המצה המתפוררת בפיהם ערבה לחיכם, אולם אוזניהם צוללות לשמע שאון לעיסתה, בהמיית נהר סמבטיון שבלב... זה ימים רבים לא הורגלו לשמוע קולות תרועה כאלה... קלישות־מה תלויה באוויר, והכול נדמה כמעורטל במקצת ועקור מכן המציאות... האם אטימות היא זו, קהות חושים, או תעלול של סחרחורת ראש?...

ואולם, משהם פותחים בקריאת ה"הגדה", כמו חוזרות רגליהם ונוגעות בקרקע המוצקה: "הא לחמא עניא... השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין". הווי קדמון משתלב עם פרקי הווה. ומי כמוהם, האסורים בנחשתיים, בצל שלטונו של התליין, מבינים טעמו של חופש וכמהים להיות בני־חורין?...

"זו לי הפעם הראשונה שאני מסב אל הסדר מחוץ לבית", קבל שכנו של דב, ספק בתרעומת, ספק בנעימת תוגה.

"וזה לי הפעם הראשונה בחיי שאני מסב אל הסדר בבית...", משיב כנגדו דב בסבר כבד, ללא נימת היתול. חברו מעמיד בו פני שיממון וסימן שאלה גדול מצטייר עליהם. מה פשר שנינת הפכים זו? – ציניות של מצוקה או רחמנות עצמית... וכי ייתכן, שבן־בלי־בית היה זה כל ימי חייו?...

דב קורא את תמיהותיו ותוכף פירוש להצהרתו:

"כל שאינו חוגג את הפסח בארץ־ישראל אינו חוגגו בביתו, כי אם בבית זרים..."

חיוך קל – מורשת צפנת פענח – משתפך על פני החבר. עתה ירד לסוף דעתו של דב.

"מבחינה זו", הוסיף בשמץ גאווה, "הנני תושב בית קרוב למאתיים שנה..."

"מקנא אני בך", ענה לעומתו דב בחמימות, והוסיף לרקום מחשבותיו בנפשו. – אכן, זוהי האריסטוקרטיה הישראלית... שועי הארץ, רמי היחס... ולא עוד, אלא שצעיר זה בנו של מקובל הוא, כותב קמעות בירושלים, השרוי בסוד שיח עם רוחות קדמונים...

לאחר "כוס ראשון" של מיץ ענבים פוצחים המסובים בשירה, כל אחד לפי נוסח שלו ומנגינה משלו, ערב־רב של קולות וצלילים – הרמוניים וצורמניים – מקהלה מזוהה של חדש וישן, לחני מזרח ומערב, בסלסולי אשכנז וספרד...

"סדר" מובהק של קיבוץ גלויות...

וכל אחד מן המסובים מסביר נוהג עדתו שלו ומסורותיה – זה אמון על מנהיגי ה"חסידים", וזה – על קבלה מאבותיו, יוצאי פרס ובוכרה... ועיתים חולקים הם זה על זה, כגון על טעמה של כוס אליהו הנביא, וכל אחד מביא סימוכין לסברה שלו ונימוקים לטענה שלו... לכאורה מפורדים הם; כל אחד ופרשת דרכים שלו, ואולם, לאמיתו־שלי־דבר, רב המשותף ביניהם מן המפריד ביניהם... בחינת כל נחלי סבל דורות זורמים אל ים הצער והפדות, שמקורו בירושלים וסופו בירושלים...

"הגדת פסח", כספר־הספרים וככל ערכי ישראל – יסוד הנצח עומד בהם, ולעולם ישקפו את העבר והעתיד גם יחד.

"עבדים היינו..." – בימי פרעה כבימי אלביון...

ותמיד יוצא העם מגולתו "בחזק יד" ו"בורע נטויה"... אין דרך הגאולה אלא במרד...

"אל נא נסיח בפוליטיקה!", אומר דב כשמנסה אחד מחבריו לשלב בפירושי ה"הגדה" מענייני דיומא, ואולם, כלום אפשר לתחום בין מה שהתרחש אז ובכל הדורות ובעצם הימים האלה...?

וכך מוסיפים המסובים להנעים ליבם במאכל ובמשקה ובשיר. ואורות טמירים מגיחים לפתע־פתאום מאי־שם ומדיחים מפניהם את הצללים, והשמחה מקיפה את הכול.

"צר לי עליך, ג'ורג'י", קורא דב בפתאום לעבר הזקיף ליד הפתח. "אנו יושבים... ואתה עומד שם כל הזמן... בוא, שב על ידי; יש מקום גם בשבילך על כיסאי... גם כוס משקה תקבל..."

פני שכנו של דב מתכרכמים. לאדיבות מה זו עושה? – עתה זה אמרו כולם במין להט פנימי עמוק: "שפוך חמתך אל הגויים", וג'ורג'י, כידוע, אינו בן-ברית... אלא, ששייך הוא דב לאבירים, אף שדור האבירות חלף ונגזז ללא שוב...

ג'ורג'י מחווה לעברו של דב קידת נימוסין, ועם זאת עושה גם תנועת דחייה בידו...

"אהה, שכחתי", מוסיף דב, "מה תוכל לקבל כאן – רק כוס מיץ ענבים, ואתה אינך חסיד אלא של יי"ש בלבד..."

מעט-מעט הולכים צילי השרים ותואמים זה את זה, או שמא כבר הורגלו אוזניהם אל השוני... ויש המתחזנים ומגבירים קולם על קול זולתם, ויש המוחאים כף כשאון לווי... בפני כולם משתלהבים וגון קלסתריהם אדום אף מבגדי ארגמן שלגופם...

– אל-אלוהים!, אומר בליבו ג'ורג'י, פקוח-עין ופעור-פה מרוב השתוממות. – כלום שכחו היכן הם נמצאים? דב מסתופף בצל המוות זה 93 ימים... הוא עצמו אמר לו זאת הבוקר, לאחר שעשה את מניין הימים ה'שאוילים', והצעיר שליידו, זה שאולי טרם מלאו לו שבע-עשרה שנה, כבר מרחף עליו מלאך המוות שבעה-עשר יום... ושלושת הנותרים הם בעלי ותק של 52 יום במסדר האדום...

ואש התלהבותם הולכת וקודחת, ועוד רגע קט ויצאו כולם במחול טירוף סביב השולחן, שאין עליו מפה לבנה, אך נוצץ הוא כולו מהוד קרינת נשמות עליוזות, והשירה בוקעת והולכת ומן הסתם מגיע הדה אל התאים שלמעלה, אל תאי חבריהם בדיוטה העליונה...

"כי לו נאה, כי לו יאה..."

ואחר הם עומדים לסיים ב"חד-גדיא" ומתחלקים באמירתו, בית-בית, בזה אחר זה, וכל בית נאמר בקול גובר והולך, באקסטזה שהיא כולה יקוד, עד שקורא דב בקול אדיר: –
 "ואתא מלאך המוות..."

לפתע נשמע קול הקשה בשער הכניסה, ובהיפתחו מופיע על הסף

אליסטר, אחוז חלחלה, ואף שהוא לבוש חגיגתי, בחליפתו השחורה והמבהיקה, ופניו מגולחים למשעי – פרוע־שיער הוא ועיניו מזרות רצח. הוא מניף אגרופו לעבר המסובים וקורא בזעקת שבר:

”מה מתרחש כאן?... איזו הילולה אתם עורכים כאן עד חצות הלילה?... הרשיתי לרב לבוא לברככם לשתי דקות, ואתם משתוללים כאן בשירת קנאים זה למעלה משעתיים וחצי... חזרה לתאיכם...”

איש מן המסובים לא זע ולא נע, ואף שהושבתה שמחתם וכמו הקיצו כולם מחלום אביב ונפלו לתוך סיוט בלהות, לא הגיבו. אליסטר הוסיף לעמוד מרחוק, כחושש מפגיעתם של הנידונים, ואולם בתוך כך אותת לג'ורג' ולאיש המשמר בירכתי האולם להזעיקם לעבודתם...

כדי להימנע מתגרה בליל החג, הפציר הרב זהבי במסובים לקום מרצונם הטוב ולמלא אחר צו המנהל ללא התגרות. וחמשת הנידונים אמנם שעו לעצתו... בבת־אחת כמו ירדה אפלה מחודשת על המסדרון... קולות החדווה נאספו למרומים ובמקומם הדהד בחריקה קורעת נימי לב שקשוק המפתחות במנעולי הצינוק...

יום ראשון של פסח היה יום שרב ורוח קדים צורבת עלתה ממזרח. השמש בער כבתקופת תמוז, וירושלים הייתה שרויה בכבשן לוהט, נופח לשונות אש סמויה. זה מכבר לא הרגיש דב מחנק יובש כזה בתאו. בהגנב הגיש לו ג'ורג' בקבוק מיץ ענבים מלא כדי מחציתו, שנותר לפליטה מליל ה”סדר”; הוא גמעו בהיעלם אחד, אך לא עלה בידו לשבור את צימאונו. גרונו ניחר ועור פניו צפד כמתבקע בעיצומו של שידפון.

למראשית הבוקר נתקף בחולשה שאת מקורה לא ידע. הלסת הציקה לו בכאב חד, אולי משום שייגע אותה יתר על המידה בגריסת המצות, וביקורו הבא של ד”ר מושל רחוק – באמצע השבוע הבא...

רוב שעות הבוקר היה דב שרוע על מצעו, נים ולא נים – משועמם מקריאת סיפור בלשי, שחידת הרוצח שבו כבר נתפענחה לו בפרק השני, וכך שכב מהורהר ללא הרהורים ומתוך ריקות הלב וציפה בכליון עיניים לשעת הטיול בחצר – הפעם לא משום ההנאה שבו כמו מתשוקה עזה לשינוי...

לפנות ערב פג השרב בבת־אחת וצינת מדבר נשתררה בכול. משסיים דב את פת ערבית שלו ביקש לעלות על משכבו, אך חשש שמא יקפא בשנתו. גופו הרעיד ושתי שמיכות שבהן התכרבל לא הספיקו לחממו. אחר קם ממזרנו והחל מהלך בקצב מזורז, הלוך ושוב, בתחום הצר, כדי להפיג את הקרה מאיבריו, ורק משנסתחרר עליו ראשו, חזר וכרע על משכבו ונרדם מחמת עייפות גוברת והולכת....

הוא הקיץ סמוך לחצות הלילה, אחוז בהלה, שררב צווארו כמתאמץ לנתק מעליו שתי כפות שעירות, המקיפות אותו לחונקו... ברגע הראשון לא ידע אם ננער מסיט לילה, או כי זר פלש לתחמו ומתנכל לו... נורת החשמל כבתה מחמת קצר והתא היה שרוי בחשכה גמורה, דחוסה, והזמן כמו ניתן לאומדן רק לפי עובי מעטה העלטה שאפפה את כל סביבותיו... "אל תיבהל", קרא אליו ג'ורג' מירכתי המסדרון ליד השער, "הקצר יתוקן תוך דקות ספורות..."

אך קולו לא נקלט אלא כגל צלילים עמומים, חסרי משמעות, המרחפים בחללו של עולם, תלושים מעוגב הזמן...

שוב נתאחו קרעי מחשבותיו במסכת המוות, בה הוא מרבה להגות בימים האחרונים. בהזדקפו על מצעו, נתמך על־ידי שתי זרועותיו מאחורי גבו, חש בהירתעה של רוח שורקנית ובאפו עלה ריח הבל כפור של שר מיתה....

מה טיבו של מלאך המוות? הרבה היה דב מיתמה בליבו על כי לא עלה בידו לתהות על קנקנו בכל ימי עמידתו בצילו, ועדיין ההיכרות היא היכרות ממרחק. כל יגיע שכל ואימוץ כוח דימוי בניסיון לתאר דמות דיוקנו עולים בתוהו, ותחושת הנפש, המציירת תווי פניו בגוונים דהים, היא לעיתים כוזבת... והעיקר, שתקן הוא מלאך המוות מאין כמוהו; יש והוא מצטנף בפנית התא ויושב שם באורך רוח ימים על ימים, ויש שהוא נעלם כאדם הפורש משליחות כפויה... ונורא הוד הוא ביותר בטפסו כלוליין על כותלי הצינוק, כשהוא אוחו בחווקי סולם שאינו בנמצא, הולך ורוקם קוריו כשממית שחורה, שרק את גבה אפשר לראות....

זוכר הוא דב, כי בילדותו נראה לו מלאך המוות בחילופי לבוש לרוב, – תחילה בדמות אותה גולגולת, המצוירת בראשי עמודי החשמל להטיל מורא על שובבים... אחר־כך בדמות קצב העירה, ר' מנדל, היוצא

עם דמדומים מבית-המטבחיים ובידו המאכלת. נראה הוא כמגואל בדם קורבנותיו וקר כקרחוני הקוטב, בעל עיניים כחולות וצוננות כפלדה, נעדרות כל זיק רחמים... ולימים שיווה את המוות בדמות משחזי הסכינים הצועני, העושה הקפותיו בכל עיירות הסביבה, מגודל גוף, שזוף פנים ומקורזל שיער, הרוכן על האבן תוך כדי עבודתו ומשחזי בלהט, כאילו הוא מכין סכינים לערוף את כל באי עולם, ובכל עת עבודתו הוא מחריש, אינו נענה לברכת שלום ואינו משנה ארשת פני שעווה שלו, אלא מוסיף ומשחזי בלי הרף עד רדת השמש ואחר מעמים מנגנונו על כתפו, פונה עורף לעיירה ונעלם מעבר להרים...

ולעולם אין בכוחו של אדם לפטור עצמו מהיות אמן-ציור-ותיאור של קוטל החיים, והוא משווה לנגדו אותה דמות אפלה בהכרה ושלא בהכרה... יום אחד, בתקופת שירותו בצבא, נתקל בו דב באקראי; היה זה לא בחזית הקרב אל מול חפירות הגרמנים, עת ארבה הסכנה לחייו, כי אם דווקא בשעת רצון, בשוטטו להנאתו באחד המוזיאונים לאמנות ברומא. הוא נעצר ליד יצירתו של אל-גרקו, "הירונימוס הקדוש", בדמות של חשמן. חיים ומוות משתקפים מן הדמות הנאצלת בגווניה הסגנוניים. אצבעותיה המוארכות, בעלות הציפורניים הכחולות, משוטטות על פני ספר התנ"ך; זקן שיבה יורד לו לחשמן על פי מידותיו, לחייו צמוקות ועינו השמאלית פזלנית כלשהו...

– הנה דמותו של מלאך המוות, אמר דב בנפשו, ופעמים הייתה התמונה פוקדת אותו בחלום.

לאחר שהוצא עליו פסק-דין המוות ודב השלים עם גורלו, שוב לא ראה את מלאך המוות אלא במופשט. המוות אינו אלא קיפאון ליל נצח, שנת מרמיטה ללא כל תחושה. פעמים יש בו אף מן הברכה: פתרון הוא לכל בעיות תבל שאין להן פתרון. בו ימצא מרגוע כל רדוף גורל וכל כושל, ובו יטילו עוגן אף אלה המבקשים להיות בני אלמוות ולהירדם בחיק התהילה... שיקויו הפלאי מקהה חודו של כל כאב...

בדמדומים עולים על ליבו של דב דברים שקרא לפנים והם מצאו הד עמוק בתודעתו:

– לכל אחד מאיתנו מגיעה העת, שבה אוזחת "האחות הרחמנייה" הגדולה, – המוות, – את האדם, הילד, בידו ואומרת לו בנחת: – הגיע

הזמן לחזור הביתה. הלילה ממשימש ובא. הגיעה שעתך לעלות על המשכב, ילד האדמה. בוא; אתה עייף. סוף-סוף תשכב בחדר הילדים של הטבע ותישן. תישן היטב. היום עבר. כוכבים נוצצים באפיריון הנצח... אשרי כל קשה-יום ומר-נפש השוקע בנשייה וקובר בה כל שיוֹר של זיכרונות העבר... כך יוצא לו האדם מן העולם הזה, מסולק מכל החשבונות והחובות...

המוות הוא בחזקת מסגרת לחיים, המוסיפה לתמונה יתר שקיפות ומבליטה את קווי המתאר.

משחזר והודלק האור בצינוק דומה היה על דב שמוסיקה חרישית נישאת פנימה ממרחקים, צלילים ענוגים ומדכאים, רוגעים ודוחקים ומבשרי שואה, סואנים ומהממים, ובדמיונו נקשרה תמונת מחול שלדים, שעליו מנצח מלאך המוות עם כלי החבלה שלו – תוף ומצילתיים, בלוויית שאון שקשוק צלצלי נחושת והתזת ניצוצות אש מאבן משחזת...

מי זה מאזין למוסיקת זוועה באישון לילה? – שאל דב בנפשו, ומיד הבזיק במוחו החשד – שאליסטר – הוא המענג נפשו בשעשוע אכזר, ואולי מתוך הכרה ברורה, שסופה של מנגינה כזאת להתפשט באווירה הצח של ירושלים ממקום מגוריו בדיוטה העליונה של בית-הכלא אל מעמקי הצינוק, לאוזנו של דב...

ואולי אין זה אלא דמיון, מדוחי שווא, הד למנגינה עתיקה משכבר הימים? ... אדם, כשהוא ממורט עצבים, חלומותיו מצטיירים בעיניו בבהירות מופלאה כאילו היו במציאות, וכשהוא מקיץ הוא ממשיך ברקימת מחשבותיו, כאילו היו חלום...

משנרדם, לבסוף, דב באשמורת השלישית של הלילה ירדה עליו תרדמה עזה שהיה בה שמינית שבשמינית מאותו קיפאון נצח. ומשהתעורר טרדו רעיון, כמו לא השלים מעשה שהיה עליו לעשות. הוא הפסיע על פני התא, תפוס שרעפים, ומשנתקל מבטו בשקית התפילין התלויות על סריגי הדלת, נזכר, לפתע, כי הצפין בשק את צוואתו, שאותה כתב לפני ימים רבים, שעות ספורות בלבד לפני שנודע לו על דחיית הוצאתו לפועל של פסק-הדין שעמדה להיערך ממחרת היום...

הוא פרש לפניו את הפתק המקומט ואותיות הכתב הגדולות, המרובעות, בקוויהן הישרים והמזדקרים אל-על, החזירוהו להווי הימים ההם:

"אחרי מותי רוצה אני כי תקברוני ליד שלמה בן-יוסף
בראש-פינה – –

דב גרונר"

לא "בקשה אחרונה", לא תחינה; אפילו על סף היציאה לא יכוף ראשו ולא יבקש חסדים מן האויב. "רוצה אני..." – זכות אלמנטרית הוא תובע, בהתאם לאמנה בינלאומית ולמוסר אנושי כללי, החלים תמיד, בכל הנסיבות, על הלוחמים משני עברי המתרס...

ימי שבתו בראש-פינה משתקפים אליו כמבעד צעיף מעולף זרות. בה הכה שורשיו הראשונים באדמת המולדת החומה. לאחר שריצה את "עונו" במעצר עתלית כעולה "בלתי חוקי" – מעפיל – הצטרף לפלוגת העבודה במושבת הגליל הוותיקה ונשא באהבה חבלי הסתגלות וכל הכרוך בהם, לרבות הרעלת דם בעקבות עקיצת דבורה, והשכמה בטרם בוקר, לפני הפצעת השחר, לעבודת קטיפה הטבק והשחלת עליו לייבוש, וכפות הידיים הזרועות יבלות – מחיר ידידות עם המכוש...

ועל הכול – אותה מלאכת קודש של תיקון השביל לקברו של שלמה בן-יוסף, הצעיר הלוצקאי, שיצא אל ההרים להפר הבלגת קלון לנוכח טבח דמים הנערך בידי פורעים ערבים... בטרם כניסת השבת סיים מלאכתו, הניח מכושו, כרע על ברכיו ונשק ברטט נפש את סלעו של הגיבור הגלילי... ג'ורג'י התנמנם על כיסאו ליד שער המסדרון, ראשו שמוט על חזהו ותת-מקלע בין רגליו. דב הניח לו לישון, ורק משהקיץ כעבור שעה ארוכה קראו אליו ואמר:

"הנני מפקיד בידך את צוואתי... רק אחר מותי תמסורנה להם..." הפעם לא רצה להעלות על דל שפתיו את שמו של אליסטר; אפשר שעדיין היה טעמו של חלום המוסיקה בפיו, ואפשר שאף אל ליבו נתגנב צל של מרה שחורה...

ג'ורג'י נטל מידו את הפתק בלא אומר; גם אילו עמדה בו סקרנותו לא היה מבין את הכתוב, ומכל מקום הבין, כי הטובה שבתגובות היא השתיקה. הוא הפסיע פסיעות אחדות לעבר שער הברזל, אחר נעצר לרגע קט, כנמלך בדעתו, הפשיל ראשו לאחור ואמר בנעימת רוך:

"חושבני, כי כוס יי"ש לא הייתה מזיקה עכשיו לשנינו..."

בתום ימי הפסח חזרו ובאו ימי החולין על היישוב העברי, וליבו של דב נעשה ריק מתוחלת נכזבה. כל זיק של תקווה להמתקת דינו ולקבלת חנינה נמוג בערפל חומקנות של השלטונות הבריטיים. הנציב העליון ומפקד הצבא הראשי משכו ידיהם מעניין, הנתון עדיין בתחום "הסמכות המשפטית", ואילו לבלרי בית־הדין העליון בירושלים והמועצה הפרטית של המלך בלונדון טרחו בלא חמדה להוסיף גיליונות על גיליונות של טענות ומענות ופרטיכלים של "צווים על תנאי" על החומר המתוּיֵק, ההולך ומתעבה.

כל ה"מאבק" המשפטי נמאס על דב והיה לו לזרא, אך לא הוא שיזמו ולא הוא רשאי עתה לשים לו קץ. גם אחותו יהודית, שהייתה מלאת תקוות בבואה לארץ, שוב לא ראתה פתח הצלה. שערי רחמים ננעלו אף אם שערי תפילה לא ננעלו. ביקוריה אצל דב נעשו קשים מפגישה לפגישה; בקושי עצרה כוח להסיח עם אחיה על דברים שאין להם שחר ולהונות אותו – ולמעשה את עצמה – במשחק תנחומים כוזב...

משאפסו הסיכויים לחנינה החליטה מפקדת הארגון, כי עת לעשות להצלת לוחמים, ולמחרת שביעי של פסח אושרה תוכנית פעולה. נמנו וגמרו המתכננים: תורה מחזרת על אכסניה שלה! מה שעלה יפה כתחבולה בהתקפה על משטרת רמת־גן, עשוי לעלות יפה גם בהתקפה על בית־הסוהר המרכזי בירושלים. והרי כבר יש כאן סוף מעשה במחשבה תחילה...

הוחלט, אפוא, כי משוריין משטרה יוביל "אסיר ערבי", שנתפס במעשה פשע, כדי לכולאו עד המשפט. ארבעה "שוטרים בריטים" ילווהו אל שער הכניסה של בית־הסוהר ויגישו לזקיף את תעודת המעצר. הפעולה תכוון לעת טיולם של חמשת הנידונים למוות, דקות אחדות אחר השעה ארבע אחר הצהריים. עורך־הדין מרדכי שרידי יקדים ויבקרם בשעות הבוקר של אותו יום להודיעם על התוכנית ולהורות לפרוץ תוך כדי טיולם, בעוד ידיהם כבולות באזיקים, מן החצר, דרך השער אל המשוריין.

לכאורה הייתה זו "פעולת התאבדות", כניסה אל "גוב האריות"; כלום ניתן להבקיע ולצאת בשלום מתוך אחד המבצרים המגודרים והמתוילים

ביותר של השלטון הבריטי בארץ! והנסיגה מה תהא עליה? הרי מגרש הרוסים וסביבתו הסמוכה הפכו לאחד מאזורי הביטחון המובהקים ביותר של המשטרה, הבולשת והצבא!

ואולם, זה כוחה של הפתעה, ששקולה היא כנגד כוחות רבים. עיתים ניד עפעף אחד מכריע עוצמתו של ענק, ואין לך גוליית היכול לעמוד בפני כף הקלע. כך הייתה דרכו של הארגון מאז ומתמיד, ואלמלא חירפו נפשם המעטים בתעוזת זינוק אל "הבלתי אפשרי" – לא הייתה למחתרת תקומה...

מובן מאליו, כי הארגון היה מוכן מראש גם לקורבנות; זו מידת סיכון המצוי בכל פעולה ומעולם לא הייתה ללוחם ערובה, כי ישוב לביתו בשלום... ואם לא יהא מנוס מחילופי יריות, נצטוו הפורצים שלא להירתע מפגיעה בזקיף השער ובכל איש משמר אחר, שיעמוד על דרכם למכשול.

והנסיגה תוכננה אף היא לפרטיה, ושוב, חלק רב בה היה צריך להיות יסוד ההפתעה. המשורייני המציל יעשה דרכו באזורי יישוב ערבי – ממגרש הרוסים אל דרך סולימן, על פני שער שכס ובכביש רמאללה – נתיב זנוח על-ידי יהודים ושירותי הביטחון הבריטיים כאחד: כלום יעזו לוחמים עברים להסתכן לעבור ב"ארץ-לא-זרועה" זו?...

לצורך הסוואה הוחלט גם "להחרים" את המשורייני לא בירושלים ולא בסביבותיה, כדי שלא לעורר את חשד המשטרה על פעולת הארגון המתרקמת, אלא במקום מרוחק מן העיר, בסביבת פתח-תקווה, ולהשתדל גם להקטין במידת האפשר את רווח הזמן שבין תפיסת המשורייני לבין ביצוע הפעולה.

ההכנות ל"החרמה" נעשו מבעוד מועד, במוצאי-שבת. הוחלט, כי במקרה שלא יהא מצוי משורייני משטרה – יעלו חברי הארגון ב"הכתם" משורייני צבאי, וקבוצת "צבעים" תכשירהו לשליחותו תוך שעה קלה: "אדרתו" הצבאית תצובע בצבעי המשטרה...

שמשון – הוא שדחק להיחלץ לפעולת השחרור בהקדם והוא שנתמנה לעמוד בראשה. צעיר גברתן היה, מוצק שרירים ובעל ארשת פנים האומרת הדרת נגידיים – פני אדם שנולד להיות מפקד – מן הנועזים שבלוחמי המחתרת, עשוי לבלי חת, ועם זה שקול בהחלטותיו. עד שלא

יצא לפעולה לא נהג פזיזות, אלא בחן ובדק את הדברים לעומקם, ואולם משיצא – ביקש לכבוש בתנופת סערה... מניע כפול הבהב בליבו של שמשון להיות להוט אחר פעולת השחרור.

ראשית, חברו הנאמן של דב היה מימי "החטיבה היהודית הלוחמת", ובאותם ימי האש בחזית איטליה נקשרו זה לזה בעבותות ידידות. טבעה של אחוות נשק, שהיא מעלה על יושבי חפירות וחלוצי הסתערות חוב מסירות הדדית שאין לו פירעון לעולם. ושנית, מאז הצטרף שמשון למחתרת תקע עצמו לרעיון אחד: יש להבקיע את בתי-הסוהר כאמצעי הבדוק ביותר להחשת קץ השלטון הזר בארץ. מימרה אחת הייתה שגורה בפיו: "הבקעת הבסטיליה בפריז הייתה האות לתחילתה של המהפכה הצרפתית, ואילו פריצת בתי-הכלא בארץ-ישראל תשמש אות לשלב סיומה של המהפכה העברית...", וכבר שקד שמשון על תוכניות פריצה, אסף נתונים והציב ציונים והגיש הצעותיו למפקדת הארגון, ואולם פעם ופעמיים דחוהו ב"עוד היום גדול... בעיתו נחישנה..."

עתה בא לידו פתח הזדמנות, ואף שלכלל פריצה ממש לא יגיעו הדברים, לפי התוכנית, הרי בכל זאת תהא בפעולת השחרור המיועדת משום אות לבאות...

בצהרי יום ב', הוא ה-14 באפריל, יצא שמשון לערוך את "ציד" המשורייין. ארבעת ה"קצינים" הסתתרו באחד הפרדסים בעיבורה של פתח-תקווה והמתינו להשגת כלי הרכב, ואילו קבוצת ה"צבאים" על סרבליהם הכחולים ודליי הצבע שלהם הסתדרה ליד ערמת קרשי פיגומים בחצר בית שעתה זה נסתיימה בנייתו...

הכביש המה מתנועת נוסעים והולכי רגל, אך לעת הזאת רבו בו בעיקר עגלות רתומות לסוסים, נושאות חציר ורעפי גג אדומים. דומה היה לאיש העומד מן הצד, כי אין בה בפתח-תקווה בלתי אם משקי בהמות וכבשני רעפים, או כי חזרה "אם המושבות" והוציאה מגנזי עבר שלה מהוד ההווי של ימים קדומים...

קרוב לשעתיים התהלך שמשון אנה ואנה, במדי רבי-סמל-משטרה, דרך מתח, פעור עיניים וכסוס ציפורניים, כולו פקעת עצבים, ומפטיר קללת "לעזאזל" חוזרת ונשנית על שאתרע מזלו ועל שפסו משוריינים מן הארץ... ליבו ניבא לו רעות. משהו אינו כשורה... אף הוא, ככל לוחם, היוצא

כפעם בפעם אל הבלתי נודע, משועבד לאמונה תפלה... יטען המוח כאשר יטען ויצטוו השכל הישר ככרוכיה נגד הבלי תפלות ככל שיתאווה... הלב – הוא הפוסק, בלשון סתרים שלו, בצקון לחש, ומשפטו הוא המכריע ואין עליו עוררין... והנה, אמונה תפלה נטפלה לו לשמשון מאז עמד על דעתו: כשיוצא אדם לבצע משימה, ומלכתחילה, ממש בצעד הראשון, עולים הדברים יפה, מובטח לו, כי שרשרת ההצלחה תתקשר חוליה-חוליה בלא קושי ובתואם-זמן-ומקום, והריהו מגיע אל מטרתו בשלום... בעוד שאם מועדת רגלו מראשית צעדיה, הולכות התקלות ונערמות על דרכו לאין מספר והוא הולך מדחי אל דחי ועד הסוף המר, כי מן השמים מעכבים... לבסוף, סמוך לשעה שתיים, הופיע משוריין צבאי על הכביש וכבר ביקש שמשון לעוצרו, כשלפתע הבחין בצעיר הבא אליו במרוצה תוך נפנוף ידיים לאות, שעליו להניח לכלי הרכב לעבור על פניו...

השליח בא להודיע כי הפעולה בטלה...

מלכתחילה הוסכם, כי עורך-הדין שרידי יעלה בו-ביום לירושלים להודיע לחמשת הנידונים למוות, כי דקות מספר לאחר צאתם לטיול היום-יומי שלהם בחצר, בשעה ארבע אחר הצהריים, יבואו חבריהם לשחררם. אמתלה מוכנה הייתה בידו להיכנס לבקרו, שכן "ערעורו" של דב עדיין היה תלוי ועומד במועצה הפרטית של המלך ועל כן זכאי היה לבוא ולפרוש לפניו את הדברים מבחינה משפטית...

לפני צאתו לירושלים נדבר עמו איש הקשר של הארגון, שלאחר ביקורו אצל דב יטלפן לתל-אביב להודיע, כי "הדרך פתוחה", או כי יש תקלה מעכבת, אף הסכימו ביניהם על סיסמאות רמז: "קנו כרטיסים", משמע, הכול כשורה, "הנסיעה בטלה", משמע, יש לדחות את ביצוע הפעולה...

שרידי הגיע לירושלים בשעה מוקדמת, אך שליחותו לא עלתה בידו. בבואו לבית-הסוהר התנכרו לו השלטונות וסירבו להרשותו להיכנס פנימה. גם דרישתו לראות את אליסטר הושבה ריקם. בתחילה הסתירו מפניו את הסיבה לשינוי יחסם אליו, וכבר עלה החשד בליבו, שמא הוצא דב להורג ועדיין נשמר הדבר בסוד מפני הציבור. אחר סובבהו בכחש ואמרו לו, כי אין כניסה לבית-הסוהר בעטיו של ניקוי יסודי הנערך בו, ורק לאחר שהתעקש ועמד על זכותו לבקר אצל הנידון גילו לו, כי עם השכמת הבוקר הועברו דב ושלושה נידונים אחרים למבצר עכו...

למשמע הבשורה היה שרידי תקוף פלצות. בפתאום כמו ירד עליו רפיון ממוטט. נראה היה לו בעליל, כי כל המאבק המשפטי לא היה אלא אשליה; זה מכבר החליט השלטון להוציא את דב להורג, אלא המתין לשעת כושר, לעת תחול התרגעות-מה ביישוב וביצוע גזר-הדין לא יביא לידי התפוצצות כללית...

בלב כבד ותשוש כוח התנהל שרידי אל משרדו של עורך-הדין יששכר לוין לטלפן משם לתל-אביב ולהודיע בדחיפות, כי "הנסיעה בטלה..." בצאתו את המשרד כבר ניחש בנפשו, אף שפחד לגלות את עצם המחשבה לו עצמו, כי המערכה אבודה וכי זהו הסוף...

הגנרל

זה שנים רבות לא ידעה ירושלים תהפוכות אקלים כאלה. השרב כמו קנה לו שביטת עצלות ממושכת, אף נגרר אל תוך עונת החורף, שעדיין לא נשמעו פעמיו, ויקוד השמש בימים המתקצרים והולכים נתפוגג אף בשעות הלילה, כמו נתלווה לו שובל חרבוניים של שלהי קיץ. השנה נתאחרו הגשמים במאוד, וזקני העיר אינם מעלים בזיכרונם שנה שחונה כמותה. עוד לפני כמה שבועות, כשנדמה היה שנעלו שערי התפילה, עמדו רבני העדה וקראו לתענית ציבור ולביטול מלאכה, אך גם אז לא נמצא ביניהם חוני המעגל שיפתח בתחנוניו שערי שמים. בידוע, שרבים הם בני-בניו של חוני המעגל המוסיפים להלך בחוצות העיר עד עצם היום הזה, אך הללו – דרכם לעוג עוגה לעצמם, איש-איש ומעגלו שלו, ואין הם נושאים עיניהם אלא לבצעים, תובעים מילוי משאלות ליבם, ומסיחים דעתם מצורכי הכלל.

עם דמדומי שחר ניתכו מטרות עז, אך לשעה קצרה בלבד. ברוח זלעפות שנשבה מן המערב נתפזרו העננים, ומשהאיר הבוקר שוב עמדה ירושלים במלוא זוהרה, נקייה וממורקת, נכונה לקבל את פני משיח צדקנו בכל הדרה. לכאורה, אין חזות העיר כתמול-שלשום, שהרי פנים רבות לה בחליפות העיתים: ואולם לפלא הוא, כי ככל שמשתנים גווניה, חדשים לבקרים, עדיין נשארת היא כמות שהייתה. נוגהה כעין התכלת ולבנת הספיר שלא מעלמא הדין, כאילו אינה חיה בהווה, בעכשיו; קיומה רצוף עבר ועתיד בלבד. מקדמת דנא יונקת היא חוסנה משיתין עמוקים, מגבבת זה על גבי זה רובדי היסטוריה נשכחת, ושואבת כוחה משורשי אנוש וגורל של ארץ על פרשת דרכים; דלתותיה נפתחות וננעלות לכל יוצא

ובא, בלא הרף; ואולם, כל היושב בה, זולת צאצאי העברים, הוא בגדר תושב-ארעי, ואין לו בה כל אחיזה: הלה, פעמים דומה עליו, שעלה בידו לתקוע בה יתד, אך סופו שהוא שוקע בתהום הנשייה בלא הותר רישום וזכר. עיר קסמים היא; הכול חולף על פניה ונעלם בקרבה, וכל-עצמה, הריהי בחזקת בור שאינו מתמלא מחולייתו עולמית.

ליל נדודים קשה עבר על גנרל סר בראון-הולר, ודעתו הייתה מסוכסכת עליו. שעות ארוכות ביקש להרגיע את רוחו המסוערת בקריאת ספר, אך מתוך שלא ידע את נפשו, לא באה תנומה לעפעפיו. לא ענייני מדינה הדריכו את מנוחתו. אמנם, בשעות היום משוקע הוא כל-כולו בחיפוש תחבולות לסכל את מעשי הטרור של אנשי המחתרת היהודים. לאחרונה גוברת מאוד תעוזתם, ולעולם אי אתה יודע היכן אומרים הם להנחית מהלומתם: חוצפתם אינה יודעת גבול, ואין הם נרתעים אפילו מלהלקות קצינים בריטים, שומו שמים, בנקמה על עונש מלקות משנתחייבו חבריהם בדין. ומה גדולה ההשפלה! צעירי העם הבזוי מפשיטים מכנסיהם של נושאי שררה של הקיסרות הבריטית, מלקים אותם בשוטים... וכל העולם מרעים בצחוק!

חמתו של הגנרל בוערת בו כאש; במועצות השלטון הוא קורא למצות עם הטרוריסטים את מלוא חומרת הדין והעונש. ואכן, דעתו נשמעת, שהרי הוא עליון על כל עליונים, מפקד צבאות בריטניה בארץ-ישראל, וניטל עליו לגונן על כל המשרתים נאמנה בחיל הוד מלכותו. לעת הזאת כבר נודמן לו לאשר כמה פסקי-דין מוות על טרוריסטים שנתפסו ונשפטו בבתי-הדין הצבאיים, ומשאת נפשו היא לתלותם על כל פנס רחוב בחוצות ערי הארץ, למען יראו וייראו, כלשונו.

ואולם, בלילה זה רחוקות מחשבותיו ומוסטות לחלוטין מהווי הרצח הזה; הגיגיו ממוקדים בנפש אחת, שדמותה ניצבת לפניו במתאר סגול שלה ולפרטיה; היא ממלאת את כל חדרי ליבו עד לבלי הכיל. הוא עצמו לא פילל, כי עוד מפעמים בו רגשות רומנטיקה, והרי עיקר כוחו בקשיחותו שנחשלה באימוני קסרקטין ובמלחמות דמים לרוב, – ארכי אסטרטגוס באיסטריטי של הקיסרות, ש"אין החמה שוקעת בתחומיה לעולם". עוד מעט קט ימלאו לו 53 שנה, ודומה היה עליו, כי תשוקות נעורים שלו דעכו זה מכבר. איככה אפוא הייתה לו לפתע שוב עדנה, ואיככה נרעדו

נימי נשמתו לצלילי ערגה מתדהדים בעוגב קולה של אישה ערבייה, שנקרתה על דרכו באקראי.

ראשית מעשה היה באחד מלילות אוקטובר אשתקד, באחת ממסיבות הקוקטייל, שכבר היו לו לזרא, אלא שאין הוא בן-חורין לפטור עצמו מהן, כיוון שנעשו ללחם חוקם של אנשי הפקידות הקולוניאלית בכל ארץ כיבוש, ואף בהן יש לראות כעין סממן של אדנות. מסורת היא בידי נושאי חזון שליחותה של בריטניה בארצות נחשלות להיענות להזמנותיהם של ה"נייטיבס", מה עוד שבמקרה דנן יצאו לה למארכת מוניטין בירושלים; רבים וטובים נתכבדו ובאו לקבלות הפנים שנערכו בביתה המפואר, המתקרא 'פֶּרְם אל־מופתי', בשכונת שייח' ג'ראח, לא הרחק משער שכם; רק אנשים נשואי פנים, ממרומי העם, נמנים עם הבאים להסתופף בצל קורת ה"סלון" של הגברת קטי אנטוניוס.

והיא עצמה – אשה רמת יחס הייתה, בתו של פארס נימר פחה, מייסדו ובעליו של היומון 'אל־מוקאטם' בקהיר, ויותר מייחוס אבות זה עמדה לה גם זכות היוחסין של בעלה המנוח, הלוא הוא ג'ורג' אנטוניוס, יליד לבנון, בן להורים יוונים אורתודוקסים, שעשה ישיבתו קבע בירושלים, אף טיפס ועלה בכוח כישורונותיו למרומי סולם ההייררכיה של הפקידות הבריטית בימי המנדט. עלייתו הייתה צפויה, שכן הוא היה בן טיפוס ללוונט, "נייטיב" צייתן, השָׁשׁ להתפלש בעפר רגלי אדוניו, מסתגל בנפש חפצה להליכותיהם ומיטיב לחקותם. האנגלית שבפיו הייתה רהוטה, משום שאת חינוכו הבריטי קיבל באוניברסיטת קיימברידג'. כיוון שכך הייתה הדרך סלולה לפניו, ועד־מהרה נהפך הוא לילד השעשועים של האריסטוקרטיה הקולוניאלית. ומצד אחר עמדה לו זכות גדולה על־פי מגילת היוחסין שלו; אמרו עליו שהוא שאר־בשרו של חאג' אמין אל־חסייני, "המופתי הגדול", המסית הקנאי ואיש המדנים הידוע לשמצה, שעשה את חייו קודש לקעקוע מוסדות הציונות ולערעור אושיותיו של "הבית הלאומי היהודי" בעודנו באיבו. איך ניתן לגשר בין חאג' אמין המוסלמי לבין ג'ורג' אנטוניוס הנוצרי – קושיה זו לא ניתרצה מעודה. ואף־על־פי שאין ראייה לקרבת הדם האמורה שבין השניים, יָכַר לְדַבֵּר אִכֵּן מצוי, שהרי ביתו של המופתי היה לימים לביתה של האלמנה אנטוניוס, והיא שנטרה את "כרמו" של אביה־מולידה של התנועה הלאומית הערבית.

ואף זאת: בה־בעת ששירת ג'ורג' אנטוניוס את אדוניו הבריטים, שימש הוא גם סגור לשאיפות אחיו, בני עמו. שנים רבות מחייו השקיע בכתיבת ספר־הספרים ללאומיות הערבית – "יקיצת הערבים" בשמו המפורש, והוא נכתב אנגלית, כיאות ליעדו, ולימים זכה מחברו להיות מוכתר בכתר נביא השחרור הערבי ולמורה דרכו. ובשנים שלאחרי־כן הוא שימש גם מזכירן של משלחות ערביי פלסטין שיצאו ללונדון, למטרופולין של בעל החסות, לתבוע את כיבודן של זכויות העם המדוכא והמקופח!

כשפגש סר בראון־הולר בקטי אנטוניוס לראשונה, כבר הייתה היא שרויה באלמנותה חמש שנים, אך התמידה בנאמנותה לרעיון שטיפח בעלה המנוח. ה"סלון" שלה לא נועד לשמש מקום לתפנוקי החברה ולמזמזמי שליטים מעצם יסודו, אף שנסתאב במקצת, באין מנוס, במרוצת השנים, אלא שהיה בעיקרו מועדון פוליטי בעל מגמה ברורה: המארכת המשיכה את דרך בעלה, הפעילה השפעתה ככל שהיה לאל ידה וביקשה להקרין על שליטי הארץ מזוי קדושת המסגדים שעל הר־הבית ומהוד אגדת מוחמד, שהחל, כביכול, את מסעו הלילי המפורסם, רכוב על גבי סוסו, "בוראק", מאחד הזוים בנדבכי הכותל המערבי.

האם הייתה אהבתו היוקדת של הגנרל ל"אלמנה העליונה" אהבה נעדרת כל זיקת גומלין? האם היה מפקד כוחות הצבא רק בבחינת כלי משחק בידה במערך השחמט הסבוך על גורל פלסטין, – איש סמכות שהיא הייתה עתידה לכופ ראשו כאגמון לעת מצוא, או שמא דבק גם בה שמץ רומנטיקה, שהרי עדיין הייתה היא במחצית שנות חייה ואף עמדה בחומה, וכי יש סייג לכיבוש היצר? – כל אלה הם בגדר רמזי חידה הניתנים להתפענח רק על־ידי חוקרי תורת הנפש, ועם זאת, הדעת נותנת, שאפילו דלילה, קודמתה של קטי בארץ כנען, רחשה אהבה לשמשון תוך כדי רקימת מסכת בגידתה.

כאשר שב הגנרל ממסיבת הקוקטייל לביתו, דומה היה עליו שהוא מבוסס, אך לא מין; רבצה עליו מועקה כבדה וריקנות מוזרה פערה עיניה כנגדו. אשתו, סוכנת ביתו, נמצאה באותה שעה בחופשת מולדת באנגליה, ואפשר שבדירתו רחבת־המידות נתקף רגשי בדידות. הוא הפסיע מעדנות בחדרים, כמהלך בחשכתה של כנסייה ריקה, והד צעדיו נצטרף להמיית ליבו ברצף סימפונית מאהב.

בעלותו על יצועו, שוב נצטיירה לנגד עיניו דמותה של קטי. מה חן מצא בה? כלום נתברכה בדיוקנה של נסיכת מזרח מ"אגדות אלף לילה ולילה"? היא הייתה עבת־בשר כלשהו, אולי לא לטעמו של בן הצפון, אך מסגולות הוודאי של חלום המזרח. אי־אז גונב אליו לגנרל, כי בארץ הפרעונים עומד גובה המוהר ביחס ישר לקפלי הבשר המשתפלים של הנערה, ובטרם יקנה אדם את רכולת חווה לאוספה לביתו, היא נשקלת על כף מאזניים. לא, לא זו בלבד שלעת הזאת כבר הסכין הגנרל עם מהות המזרח, אלא שאף החל לחבבו, גם להוקיר חמדויותיו. כאשר רקד עם קטי לצילי הפטיפון הרועם, בין שאר הזוגות המשתזרים במחול נימוסין, כמו רפד מצעדו בבשרה הרך, בזרועותיה התופחות והחזה המיטלטל. או־אז חלף הרהור חטא במוחו: מה הנאה יש לאדם להיסוב תוך שהוא שלוב זרוע עם דחליל עצמות, ולו גם תהי בת־צמד שלו נפרטיטי בכבודה ובעצמה. אוי לו לקברניט בבדידות הים הרחב, שנגזר עליו לחבוק כלונס תורן, בספינה חסרת דופן; מוטב לו לאדם לצלול בשמיכת מוך מתמוססת ברוך.

אף פניה של קטי היו כפני קטיפה לטפנית, עגולות, עטורות רעמת שער ראש שחור, חוטם יפה ושפתיים חושניות. ובולטות מכול היו עיניה, בעלות גוון חום־שחור, מרצדות במלוא ערנותן, פעמים מפיקות מבט שובבני ופעמים מבט חמור סבר. ובתוך שהייתה שופעת דברי חוכמה ניתז מעיניה ניצוץ מחוצף, שנשקף מברק הפרא הברברי; אלא שציליל קולה המתון והשביס הלבן שעטר את שיערה נסכו על בן־שיחה הרגשת רוגע דווקא, וכל־עצמה נשתוותה לה דמות נזירה חסודה בת למסדר סנט קליר, או כאחת ה"אחיות בלבן" המשמשות באוהל המרפאה של אלברט שווייצר במדבר סהרה.

קיצורו של דבר, בסיומו של אותו ליל פגישה ראשונה כבר ראה עצמו הגנרל בבחינת שבוי בחרמיה.

חרף המצב בארץ־ישראל, שהחריף והלך בעקבות התגברות פעולות המחתרת, הסתגרות הבריטים במעוזיהם – ב"גטו בווינגראד" – הוא אזור מרכז ירושלים, שהוקף גדי תיל ואבני מחסום ומשמרות זקיפים, שהוצבו בעמדת מפתח, וחרף הכרזת מצב צבאי באזורי מגורים היהודים וסיוורים מוגברים בכבישי הארץ ובמחנות הצבא, הטיל על עצמו הגנרל עיסוק

חדש. הוא נהפך לטרובדור-כתבן, שביקש להבקיע את שערי טירת אהובתו על-ידי שטף איגרות אהבה משתפכות.

הוא מודה ומתוודה לפניו מתוך הכנעה: צרתי היא, קטי, שחלק ניכר מליבי כבר אבד לי מתוך שהוא נשאר ברשותך; ובתוך כך הוא מתמוגג מנחת ומודה לה על כל דקה שניתנה לו להימצא במחיצתה.

איגרתו ארוכה, כתובה בכתב יד רוטט, בחופזת הלמות ליבו. שליח מיוחד עומד מראשית הבוקר על סף דלתו, נכון לצאת דחוף-בהול להביא את דבר המפקד לתעודתו. בתחילה אין קטי נחפזת להשיב אהבים, ושתיקתה מטריפה את דעתו. מסתבר, שהיא הייתה בקיאה גם בהלכות דיפלומטיה. אף-על-פי-כן אין הוא יכול לבלום את סערת רוחו ואשדות הגיגיו, מתני אהבה, זורמים בלא חשך, עד שהוא בא סוף-סוף על שכרו וזוכה בקרן אחת מגדבת ליבה. הוא מעוניין בראש ובראשונה במסכת יחסי רומיאו ויוליה, ואילו היא מסתייגת ורואה עצמה אך ורק בבחינת כוהנת במקדש הפוליטיקה, ומשמיעה באוזניו את אנקות בני עמה המושפלים והמעונים: למה עוללו להם האנגלים כל זאת?

בלית ברירה נגרר הגנרל אל זירת ההתגוששות בין שני הלאומים, האוחזים בארץ אחת. ועם זאת, אין הוא צריך לכופף את מצפונו בשל כך. נהפוך הוא, נכון הוא לתת פורקן לשנאותיו הגועשות, ושעיר לעזאזל משותף יש לו ולאהובתו – קורבן מצוי בהישג יד – לשפוך על ראשו קיתונות של בוז וקללה – היהודים. מתעב הוא אותם משכבר הימים, ולעת הזאת כבר אטומות אוזניו לחלוטין לקולותיהם, ושוב אין הוא מסוגל לקלוט אפילו צליל מכאוב אחד במסכת יגונותיהם. חייליו – הם ששחררו את עצירי מחנה ברגן-בלזן לקראת סופה של המלחמה, אך סבלותיהם וזוועת מראיהם של שרידי אדם לא נגעו כלל לליבו; חזותם הקודרת ניטשטשה באופקו כקצף המים הנמוג אט-אט בנתיב הספינה המתרחקת. לעומת זאת, עדיין הוא נגע בתסמונת מאה קורבנות הפיצוץ במלון "המלך דוד", ולעולם לא יוכל לגלות כלפי הטרוריסטים אות של סלחנות או שמץ של פיוסין. צל חוויית האסון רודף אותו, כי כפשע היה בינו לבין היספותו שלו עצמו. שפר עליו מזלו ולשכתו שכנה באגף המרכזי של הבניין בעת הפיצוץ; לרגע קט חשך עליו עולמו בעטוף אותו אבק החורבות מסנוור העיניים, אך בחסדי האל הוא ניצל מן ההתמוטטות בלא פגע, ורק את לקח הנקם צפן בנפשו לבל יישכח.

ככל שרשימת קובלנותיה של קטי הולכת ומתארכת, כן נסוג הוא מעמדותיו, וכמוהו כמתגונן וכמצטדק. בנפש חפצה מטיל הוא על עצמו את אשמת שולחיו. אכן, מקור הרעה נעוץ בנדיבותו ובכישלונו של לורד בלפור, שהכניס בשעתו את ארץ-ישראל אל תוך מיטת סדום של הציונות, ואף ביקש לכפות על בעלי הארץ המסורתיים הר כגיגית, מעמד של חוטבי עצים ושואבי מים בשירות הגזע הארז והמנצל.

סכרי האיבה והמשטמה כלפי בני-בניו של אברהם נפרצים בליבו של הגנרל באין מעצור, ורגשותיו גואים כבעיצומו של מבוול. איככה אפשר להתיר ליהודים הערמומים, החרוצים ושופעי מרץ, שיעלה בידם, באמצעות תעלומת כזב שלהם, לדכא את הערבים עד עפר! נתעבים הם בעיניו בלא תקנה, כולם כאחד – הציונים והלא ציונים גם יחד. מדוע חוששים אפוא האנגלים לומר להם בגלוי, כי הם שנואים עליהם?

פעמים מהרהר הגנרל בינו לבין עצמו ומגיע למסקנה, שכל-עצמם מטמאים ומכערים היהודים את נופה של ירושלים בעצם הימצאם בה, והריהם בבחינת משבצת יוצאת דופן בפסיפס המרהיב של העיר. זרים הם בה. כל אימת שעובר הגנרל בחוצותיה נתקל הוא בשנואי נפשו השורצים בכל מקום; הם מצויים בכול ומתרוצצים בסמטאותיה כנחילי צרעות שקדניות, הומים ומהמים בקול המולה צורם אוזניים. גזע קולני הם מעצם ברייתם, מקרעים את חלל האוויר בצריחותיהם; מקימים הם שאון, כאילו כדי להוכיח לעצמם שעדיין הם חיים וקיימים. תגרנים רעשניים, המכריזים על רכולתם גם כשאין שומע להם, והם עצמם כבר ערלי אוזן ומחוסנים בפני המלל הצרדני. דומים הם לפוחלץ מקרקר, שיוצרו נתחקה על סוד תנועת הנצח בבריאה ושכח לווסת את מנגנונו. מה היה אומר עליהם ישו, אילו קם מקברו להלך בנתיב הייסורים לשחזור מסעו אלי צליבה? הוא, שהיה נושא חזון השקט והאלם, היה מתחלחל בהיקלעו שלא בטובתו להווי הסמבטיון הסואן.

וכמה שונים מהם הערבים? – אף הם משוטטים בחוצות העיר, לבושי אברקיים ובלויי סחבות לגופם, סודר מהוה לראשיהם, שזופי פנים ומיוזעים, מדיפים ריחות קשים של תבלינים, מקשקשים במצילות נחושת למכור את משקאותיהם הירוקים, הקרים, לכל עובר ושב. אך עם זאת משולבים הם באורח טבעי כמעשה מקלעת במזרח הססגוני על כל גילוייו.

ככל שמסתעפת והולכת תכתובת האהבהים בין הגנרל לבין אהובתו הערבייה, כן נפתח והולך לבסוף גם סגור ליבה; הרי גם נשמתה אינה רצופה אבן ירושלמית סלעית, וסופן של דמעות שהן ממסמסות אפילו צור. אכן, אין הגנרל בוש מלהודות, כי מאז היכרותם נבקע נאד דמעותיו בנטף המיה. מעצם ברייתו הוא סנטימנטלי, שלא כרוב בני ארצו, ומספר הוא לה בגילוי לב, כי כל אימת שהוא נתקף געגועים אליה, הוא שולף מאוסף תקליטיו את החביב עליו מכולם ומשמיע את הנעימה הצרפתית "אחכה לך", ובתוך כך מזיל הוא דמעת נוחם להנאתו. ובלילות השיממון, כשאין מלאך השינה מזכה אותו בחסדו, יש והגנרל מתכרבל לו מתחת לשמיכה ומייבב חרש, כדי שלא להבהיל את אשתו במה שעשוי להיראות בעיניה כסיוטי קיץ.

רבים שעשועי דודים במשפיות לבב של בנות המזרח בשלשלת עידינם, למן ימי נסיכות פרעה, קליאופטרה ואחיות דלילה לדורותיהן, ואף קטי למדה לרקום את קורי שממית הכשפים שלה ממקום רבצה ב"כרם" שבשייח' ג'ראח. בהכניסה את הגנרל למעגל האינטימיות שלה צירפה למכתביה פרחי נוי, את עלי הרוזמרין האהוב עליה, ומגיליונות האגרת הצבעוניים נדף תמיד ריחה המשכר. לימים שלחה היא לו אשכר מרשרש – צעיף משי ירקרק, מעשה ידי אמן מצרי, וכן כפתורי זהב לחפתי כותונתיו, ומרבד זעיר לפרוש – למרגלות מיטתו. יום אחד, כשנתעכרה עליו לפתע רוחו בהסיבו אל שולחן עבודת השגרה בלשכת השלטון, גילה הוא לה את סודו הגדול: מאז קיבל מידה את המרבד, נוהג הוא לפורשו לילה-לילה לפני מיטתו, ומדי לילה הוא כורע על ברכיו וממלמל חרש תפילה קצרה לאושרה של קטי האהובה והמתוקה שלו.

כתלמיד חרוץ מעלה הגנרל מנחת שיעוריו יום-יום, ונסיכת חלומותיו מצידה מצאה לה עיסוק חדש: היא מתייקת את איגרותיו, מכלול מזור של רומנטיקה ופוליטיקה. בעיניו – העניין הראשון עיקר, מזון לנפשו הדואבת בייסורי אהבה, ואילו בעיניה – העניין האחרון עיקר, והיא מוסיפה ומעלה כנגד בריטניה עוד ועוד כתבי קטגוריה מוחצים. והוא, כדרכו, מתנצל: שמש הקיסרות אכן הולכת ושוקעת, והמעצמה שרק אתמול רדתה בגלי אוקיינוס ברמה, מפרקת בהדרגה את תורני ספינותיה, מקפלת את דגלי השררה וחותרת בשארית כוחה לבסיס בית שלה, להצטנף באיי המולדת.

כל-עצמם נדמים שליטי אלביון לעופות מעבר, העשויים, בסופו של דבר, לחזור לקינם. מצפוננו האישי של הגנרל ננקף; למה, שואל הוא את עצמו, העטינו חרפה על תושבי הארץ הערביים? אילו צעיר לימים היה, כי אז היה הוא נוטש ברצון את ערפילי ארצו, שם פניו אל המזרח ומצטרף לשורות לוחמי ערב לסייע בהגנה על ארצם וזכויותיהם. עדיין מאמין הוא בתוכנית הממליצה על חלוקת הארץ לשני העמים הניצים, וצר לו על כי בעטיים של המנהיגים הערביים הקיצוניים מפסיד העם הערבי את המערכה; מוטב היה אילו סמכו ידיהם על ההצעה שהעלתה הוועדה המלכותית, ואין ספק בליבו של הגנרל, שאילו קיבלו הערבים, לפי שעה, את תוכנית הפשרה, חזקה עליהם שכבוא היום היו מלכדים את שורותיהם ועולים על הציונים מכל העברים, ומשמידים אותם במכת מחץ אחת.

אך קטי בשלה: הבריטים רוששו את בני-עמה בהטילים עליהם בשנות המאבק בתרצ"ו-תרצ"ט קנסות כבדים, מכוח העונשים הקיבוציים, ולפשע זה אין היא מוצאת כל קורטוב של כפרה ומחילה. ושוב, ניצב לפניה הגנרל הנוזף ומכה על חטא. אכן, כאן נקודת התורפה בחזית ישראל: מכיר הוא את רגישותם של הנוכלים, צאצאי יעקב, והוא מבטיח לאהובתו, כי מכוח הגזירות שהוא גוזר על היישוב העברי, יינזקו עסקיהם עשרת מונים לעומת הקנסות שנתחייבו בהם הערבים בשעתם. הוא יודע, כי היהודים בהולים על ממונם, ועל כן יצאה זה מקרוב הפקודה מלפניו לכל חיילי הוד מלכותו בפלסטין לבל יפקדו את בתי השעשועים והמסעדות, בתי-הקפה וחנויות היהודים, ואפילו את בתיהם הפרטיים, כי הללו "מחוץ לתחום" הם לגבי דידם, והחייל הבריטי מצווה להוקיר רגלו מהם במפגיע. דרך יחידה מצויה להעניש את הגזע הזה – להכות בכיסיו ולהראות לו עד כמה רוחשים לו הכול רגשי בוז.

בעקבות איגרות הגנרל תכפו גם ביקוריו, וחיש-מהר נעשה הוא בחזקת אורח תדיר ב"כרם". לשעבר היה הוא נוהג ללכת לכנסייה מדי יום א' מתוך אדיקות נאמנה, אך לאחרונה נמשכות רגליו למקום אחר, ובאוזני עמיתיו עליו להשמיע מפעם לפעם דברי הסבר דחוקים להיעדרותו: עומס עבודה בעטיין של פעולות הטרור הפושטות והולכות בכל הארץ! למרבה צער נאלץ הוא לעיתים אפילו לפרוש מחבורת ידידיו בצאתם לערוך ציד עופות בביצת החולה בצפון; לפנים מצא בתחביב זה שעשוע כדי להפיג

מתחים, ואילו עתה שוקד הוא בשקיקה על ציד נפשה של דולצינאה או ביאטריצ'ה. הו, מה עמוקה הטרגדיה המכרסמת בו, משום שאין הוא רווק, ומתוך כך כפוי הוא, אולי, לעשות סייג לחיזוריו. האומנם יש גבול להיתר נאפופים נכסף, ועד כמה מסוגל אדם לכבוש יצרו? כלום עליו להסתפק בנשיקותיו על שפתי קטי בתמונתה, שהאילה לשלוח לו בעקבות הפצרותיו? ואולי עורגת נפשו אל הבלתי אפשרי?

ערב אחד בא הגנרל אל ה"כרם" לסעוד פת ערבית על שולחנה של קטי. עילת בואו, לכאורה, הייתה רצונו לראות את תסרוקתה החדשה, שעליה כתבה לו, ומשנסתיימה הארוחה האריך האורח בישיבתו, כמו נעצרו בעיניו מחוגי השעון וקפא הזמן על עומדו. כטוב ליבם בכוסית משקה יצאו במחול, מחול ידידים בחדר מועם אורות. בפעם הראשונה באה הזדמנות לידו לאמצה בעוז, ושעה ארוכה חוללו השניים, סביב-סביב כבסחרחרה, כשלחיייהם נוגעות זו בזו בלא הפרד. ולעת שנסתחרר עליהם ראשם, השתרעו על מיטת הכלולות סכוכת האפיריון בפינת החדר. בלא הרהור קל על ברית כרותה שנותקה עקב מוות, הפך יצוע-נאמנות-לשעבר לבגד תזנונים, ואולם בו-ברגע נשמעה נקישה קלה בדלת, כמגע ידה של רוח רפאים, וחוט הקסם ניתק; אל החדר נכנס ידיד ותיק של קטי, ובפני הגנרל עלה הסומק; יצר התאוה ובליל חמת הרצח בערו בו כאש.

למחרת הבוקר הגיעה אל שולחן הגנרל איגרתה הקצרה של קטי; חוויית ליל אמש לא הוזכרה בה אף לא בשמץ רמז, כאילו לא הייתה זו אלא רישומו של רחף רוח על פני רצי גלים שנמוגו בלא השאר עקבות בדעון הסערה. ותחת זה שורבטו ביד חפוזת, רשלנית, כמו בתנועת יד גסה, קווים חדים בלא תו ריכוך של אות מעוגלת – שורות מעטות, שכמו הדיפו רוגז צורב על הבטחה שהופרה. הכותבת באה להזכיר לגנרל, כי הבטחתו לתלות את הלוחמים היהודים, עזי המצח, שנפלו בשבי, לא נתמלאה, וכוחות הביטחון של הוד מלכותו הושמו ללעג. ובעיקר יצאה קצפה על כי איש המחתרת הקנאי, שנתפס בעיצומו של קרב בחצר משטרת רמת-גן, ואשר כבר נחרץ דינו למוות – עדיין ניתנת לו נפשו לשלל. מה פשר מורך הלב ומה טעם מחוות הפיוס, שהיא אות חולשה, – אתנן כניעה לסחיטת הציונים. למה עדיין לא נערף ראשו של זה, והרי בדמיונה כבר ראתה את ידידה נושא מתת אהדה לשאיפות

הצדק של בני עמה בטנא הילולים. אי שי דמים שנדר באוזניה פרש־אביר
שלה להעניק לה?

איגרתה הקצרה העידה על קוצר־רוח משתולל; והגנרל לא הופתע,
אף סלח לה אלפי סליחות, גם הבין את פשרו של ביטוי מזרחי אכזר.
זכור היה לו, מקריאתו בספרי הברית המקודשים עליו את המעשה ביוחנן
המטביל, שהוכיח את הורדוס־אנטיפס על פניו על כי נשא לאשה את
הרודיה, אשת אחיו, אשת דמים, שהביאה עימה לביתה את בתה שלומית
מנישואיה הראשונים. היטב חרו לה דברי התוכחה של המטיף התמים
וישר הדרך, ועל כן הביאה את בתה בסוד מזימה לפרוש לו מצודתה, בעת
שרקדה שלומית לפני השליט ביום הולדתו והפיקה ממנו רצון, הבטיח
הוא לה למלא את כל שתבקש; והיא אכן, ביקשה, בעצת אימה, יורשתה
של איזבל הקדומה, את ראשו של יוחנן המטביל, וההבטחה אמנם קוימה,
והראש הכרות הוגש לה על מגש...

הגנרל נזדרז להרגיע את רוחה הנסערת של איזבל שלו; עמד והסיט
הצידה את כל מסמכי המדינה הדחוקים שעל שולחנו, והשקיע עצמו
בכתיבת איגרת מחמדים, שופעת לטיפות יד אוהבת: אל נא לה באפה,
מנוי וגמור עימו לעמוד בהבטחתו – ויעבור עליו מה. דחיית הוצאתו
להורג של הלוחם היהודי לא הייתה אלא עניין טכני בלבד; סנגורו של
הטורוריסט ביקש ימי חסד מועטים להגיש ערעור על פסק־הדין לפני
המועצה הפרטית של המלך. מספר ימיו של הצעיר קצובים, וניסיונו
לחמוק מעניבת החנק אינו אלא כניסיון הטובע הנאחז בקש. בפעם המאה
ואחת, מסביר לה הגנרל, כי הוא תבע במפגיע מעמיתיו לבל ייכנעו ללחץ
הציונים, ולבל ישעו לאזהרות שמעבר לים, מוושניגטון, המתיראה מדעת
הקהל במקומה...

קיצורו של דבר, הרשות בידי קטי להיכון לסעודת חניגא עם שיסור
הוא לביתה בקרוב לבשרה את בשורת הנקם שקמה והייתה.
ואכן, הפעם אין בדעתו של הגנרל לעשות שקר בנפשו. חיי איש
המחתרת באמת אינם שווים בעיניו כקליפת השום. אין בליבו רחמים
יותר משיש חלב בנמר זכר. יבוא יום והוא אף יבקש להתהדר במחרוזת
תהילה שיענוד לצווארו, שבה יהא מספר הנינים כמספר היהודים שנתלו
בפקודתו ובהשראתו בארץ־הקודש.

המסע האחרון

בטרם אור הוצא דב ועמו שלושה נידונים אחרים מתאי המוות והועלו אל המשורייין ליד שער בית-הסוהר. שני סוהרים מזוינים בתת-מקלעים דחקו בהם להאיץ הליכתם. משהתרעם דב על שאין מניחים לו לקחת עימו את מטלטליו – התפילין, שתי חפיסות השוקולד שהביאה לו יהודית בביקורה האחרון, בשבת, וספר שטרם סיים קריאתו – אמרו לו כי חפציו יועברו אליו למקומו החדש לאחר מכן...

"לאן מוליכים אותנו?", שאל את אחד הסוהרים.

ומשלא נענה הוסיף ושאל:

"ולאן נעלם ג'ורג'?"

נעימת עצב מוסתרת עלתה משאלתו; לפני לכתו נתאווה להיפרד ממנו.

"נקרא באורח דחוף אל מנהל בית-הסוהר..."

למשמע התשובה עבר בו רטט של סיפוק: צוואתי כבר נמצאת, אפוא,

בידי אליסטר, אמר בנפשו...

הצפיפות במשורייין הייתה גדולה, כי נוסף על הנידונים ישבו בו ארבעה

קצינים חמושים שהופקדו על שמירתם, אך הדחיסות לא הורגשה בו

משום משבי האוויר שפרצו בעד סדקי הצריח שבתקרתו.

בעקבות המשורייין, וכמזדנב אחריו, נסע משורייין שני כמלווה-משמר-

ההבטחה בדרך.

בצאתם את מגרש הרוסים עברו בחוצות ירושלים, שעדיין הייתה

רדומה ושרוייה בחלום סגול על משיח מהלך בהרים. יריעה אפלה הייתה

פרושה עליה כחופת אבלים. הלילה היה ללא ירח והכוכבים כבר אספו

נוגהם. פנסי הרחוב לא האירו וחלונות הבתים היו חשוכים – אותות הודאה, כי אין מעשי אנוש שליטים על עיר הנצח.

הצעירים הכבולים בידיהם הציצו מבעד אשנבי השבכות בדופנות המשוריינן, אך לא ראו בלתי אם רצועות נוף וטלאי רקיע חולפים לנגד עיניהם כסרט נע. אף-על-פי-כן, ניתן להם לחוש את הדרך שבה הם עוברים לפי ריחו של יקום, התגרדותו של הר ופיהוקו של עמק. פה ושם עברו על פני כפרים ערביים; ריח של מתבן עשן עלה באפם וממרחק הגיע לאוזניהם קול תרנגול קורא בקול פחדים כמקיץ מחלום בעתה. במבואות שכם שמעו קולות עדרים וצלצול פעמונים – מקהלת פעייה בלכתה אל השוק...

אף שאצה לו למשוריין דרכו, נתמשכה להם לנידונים הנסיעה לאיך-סוף. הדיבור היה קשה עליהם ועל כן הפיגו את העצב שבלב על-ידי שירה. כל הדרך שרו מפזמוני המחותרת, ללא תואם בדק של קצב וצליל, אך מתוך ערגת נפש, והלחן התנגן כשוועת צאן קדושים, כבולי שלשלאות, מובלים לבית מקולין...

סמוך לשעה תשע הגיעה השיירה למבצר עכו, שבו ישבו באותו פרק זמן מאות אסירים, ערבים ויהודים, מהם חברי ארגוני מחתרת. הסביבה המתה כולה מאנשי פלוגות צנחנים בריטיים, חובשי כומתות אדומות, ששיוו לרחבה שבחזית המבצר דמות שדה זרוע כלניות על רקע תכול של מימי הים התיכון שממול. כל אנשי הצבא האלה הובאו לכאן כתגבורת מחשש שמא ייעשה ניסיון מצד הארגון לחלץ את חייליו השבויים.

"הרואים אתם?" שאל דב את חבריו, "הנה פרשו מרבד אדום לרגלינו לערוך לנו טקס מלכותי עם כניסתנו לארמון..."
חבריו נתחייכו אליו בבת-צחוק אילמת.

משהוכנסו הנידונים לצינוק הוגשה להם פת שחרית מאוחרת, וכאילו כדי לפצותם על הטלטול הועלתה על שולחנם – שולחן ממש, אף שבצורתו דמה יותר לדרגש או לשרפרף – ארוחה דשנה, גדושת מנות. התאים היו מרווחים במקצת מאלו שבבית-הסוהר בירושלים, אך מוראו של חדר התלייה היה גדול יותר, כיוון שהיה סמוך יותר לצינוק, אף שדלתו הייתה נעולה.

כל שעות הבוקר הטרידה את דב המחשבה למה העבירם לכאן? האומנם רק משום שנוח להם לבצע את זממם בעיר שהיא כולה ערבית? ואולי גונב שמץ דבר לאוזנם על תוכנית יזומה בידי הארגון לשחררם? בין כה ובין כה בא לכלל מסקנה, כי ימיו ספורים. מבצר עכו אינו אלא בית נתיבות למסע האחרון, בית הסגר לשעת ארעי בדרך אל הסוף, וכבר מהדהד באוזנו הקשובה צלצול אחרון של רכבת קצרת־נשימה, פולטת אדים...

הוא הציץ בעיני חבריו וגילה בהן צל של ספק; כלום אין רואים הם את הדברים כמות שהם או משלים את עצמם בתקוות שווא?... במסדרון הצר ישובים על כיסאות קש שלושה קציני משמר, קפואים במקומותיהם. לא זו בלבד שמסיטים הם את מבטיהם מן הצינוק ומיושביו אלא אפילו אינם לוקחים דברים זה עם זה.

קדרות שרויה בכול וצבע הזפת שולט ברמה. גם בגדי הארגמן שלגופם נראים כהים יותר. תקרת התאים גבוהה וברום כותל מערב נשקף חלון רחב וצר אל החצר. אין אפשרות להציץ דרכו, אלא אם כן ירכיבו הנידונים איש את רעהו על כתפיהם בעמידה, וזאת לא יתירו אנשי המשמר.

לאחר סעודת הצהריים תקפו את דב מיחושי ראש קשים ולא היה יודע את מקורם. מעולם לא קרהו כזאת. בתחילה היה סבור, כי עשן הסיגריות הרבות שעישן הוא שהיה בעוכריו, ואולם משגילה בעצמו גם רגשת לב יתרה נתחוויר לו, כי הסיבה נעוצה בדאגה... מחר הוא יום ג' בשבוע – היום המסורתי של התליות...

לשווא ניסה להתנמנם בשעות אחר הצהריים. מעורבל היה במבוך מחשבותיו ושוב לא היה אדון לרצונו. רק עתה נזכר, כי הוא טרם הוצא, יחד עם חבריו, לטיול כמנהגם יום־יום. והנה, ב־ברגע הגיע אליו קול מן החצר: "שלום בחורים... אנו איתכם... מה שלומכם?.."

גל של שמחה הציף את הנידונים, כאילו נותקו מעליהם מוסרות בדידות ואותות חיים נתגלו להם במפתיע בשיממון... ידיעות בבית־הכלא עוברות במהירות הבזק; תחושת הלב מוליכה את הקול... שעה קצרה בלבד לאחר בוא הארבעה פשטה השמועה בתאי חבריהם במבצר, ואולם רק בשעת טיולם בחצר ניתנה להם האפשרות לבוא עימם בדברים. "שלומנו טוב... תודה!", נענה דב גם בשם חבריו, אבל דבריו לא נשמעו

בחוץ.

"לא שומעים... הרימו קולכם!" צעקו אליהם חבריהם מן החצר.
 "תודה!... מרגישים טוב!" השיב הפעם דב בצעקה, ומשהסב פניו אל
 השומרים במסדרון ראה, כי אינם חרדים כלל על הפרת הסדר ומוסיפים
 לדמום על כיסאותיהם.

"בעוד יום-יומיים נקשור קשר עימכם... תשמעו מאיתנו..."
 "אם נישאר בחיים עד אז...", אמר דב תוך שוויון-נפש, וכיוון שלא
 נשא קולו הפעם סבור היה, כי דבריו לא הגיעו אל חבריו בחוץ.
 "מי זה מדבר?... האם זה אתה, דב?"
 "כן!" קרא דב בתשובה.

"היום קראנו בעיתון, כי ערעורך עומד להתקיים בקרוב... אתה עוד
 תצטרך לטוס ללונדון לשם כך..."
 "שטויות!" נענה דב בלא רוגזה וקובע עובדה בקור-רוח, "הם עומדים
 לתלות אותנו..."

הלילה ירד בבת-אחת, ללא דמדומי שקיעה, ואורה הצהבהב של נורת
 החשמל חזר ופקד את הנידונים כפגע רע מעורר קבס. אנשי המשמר
 במסדרון כמו נבלעו בחשכה ושקט מזור אפף את הכול. רק הים נשא
 דכיו במין תזמור דק של שביעת רצון, כנהמת החתול שאכל לשובעה.
 דממת מבצרים – רז מיוחד יש לה ורק פייטן האלם ייטיב לתארה,
 וריקנות ההוויה המשתררת – רק אדריכל התהו-ובוהו יידע לתחום לה
 תחומים...

כל מבצר נושם נשימה אופיינית לו בלבד, ונשימת מבצר עתיק-יומין
 היא כרצף שנים מתמשך. מבצר עכו – לכאורה מבצר צלבנים הוא, אך
 הוד קדומים שלו הולך ומושך אל עבר רחוק ונשכח. יש בו מן הטירה
 המכושפת ורוחות רפאים שוכנים במרתפיו. כל-כולו בנוי הוא דיוטות-
 דיוטות – כרובדי האנושות לתולדותיה. סמל הוא לכל גלי הפולשים
 שעברו בארץ לאורכה ולרוחבה, חרשו בה במחרשות דמים ודשו בה במורגי
 רצח, ריוו את אדמתה במוראותיהם, אך לא היפרוה. כשם שבאו אליה כן
 נטשוה; רק העברים יש לאל ידם להכות בה שורש. ומצוות הגורל היא,
 כי ברובד העליון של מבצר עכו יינטע אילן אשר לימים תהא יניקתו
 מקרקע עולם...

כל ליל ב' עבר על הנידונים בנדודי שינה, אך את אשר יגורו לא בא.

למחרת הבוקר קמו ממצעם יגעי כוח, אך רוחם טובה עליהם... ואולי בכל זאת לא אפסה תקווה...

רק עתה מלאו ליבו של דב להסתכל סביבו, אף דימה לראות אור בהיר יותר בצינוק. תמה היה על השינוי שחל בו. מיחושי הראש פגו כלא היו והדקירות בחזהו, שהחל מרגיש בהן באישון לילה – אות לעצבנות גוברת – חלפו אף הן. – מן הראוי לערוך סדר יום חדש, כדי שלא תתמשכנה השעות יתר על המידה, אמר דב בנפשו. – מחשבות יתרות ממלאות את הלב רוח סתיו...

"סלח-נא לי, אדוני", פנה אל אחד הקצינים במסדרון, "האוכל לקבל ספר מספריית הכלא?"
אך לא נענה וחדל.

משהובאה פת שחרית חיטט היטב בין דופנות הסל ובתוך הלחם כדי לגלות שם פתק מחבריו, אך הקשר טרם הוצב, ושוב תקפה אותו עוגמה, כאילו נעקר עוגנו מחוף מבטחים... חייל בחזית, מנותק מן העורף...
למן ראשית הבוקר התייחד דב עם זכרו של שלמה בן-יוסף, כאילו הייתה רוחו של גיבור ראש-פינה שרויה במקום. עיניו נתקלו בכתובות שחרת בן-יוסף על כותלי התא בימי שבתו בו, ודומה היה עליו כאילו מצא לו רֵעַ ישן-נושן, שעזמו יוכל להסיח בלשון משותפת על הגיגי שבת שבלב...

"למות או לכבוש את ההר!"

"מוות נגד מולדת זה אפס!"

ועוד פסוקים קצובים כיוצא באלו, תורת חיים – מזמור של יום לעולה גרדום... אותיות בולטות, בהירות עומק, אף שמאז נחרתו השחירו במקצת מחמת הטחב, – כאותיות על מצבה בבית-עלמין ישן... מה בין הרוג מלכות לבין שאר בני אדם, שהרוג מלכות חוקק לו את כתובת מצבתו בחייו...

ותורת ההדר של אותו גיבור מראש-פינה – כבר יצאו לה מוניטין: שעה קלה לפני הוצאתו להורג עם השכמת הבוקר עמד וצחצח את שיניו במברשת כמנהגו יום-יום...

אחרי סעודת הצהריים השתרע דב על מצעו ותקע מבטיו בתקרה הגבוהה של התא. הלסת שוב החלה מציקה לו וכאב רוטט כמו משך

בחוטמים סמויים בכל איברי גופו. אותו יום, יום ג', 15 באפריל, נועד לביקורו של ד"ר מושל לשם קביעתו הסופית של תאריך הניתוח להתקנת העצם... גל של זיכרונות הציפו: הנה זה מקרוב מלאה שנה מאז נפל בשבי האויב, לפי הלוח העברי. ואילו לפי הלוח הכללי ייסגר מעגל שנת הסבל והמאבק בעוד שבוע... האם יש משמעות פנימית לתאריך, או שרק ציון טכני הוא בדרך חייו של אדם?...

לשווא ציפו ארבעת הנידונים לקולות חבריהם בחצר באותו יום אחר הצהריים. מן הסתם ביטלו השלטונות את הטיול היומי, אם מחמת עונש על הפרת תקנות ואם מחמת סיבה נסתרת אחרת... ושוב עלו הארבעה בלב כבד על משכבם, אך חיש־מהר נרדמו עם שצינת לילה נעימה מלטפת את לחייהם. רוח שורקנית הילכה במבואות המבצר ובמסדרונותיו, אך לא הבקיעה אל הצינוק...

דקות אחדות לפני השעה שתיים אחר חצות לילה הקישו שני קצינים בריטיים על דלת דירתו של גבריאל מבדיל בעכו. למשמע הדפיקות הועלו אורות גם בבית הסמוך, ואולם עברה שעה קלה עד שנפתחה הדלת ובפתח נראה אדם ממוצע קומה, פרוע־שיער תחת מצנפת שחורה, שמצמץ בעיניו למראה האורחים הבלתי קרואים.

"מר מבדיל?", שאל אחד הקצינים, ומשהנהן הנשאל במבוכת־מה, נצטווה להתלבש ולהתלוות אליהם אל בית־הכלא.

"לשם מה?" שאל וקולו רעד במקצת.

"לקבל וידוי של נידונים..."

ברכי הנשאל פקו, כאילו עמד לכרוע תחתיו. מבדיל היה התושב היהודי היחיד בעכו הערבית, סוחר בחיי יום־יום וחזן, העובר לפני התיבה בחברת אסירים עברים, בשבתות. הוא לא נשא משרה רשמית אצל השלטונות והליכתו בשבתות ובמועדים לבית־הכלא נבעה אך ורק מתוך רצונו להתפלל בציבור.

"לא, לא אוכל ללכת...", ענה נרגשות.

לעת הזאת הופיעה בפתח גם אשתו – אשה עבת־בשר, לבושה חלוק

שיראין בצבע כחול. נעצה מבטה בבעלה ובקצינים חליפות, אך לא הוציאה הגה מפיה.

"איני מוסמך לקבל וידוי...", המשיך מבדיל כמתנצל. "עליכם לבקש רב מחיפה..."

"לכך אין לנו זמן... ואולם אם אין רצונך לבוא, לא נוכל להכריחך..."
ומיד פנו וחזרו על עקבותיהם.

כעבור מחצית השעה, ב־2:30 אחר חצות בקירוב, נפתחה דלת הברזל הגדולה והשחורה של מסדרון הצינוק ופנימה צעדו בסך ארבעה סוהרים מזוינים, רופא צבאי, ובראשם אליסטר...

לשמע הרחש הקיצו שלושת חבריו של דב, ואילו הוא עצמו היה שקוע בתרדמה עזה. חלומות טרופים מהווי עבודתו בראש־פינה חזרו ופקדוהו – כפיפה שוברת גב תוך השחלת עלי הטבק, אימוץ שרירים מפרך תוך הנפת המכוש, ופחד סמוי, שמא תמעד רגלו והוא מידרדר מראש הסלע אל התהום...

"דב, הם באים...", טלטלו קלות בכתפו שכנו על המצע הסמוך. דב פקח עיניו לרווחה והזדקף תוך השענת גבו אל הקיר. הוא העביר ידו על מצחו כמוחה חלום בלהות ומיד נתחזר לו הכול. תמונת הסוף הממשמש ובא נצטיירה לפניו בבהירות. פעימות ליבו גברו, אך מחשבתו נצטללה והלכה. רק לשנייה קלה סבור היה, כי שרוי הוא בדמדומי חזות וקורבן לפאטה מורגנה מסלפת מציאות: – וכי מה עושה כאן אליסטר, מנהל בית־הסוהר המרכזי בירושלים?... ואולם מיד נתחקה על ההסבר: הוא נשלח לכאן על־ידי הממונים עליו או שהפציר בהם שישגרוהו לכאן ונעתרו לו, לערוך את חשבון הנקם האחרון...

פניו של אליסטר נראו לו שלא כתמול־ששום, כאילו העטה עליהם מסכה חדשה לצורך מילוי תפקיד חדש – התליין... פנים קשוחים, קפואים, שמתוכם ניבטו עיניים שקועות עמוק בחוריהן, אחוזות בולמוס שלא בא על סיפוקו זה ימים רבים... מגולח היה למשעי, כדרכו תמיד, ובגדי חג שחורים שלו הבהיקו כמקטורנו של אדם, ההולך אל

ארמון בקינגהאם לקבל מידי המלך אות הצטיינות של "מסדר אבירי הקיסרות"...

רק הסודר האדום לצווארו הפר את תואם הופעתו: האם אחזתהו הצינה או שחלק הוא מגינוני הטקס?...

משטיפס אליסטר ועלה בשלוש המדרגות מן הדלת הראשית אל תאי המוות דימה דב בנפשו, כי קומתו של מנהל בית-הכלא נגרעה עוד יותר מאז ראה אותו לאחרונה, ושוב לא הבחין בצליעתו, כאילו נבלע מומו בננסיותו...

מנעול דלת הצינוק נפתח תוך שקשוק מפתחות ואליסטר נתייצב בתא למול דב. לרגע קט עמדה דממה מוחלטת במקום, כאילו בפקודת צלם סמוי המבקש להנציח את המעמד...

"קום-נא, מר גרונר, והתפשט מבגדיך האדומים...", אמר אליסטר בנחת, כאילו היה חייט המבקש לראות אם החליפה שתפר הולמת את הלקוח... בו-ברגע נדחקו פנימה גם הסוהרים, כשהנשק הדרך בידיהם, כאילו במתכוון, כדי להניא את הנידון מכל ניסיון להתנגדות.

דב עשה כמצוותו תוך אדישות ומחשבה מזוהה עלתה על ליבו: – הנה הוא פורע חוב נכסים אחרון לשליט... הוא מחזיר לו את הבגדים השאולים בידו... התקנות בדבר התלייה קובעות שעל הנידון לעלות לגרדום בבגדיו האזרחיים – לא משום הרצון לשמור על צלם האדם שבו ברגעיו האחרונים, אלא פשוט כדי שלא להביא את אוצר הממשלה לידי הפסד ממון...

ואולם לא היו לו לדב בגדים אזרחיים; את חליפתו האחרונה נידב לפליטים, יוצאי המחנות, בפגישתו הראשונה עימם בצפון איטליה... ועל כן נשאר עומד בתחתוניו הלבנים ובגופיית צמר שלו...

"באתי למלא את השליחות שהוטלה עליי...", הוסיף ואמר אליסטר ללא כל אות של התרגשות, כאוטומט שכוננוהו בעוד מועד לפלוט את המילים לשעה הייעודה...

"והריני קורא לפניך את גזר־דין המוות שהוצא עליך ואושר סופית..."

דב לא קלט את דבריו האחרונים, כאילו לא בו היה מדובר. הרגשה עמומה אפפה אותו, קלות רפרפנית נוצקה באיבריו, כאילו היה אתלט לפני מרוץ...

כאשר ביקש לנעול את סנדליו נשרט במסמריהם הבולטים והשליכם מעל רגליו. בתחילה היה בדעתו לשאול את סנדלי אחד מחבריו, אך מיד חזר בו מתוך הרהור, שמא ייזקקו גם הם להם... בלית ברירה יהא עליו לעשות דרכו אל חדר התלייה יחף... בוש היה בכך – שלמה בן־יוסף לא היה יוצא ככה לקראת בוראו, חשב בליבו, אך מיד שקל בדבר וגמר אומר בנפשו, שנוח לו שייראה בנוולותו משיחשדו בו כי רגליו מועדות והוא כושל בהליכתו מחמת הפחד...

משגמר אליסטר לקרוא את הודעתו הרשמית הושיט ידו אל דב כמזמין – אך לא כמחייב – לחיצת יד... נוהג ישן הוא בידי תלייני בריטניה להציע אות פיוסין זה לנידון למוות, אך דב לא נענה למחוות צביעות זו... כשם שלא הכיר בשופטיהם, כן לא הכיר בתלייניהם ולא במחוותיהם... "לדאבוני לא הסכים חכם העדה שלכם לבוא לכאן לקבל את הווידוי..." אמר אליסטר בהיסוס־מה, כנמלך בדעתו אם מוטלת עליו החובה לספר על כך לנידון שאינו מבקש להזמין אליו רב. דברי אליסטר נאמרו בנעימת יבושת ובקול צרוד, וכעת הבין דב לפשר הסודר האדום לצווארו של התליין. משלא ענה דב גם על כך, פסק אליסטר: "ובכן נלך..."

בלא אומר ודברים ניגש דב אל חבריו, נפל על צוואריהם וחזר באוזני כל אחד מהם על ברכתו:

"חזק ואמץ... רק חזק ואמץ..."

קולו נשמע כצליל מוזר, שלא מן העולם הזה, חלוש כלשהו וממוגג, כקול חוזר בהד... לא לחבריו בלבד נשא את הברכה הקדומה ונוסכת הביטחון, אלא לו עצמו... מבט עיניו היה רגוע, שקט, ולא הייתה ניכרת בו כל לחלוחית של דמע; מקורות הבכי שלו נתייבשו בשכבר הימים, במספד על צרות ראשונות ורחוקות...

חבריו ליווהו במבטיהם המפיקים כאב, אך איש לא עצר כוח לברכו בברכת הדרך...

הוא עשה את דרכו האחרונה אל חדר התלייה הסמוך בקומה זקופה. ערגה כמוסה חלחלה בנשמתו; למראה הלילה האפל והשחור נתעוררה בו לפתע תשוקה עזה לראות עוד זריחה אחת, כאותן זריחות הוד במרומי

ההר בראש־פינה, עת נאספה עלטת לילה לנרתיקה וממרחקי אגדה החל החרמון השב, כסוף כיפה, מבצבץ ועולה מתוך אגמו המוזהב תוך התקלפות מטבעותיו האפורות...

העמידוהו בטבורה של מלכודת הפתחים בחדר התלייה. שני סוהרים כבלו את ידיו לאחוריו וקשרו בעבותות גם את קרסוליו. אחר כיסו את פניו בשקית שחורה. הוא לא התנגד... למה יוסיף לראות את פני המרצחים של אליסטר!...

ומשנכרכה עניבת החנק סביב צווארו החל לשיר את "התקווה". כאחוזי פלצות וכהלומי רעם דממו כל הנוכחים במקומותיהם, השפילו מבטיהם מחמת הבושה וצמרמורת חלפה בגופם.

קולו של דב היה חזק וצלול ולא נתעמעם מבעד לשקית.
 "...להיות עם חופשי בארצנו, ארץ ציון ירושלים..."

כאשר נשתררה דממת שניות הבין אליסטר, כי דב סיים שירתו, ומיד ניגש אל המנוף להסיטו. פתחי המלכודת נפערו כלפי מטה ובתנופה חזקה צנח דב אל המרתף. שניות מספר התנוודד גופו בחלל המחשכים ואחר דמם...

משבדק הרופא הצבאי את גופת התלוי שהורדה מן הגרדום קבע, כי דב נפח את נשמתו בשעה 2:53...

בזה אחר זה הועלו לגרדום גם שלושת חבריו ומלאכת הרצח תמה סמוך לשעה חמש לפנות בוקר, אור ליום ד'...
 איש מן האסירים במבצר לא הרגיש במה שהתרחש בחדר התלייה בשעות הלילה... הכול נמו את שנתם ואפילו שירת "התקווה" לא הגיעה לאוזניהם...

ארבעת המומתים נעטפו בטליתות והוצאו אל מחוץ לבית־הכלא על אלונקות. טליתו של דב נכתמה בדם: משנשברה מפרקתו לא עמדה לסתו הימנית במבחן הלחץ וניתקה ממקומה...

צוואתו של דב בדבר מקום קבורתו לא נתמלאה. הוא נקבר, יחד עם חבריו, בצפת, עיר המקובלים, כיאות לגיבורי ישראל, הרוגי מלכות, האפופים הוד של מיסתורין...

דב גרונר במדי הבריגדה היהודית (1944)

חילום של החי"ל (הבריגדה) עם ילדים ניצולי השואה באסטנדה.
הראשון משמאל דב גרונר. אוגוסט 1945

דב גרונר – תמונה מזמן המעצר. בולטת צלקת הפצע שקיבל בזמן ההתקפה על משטרת רמת-גן

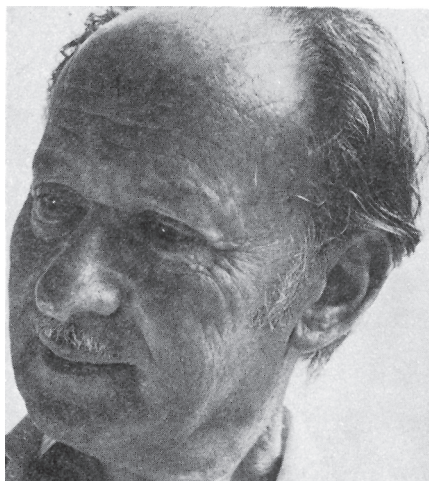

האנדרטה לזכרו של דב גרונר

משטרת רמת גן כיום

על המחבר

פרופ' יוסף נדבה ז"ל נפטר בראש חודש אדר תשמ"ח בביתו שבירושלים. עד יומו האחרון שקד המנוח על עדכון מהדורה זו של ספרו. בקשתו האחרונה ממני הייתה להשלים את הוצאתו לאור של הספר לזכרו של עולה הגרדום, לוחם האצ"ל, דב גרונר הי"ד.

חלק ניכר מחייו של פרופ' נדבה היה קודש להנצחת זכרם של הנופלים

במערכות ישראל. במיוחד, עשה להעלאת דמותם של הלוחמים שנגרע חלקם בהיסטוריוגרפיה הציונית. ביד אמן כתב על ניל"י וגיבוריה ואף פעל לטיהור שמו של איש ניל"י, יוסף לישנסקי הי"ד, ולהעברת עצמותיו בטקס ממלכתי מחלקת הקבר בבית העלמין בראשון-לציון למנוחת עולם בחלקה הצבאית בהר הרצל, בירושלים.

הוא לחם להשגת הצדק ההיסטורי בפרשת רצח ארלוזורוב ולטיהור דמותם של קורבנות העלילה: ד"ר אב"א אחימאיר, אברהם סטבסקי וצבי רוזנבלט, ואף תיאר את פרשת חייהם.

כמו כן חשף לראשונה את סיפורי גבורתם של לוחמים עלומים והעלה על הכתב את דמותם ואת קורבנם הקדוש על מזבח חירותה של האומה העברית ועצמאותה במולדת.

לכתיבת "ספר עולי הגרדום", שבו העלה את פרשת חייהם, מאבקם ומיתתם של שנים-עשר הרוגי מלכות בדור אחרון לשעבוד וראשון לגאולה,

ניגש בחרדת קודש. בכתיבת סיפור גבורתם הוא ראה לא רק עשיית צדק לשמו, אלא גם מפעל לאומי-חינוכי להשרשת מורשת גבורתם בקרב עם ישראל לדורותיו.

כתלמיד נאמן של זאב ז'בוטינסקי, ראה פרופ' נדבה בתלמידיו של יוצר הגדודים העבריים – חברי האצ"ל והלח"י, דמויות מופת, חיילים אלמונים שהלכו אחר צו-ליבם לשרת את עמם ומולדתם. ברומן "במלכות ארגמן" העלה את דמותו של דב גרונר ופרשת גבורתו בצל הגרדום.

יוסף נדבה היה משפטן, פרופסור למדעי המדינה, היסטוריון לוחם, סופר ומתרגם, ומעל לכול, איש ההדר, אציל נפש. זכרו נצח.

יוסף קיסטר

יוסף נדבה • במלכות ארגמן

בספר במלכות ארגמן נפרשת מסכת חייו המסוערת והמיוסרת של דב גרונר, איש הארגון הצבאי הלאומי, שנפצע בפעולת החרמת נשק במשטרת רמת-גן, נפל בשבי הבריטים ונידון למוות.

פרשת מאבקו לחיים של גרונר היא מסיפורי ההוד המופלאים ביותר במסכת גבורת ישראל לדורותיה. שנה תמימה נתענה דב גרונר בייסורי גוף ונפש. הוא נפגע בלסתו בעיצומה של הפעולה, עשה שבועות רבים בבתי החולים, הובא לדין צבאי ונידון למוות. הוא עמד בצל הגרדום 105 ימים, תוך שהוא מיטלטל בין תקווה לייאוש. חבריו למחתרת תכננו לשחררו על ידי הבקעת שערי בית הכלא, פנו לערכאות משפט בערעור, אך לבסוף ידו של השלטון הזר הייתה על העליונה, והלוחם העברי הועלה לגרדום במבצר עכו, כשנה לפני שעלה שחר עצמאות ישראל, תוך התעלמות מדעת הקהל האוהדת בארץ ומחוצה לה. מאבקו עורר התפעלות בכל רחבי העולם, ואף וינסטון ס. צ'רצ'יל הצדיע לכבודו בנאומו בבית הנבחרים בלונדון.

אָרְמָן

מוסד הרצל לחקר הציונות
אוניברסיטת חיפה